22
1939
321437

TURÁN

MAGYAR NÉPROKONSÁGI SZEMLE

XXII. ÉVFOLYAM

1939

XXII - XXIII.

SZERKESZTETTE:

CHOLNOKY JENŐ DR

ÉS

VIRÁNYI ELEMÉR DR

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, V. ORSZÁGHÁZA XIV KAPU

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

KELETI-KÖNYVTÁR

A XXII. évfolyam munkatársai:

Bán Aladár dr.
Bendefy László dr.
Bödey József
Cholnoky Jenő dr.
Csekey István dr.
Faragó József
vitéz Horváth Béla dr.
Jankovics Marcell
Kailas Uuno
Kállay Ubul
Keöpe Viktor
Képes Géza
Koskenniemi V. A.
Mányoky Vilma
Medriczky Andor dr.
Megyery József dr.
Mezey István dr.
vitéz Nagy Iván dr.
Onerva L.
Párkányi Norbert
Sarkia Kaarlo
Semper Johannes
Somkúti
Sonkoly István
Tarczay Gizella
Under Marie
Varga Anikó
V—i—r
Virányi Elemér dr.
Virányi Endre
Visnapuu Henrik
Zempléni Árpád †

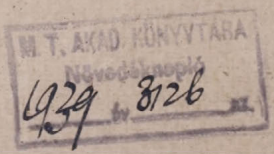

„Élet" Irod. és Nyomda Rt. XI., Horthy M.-út 15. — Igazgató: Laiszky Jenő

TARTALOMJEGYZÉK

Értekezések

Oldal

Bán Aladár dr.: Zempléni Árpád emlékezete 104
Bendefy László dr.: Magyer, Jeretány fejedelem székvárosa (I. közl.) 132
Bödey József: A bolgár kultúra kialakulása 29
Bödey József: Otec Paiszij, a bolgár szabadság előhírnöke 127
Cholnoky Jenő dr.: Elnöki megnyitó Törökország nemzeti ünnepén 113
Csekey István dr.: A szófiai egyetem 50 éves jubileuma 56
Csekey István dr.: Mire tanít Észtország? 11
Faragó József: Eino Leino, a finn Petőfi 23, 73
vitéz Horváth Béla dr.: A turáni eszme és a török-magyar kapcsolatok az utolsó évszázadban 119
Kállay Ubul: A vogul skorpióember és a magyar csodaszarvas 65
Kállay Ubul: A szarvas osztják és amerikai ábrázolásmódja és ennek vallási alapja 109
Keöpe Viktor: Kínai krónikások feljegyzései a hunokról és a magyarokról 123
Mányoky Vilma: A finn nemzetőrség és a Lotta Svärd egyesület 15
Mányoky Vilma: Az észt nők honvédelmi szervezete 58
Medriczky Andor dr.: Kemal Atatürk emberi sorsa 115
Megyeri József dr.: Régi kínai szokások a Li-ki alapján 78
Mezey István dr.: Teh-Wang herceg, Ázsia Mussolinija 36
vitéz Nagy Iván dr.: A finn-magyar kulturális egyezmény 6
V—i—r: Szempontok és teendők 1
Virányi Elemér dr.: † Arvi Järventaus 53
Virányi Elemér dr.: Az Úttörő. Reguly Antal 100 éve 101

Versek

Jankovics Marcell: Északi fény 108
Kailas Uuno — Tarczay Gizella: A szakadék szélén 149
Koskenniemi V. A. — Somkuti: Őszi est az erdőn 54
Onerva L. — Tarczay Gizella: Embersors 5
Sarkia Kaarlo — Képes Géza: Nocturne 64
Semper Joh. — Képes Géza: Akarod? 95
Under Marie — Képes Géza: Orgonavirágzás 72
Under Marie — Képes Géza: Északi éjszaka 72
Visnapuu H. — Képes Géza—Virányi Elemér: Északi vártán 103

Irodalomtörténet

Zempléni Árpád levele Vikár Bélához 156

Irodalom

Baloghy Mária: Tyttikirja (Virányi E.) 89
Bán Aladár: Uráli dalok (Párkányi N.) 142
Bartucz Lajos: A magyarság antropológiája (Bán A.) 42
Erdődi József: Épülő ország (Tarczay G.) 46

Oldal

Felvinczy Takács Z.: Buddha útján a Távol-Keleten (Cholnoky J.) 41
Képes Géza: Napnyugati madarak (V—i—r) 46
Lajtha Edgár: Japán tegnap, ma és holnap (Virányi E.) 91
Oinas Felix: Petőfi (Virányi E.) 147
Petőfi Sándor: A „János vitéz" és egyéb költemények japáni nyelven (Virányi E.) 91
Sillanpää F. E.: Silja (V-i-r.) 45
Sillanpää F. E. — A Nobel-díjas F. E. Sillanpää regénye: Silja (Varga A.) 140
Suomalais-Ugrilaisen Kulttuuritoimikunnan Suomen Osasto: Heimotyő II. (Virányi E.) 88
Suomen sotilas (A finn katona) bolgár száma (Virányi E.) 90
Suomen sotilas magyar-észt-finn száma (Virányi E.) 146
Tervonen Viljo: Antti Jalava ja Unkari (Virányi E.) 90
Vikár Béla: Északi fény (Mányoky V.) 44
Zempléni Árpád: Hátrahagyott verseiből (Virányi E.) 143
Zichy István gr.: Magyar őstörténet (Bendefy L.) 144

Művészet

Észt bemutató a Nemzeti Színházban. A. Kitsberg: Ordasok (V-i-r) 47
Észt képzőművészeti bemutató a Nemzeti Szalonban (Virányi Endre) ... 48
A finn zene német folyóiratokban (Sonkoly I.) 92
„A Viipuri Dalostestvérek" hangversenye Magyarországon 93
Lea Isotalo zongorahangversenye 94
A Magyar-Nippon Társaság gordonkahangversenye 94
Fodor László: Templom egere Finnországban 95
Adatok a finn színházi életből 95
Az Estonia társaság vendégjátéka Helsinkiben 95

Hírek ... ... 50—52, 98—100, 150—156

Társasági ügyek ... ... 96— 98, 147—149

Ezt a Tartalomjegyzéket összeállította: *Bendefy László dr.*

.94 38

TURÁN

MAGYAR NÉPROKONSÁGI SZEMLE

FŐSZERKESZTŐ
CHOLNOKY JENŐ

SZERKESZTŐ
VIRÁNYI ELEMÉR

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

BUDAPEST 1939
XXII. ÉVF. I—III. SZÁM

TARTALOM

Szempontok és teendők. *V-i-r.* 1
Embersors. *L. Onerva—Tarczay Gizella* 5
A finn-magyar kulturális egyezmény. *Dr. vitéz Nagy Iván* 6
Mire tanít Észtország? *Dr. Csekey István* 11
A finn nemzetőrség és a Lotta Svärd egyesület. *Mányoky Vilma* ... 15
Eino Leino, a finn Petőfi. *Faragó József* 23
A bolgár kultúra kialakulása. *Bödey József* 29
Teh-Wang herceg, Ázsia Mussolinija. *Dr. Mezey István* 36

Irodalom 41

Felvinczi Takács Zoltán: Buddha útján a távol keleten. (Dr. Cholnoky Jenő.) *Bartucz Lajos:* A magyarság antropológiája. (Dr. Bán Aladár.) *Vikár Béla:* Északi fény. (Mányoky Vilma.) *F. E. Sillanpää*—Némethné Sebestyén Irén: Silja. *Képes Géza:* Napnyugati madarak. (V-i-r.) *Erdődi József:* Épülő ország. (Tarczay Gizella.)

Művészet 47

Észt bemutató a Nemzeti Színházban. *A. Kitsberg:* Ordasok. (V-i-r.) Észt képzőművészeti bemutató a Nemzeti Szalónban. (Virányi Endre.)

Hírek 50

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Országháza XI. kapu.

Szerkesztésért és kiadásért felel: *Virányi Elemér dr.*

Előfizetési ár évi 6 pengő. Egyes szám ára 2 pengő.

A Turáni Társaság tagjai tagilletményül kapják.

Kérjük a rendes tagokat tagdíjuk megfizetésére, a törzstagokat önkéntes hozzájárulásra.

Más néprokonsági egyesületek igazolt tagjai számára az évi előfizetés ára 3 pengő.

A Finnugor Kultúrbizottság tervei szerint készült, s a Helsinkiben tartott 1938. évi tanácskozáson elfogadott hivatalos *finnugor néprokonsági jelvény* Társaságunk helyiségében, valamint Jerouschek K. jelvénykészítő üzletében (Bp., IV., Váci-u. 39) kapható. Ára 1.50 pengő.

A címlapot tervezte *Virányi Endre* festőművész.

SZEMPONTOK ÉS TEENDŐK

Idestova három évtizede, hogy a Turáni Társaság megkezdte működését. Folyóirata, ezzel a számmal, XXII-ik évfolyamát kezdi. Ha a Társaság munkája — egyesek szerint — nem mindenben minősült olyannak, amilyennek az alapítók egyike-másika tervezte és óhajtotta, úgy ez nem a Társaságon, nem a munkába álló és a munkát vállaló személyeken múlott, hanem sokkal inkább az elmult emberöltőnek történelmi változásokban gazdag eseményein, valamint azokon, akik inkább elgáncsolni igyekeztek a Társaság működését, mintsem helyes irányba terelték volna.

A magyarság eredetével, őstörténelmével és rokonnépeivel kapcsolatos kutatásokra gondoltak a Társaság alapítói. Különböző tudományágak kutatási eljárásainak, módszereinek közös cél szolgálatába való állítására s a kutatások eredményeinek fokozására törekedtek. Akik elsősorban, vagy pedig csakis erre gondoltak, csalódtak s visszavonultak a Társaság életében való működéstől. Főképen elméleti emberek voltak s nem tudtak eléggé számolni a valóság meghatározta helyzettel. Csalódtak, mert nem akarták belátni, hogy a tudományos kutatás egyének célja és feladata, a tudományos társaság viszont legfeljebb az eredmények közlésére szolgálhat keretül. Természetes fejlődés következménye volt, hogy az elméleti alapon álló tagok félrehúzódtak a Társaságtól s végezték a maguk munkáját ott, ahol erre több alkalmuk volt: az egyetemeken, könyvtárakban, múzeumokban. Munkájuk nem is volt sikertelen. Mert az elmult emberöltő éveiben meglepő haladást tett a magyar tudományosság nemzetünk őstörténelmének és eredetének kutatása terén. Egy dolgot vétettek azonban el ezek a tudomány „elefántcsont-tornyába" zárkózott kutatók: nem tudták a nemzeti kultúra egyetemes szellemi közkincsévé tenni végtelenül fontos eredményeiket. Pedig a magyarság életében éppen az elmult három évtized olyan korszakot jelentett, amidőn e problémák kutatóinak nemes kötelességük lett volna, hogy pontosan feltárt, megbízható és szabatos elméleteik rendszerbe foglalásán kívül e legnemzetibb vonatkozású ismeretek széleskörű terjesztése során a tudomány fáklyájával világítsák meg, multunk tanulságai alapján, népünk életének jövőbe haladó országútját. Ami eredmény a tudomány elzárt szentélyeiből a művelt nagyközönséghez eljutott, véletlenül és esetlegesen jutott el. S még súlyosabb kérdés, mit tudott meg mindezekből az eredményekből a magyar nép sokmilliós zöme? Hiányzott a jól szervezett s megfelelő közvetítő tényező a kutató tudósok és az igére váró nép között.

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Ilyen közvetítő szerv szerepét óhajtotta s óhajtja ma is vállalni a Turáni Társaság. Bátran állíthatjuk, hogy a rendelkezésére álló anyagi és szellemi eszközök birtokában e feladatát híven teljesítette s teljesíti a jövőben is. Ha a hirdetett tételek és a közölt adatok kérdésében hébe-hóba félreértések merültek fel, úgy ezért a tudományos körök merev elzárkózódása épen annyira felelős, mint a hellyel-közzel merész feltevésekkel előhozakodó műkedvelők képzeletének korlátozatlan csapongása. A két magatartás között okvetlenül kívánatos arany középút helyes irányjelölésének elvégzésére senki sem gondolt, vagy csak nagyon kevesen.

Pedig a történelem kereke közben nagyon fordult s azóta is egyre nagyobbat fordul, egyre sebesebben lendül. A Turáni Társaság működésének még első évtizedéig sem jutott el s Észak-Európában két új, velünk nyelvileg rokon, független testvérállam keletkezett: Finnország és Észtország. Az Oroszországban élő finnugor népcsoportok sorsában néhány év alatt nagyobb jelentőségű változások történtek, mint korábban évszázadok, sőt bátran állíthatjuk, évezredek alatt. Átrendeződött a népünk őstörténetében oly fontos szerepet játszó törökség élete, műveltsége, tudományossága. A kelet népeinek ébredése zajlásba hozta Ázsiát, azt a földrészt, amely a magyarságot — okkal vagy ok nélkül, most ne kutassuk — állandóan érdekelte, izgatta, akár érzelmi alapon, akár a tudományos kutatás szempontjából. Csőstől szakadtak nyakunkba a megoldást váró kérdések és feladatok. Kiderült, hogy a magyarság eredetének kérdése, a magyarsággal faji, nyelvi vagy bármilyen más szempontból vizsgálandó őstörténeti vonatkozásban álló népekkel való foglalkozás nem lehet többé néhány ember akadémikus jellegű vitatkozásának magánügye vagy tudományos rögeszméje. Az eredet kérdésében a világháború után élő magyarság nem bocsátkozhatik ugor-török háborúkba, nem bocsátkozhatik meddő, s célhoz amúgysem vezető szőrszálhasogatásokba ama kérdés körül, helyes-e a turáni elnevezés vagy sem.

Emberek kellettek a gátra, s a magyar géniusz kiszámíthatatlanul gazdag termékenységének köszönhető, hogy ilyenek akadtak is. A baj mindössze az volt, hogy vezérkari irányítás nélkül dolgozva, ide-oda portyázgattak. Némelyek így is eredményeket értek el, mások fél- vagy áleredményekkel hozakodtak elő. Mégis, adatok halmozódtak, problémák vetődtek fel és oldódtak meg, munka végződött, igazán csak azért, mert a véletlen így intézte a dolgokat.

A néprokonsági kérdésben van néhány alapvető kérdés, amely tisztázásra, átrostálásra és szerves összefüggésű végleges elrendezésre vár. Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy a néprokonsági kérdés ma már rég szétfeszítette az egyetemi és akadémiai jellegű kutatás szűk keretét. Az egyetemes nemzeti műveltség gyarapításának és a népi öntudat alakításának alapvető kérdésévé lett. Többé nem csupán tudományos elemzés kísérleti nyula; nem lehet csak szógyökerek keresgélése és hasonlítgatása, nem lehet haj-, és szemszínek, orr- meg fülformák hasonlatosságának vizsgálata. Társadalmi, sőt ezen is túlhaladva, állampolitikai probléma is lett. A tudományos kutatás terén a nyelvhasonlítás virágkorának lezárulása óta számos új csapás nyílt. A szakemberek jól tudják ezt s új eredményekkel is gazdagítják őstörténeti és néprokonsági vonatkozásban szellemi életünket.

Az önálló társadalmi és állami életre berendezkedett urali és altáji népeknek egész sora fejlődött fel a történelem arcvonalán az elmúlt két évtizedben. A magyar társadalom is fokozottabb érdeklődést tanusít e népekkel és államokkal szemben. A világháború folyamán Ázsiát megjárt hadifoglyaink emlékezései, valamint az Észak-Európa iránt felébredt turisztikai érdeklődés duzzasztja azt a korszerű mozgalmat, amely a mult század tudományos téren tevékenykedett búvárkodása után új csapásokat tör a néprokonsági kérdés területén. De nyomatékosan hangsúlyozni kell, hogy a tudományos szakértők szellemi útmutatása nélkül, éppen a mozgalomnak tömegszerűvé válása miatt, újabb zavarok keletkezhetnek. A szakszerűen képzett tényezőknek nem szabad a vezetést, a helyes célmutatást műkedvelők számára átengedni, mert különben egészséges fejlődés helyett ismét zürzavar keletkezhetik. Hiszen máris alkalmunk van a napisajtóban, a rádióban, könyvekben, ismeretterjesztő előadásokban olyan közléseket hallani, hogy a tájékozott szakember minden hajaszála égnek mered tőlük. Vonjunk be minél szélesebb köröket a néprokonsági mozgalomba, hiszen erre a nemzeti önismeret és a népműveltségi öntudat szempontjából ma már elengedhetetlenül szükség van. De gátoljuk meg, hogy hamis próféták szószátyárkodása nyomán a végtelen sok szellemi erőfeszítés árán megállapított komoly eredmények a feledés homályában lappangjanak, vagy értelmükben eltorzuljanak. A néprokonsági gondolatnak épen társadalmi vonatkozásban való megszervezése igen szép és hálás feladat. A szervezés végzői és irányítói nem lehetnek csak tudós szakemberek. Elvárható azonban, hogy erre a célra ők neveljenek megfelelő vezetőgárdát. Ma már nem elég a naiv lelkesedés. Pozitív tudásra, biztos ismeretekre is szükség van, különben homokra épül az egész néprokonsági mozgalom. Szakember számára nincs kínosabb, mint amidőn laikus vezetők „ex cathedra" játszi könnyedséggel jelentős kérdéseket intéznek el, az őket áhitatos csöndben és tekintélytisztelettel hallgató közönség előtt.

A társadalmi téren végzendő munkán kívül igen nagy feladat a rokonnépekkel való államközi kapcsolatok megtartása, intézése és fejlesztése. Hétköznapi nyelven ezt diplomáciai érintkezésnek nevezik s elvégzése külön erre a célra képzett állami hivatalnokok teendője. Egészen más jellegű, akár a tudományos kapcsolatok ápolása, akár a társadalmi vonatkozásban jelentőségre szert tett barátságok szövése. Olyan terület, amelyen a munkát különlegesen képzett szakemberek intézik. Bármenynyire más a diplomáciai feladatok szövevénye meg a néprokonsági mozgalom, a rokonnemzetekhez kerülő diplomáciai vezetőknek és hivatalnokoknak tájékozódással kell bírniok ebben a kérdésben is. A gyakorlati élet azt mutatja, hogy ahol nemcsak szakmunkájukat kifogástalanul intéző diplomaták működnek, hanem olyanok, akik tisztában vannak a néprokonsági kérdés elemi tudnivalóival, ott nagyon szíves érintkezés, valamint eredményes államközi kapcsolat keletkezik a rokonnépek között. Ahol azonban kételkedő, esetleg tagadó álláspont érvényesül, ott meddő és kiaknázatlan marad sok lehetőség, noha más személyek működése értékes eredményeket teremthetne.

A szaktudomány szempontjából alapvető kérdés: meddig terjeszthető a néprokonsági gondolat, illetve mely népeket lehet e tekintetben számbavenni? Az urali nyelvcsalád (finnugor és szamojéd) tekintetében

nincs se kétely, se tagadás. Nehezebb ügy az altáji nyelvcsalád (töröktatár, mandzsu-tunguz, mongol, esetleg japáni) kérdése. Magyar vonatkozásban minden bonyodalomnak központi magja, hogy a tudomány felfogása szerint át nem hidaltnak, sőt áthidalhatatlannak látszik az urali és altáji csoportok összetartozása. E tekintetben is tiszta vizet kell önteni a pohárba. Mindkét iránynak megvannak a szakszerűen kutató tudós képviselői hazánkban, sőt számuk fokozása még kívánatosabb volna. A gyakorlati élet felvetette problémák azonban annyira szaporodnak, a fejlődés olyan gyors iramban halad, hogy nem várhatjuk meg, amíg az ural-altáji (másként turáni) rokonság kérdését a tudomány kétségtelenül tisztázza. Az altáji csoportba tartozó népek élnek és államok keletkeznek, amelyekkel államközi, gazdasági és sok egyéb kapcsolataink kovácsolódnak. Ezeket az újonnan adódó feladatokat egyeseknek is, társaságoknak is, de magának az államnak is el kell végezni. A meddő gáncsoskodókat elgáncsolja az élet, a munkálkodókat azonban igazolja. Makacs tagadás helyett célszerűbbnek látszik a munkakörök elkülönítése és körülhatárolása. Dolgozzanak a tudósok elefántcsonttornyaikban, dolgozzanak a társadalmi élet szervezésére és irányítására hivatottak a nyilvánosság dobogóján s végezze a diplomácia zárt ajtók mögött a maga kötelességét. Ha külön-külön is, de becsületes és jószándékú munkát végeznek, az egy csúcsban összefutó szintézis értelme és értéke előbb-utóbb megmutatkozik. S csak annál hamarább tudjuk meg, hányadán is állunk.

A Turáni Társaság nem mondhat le — ma kevésbbé, mint valaha — az ural-altáji népekre vonatkozó tudományos, társadalmi és államközi kapcsolatok fejlesztésének átfogó gondolatáról. Akár tudományos folyóiratot, akár napilapot veszünk kezünkbe, láthatjuk, hogy e téren rengeteg a tennivaló. Az újabb eredményekre törő kutatásokon kívül a máris elért eredmények számontartása, a jövőnek való továbbadása igen sok munkaerő szolgálatát követeli. S föltéve, hogy az uráli meg az altáji csoport ősrokonságának kérdését a tudomány soha nem fogja igazolni, mégis ápolni kell a kapcsolatokat az altáji népekkel. Ha rendezni tudtuk, mert rendezni kellett, kapcsolatainkat Európa tőlünk merőben elütő eredetű népeivel, csak azért, mert sorsunkat eldöntő közelebbi vagy távolabbi szomszédaink; ha kapcsolataink vannak Afrikával meg Amerikával, úgy nem szabad elhanyagolnunk Ázsiát sem. Azt az Ázsiát, s azokat az ázsiai népeket, amelyek, ha közvetve is, talán mégis mondhatnak és jelenthetnek valamit nekünk, magyaroknak, multunk vizsgálatában és jövőnk kialakításában. Nem intézhetjük el kézlegyintéssel se Angliát, se Japánt.

Ha nem is vagyunk vagy ha nem is lennénk rokonságban bizonyos keleti népekkel, amelyek neve hallatára idegesen topog nem egy vérszegény képzeletű tudósunk, magasabb, messzebbre tekintő nemzeti érdekből mégis kötelességünk foglalkozni velük. Számtalan kapocs fűz bennünket Európa nemzeteihez, rengeteg magyar szem tekint a nyugati kultúra pompás kirakataiba. Mégsem voltunk eléggé tájékozottak, mikor negyedszázaddal ezelőtt reánkszakadtak a megpróbáltatások évei. S hány tudósunk, hány költőnk, hány államférfiunk kiáltotta évtizedek óta a süket magyar füleknek: „Keletre magyar!" Mint üresen kongó szólamot méltóságteljesen ismételgettük, de amikor akadt egy szervezet, a Turáni

Társaság, amely megpróbálta, hogy kifürkésszе a Keletet, mindenáron gáncsot szerettek volna vetni működésének.

E sorok írása közben vágtak rést a magyar hadsereg katonái azon a falon, amellyel húsz évvel ezelőtt el akartak zárni bennünket nemcsak a művelt nyugattól, nemcsak a lelkileg talán még műveltebb kelettől, nemcsak tulajdon véreinktől, hanem magától az élettől. Ez a rés észak és kelet felé nyitja meg az utat számunkra. Arra, amerre évezredekkel ezelőtt elhagyott néprokonaink, vagy óvatosabban fogalmazva: ősi szomszédaink laknak.

Senki sem tilthatja meg, hogy újra meg ne ismerjük őket, hogy ne tanulmányozzuk megváltozott viszonyaikat, hogy ki ne kérdezzük őket multjukra és jelenükre, szenvedéseikre és örömeikre, munkáikra és szórakozásaikra nézve. Amin egy évszázaddal ezelőtt csak költők képzelete merengett és borongott, azt most a történelem érckeze írja útmutatóként az új magyar Porta Orientálisra, a visszaszerzett kárpáti hágókra: „Keletre magyar!"

A Turáni Társaság és folyóiratának célja: pozitív, megbízható és föltétlenül szükséges tudnivalók közlése a magyar nemzet eredetéről, őstörténelméről, nyelv- és fajrokonairól, illetve a vele őstörténelmi kapcsolatba hozható egykori szomszédnépekről. Azt már tudjuk, hogy mit köszönhetünk ezeréves dunavölgyi történelmünk során a nyugatnak. Tisztán kell látnunk azt is, hogy ezt megelőzően, évezredeken át, mit kaptunk a kelettől. A magyar művelődéstörténelem nagy problémája: összegezése annak, amit Európa jelent bennünk s megállapítása annak, ami Ázsiából jutott hozzánk.

Az európai homloktér és az ázsiai háttér szintézisének nagy magyar problémája várja a megoldást. *V-i-r*

EMBERSORS

Mi vagyok én? Hulló csillag
Öröksötét világéjben,
Kicsiny porszem a dús anyag
Lankadatlan műhelyében.

Azt se bánom! Csak ragyogjon,
Csak hadd izzék percnyi létem!
Csillogok én s dalolgatok,
Az életet úgy dicsérem.

Mit bánom én, ha tán egyszer
Odajutok, honnan jöttem,
Ha csak néhány pillanatig
Szivárványként tündököltem.

Napja voltam kis körömnek,
Lángszív gyanánt doboghattam,
Határtalan szerelemben
S szépségvágyban loboghattam.

Kicsiny csillag szikrájának
Hódoljatok, világterek!
Csillogok én, amíg élek
S az életnek énekelek!

Finnül írta: *Onerva L.*
Fordította: *Tarczay G.*

A MAGYAR-FINN KULTURÁLIS EGYEZMÉNY

A népek és nemzetek egymással való érintkezésének szabályozására a történelmi idők kezdetétől fogva ismerjük a szerződéses rendezéseket. A legelső ilyen nemzetközi megállapodások *a háború és béke* kérdését igyekeztek megoldani. Idővel véd- és dacszövetségek keletkeztek. Ismét más szerződésekkel az uralkodó dinasztiák egymás között népeket és országokat osztottak szét, hogy e katona-politikai szerződések rendszerébe beletorkoljék később az államok *gazdasági* érintkezésének, főkép külkereskedelmének egymás közt való szabályozása. A „vér és vas" korszaka volt ez. A felmerülő problémák közül szinte csak az anyagi vonatkozásúakat igyekeztek megoldani. El kellett jutnunk a XX. századig, hogy a nemzetek keressék és szabályozzák az egymás közt való *szellemi* érintkezés útját és módját is.

Bármennyire nagyszerűt, különlegest és a többitől elütőt tud is alkotni valamely nemzet a kultúra terén, hogy ez a kultúra ne csak önmagában való érték legyen, hanem *közös kincsévé* válhassék a többi nemzetnek is, sőt az egész emberiségnek, nem szabad a merev elzárkózás álláspontjára helyezkednie. *Bűn volna a kulturális autarkiára berendezkedni.* Épen ellenkezőleg: meg kell nyitni az országhatárokat a nagy szellemi áramlatok előtt, amelyek alkalmasak arra, hogy mint tavaszi himpor a búzamezők végtelen tábláit, megtermékenyítsék, magot érlelő kalászba szökkentsék a magukén kívül a határokon túl élő népek kulturális vetéseit is. Természetes azonban, hogy egy-egy nép műveltségének építményéhez a sajátos, jellegzetes és eltörölhetetlenül különleges faji tulajdonságok kell, hogy az alapköveket szolgáltassák.

Hóman Bálint írta: „A magyar nemzeti művelődésnek is ez a jellemvonása: egészében ősi, fajilag determinált és külföldről, más népektől kölcsönzött művelődési elemeknek eredője. Művelődésünk évezredes, egészséges fejlődésének, nagyraemelkedésének és haladása folytonosságának titka éppen abban van, hogy *a magyarság sohasem szakadt el az ősi magyar lélekben kivirágzott nagy nemzeti hagyományoktól,* de lelke mindig tárva állt a nyugat és délnyugat felől ideáramló nagy eszmeáramlatoknak is. Asszimiláló ereje mindig fel tudta szívni és magáévá tudta tenni az idegenből tudatosan átkölcsönzött és kölcsönös érintkezések során szakadatlanul beszivárgó kultúrértékeket."

Amit *Hóman* Bálint, a történettudós, a fentiekben megállapított, azt mint kultúrpolitikus, mint a magyar művelődésügy minisztere, csakhamar a gyakorlati élet síkjára vetítette. Talán éppen annak következtében, hogy egyik kezdeményezője és legkiválóbb művelője a szellemtörténeti irányú történetkutatásnak, szinte reá várt az a feladat is, hogy intézményesen építse ki hazánk nemzetközi szellemi kapcsolatait. A legyőzött és földresujtott kis Magyarország a *szellem erejével* igyekezett a feltámadás felé vívó útján az elébe tornyosuló akadályokat leküzdeni, s a megsértett történelmi igazságnak elégtételt szerezni. Így kerültek be Magyarország nemzetközi szerződésrendszerébe, a politikai és gazdasági megállapodások mellé, Hóman Bálint kezdeményezésére a kultu-

rális egyezmények is. Ezek hálózatába egymásután vonta be Lengyelországot, Olaszországot, Ausztriát és Németországot, majd 1937 őszén a két északi rokonállamot: Észtországot és Finnországot.

1937 október 22-én írta alá a magyar kultuszminiszter és *Uuno Hannula* finn közoktatásügyi miniszter a két nép közötti szellemi együttműködés tárgyában szerkesztett egyezményt, amelyet a magyar Corpus Juris-ban mint 1938. évi XXX. törvénycikket iktattak be.

A szerződés bevezetése ezeket mondja: „... tekintettel annak a rokonságnak kötelékeire, amelyek a két népet összekapcsolják, tudatában annak, hogy az évezredes kapcsolatok felújítása hasznos és eredményes jelentőségű lesz mindkét ország számára, attól az őszinte kívánságtól vezérelve, hogy a már eddig is örvendetesen alakult kulturális érintkezést a két testvérnép körében mindjobban kimélyítsék és intézményessé tegyék", — a két állam egész sor nagyjelentőségű intézkedést tesz arra nézve, hogy vagy a már meglévő tudományos, irodalmi és művészeti kapcsolatokat továbbfejlesszék, vagy pedig ebből a célból egészen új intézményeket hívjanak életre, illetve új rendelkezéseket tegyenek.

A finnországi magyar vonatkozású tudományos kapcsolatoknak központja a helsinki tudományegyetemen már régebben megszervezett *Magyar Intézet.* Ennek fenntartásáról a szerződés szerint az egyetem költségvetésének keretében a finn kormány gondoskodik. Az intézet már tekintélyes könyvtárral rendelkezik. Egyik értékes részét alkotja a Magyarországról finn nyelven megjelent könyvek külön gyüjteménye. Vezetője több mint 10 év óta *dr. Weöres* Gyula, aki munkássága során elkészítette és megjelentette az első magyar-finn szótárt. Ennek az intézménynek Magyarországon nincs megfelelő ellenszervezeteként finn intézet. Pótolja azonban a budapesti Báró Eötvös József Kollégium nagyszerű *finn könyvtára,* amelyet a finnországi tudományos társulatok könyvek és folyóiratok adományozásával gyarapítanak.[1] Mindkét intézetben a magyar és a finn kutatók azonos feltételek mellett dolgozhatnak, sőt az Eötvös Kollégiumban a finn tudósok részére a magyar kormány kedvezményes elhelyezést is biztosított.

Magyarországon a magyar nyelvszakos, Finnországban pedig a finn nyelvszakos tanárjelöltek kötelesek tanári vizsgáik során valamelyik finn-ugor nyelvből is vizsgálatot tenni. A magyar nyelv elsajátíthatása céljából a helsinki egyetemen több mint 10 éve magyar lektori állás van. A budapesti tudományegyetemen és vidéki egyetemeinken az illetékes magyar professzor tanítja a finn nyelvre hallgatóit.[2] A budapesti egyetemen az 1930-ban még *Klebelsberg* Kunó gróf megszervezte csereakció során Magyarországra jövő finn ösztöndíjasok szokták a lektori tisztet betölteni. A szerződés szerint a magyar kormány is ígéretet tett finn lektori állás szervezésére a Pázmány Péter egyetem bölcsészettudományi karán. Erre valószínűen rövidesen sor kerül.

Mindkét országban régi és kitűnő hírnevű társulatok működnek a finn-ugor nyelvészet és közös őstörténelmünk problémáinak kimunkálá-

[1] Megemlíthető a Turáni Társaság könyvtárának még régebbi finn-észt osztálya is. (Szerk.)

[2] Finn lektort alkalmazott a szegedi egyetem (1930—1932) és jó tíz éve működik finn lektor a pécsi egyetemen is. Mindketten finnül tudó magyar tanárok. (Szerk.)

sán. *Klebelsberg* Kunó gróf még 1930-ban, Finnországban és Észtországban tett tanulmányútja kapcsán, megszervezte a *Finnugor Kutatás Magyar Nemzeti Bizottságát*. Ennek egyidejűleg Helsinkiben és Tallinban is megalakultak a nemzeti szervezetei. „A Bizottság célja — a szabályrendelet szerint, — hogy előmozdítsa azon ősi kultúra eredetének kutatását, amelynek emlékeit a ma is élő finn-ugor nyelvek, a finn-ugor népek szellemi öröksége és a korunkig fennmaradt primitív anyagi kultúra maradványai őrizték meg. A kutatás köre: a finn-ugor, az uralaltáji és az általános nyelvtudomány problémái, a magyar, a finn és az észt népi irodalom, a finn-ugor és az egyetemes néptudomány, vagyis a vallás, a szokások és egyéb, a közösség által létrehozott szellemi értékek problémái, az anyagi kultúra vizsgálata és így végeredményben az általános művelődéstörténeti kutatás."

A Bizottság első igazgatója *dr. Gombócz* Zoltán volt. E nagy tudósunk váratlan elhunyta után *dr. Zsirai* Miklós professzor vette át örökét. A magyar-finn kultúrszerződés 3. cikke arról intézkedik, hogy a két kormány közös bizottság révén a nyelvtudomány, a néprajz, a régészet és az őstörténelemnek a finn-ugor népeket kölcsönösen érdeklő vonatkozásai *közös kutatására munkatervet* dolgoz ki és alapos vizsgálat tárgyává teszi azokat a tudományos kérdéseket, amelyeket a szerződő államok tudósai közös munkaanyagként felhasználhatnak és amelyek közös kiadvány tárgyát alkothatják. Nyilvánvaló, hogy a magyar és finn kormány bizonyára igénybe fogja venni e bizottságok munkáját egy ilyen nagyvonalú, átfogó munkaterv kidolgozásában és a kollektív munka megszervezésében. Ezzel kapcsolatosan legyen szabad rámutatni arra, hogy különösen a Helsinkiben működő és 1883-ban alapított Société Finno-Ougrienne hervadhatatlan érdemeket szerzett a finn-ugor nyelvészeti, folklorisztikai, néprajzi és őstörténeti kutatások terén. E Társaság tudományos expedíciók egész sorát szervezte meg a mordvinok, a cseremiszek, zürjének, a votjákok, az osztjákok, a vogulok, a szamojédek, a mongolok, sőt a kínaiak között is. Közelebbről érdekelhet bennünket *Yrjö Wichmann* munkája, aki 1906—1907-ben egy félévet töltött a moldvai csángó magyarok között.

„Mi finnek csak szellemi munkával remélhetünk egyetemes jelentőségre emelkedni és szegénységünkben *a rokon népek multja és jelene* az a terület, amelynek művelése a legnagyobb sikerrel kecsegtet" — mondotta *Castrén*, a híres finn tudós. Ehhez a megállapításhoz mi is csatlakozhatunk és a jövőben vállat vállnak vetve kell munkálkodnunk a finn-ugor tudományok kifejlesztése terén.

Felmerül a gondolat, nem volna-e hasznos és eredményes, a finn és természetesen az észt illetékes szaktudósokkal karöltve, a kulturális egyezmény szelleméből kifolyóan, egy nagyszabású, *közös expedíciót szervezni* — amint erre a jelenlegi Szovjet-Birodalom területén lehetőség nyílik, — az ott élő rokonnépek földjére? Ezzel kapcsolatosan nyomról-nyomra haladva, a modern expedíciós módszerek rendszerével, külön működő expedíciós központok felállításával célszerű volna végigvizsgálni, nemcsak nyelvészeti és néprajzi, hanem főleg archeológiai vonatkozásban is, *azt az egész útvonalat*, amelyet népünk a Kárpátokig megtett Etelközön, a Don-tövi Mogérián, a Kaukázus északi lejtőjén, a Volga mentén és az Ural erdőségein át.

Egy ilyen expedíciónak megszervezése hosszú évek előkészítő munkáját igényli és jelentős anyagi áldozatokba kerülne. De bizonyára bőven kárpótolna bennünket az, hogy talán sikerülne jobban szétoszlatni a népi eredetünk és őstörténetünk körül gomolygó ködöt, amelyből nem egy kiváló tudósunk olyan éles szemmel és nagyszerű intuicióval látta már elővillanni honszerző eleink titokzatos hőskorának egy-egy fejezetét.

A két kormány támogatást helyezett kilátásba azoknak a tudományos egyesületeknek és kongresszusoknak, amelyek a két nemzet közötti kapcsolatok kimélyítésén munkálkodnak. Ennek a rendelkezésnek értelmében alakult meg a Magyar-Finn Társaság is, amely alakulásától kezdve valóban élvezi is a magyar állam jóindulatát. 1921-től átlag négy évenként tartották meg, a három rokonország fővárosában, az ú. n. Finnugor Kultúrkongresszusokat, amelyek legközelebbje 1941-ben megint Budapesten tartja üléseit. Ezek a kongresszusok a széles nemzeti közvélemény tudatában igen alkalmasan viszik bele a néprokonság eszméjét. Ehhez nagyban hozzájárult az 1928. évi budapesti kongresszszus alkalmával a kongresszus elnökének, *Teleki* Pál grófnak és *Kogutowicz* Károly professzornak szerkesztésében megjelent „*Finnek, észtek*" című gazdagon illusztrált, gyüjteményes munka. Ennek újabb, korszerű kiegészítését a legközelebbi kongresszusra már ugyancsak tervbevették.

A néprokonsági eszme terjesztését szolgálja a szerződésnek az a rendelkezése is, hogy minden év októberének harmadik szombatján az összes iskolákban előadások, illetve ünnepségek keretében, mindkét országban meg kell emlékezni a rokon népekről, továbbá az, hogy Finnországban az összes iskolák megünneplik március 15-ét, Magyarországon pedig december 6-ikát, Finnország függetlenségének évfordulóját.

Több szakasz intézkedik a tanárok és diákok cseréjéről is. Ezt már *Klebelsberg* Kunó grófnak az akkori finn kormánnyal kötött megegyezése indította meg. Ennek kapcsán 1930/31-től kezdve minden évben egy-egy magyar fiatal kutató ment Finnországba, általában nyelvi tanulmányok folytatására, és Finnországból ugyancsak egy-egy fiatal tudós, vagy tanárjelölt jött hozzánk. A helsinki magyar lektorátus támogatása ellenében a magyar kormány finn tudósok részére havi 100 dolláros ösztöndíjat rendszeresített. Ezzel már maguknak nevet kivívott finn tudósok jöttek hazánkba. Itt járt már *Kettunen* Lauri egyetemi tanár és *Svinhufvud* volt köztársasági elnök erdészeti tanulmányokat folytató fia is.

Hogy minél több finn diák kereshesse fel a magyar tudományok csarnokait, a magyar kormány évenként 12 finn egyetemi hallgatónak biztosít bármely hazai főiskolán teljes tandíjmentességet. Sokan jönnek közülük évenként a debreceni és újabban a keszthelyi nyári egyetemi tanfolyamokra is. Viszont néhány éven át magyar nyelvi előadásokat rendszeresítettek a finnek is, nyári egyetemükön, ahol igen sokan jelentkeztek annak hallgatására. Néhány év óta — előzően a *Turáni Társaság*nak, majd a mult évben a Magyar-Finn Társaságnak szervezésében — középiskolai tanulók részére nyári diákcsere-akciókat is szerveztek. Ezeket mindkét kormány hathatósan támogatta, annak tudatában, hogy azok a benyomások, amelyeket valaki fiatal korában szerez, a legmaradandóbbak szoktak lenni. Reméljük, hogy a csereakció fiatal résztvevőiből alakul ki majd az a gárda, amelyik öntudatosan fogja nálunk is képviselni a néprokonsági eszmét.

Ugyanezt a célt szolgálja a szerződés 7. cikke is, amely szerint: „a két kormány különös fontosságot tulajdonít annak, hogy a használatban lévő tankönyvek országaikra vonatkozó fejezeteit nemcsak a valóságnak megfelelően, hanem baráti szellemben írják meg. Ebből a célból a két ország kormánya kölcsönösen közli azokat az adatokat, amelyek a két ország történelmére, földrajzára, néprajzára, stb. vonatkoznak és amelyeket iskoláikban kölcsönösen taníttatni kívánnak."[1]

A szerződés 8. szakasza folytatólagosan arról intézkedik, hogy a kormányok közölni fogják egymással azoknak a tudományos és irodalmi műveknek jegyzékét, amelyeknek lefordítását a másik nemzet nyelvére kívánatosnak tartják.

A kilencedik cikk viszont arról intézkedik, hogy művészi értékű színpadi műveket és filmeket fognak kölcsönösen bemutatni. Itt inkább rajtunk lesz a sor, mert Finnországban sokkal több magyar darabot adtak. Nálunk a Magyar Nemzeti Színházban mindössze *Larin Kyöstinek* egyetlen darabját adták elő. A művészeti kiállítások rendezését is támogatni kívánja a szerződés. Ennek tudható be, hogy a közelmultban nálunk szépsikerű finn grafikai és éremművészeti kiállítást, Finnországban viszont magyar népművészeti kiállítást rendeztek.

A közműveltség terjesztésére szolgáló legkorszerűbb eszköznek, a *rádiónak* a néprokonsági eszme szolgálatába való állításáról is intézkedik az egyezmény. Ujabban egyre több előadás hangzik el a kapcsolatos témákról.

A két ország tudományos könyvtárainak a másik ország anyagával való ellátásáról és a hivatalos kiadványok és a tudományos intézmények időszaki közleményeinek rendszeres cseréjéről intézkednek a következő szakaszok, amelyek egyúttal megállapítják, hogy a könyvtárakat és levéltárakat a két állam polgárai ugyanolyan feltételek mellett használhatják.

Az előző kulturális egyezményektől eltérően, külön szakasz intézkedik arról, hogy országaink *sportbeli* együttműködése is megkönnyíttessék. E rendelkezésnek remélhetően a jövő évben Finnországban rendezendő olimpiai játékok alkalmával vehetjük majd különös hasznát.

Ezek az egyezmény rendelkezései, amelyek hivatva vannak a népeink közötti kulturális kapcsolatok további megszilárdítására. Ha végignézzük a szakaszok intézkedéseit, azt látjuk, hogy legnagyobb részük a tudósok és az ifjúság kapcsolatainak kiépítésére irányul. A szerződésnek ez a szerkezete is bizonyítja, hogy a tudományos kutatások eredményeinek biztos talajára épített néprokonsági gondolatot az *ifjúság* fiatalos lelkesedésének és ösztönös megérzésének felkeltésével és gyámolításával kell és lehet a jövendő nemzedékben mindig tudatosabbá tenni és meggyőzhetetlenné erősíteni.

Ahogy *Uuno Hannula* finn miniszter mondotta a szerződés aláírása napján tartott ünnepi lakomán: „A kapcsok, melyek bennünket összekötnek, a távol multba nyúlnak vissza. A magyar *vér* és a finn *veri* szavak bizonyítják, hogy itt *vérkötelékről* van szó, melyet évezredek sem ho-

[1] E paragrafus jelentőségére és fontosságára nézve l. *vitéz Nagy Iván:* Művelődési kapcsolataink Finn- és Észtországgal c. cikkét a Turán 1935. évfolyamában (35—42. old.).

mályosíthattak el. E szent kötelékeket meg akarjuk őrízni a jövő nemzedék számára is."

Valóban — ezt a célt szolgálja az egyezmény is, amelynek végrehajtása azonban nemcsak mindkét ország kormányhatóságainak a törvényszabta keretekben történő eljárásától, hanem a két nép tudományos és kulturális közvéleményének, a nemzeti társadalmaknak lelkes, jóindulatú és áldozatos közreműködésétől is függ.

vitéz Nagy Iván

MIRE TANÍT ÉSZTORSZÁG?

(Az észt állami függetlenség 21-ik évfordulóján a Turáni Társaságban tartott előadás.)

A bölcs azt tartja, hogy nincsen olyan együgyű ember, akitől ne lehetne valami okosat tanulni. Nemzetek közötti vonatkozásban is elmondhatjuk, hogy nincs oly kis nemzete a világnak, amelyiktől nem tanulhatnának a nagyobb, idősebb nemzetek. Ma a rokon Észtország nemzeti függetlenségének ünnepén szinte aggódva vetjük fel a kérdést: mi lehet az, amit a büszke, ősi kultúrájú, ezer esztendős, független államiságú magyar nemzet a maroknyi és szolgasorból csak két évtizeddel ezelőtt kiemelkedett észt néptől tanulhat? Aki azonban évek hosszú során át élt e nép fiai között és mélyebben tekintett a nemzet lelkébe, az sok olyant találhat, ami joggal példát mutathat másoknak.

Finn és észt testvéreinkre jellemző, hogy körükben *ismeretlen az írástudatlanság* és hogy még a nép legegyszerűbb gyermeke is olvas újságot. Lelkesítő példaként hathat reánk, hogy északi rokonaink évszázadokon át görnyedtek idegen uralom alatt, de nyelvüket, vallásukat és népies kultúrájukat hiánytalanul meg tudták őrizni és át tudták menteni a függetlenség és a szabad fejlődés idejére. Hadd hirdessük fennen, hogy a finn és észt népköltészet, középpontjában a „Kalevalá"-val, illetve a „Kalevipoeg"-gel, szín és gazdagság tekintetében ma is egyedülálló az egész világon. E két naiv éposz bájos hősnőiről még ma is a legtöbb szőkehajú és tengerszemű finn leányt Ainónak hívják, az észteknél pedig Lindának nevezik. Aztán, ha meggondoljuk, hogy északi testvéreink számaránya összehasonlíthatatlanul rosszabb volt az orosz néptengerben, mint a magyar kisebbségeké az úgynevezett utódállamokban: akkor bizvást remélhetjük, hogy a magyarság nem fog felszívódni, sőt kultúrájában egyre erősödni fog addig is, amíg ránézve is üt az idő történelmi órája, miként ütött a sudár fenyő és a fehérháncsú nyír hazájában a Keleti-tenger partján a finnek és az észtek számára, vagy a *Kárpátok* tövében a felvidéki magyarság számára.

Ha másfélszáz évvel ezelőtt *Herder* még nemzethalált jósolt a magyarság számára s *Vörösmarty* a nagyszerű halált álmodta a nemzet sírjához, majd *Ady* a maga pesszimizmusában a *Dunavölgy* félnemzetecskéiről kesergett: mi büszkén mutatunk fajtánkra, acélos izmú északi roko-

nainkra, a finn atlétákra és észt dalosokra. Ha ezekből hét évszázad elnyomatása, svéd-német uralom és moszkovita járom nem tudta kiölni a nemzeti eszmét és képtelen volt megsemmisíteni nyelvüket, irodalmukat és faji öntudatukat: akkor nincs okunk aggodalomra a magyarság jövőjéért.

Amióta az észt nép eredeti szabadságát a XIII. század első felében elvesztette, azóta több mint hét évszázadon keresztül dánok, németek, svédek, lengyelek és oroszok uralkodtak fölötte. Bármilyen idegen intézte is azonban sorsát, közvetlen parancsolója mindig földesura, a balti német nemesség maradt. Az orosz birodalom keletitengeri tartományaiban állott fenn legtovább a jobbágyság. Mégpedig oly szigorú alakjában, hogy amikor a nagy államférfiúi erényekkel ékeskedő *Báthory* István mint lengyel király *Rettenetes* Iván orosz cár ellen viselt hadjáratában ezt a vidéket felszabadította az orosz járom alól, összehívatta a német nemességet, hogy az elnyomott parasztok helyzetén segítsen. Ezen a gyűlésen tette azt a történelmi kijelentést, hogy nem ismer még egy olyan népet, amely oly rettenetes elnyomatásban élt volna, mint az észt paraszt.

Egy ilyen szerencsétlen jobbágy, Bernhard *Laipmann* — a híres észt festőművész testvére — földbérlővé küzdötte fel magát és vezető szerepet vitt az 1905-i orosz parasztforradalomban. Ezért halálra ítélték, de német földesura közbenjárására a halálbüntetést száz botütésre változtatták át. *A nyakas, büszke észt paraszt azonban nem engedte magát meggyalázni és inkább a halált választotta.* Amikor felesége, gyermekei s az egész falu szemeláttára a katonák lövésre emelték fegyverüket, a halálraítélt testvérének öléből felzokogott hatéves fiacskája. De nagybáyja fogát összeszorítva így szólt neki: *„Ne sírj, a németnek nem szabad látnia könnyeinket!"* S a kisfiú elfojtotta sírását és letörölte könnyeit.

*

Az a vér, amely akkor a bátor, büszke Bernhard *Laipmann* agyvelejéből kifröccsent, *jelképévé vált annak az öntudatos nagyotakarásnak, amely elvezette a jobbágyi sorban sínylődő észt népet hazája szabadságához.* Eljuttatta oda, hogy elnyomói földönfutókká lettek, s a művelt, dolgos, becsületes észt polgár szabad hazában a felosztott dominiumok helyén 20—40 hektáros kisgazdaságokban arathatja az aranykalászt véren és verítéken vásárolt mesgyéjéről. Az észt nép még a XIII. század elején történt német hódítás következtében elvesztett földtulajdonjogát csak a XIX. század elején nyerte vissza. Mivel azonban a földterület 58%-a nagybirtok volt, szerény eszközeivel nem tudván terjeszkedni, kivándorolt jórészt az orosz Szibériába és a Kaukázusba, valamint Amerikába. Kétszázezer főre becsülik a kivándoroltak számát. Ennek az egészségtelen földbirtokmegoszlásnak s a belőle folyó szociális és gazdasági mérlegelésnek volt eredménye az a rendkívül gyökeres *földbirtokreform*, amelyet még az alkotmányozógyűléstől elfogadott 1919-i agrártörvény szabályozott. Ez a törvény az orosz bolsevikokkal folytatott szabadságharc legnehezebb napjaiban kelt, erősen szocialista eszmeáramlatok hatása alatt. Arról volt szó, hogy a nincsteleneket a bolsevizmus veszélyével szemben röghöz kell kötni s a szabadságharcban résztvett harcosokat földosztással kell jutalmazni. A reformot megkönnyítette, hogy

a nagybirtok úgyszólván kizárólag a balti német nemesség kezén volt s ezt az észt a XIII. század óta ellenségének tekintette. Így a nagybirtok 96.6%-át kisajátították s úgyszólván elkobozták. Hogy ez az igazságtalan földreform nagyon is magán viselte a történelmi kényszerűség bélyegét, azt maguk az észtek is elismerték. Viszont az is bizonyos, hogy e földosztás nélkül aligha lehetett volna a kommunista veszedelmet megakadályozni. A volt nagybirtokosoknak tehát a két rossz közül még mindig a kisebbik jutott. Emellett kétségtelen, hogy az észt nép szerezte vissza fegyverrel az ország földjét a bolsevikiektől.

Az agrárreform hatása két ellentétes irányban nyilvánult meg. Egyfelől bizonyos politikai megszilárdulást eredményezett a parasztság körében. Emelte a kis parasztbirtokok jólétét. A rendkívül fejlett finn szövetkezeti mozgalom mintájára beszerzési és értékesítési szövetkezeti rendszert teremtett, amely ma a lakosságnak több mint harmadát foglalja magában. Végül pedig a mezőgazdaság tudományos és észszerű fejlesztésével s az állattenyésztésre való nagyobb súlyhelyezéssel jótékonyan hatott az észt külkereskedelem fokozására. Másfelől azonban a birtokok felaprózása nem kedvezett a többtermelésnek. Az időközben beállott nemzetközi mezőgazdasági válság pedig főleg az új telepesek gazdaságait olyan erőpróbának tette ki, amely alatt egész sor mezei birtok dobra került. Az új földbirtokosoknak ugyanis újonnan kellett mezőgazdasági hitel segítségével berendezkedniök s az új birtokokat terhelő adósságok 46%-a rövidlejáratú és magas kamatozású magánkölcsön volt. Szerencsére az észt vaj, tojás és szalonna (bacon) Németországban és Angliában oly felvevő piacokat talált, hogy a kis agrárország aktív kereskedelmi mérleget tud felmutatni. Az észt földreform jó és rossz tanulságai mindenesetre okulásunkra lehetnek a nálunk küszöbön álló nagy földbirtokpolitikai reformnál.

Egy másik kérdés, amiben mintaképül szolgálhatna Észtország, *a kisebbségi kérdés* legemelkedettebb megoldása. Igaz, hogy Eesti éppannyira nemzeti állam, mint a jelenlegi Csonka-Magyarország. Mindössze 12%-ra rúg a nemzeti kisebbségek aránya. Így 1925-ben minden nagyobb kockázat nélkül Észtország alkotta meg a világ legliberálisabb nemzetiségi törvényét az úgynevezett nemzetkisebbségi kulturális önkormányzat alakjában. Minden nemzetiségnek, amelynek a létszáma a háromezret eléri, joga van a kulturális önkormányzathoz. Igaz, hogy ezt csak a körülbelül tizenhétezret számláló németek és az ötödfélezerre rúgó zsidók valósították meg. A többé-kevésbbé zárt területen élő hét és félezer svéd és mintegy kilencvenezer orosz nem vállalta a nemzetkisebbségi kulturális önkormányzat költségeit. Az alkotmány rendelkezései értelmében ugyanis, minthogy a közigazgatási egységekben számuk az 50%-ot meghaladja, joguk van anyanyelvük használatára a közigazgatásban és iskoláztatásban egyaránt. A nemzetkisebbségi kulturális önkormányzat főleg az iskolaügy autonóm megoldása tekintetében hatalmas fegyver az illető nemzetkisebbség kezében, de nagy anyagi megterheléssel is jár, mert az állam az oktatásügy céljaira csak annyi támogatást biztosít, amennyi számarányánál fogva esik az egész népességből az illető nemzeti kisebbségre.

Végül még egy tanulságot említünk itt fel a kis Észtország történetéből. Eesti születésétől kezdve végigcsinála azt a válságot, amely a világ-

háború után nem kímélte meg az európai államok legtöbbjét. 1920-i *alkotmánya* a legszélsőbb demokráciának volt a példaképe. Az orosz abszolutizmus és bolsevizmus leküzdése után nagy sietve olyan alkotmányt létesítettek, amely a legmesszebbmenő demokratikus rendet valósította meg. A közben eltelt évek megmutatták a túlságbavitt és gyökértelen demokratizmusnak állambomlasztó gyöngeségeit. Belátó és tapasztalt államférfiak, élükön a mostani köztársasági elnökkel, *Päts* Konstantin-nal arra a meggyőződésre jutottak, hogy mindenekelőtt meg kell nevelni és szervezni a népet.

Mintegy ennek a demokráciát túlhajtó alkotmánynak ellenhatásaként jött létre 1933-ban az az *alkotmányrevizió,* amelyet az úgyevezett „szabadságharcosok" népszavazás útján ejtettek meg és amely szinte korlátlan hatalmat biztosított a köztársaság elnökének. A szabadságharcosoknak a vezéri elvet valló pártja azonban igen sokféle elemből alakult s ezt a tekintélyi alkotmányt a maga diktatórikus uralmának biztosítására szánta. Ámde az átmeneti időre a régi parlament elnökétől *Päts*, a kipróbált, kiváló államférfiú kapott megbízást kormányalakításra. Hogy abban a feszült légkörben megmentse hazáját a polgárháborútól, az új alkotmány alapján az egész hatalmat kezébe vette, *de nem azért, hogy felépítse az egypártrendszerű tekintélyállamot, hanem, hogy megmentse a polgári demokratikus államot.*

Päts ezt a nemzeti diktatúrát az új alkotmány kidolgozására és a társadalomnak hivatási rendi alapon való megszervezésére használta föl. Nemzetgyűlést hívott egybe, mely 1937 augusztus 17-én új alkotmányt hozott. Ez megkísérli a modern idők követelményeinek megfelelően az individualizmus és az univerzalizmus gondolatának egyesítését. Hű marad a demokrácia alapelveihez, de az individualizmus és a liberalizmus eszméit a társadalmi együttműködés irányában kívánja továbbfejleszteni. Éppen ezért az alap- és szabadságjogokat nem mint az embernek veleszületett jogait, hanem mint az állami közösségből folyókat tekinti. Helyesli a hatalmak elválasztásának alapelvét, de *a nép többségének akarata szerint cselekvő államhatalom szervezetét minden felhatalmazással ellátja, hogy a közösség, a nemzet életbevágó érdekeit előmozdítsa.* A XX. század állameszméjének követelményeitől áthatva, a végrehajtó hatalom erősítését célozza.

Minthogy az észt nép éppen úgy szereti az egyéni szabadságot, mint a magyar, az új alkotmány arra törekedett, hogy a személyes szabadságot a szociális szolidaritás irányában fejlessze. Mivel az önkormányzat eszméje Észtországban, hagyományosan igen ki van építve, az új alkotmánynak fontos feladata volt, hogy összhangba hozza a tekintélyes, régi, helyi és az újonnan szervezett hivatásrendi önkormányzati intézményeket a szilárd központi hatalommal.

Ma, február 24-én van huszonegy esztendeje, hogy az Észt Szabadállamot kikiáltották. Különös, szinte sorsszerű véletlen, hogy a kis északi rokonállam és nagy államférfiának, *Päts* Konstantin elnöknek születésnapja ugyanarra a napra esik. A mai kettős ünnepen tehát, az észt köztársaság huszonegyedik és elnökének hatvanötödik születésnapján, meleg testvéri üdvözleteinket küldjük északra. Nem tudjuk, kit üdvözöljünk inkább? Észtországot, hogy oly nemesen hazafiasan gondolkozó államfője van, hogy hatalmi állását nem a maga hasznára, hanem forrón sze-

retett hazája érdekében gyümölcsöztette? Vagy pedig a köztársasági elnököt üdvözöljük, hogy sikerült neki hazája részére nemcsak a szabadság és függetlenség kivívása, hanem annak megmentése is a polgárháborútól és mert nemzetét a politikai meg szociális eszméknek ebben az erjedő korszakában maradandó értékű alkotmánnyal ajándékozta meg?

Elagu Eesti ja elagu Eesti Vabariigi President Konstantin Päts!

Csekey István

A FINN NEMZETŐRSÉG ÉS A LOTTA SVÄRD EGYESÜLET

Az orosz zsarnokságtól való megszabadulás vágya és a szabadságért való küzdelem teremtette meg 1917-ben Finnország „önkéntes védőhadát". Ma már több mint 100.000 polgárból áll. 1933 óta a 30.000 főnyi rendes katonaság mintájára szervezték meg és ezzel szorosan együttműködik. Célja: az ország törvényes rendjének védelme, háború esetén pedig a hadsereg tartalékául szolgál. Ennek az állandó nemzetőrségnek *önkéntes női honvédelmi alakulata a Lotta Svärd Egyesület.* Ez a női lakosságnak szintén minden rétegéből kb. 90.000 tagot számlál. Az a kötelessége, hogy kiképezze a Lottákat a hadgyakorlatok és a háború alatt szükséges majdnem minden *fegyvernélküli* teendőre s így mentesítse a férfiak nagy részét az élelmezési, egészségügyi, irodai szolgálattól.

Lotta Svärd — a finn Rozgonyiné-Szentgyörgyi Cecille — *L. J. Runeberg,* a nagy nemzeti költő (1804—1877) híres elbeszélő költeményének hősnője. Csakhogy ez a hű amazon-feleség nem páncélban és nem karddal kísérte férjét a csatába, hanem élelmiszerrel megrakodva. Lotta Svärd férje halála után is tovább élelmezte és gondozta a katonákat. A Lotta Svärd Egyesület az 1788—90. évi és az 1808—9. évi svéd-orosz háborúk e híres finn markotányosnőjéről vette nevét s az ő szellemében működik.

A gyökerek, amelyekből a finn nők honvédő szervezete kihajtott, többfélék és igen mélyre nyúlnak. Egészen a Kalevala ősi talajáig. E nagyszerű népeposz elárulja, hogy mit jelentett a nő a finnek hősi világában. Észak asszonyhadvezére, a hatalmas Louhi, aki a kalevalai hősökkel felveszi a harcot, — az ősrégi törzsi szellem emlékét őrzi.

Az egész finn lélek összefügg a Kalevalával s a 19. században belőle sarjadt nemzeti ébredés vezetői: Topelius, Snellman, Runeberg, Lönnrot, a finn nőt a férfi egyenlő társaként szólítják a művelődési és hazafias mozgalmakhoz. Érdekes összehasonlítani Széchenyi és Topelius 1830 s 1835-ben írt lelkes szózatát a magyar, illetve a finn asszonyokhoz: tőlük várják, hogy a nemzetmentő eszméket a szívekbe oltsák.

A finn nők mindig megérdemelték a hagyományos bizalmat és nagyrabecsülést. Kiváltságos társadalmi helyzetükre, a férfiakkal való egyenlőségre történelmi joguk van. Mint a családi élet őrei, a 700 éves

elnyomatás alatt ők mentették meg az anyanyelvet, a népi szokásokat, a nemzeti érzést. A 17. és 18. század törvényei szerint csak az olvasni-írni tudó leányok mehettek férjhez, mert az anyák feladata volt gyermekeiket — az egyház felügyeletével — otthon tanítani. Amikor a 19. század közepén Finnország asszonyai maguk is ráeszméltek társadalmi és politikai kötelességeikre és jogaikra, — egyrészt megtöltötték az iskolákat, hogy mint tanítónők a nemzeti kultúra fáklyavivői legyenek, — másrészt egyesületekbe tömörültek. A finn nőmozgalom igen rokonszenves, mert erősen hazafias jellegű.

Az első jótékonysági nőegyesületet 1847-ben alapították az éhinség leküzdésére; az alkotmány legválságosabb évében, 1899-ben alakult a Márta-Szervezet, a nép anyagi és értelmi színvonalának emelésére. 1844- s 1892-ben a nők egyenjogúsításáért és választójogáért küzdő két nőszövetség keletkezett. A nevezetes 1906 év után is — amikor az orosz-japán háború következtében II. Miklós cár visszaadta a finn nagyfejedelemség megreformált jogait s a finn nők L. Mechelin szenátor szavai szerint „az ország közóhajára" szavazati jogot kaptak, — még sok különböző irányú és célú nőegyesület alakult. Ezek sorát a maga nemében egyedülállóan tökéletes Lotta Svärd szervezet zárja be. (1918.) Ez bizonyos tekintetben együtt dolgozik az 1907-ben alapított „Finn Asszonyok Szövetsége" helyi csoportjaival.

Az 1897. évi női választójogi javaslatban, amelyet az országgyűlés három tagja nyujtott be, többek között ezt olvashatjuk: ... „Kis nép vagyunk. Minden rejtőző erőre szükségünk van. Népünk jövője érdekében különösen fontos, hogy minden állampolgár — férfi és nő egyaránt, — összefogjon... az egyenlő jog és felelősségérzet tudatában. Az összetartás a mi legbiztosabb menedékünk és támaszunk; ... a társadalom biztonságának és haladásának záloga... A nők közéleti és politikai szereplése csak növelné az ország erkölcsi és szellemi súlyát."

Igy is történt. A finn férfiak előrelátók voltak. Alig tíz évre politikai térfoglalásuk után — 1907-ben már 19 képviselőnőt küldtek az országházba, — Suomi erőslelkű, munkabíró, tettrekész asszonyai azt is megmutatták, hogyan kell a férfiakkal vállvetve küzdeni a hon védelmében. Viszontagságos történelmük folyamán a finn nőknek a háborúban való részvétele hagyományos. Runeberg: „Stal zászlós elbeszéléseiben" megörökített vitéz finn parasztság soraiban bizonyosan sok Lotta Svärdféle áldozatos, derék asszony akadt. De olyan egyöntetűen és öntudatosan még nem sorakoztak a férfiak mögé, mint a világháború válságában, az 1917—18-as orosz erőszakoskodások és függetlenségi harcuk idején.

A finn fehér hadsereg vezetősége napiparancsaiból megtudhatjuk, mennyi „vitéz" asszonya volt Finnországnak. Megtudjuk, hányan kaptak kitűntetést, mert ellenséges tűzben készítették és kiosztották a katonák élelmét, mert sűrű golyózáporban kötözték, ápolták, szállították a sebesülteket, összekötő híradásra vállalkoztak s bátor viselkedésükkel mindenképpen fokozták a küzdő férfiak kitartását. De a jelentések nem sorolhatják fel mindazt a gyors és hasznos önfeláldozó tettet, adakozást és gondoskodást, amely a Lotta-Svärd munka kezdete volt. Nem emlékezhetnek meg arról a sok nélkülözésről (l. a múzeumok falisztből készült kenyerét) és fájdalomról sem, amelyet Finnország asszonyai, leá-

nyai a vörösökkel vívott élet-halálharc borzalmas hónapjaiban olyan nagy kötelességtudással és önfegyelemmel viseltek el. (1918. jan.—május.)

A finn demokratikus köztársaság 1919-i — a nők teljes egyenjogúságát biztosító, — új alkotmányának 75. törvényszakasza elrendeli, hogy minden állampolgár — nemre való tekintet nélkül — köteles részt-venni a haza védelmében. Ez a nemzet közvéleményét fejezi ki s a Lotta Svärd intézményt az állam érdekkörébe vonja. Ha meggondoljuk, hogy a nagykiterjedésű Finnország egész hosszában határos a bolsevista Oroszországgal, akkor megérthetjük, hogy ennek a három és félmilliós államnak milyen éber gonddal és felkészültséggel kell őrködnie a haza biztonságán.

Már a régi századokban is, veszély idején, a finn parasztság felkelő szabad csapatokat alakított. A nemzetőrség kifejezést először 1902-ben használták, amikor a hatóságok karhatalmat toboroztak a rend fenntartására. De a helyzet javulásával a polgárőrséget feloszlatták. 1880-ban ugyan a jó II. Sándor cár Finnországban hadsereget állított fel a kötelező hadiszolgálat alapján. (5600 létszám békében, 10.000 háborúban.) De 1898-tól kezdve III. Sándor és II. Miklós alatt a pánorosz önkényuralom Finnországot egészen megbénította. 1905 óta nem volt sem fegyvere, sem hadserege. 1917-ben az orosz forradalom az országban zürzavart támasztott s akkor az egyes vidékeken önszántukból polgárőrségek keletkeztek, különböző sport- vagy tűzoltóegylet néven, hogy az orosz vezetőség gyanuját elkerüljék. Igazi céljuk az ország felszabadítása lett. A régebben feloszlatott finn csapatok tisztjei és a függetlenségi politikusok álltak a mozgalom élére és kb. 2000 honfitársukat katonai kiképzésre Németországba küldték. Svédország ugyanis — semlegességére hivatkozva — elzárkózott ezirányú kérésük elől. 1915-ben és 1916-ban a porosz hadsereg egyik vadászzászlóalja finn önkéntesekből állt. A hazatérőkre várt 1917-ben a vidéki csapattestek megszervezése. A „fehér" nemzetőrség *Mannerheim* generális vezetésével 1918. jan. 28-án esett át a tűzkeresztségen a szovjet szította vörös forradalomban. A győzelmes szabadságharc után (1918. máj. 16) is ez a nemzetőrség maradt Finnország hadereje az általános védkötelezettség bevezetéséig. Ekkor a rendes hadseregbe olvadt a nemzetőrség, elsősorban a tisztikar; de a maradék csapatot sem bocsáttották el, mert a békét Oroszországgal még nem kötötték meg s mert ez a véderő kevésbe került.

Az 1918—1923-ig eltelt esztendők a lét és nemlét kérdésének évei a nemzetőrség számára. Hiányzott még az ilyenfajta csapatok megszervezéséhez a kellő tapasztalat. A nemzetőrség 1919-ben önkormányzatot kapott és 1921-ben a köztársasági elnök legfőbb parancsnoksága alá rendelték. A vidéki csoportok 1923-ban nagyon megerősödtek. Ez főleg a Lották terjesztő munkájának és a finnek nagy torna -és sportszeretetének köszönhető. A versengés nagyon serkentőleg hat a finnekre. A leghíresebb verseny 1930-tól a köztársasági elnök vándordíjáért folyik. A következő tíz év: 1923—33-ig a nemzetőrség katonai átszervezésének időszaka. A helyi csoportokat kerületekbe osztották és a vezetést tényleges tisztekre bízták. 1933-ban a finn hadsereget újjászervezték és a nemzetőrség még szorosabb kapcsolatba került az állandó katonasággal. Azóta nagyobb államsegélyt kap, ezt évről-évre az országgyűlés szavazza meg. (Kb.

3 millió finn márkát.) Egyéb jövedelme: a tagsági díjak, adományo pénzben és természetben, a községek segélyadója, az országszerte ren dezett hazafias ünnepségek bevétele, stb. A nemzetőrök, valamint Lották szolgálatukért zsoldot nem kapnak, az állam fegyvert s egyenruhá ad, de egyéb ruházatukról és sportfelszerelésükről maguk gondoskodnak.

Az önkéntes védősereg működése és igazgatása az 1927. dec. 22-törvényen alapszik. A katonailag felépített szervezet a nemzetőrségi fő vezérkar hatáskörébe tartozik. Tiszteletbeli parancsnok br. Mannerheim Gusztáv Károly tábornagy, a szabadságharc vezére, a cár volt főhad segéde; első főparancsnoka von Essen ezredes volt s a jelenlegi L. Malm berg tábornok. A fővezérkar összetétele: a parancsnok mellett a vezér kari főnök a hadsegédekkel, továbbá a katonai ügyek irodája, a központ és a gazdasági hivatal. Az utóbbi három összesen még kilenc ügyosz tályra oszlik. A központi vezetőség nyomdával, propaganda és lelkész osztállyal is rendelkezik. Az egész országot behálózó szervezet 22 kerü letből s 678 helyi csoportból áll. Ezek közü 2—3 egy-egy közös gyakor lati és oktatási körzetet alkot, összesen 271-et. A kerületi főnök melle oktató testület működik: katonai, céllövészeti és testnevelési. Idetartozi még egy számvevőségi, propaganda és összekötő főnök, egy tábori lel kész s a személyzet. A védősereg keretét tehát tényleges tisztek, altisz tek és állami hivatalnokok alkotják. (Ép úgy, mint a rendes hadseregben. A tiszteletbeli helyi vezetőket és az ú. n. „helyi vezérkart" pedig a vidé népszerű és tekintélyes emberei közül választják. A volt köztársasági el nök, Svinhufvud és elődje Relander is, sokáig tagja volt egy ilyen évről évre választott helyi vezérkarnak. Svinhufvudné pedig Lotta. A hader 52%-a földművelő, e társadalmi osztály arányszámának megfelelően Ebben az önkéntes védőhadban a harcikocsialakulatok kivételével min den fegyvernem és a vidékek terepei szerint minden hadosztály képvi selve van; így pl. a víziosztag egy-egy tórendszert alaposan ismerő csó nak-, motor- vagy halászhajó-tulajdonosokból áll. Tengerészeti, sőt lég erőkkel is rendelkezik. A nemzetőrségnek ifjúsági állománya is van: kb 20.000 17 éven aluli ifjú részesül a katonai életre előkészítő fegyelmezet kiképzésben. Később, szolgálati idejük leteltével, mint tartalékosok térne vissza a véderő kötelékébe. Sokkal többen kérik felvételüket a védőrségbe mint amennyit felszerelni, vagy beosztani lehetséges. A veteránokat őr szolgálatra rendelik.

Ennek a nagy tartalékhadseregnek van egy korszerűen berendezet nagyszabású központi iskolatelepe, Helsinkitől 30 km-nyire, a Tuusula-t partján, Syvärantában. Az elragadó finn természet ölén, zúgó fenyő erdők, mélységesen kék tavak, sziklás szigetek övezik. Ez a csapatkerete iskolája, egyben a Lottáké és a tábori papoké is. Ez az elméleti és gya korlati továbbképzés egységesítő otthona. A katonailag fegyelmező szel lem, összetartó erő innét sugárzik szét az egész országba. Vannak ot mintaszerű kaszárnyák, gyakorló- és versenyterek, sportpályák, torna csarnokok, tantermek, saunák (finn gőzfürdők) és uszodák. A Lottá számára szintén. A nemzetőrségnek ezenkívül is van sok ingatlana: telke sőt saját fegyvergyára, javítóműhelye és kereskedelmi szövetkezete is (Skoha.) Híresek a tuusulai katonaiskola különböző tanfolyamai. Mint hogy a fővároshoz közel van, a legkiválóbb szakemberek vezetik. *A Lotta vezetők* is összegyűlnek nyarankint három-három hétre szép és kényel

mes tuusulai intézetükben, önként mindig kétszázan felül. A Finn-öböl déli partjáról észtek is átjönnek tanulni. Tábori konyhaszolgálatot, egyenruhavarrást, szabást, betegápolást, hírszolgálati (távirat, telefon) és légvédelmi munkát, torna-, sport-, tájékozódási terepgyakorlatokat, stb. végeznek. Mozgalmas és változatos az edzett Lották élete. Különösen megkapó látvány, amikor a fehérháncsú, sudár nyírfák útvonalán a fehérköténves Lották sorfala közt szemlét tart Malmberg tábornok és Fanni Luukkonen Lotta „generálisnő". Vagy amikor az újonc Lották feleskűsznek a szabad ég alatt a tábori istentiszteleten. Megható kép a Lotta-zászlószentelés a templomban és kedves jelenet az északi nyár világos estéjében pirosló tábortüzek körül pihenő Lotta-társaság. Nagy tömeg vesz részt a Lották ünnepségein Tuusulában és egyebütt; de különösen az évi díszfelvonulások Helsinkiben a köztársasági elnök palotája előtt és a Lotta-kongresszussal kapcsolatos kétévenkint rendezett Lotta-napokon, amikor többezer szürke egyenruhás Lotta sorakozik fel.

A Lotta-alapszabályzat szerint a Lotta Svärd Egyesület célja, hogy a védőrség egészséges szellemét erősítse, eszméjét terjessze és munkájával támogassa a nemzetvédelemben. A Lotta-eskü így szól: „Én X. Y. becsületszavamra fogadom, hogy lelkiismeretesen segítem a védősereget *a hit, az otthon és a haza* megvédésében és a Lotta Svärd Egyesület rendeletei szerint működöm." Minden Lotta jól a szívébe zárja a vallásosság, becsületesség, szolgálatkészség, baráti összetartás és mindenek előtt az áldozatkész hazaszeretet jegyében álló tíz Lotta-törvényt. A Lotta Svärd Szövetség tevékenységi köre a 20 év folyamán igen kibővült és elmélyült. Legfőbb hármas feladatán kívül t. i. hogy 1. békeidőben az önkéntes véderőt gondozza, 2. saját tagjait kiképezi és 3. háborús segédszolgálatra felkészül, más egyéb hazafias és erkölcsi célokat is tűz ki a népművelődés terén. Minthogy a korszerű háborúban a tűzvonal mögött a lakosság állandóan nagy veszedelemben forog, ennek megfelelően a Lották kiképzése is igen alapos. Tisztek vezetésével több éven át tart, ép úgy mint a véderő férfitagjaié. Minden körzetben a kiképzés kétféle: alapvető és szakszerű. 1936-i 21.636 Lotta végzett tafolyamot és 5407 részesült oktatásban.

Amikor 1921 tavaszán országszerte megszervezték a Lotta Svärd Egyesületet, kijelöltek egy központi igazgatóságot, amely az elnökből, hat tagból és két póttagból, valamint a központi tanácsba nem tartozó titkárból áll. Elnöknőjét a nemzetőrség főparancsnoka nevezi ki egy évre. *Fanni Luukkonen* „generálisnő" a közéletben sokat szereplő, tekintélyes egyéniség. Azelőtt tanítónő volt. Az országos Lotta-ünnepségek, vagy az állami élet fontosabb eseményei alkalmával egyenruhás fényképe gyakran látható a lapok hasábjain. A nőgyűléseken ismert nevű *Gunhild Jalo* sortavalai tanárnő közvetítette kérésemet, 1936. augusztusában, hogy szeretném a Lotta Svärd Egyesületet tanulmányozni. Fanni Luukkonen elnöknő Svédországból küldött igen kedves levele és intézkedése szerint, helyette *Hilma Pohjanpalo* főtitkárnő fogadott nagyszabású helsinki székházukban és sok érdekes adatot, fényképet, könyvet bocsátott rendelkezésemre. Sokat beszélgettem a készséges, rokonszenves hölggyel. Egyik teremben szemembe ötlött egy térkép, amely a Lapország felé egyre gyérülő, összesen 678 helyi szervezetüket tünteti fel. Ezeken belül 1937-ben még 1604 falusi tagozat volt. A nemzetőrségével azonos 22

kerület élén egy-egy nyolctagú kerületi tanács van. (Hat rendes és két póttag.) A körzetekben hasonlóan 8 tagú felelős helyi igazgatóság működik. A falusi csoportok vezetősége három, vagy bizonyos esetekben szintén nyolc tagból áll. Ezek az igazgatóságok jelölik ki a szövetség alapszabályai szerint a tisztviselőket és a bizalmiakat. Amint látjuk, ennek a hatalmas és sokoldalú szervezetnek igazgatását és működését igen gyakorlatiasan és célszerűen központosították.

1936-ban a festői Päijänne-tó partján töltöttem egy szép nyári hónapot dr. Silfvastné bájos, gyalulatlan fából készült, jellegzetesen finn villájában, Kellosalmiban. A közeli *Padasjoki* „templomközség" jegyzőnéje, Hagar Sarasto helyi elnöknő megismertetett a vidéki Lották dolgos életével. Ez a tevékeny elnöknő okleveles tanárnő, jó családanya és háziasszony s amellett bankigazgató. Szerkesztésében megjelent a tízéves padasjoki Lotta Svärd Egyesület igen tanulságos története. (1920—1930.)

Távolról se gondoljuk, hogy a Lották életmódja kaszárnyaszerű. Mindegyik a sors kijelölte helyét tölti be otthonában, vagy foglalkozási körében, de szabad idejében örömest és lelkesen áldoz, hajlama és képessége szerint, a hazafias munkának. A Lotta egyenruha minden társadalmi különbséget kiegyenlít. Az egyes kerületekben, azaz helyi csoportokban, tanácskozó napokat tartanak. Programjuk: sport, játék, torna, táborozás, közös kirándulások, az egyesület pénztárát gyarapító társas összejövetelek, munkaesték. A Lották üzleti szervezése is kitűnő. Maguk készítette kézimunkát, ennivalót, emléktárgyakat, Lotta-bélyeget, sorsjegyet árulnak. A Lotta-vásárok alkalmával egész éjjel sütnek-főznek. A Lotta-boltok, kávéházak, szállodák is jövedelmezők. Lépten-nyomon látni Lótta-hirdetéseket, plakátokat. Minden Lotta-osztagnak parancsnoka és helyettes parancsnoka van. Az egyes tagozat szakosztályokra s ezek 5—9 Lottából álló kis alcsoportokra oszlanak. A felelős helyi csoportvezetők veszik át a helyi elnök rendeleteit, aki azokat a kerületi elnöktől, ez pedig a felsőbbségtől kapja. Az egész katonai jellegű, önkéntes szervezet a sejtrendszeren alapszik.

A Lotta Svärd Egyesület rendes tagja lehet minden kifogástalan 17 éven felüli nő, aki az ország törvényes társadalmi rendjéhez hű s akit két közismert helyi tag ajánl. Finnországnak ez a legnépesebb nőszövetsége, amely már 1922-ben 28.760 működő, 5019 segítő, összesen 33.779 tagot számlált. Az utóbbi tíz év alatt taglétszáma 100%-kal emelkedett. Az 1937-es statisztika szerint 81.793 rendes, 17.681 segítő, összesen 99.474 tag képviseli a negyedfélmilliós finn nemzet női táborát.

Az egyesületnek rendes, vagyis működő és pártoló tagjai vannak. Működő tagok a *tábori Lották* és a *tartalék Lották*. Az előbbiek tartoznak legszorosabban a szervezethez. Fogadalmukhoz híven mozgósítás vagy háború idején, elhagyják otthonukat és hosszabb szolgálatra bevonulnak oda, ahova a központi vezetőség rendeli őket. Az utóbbiak csak lakóhelyükön végzik kötelességeiket. A Lotta-eskü letétele után a fegyelem köztük a legfőbb törvény.

Vizsgáljuk közelebbről a Lotta Svärd Egyesületet jellemző állandó készenlétben álló munkaegységeket:

1. A betegápolási osztag. Hivatása: a) a nemzetőrségi kórházak berendezése; b) az egészségügyi Lották kiképzése háborús szolgálatra és

c) a polgári lakosság egészségügyi védelmére. Járvány idején fontos szerepük van. Az 1922. év telén az orosz karjalai menekülteket is ők gyógyították és segítették. Vidéken már nyolc százágyas jól felszerelt Lottakórházzal rendelkeznek s a falusi csoportok is legalább 12 ágyas betegszobával és gyógyszerrel. Ők szállítják a tábori kötözőhelyek felszerelését is. Számukra 6—7 hónapi rendszeres ápolónői tanfolyamokat tartanak Helsinkiben és Viipuriban. A viipuri bámulatraméltó katonakórházat megnéztem az V. finnugor kultúrkongresszus magyar résztvevőivel. De meglátogattam az ország több hasonló intézményét. Érdekelt az ápolónői iskolázás is. (A finn nők szívesen választják az egészségügyi foglalkozást.)

2. *Az élelmezési osztag.* A főzést és az ételkiosztást látja el a nemzetőrség csapatainak gyakorlatai, ünnepségei és felvonulásai alkalmával. Saját kezük munkájával szerzett pénzen és gyüjtés útján ők élelmezik a gyakorlatozó védőrséget. A táborozás alatt a konyhafelszerelés és az élelmiszerkészlet szállítása is az ő feladatuk. Ők az igazi Lotta Svärdek a háborúban. Ez nagyon fárasztó munkakör. Hiszen a hadműveletek alatt egy-két hétig tartó nehéz munkát jelent és a kevésbbé lakott területeken gyakran 40—50 km-nyire is kell az étellel gyalogolniok a gyakorlótérig. A táborban minden munkát mindenkinek válogatás nélkül el kell végeznie. Négyes csoportokban dolgoznak. Mindegyikben nyolc Lotta van és egy felelős csoportvezető. A Lottákat a körzetek küldik ki. A nem alkalmasakat visszaküldik. A gazdasági vezetés, az államtól kiutalt pénzösszeg naponkénti pontos fejadag szerint való felhasználása, a munka beosztása, ugyancsak jeles háziasszonyi tehetséget kíván. Ilyen Lotta-főgazdaasszony: Aino Raivio, a budapesti finn követné, Onni Talasné édesanyja. 14 gyermekes családanya. Sokszor résztvett Tuusulában a Lotta-intézetben a vezetőket kiképző tanfolyamokon. A hadszintérre elkötelezettek közé tartozik, mint ahogy már a szabadságharc tűzviharában is érdemeket szerzett. Jyväskyläben a tűzvonal mögött, a frontra induló és onnan érkező csapatok élelmezését intézte önálló hatáskörrel. Iskoláslánya, Lemmikki (Talasné), ápolt; két fia harcolt; a 10 éves harmadik hírvivő volt. Ime, a finn Lotta-család szép példája, az összefogó női akaraterő és áldozatos szorgalom megtestesítője.* Az élelmezési Lották gyakran a rendes katonaságot és a nagy nemzeti ünnepélyek, gyűlések közönségét is kiszolgálják. A Lotta Svärd Egyesület a köztársasági kormánytól a Lotta-munkát ábrázoló, nagyszerű hármas festményt kapott ajándékba, elismerésül az 1938. május 16-án teljesített szolgálatáért, amikoris 25.000 tűzharcost megvendégelt. (A Joulu Lotta 1938. melléklete közli a képet.)

. A felszerelési osztálynak különösen kezdetben volt igen fontos szerepe. De mivel most már a nemzetőrség majdnem minden felső ruháját az államtól kapja, az egyesület szükségleteinek ú. m. a saját és az újabban igen megszaporodott ifjúsági csoportok egyenruhájának, továbbá a kórházi és az eladásra szánt holmiknak készítésével foglalkozik.

* Cikkünk írása közben értesültünk e kiváló finn nagyasszony tragikus és korai haláláról. Budapesten időzése és szereplése feledhetetlen emléket hagyott. A magyar nemzet őszinte részvéttel osztozik a család gyászában.

4. Az irodai és gyüjtő ügykörbe tartozik a katonai-irodai munkára való előkészítés, a tagdíjak kezelése, valamint mindazon pénzforrásoké — mint pl. a műsoros esték, előadások, árusítások bevétele, — amelyekből a Véderő és a Lotta Svärd Egyesület társadalmi úton a működéséhez szükséges anyagiakat meríti. (Kb. egyharmad része az államsegélynek.)

A légvédelemre minden osztagot, vagyis csoportot kioktatnak.

Az Egyesület folyóirata 1929. óta a „Lotta-Svärd". Karácsonyi („Joulu-Lotta") és husvéti száma különösen szép. Sok pártoló előfizetője is van. A nemzetőrségnek két központi hetilapja: a „Hakkapäällita" és a „Harcos". Ezenkívül 18 kerületi újságot adnak ki. (Finn és svéd nyelven.)

Erre a nemzeti jelentőségű intézményre nézve nagy horderejű az oktató és propaganda munka. A gyakorlatilag igen fontos kéthetes helyi tanfolyamok a szakszerű ismereteken kívül az általános művelődést, valamint az éneket, sportot, tornát, zenét is felkarolják. A propagandanapok, előadások, zenekarok, filmek, rádió, mind a népszerűsítés módjai és eszközei.

A Lották testnevelésére természetesen nagy gondot fordítanak. Női tornaegyleteket alakítottak olyan vidéken is, ahol eddig híre sem volt. Különböző sportversenyeket rendeznek: sí, futás, evezés, úszás, tereptájékozódás, stb. A nyertesek arany-, ezüst-, bronzérmeket kapnak — köztük 70 éves nők is! A nevezetes országos Lotta-síversenyek a honvéderő téli sportjátékaival együtt zajlanak le. A kerületek ötös válogatott csapatokat küldenek. A női testnevelés különben is nagyon fejlett Suomiban. A Lották fegyveres gyakorlatokat nem végeznek. De néhány éve a léghirszolgálat és polgári légoltalom minden ágában kiképezik őket.

Hiányos volna ismertetésem, ha nem említeném a „Pikkulottákat". A Lotta Svärd Egyesület szervezkedése ugyanis kiterjed a 8—17 év közötti leányifjúságra is. A kis Lották, vagyis pikkulották száma 1937-ben 19.926 és 848 csoportot alkotnak. A legnépesebb a viipuri. Lotta szellemben nevelik őket, korán beléjük oltják a közért, a haza jövőjéért való munkaszeretetet. Fővezetőnőjük Saara Forsius női munkatanácsos. Az ifjúsági csoportvezetők számára Tuusulában tanfolyamokat rendeznek. A kis Lottáknak saját lapjuk is van. Rádióelőadásokat is tartanak számukra. Vannak a mi cserkésztündérkéinknek megfelelő 5—6 éves kis Lották is. Éppen olyan csukaszürke egyenruhát viselnek, mint a nagyok. Igen kedves látvány, amint nemzeti ünnepen, pl. a Kalevala-ünnepségen, vagy más alkalommal, ott sürögnek-forognak a felnőttek között és igyekeznek segíteni. Az ügyes Lották így nevelik a helyüket majdan elfoglaló, még ügyesebb új Lotta-nemzedéket.

Valóban csodálatraméltó teljesítmény a finnek részéről e nagyszerű honvédelmi rendszer kiépítése. Magyarországnak ebben az arányban mintegy negyedmilliónyi önkéntes védőhaddal és 150.000 kiképzett női segédszolgálatossal kellene rendelkeznie! Ha finn példára nálunk is megvalósulna a nemzetőr és a Lotta-szerű szervezet, könnyebben nézhetnénk szembe a jogtalanságokkal és veszélyekkel s a háborúban körülbelül 2—300.000 férfival gyarapodna a tűzharcosok létszáma.

A sajátságos finn férfi és női önkéntes haderő Finnország történelmének, gazdasági és földrajzi helyzetének az eredménye. Magasfokú nemzeti öntudatának és hazaszeretetének gyümölcse. Megfelel a nép acélos jellemének és életfelfogásának. Tanulhatnánk tőlük!

Mányoky Vilma

EINO LEINO, A FINN PETŐFI

I.

Eino Leino — ezt a fülbemászó, dallamos nevet nem lehet közömbösen kimondani az Ezer Tó Országában. Aki egy-két szót váltott ennek a névnek a viselőjével, nem tudja elfelejteni haláláig. Aki elolvasta egy munkáját, nem képes szabadulni a kísértéstől, hogy korábbi és későbbi könyveit is megismerje. A szokásos mértékek méltatlanok és törpék hozzá. Itt nincs arany középút, itt színt kell vallani jobbra vagy balra. Egyesek lelki kényszerből megszeretik és bálványozzák, mások ösztönösen gyűlölni kezdik. Akarva, nem akarva érzi mindenki, hogy kivételes tehetségű, királyi lélekkel áll szemben, amilyent az Uristen csak virágos jókedvében szokott teremteni. Ő a finn irodalom legtermékenyebb, legtöbboldalú, legmélyebb, legeredetibb, leggazdagabb, legismertebb, legfürgébb, legtitokzatosabb és legizgatóbb költői lángelméje.

Született 1878. július 6-án Észak-Finnország *Paltamo* nevű községében. Eredeti neve — *Armas Eino Leopold Lönnbohm* — az első pillanatban idegen eredet gyanúját kelti föl bennünk, de némi kutatás után meglepődve vesszük észre, hogy tősgyökeres finn vér csörgedez ereiben. Édesapja ősrégi karjalai család ivadéka, aki a mérnöki pályára lépve, boldogulása érdekében kénytelen volt a tőrölmetszett *Mustonen* nevet a svédhangzású *Lönnbohm*-mal fölcserélni.

Leino sorsát már születése eldöntötte. Tízgyermekes család legifjabb sarja, túlérett és túlterhelt fajta koravén, ideges ivadéka. Rokonai és hozzátartozói életében alig találunk középutat: csaknem mindegyiküknél megállapíthatjuk a jobbra vagy balra való eltolódást. Izmos őstehetségek, túlfinomult zsenik, csöndes bolondok, közveszélyes őrültek, önfeláldozó vértanuk, szelíd szentek és Istentől elrugaszkodott ördöngősök váltakoznak egymással. Egyik nagybátyjában, a duhaj, kötekedő, tivornyázó, de amellett daliás, kötelességtudó, lelkes és aranyszívű ezredesben Jókai romantikus hősei öltöttek testet. Két unokafivére — fiatal katonatiszt mind a kettő — az ország két ellentétes szögletében, egymás elhatározásáról mit sem tudva, se be nem hódol, se meg nem szökik a veszély

E tanulmányom összeállításában forrásmunkákkal, adatokkal, felvilágosításokkal és tanácsokkal közvetve vagy közvetlenül nagy segítségemre voltak: *V. Tarkiainen, Aarne Anttila, Larin-Kyösti, L. Onerva, Vikár Béla*. Szíves fáradozásukat ezúton is hálásan megköszönöm.

pillanatában társai példájára, hanem vállalkozása kilátástalanságának teljes tudatában konokul és vakmerően szembeszáll a győztes forradalom mindent elsöprő hullámával és elpusztul céltalanul. Nagynénje és nevelője *(Olga Kyrenius)* hat modern és antik nyelven beszélő szerény és megelégedett háziasszony. Édesanyja *(Anna Emilia Kyrenius)* szenvedései közepette panaszszó nélkül mosolygó, katakombai mártírlélek. Édesapja *(Antti Mustonen-Lönnbohm)* nem tűri a betegséget; a falnak fordul, fittyet hány ételre, italra, vigaszra, bátorításra, orvosságra — úgy hal meg, mint egy dúvad. Egyik nővére gyenge elmével születik, a másik megsiketül, a harmadik megháborodik. Egyik bátyja *(Kasimir Leino)* egyike a finn irodalom legnevesebb költőinek, a másik *(Viktor)* az őrültek házába kerül, a harmadik *(Kaarlo)* optimista tisztviselő, a negyedik *(Artturi)* nyugtalan vérű kivándorló, az ötödik *(O. A. F. Mustonen-Lönnbohm)* őstehetségű nótafa, botanikus és altruista lapszerkesztő, aki arra inti legkisebb öccsét, hogy kerülje a szerelmet, mint a dögvészt. Hogy mennyire követte az atyai tanácsot maga a tanácsadó, arra nincs adatunk, ha csak annak nem vesszük a *Hämeen Sanomat* egyik számát, amely baráti humorral így búcsúztatja el volt gondozóját: „Lapunk főszerkesztője lemondott állásáról, hogy a jövőben egyedül és kizárólag az erotika terén fejtse ki működését."[1] Nem lehet csodálnunk, hogy ilyen környezetben Eino Leinonál a szerelem és költészet — saját szavai szerint — „szinte hozzátartozott a mesterséghez, — ahogy a perzsa sah mondta, amikor Párisban bombát dobtak a kocsijába."[2]

A költő szellemi képességei korán bimbóba nyíltak. Valóságos csodagyermek. Harmadféléves korában már ír-olvas és fejből tudja az egyszeregyet. Nyolcéves korában a gimnáziumban jelentkezik fölvételre. Ekkoriban már fülig szerelmes, világfájdalmas verseket ír és halálos féltékenység gyötri. Tizenhatéves korában egyetemi hallgató, de az lett volna már egy évvel előbb, ha illetékes helyen le nem intik, hogy „nem kell annyira sietni: lassabban is eljut az ember a sírba".[3] Huszonötödik életévének betöltését irodalmi eseményként ünneplik országszerte. A korai siker nem teszi boldoggá az ifjú költőt. Egész gyermek- és ifjúkorát megmérgezi egy keserű tapasztalat. Testi adottságai gátolják abban, hogy eszményképét, *Heinrich Heine*-t külsőleg is stílusosan utánozza. Kétségbeejtően egészségesnek és szégyenletesen fiatalnak érzi magát.

Természetszeretetét édesapjától örökölte. Legkedvesebb szórakozása úttalan utakon, irdatlan őserdőkben, feneketlen ingoványok útvesztői és hajmeresztő szakadékok között hétszámra barangolni. Csak ott tud „megegyezni azokkal a nagy hatalmakkal, amelyeknél örökéletűbbet nem foghat föl az emberi elme".[4] A természetben „hangulatok, harmónia, béke, tarka illuziók és délibábok"[5] együttesét látja, amely „vallásos pantheista áhitattal"[6] tölti el lelkét.

A kis vidéki város, ahol a legfőbb tekintélyt a csendbiztos, a technika csodáit a nyikorgó vásári ringlispil képviselte, nem tudta kielégíteni.

[1] Eino Leino: Elämäni kuvakirja 117. l.
[2] U. o. 108. l.
[3] U. o. 135. l.
[4] U. o. 62. l.
[5] U. o. 200. l.
[6] U. o. 200. l.

„Kegyetlenül unatkozott",[1] különösen ősszel, „amikor minden lekókadt és megkukult a házban, kutyák vonítottak a kertek alatt és tehenek bőgtek az istállóban"[2] Szerette volna föltarisznyázni magát vándorútra hetedhét ország ellen. „Regék glóriájától övezett földek, folyók és vizek tündöklése"[3] csábító képekkel villantott elé, amelyeken „csodálatos csalitok zöldeltek és ismeretlen fák piroslottak".[4] Uton-útfélen szőrmék zuhataga, sarkantyúk pengése, szattyántópánkák tipegése, életöröm és gyönyörűség minden érzékkel habzsolandó ördögmalma"[5] játszott bújócskát vele. Fantáziája csillogó meséket mesélt neki az Operencia csodáiról: „korallszigetekről... tengeri áramokról, passzát-szelekről, ásványországról, növényországról, állatországról, emberországról és mennyországról".[6] Az ábrándoslelkű fiú — természetesen — fogadást tesz arra, hogy álmai kívánatos kincseit — törik vagy szakad — de meghódítja.

Gyermekkorát Kelet és Nyugat határmesgyéjén, a kietlen Észak-Finnországban tölti, ahol nem terem gyümölcs, ahol a lombos fa ismeretlen, ahol az északi fény pótolja a napsugarat, ahol a harapós hideg acélossá edzi a testet-lelket, ahol a molnár fenyőfakéregből őrli a kenyérlisztet. Zsarnok, pajkos, hiú, de mélykedélyű, okos és jószívű gyermek. Ródlizik sízik, korcsolyázik, hólabda-csatát vív a pajtásokkal, irígyli a felnőtteket, darázsfészekbe uszítja a kutyákat és irtó hadjáratot vezet a svéd fiúk ellen. Az iskolai fegyelmet nyűgnek érzi, de már gyermekkorában kilesi az újságszerkesztés titkát és a dívány mögé búvva visszafojtott lélekzettel kihallgatja az öregek böstörködéseit a világ folyásáról. Tanítói és tanárai jó része az élet hajótörötteiből verbuválódik össze. Egyik tárgyban első tanuló, a másikból csak nagy üggyel-bajjal lehet a bukástól megmenteni. Szereti az éneket és tornát, de mindkettőt megútálja, mert *Kalle Kokkonen* botozza a diákjait. A hittantól idegenkedik eleinte, de megszereti, mert *Magnus Rosendal* választékos, szép nyelven beszél, meghallgatja az ellenvéleményeket és kedélyesen elvitatkozgat velük. A logikát érti, de meggyűlöli, mert *Vainio* szószerint, betűről-betűre követeli. A mennyiségtant elhanyagolja, mert *Wettersten* pofozza őket. Kedvenc tárgyai a nyelvek, a fogalmazás, az irodalom, a Kalevala. A finn nyelv kibogozhatatlan rejtelmeiben föltétlen tekintély, még tanárai is félnek tőle. A történelemből szereti az eseményeket, az áttekintést, a vezető eszméket, a fejlődés menetét, a hajtó erők kutatását, de iszonyodik a családfáktól és évszámoktól. Imádja a természetet, de „a kicsinyes osztályozás: ez a formális és felületes bogarászás"[7] már csírájában megfojt lelkében minden természettudományos érdeklődést. A görög-római mithológiától fejfájást kap, a rajzban hátramaradt, a vívásban verhetetlen bajnok. Megszégyeníti az elbizakodott tanárt, de védelmére kel, amidőn gyámoltalanságában könnyekre fakad. Veszélyes és terhes feladatokra vállalkozik, de visszautasítja a megalázó teendőket. Iskolai csínyekből szívesen

[1] Eino Leino: Eräs tilinteko (Elämän koreus) 19. l.
[2] U. o. 19. l.
[3] Elämäni kuvakirja 69. l.
[4] U. o. 69. l.
[5] U. o. 70. l.
[6] U. o. 81. l.
[7] U. o. 201. l.

kiveszi a ráeső részt, de bajba kerülve nem árul el senkit, hanem egymagában áll ki a gátra. Ünnepélyeket rendez, irodalmi kört alapít, iskolai lapot szerkeszt. A gondtalan életnek váratlanul vége szakad. Elveszti édesapját és édesanyját. Ráadásul világraszóló, borzalmas és titokzatos családi dráma játszódik le a szomszédjuknál. Csalódik az emberekben, szerelmi bánat és féltékenység gyötri. Versben fordul a Mindenhatóhoz segítségért: „Uram, védelmezd elmém fényét!"[1] Megnyugszik lassan. „Csak a bánat marad szívében . . , amelynek szemfedőjét legszebb gondolataiból hiába varrogatja."[2] Az álomtól kér enyhülést fájdalmára:

Álom: ringó légi bárka,
pirinkó égi madárka,
hazánk, házunk, hűs dívánunk,
Jőjj hozzánk, ha megkívánunk:
teríts arcunkra szemfedőt,
csókold szájon a szenvedőt,
szende virág, szent kukucska,
aranymentés kakukocska,
kakukolj békét pillánkra,
hints égkéket pupillánkra!
Könnyítsd a szív-ér mankóját,
enyhítsd a vér zimankóját,
csitítsd el az ég dörejit,
békítsd ki a gőg pöreit,
halkabbítsd keblünk hörejit,
tágítsd homlokunk köreit!
Köd-ágy, mit kezed veteget,
vigye mennybe a beteget,
mert, nézd fáj a szívünk árván;
keleten hét-szín szivárvány
fonja füzérbe az eget,
ültess rá (fusson az ármány!)
leánykát, orsó kezében,
adj ölébe szösz-köteget,
mit a szűz keze kötöget
— ha bús az éj, mint az ében —
zsombék szunyoghálójának,
szegénylegény fejaljának:
hadd nőjjön a láp boglyasa,
éji bogár ne bolygassa.[3]

Irodalmi érdeklődése és költői tehetsége már a gyermekszobában elkezd bontakozni. *Väinö (Kaarle Krohn), Topelius, Åberg, Mellin, Cooper* és *Calamnius* hozzák az első üzeneteket a messzeségből. Egy világtalan falu-szegénye vérfagyasztó eseményeket mesél neki a gyermekkorából, a

[1] Oi, varjele Herra mun järkeäin!
[2] Lukijalle. 1919. I. 17.
[3] Oi, uni, jumalten lahja!

svéd-orosz háború idejéből. *Simo Hurtta* és *Laurikainen* szilaj népmondái zúgnak a fülében nap-nap után. Ismeretlen tömegsírt tárnak föl a falu végén a kisfiú tágranyílt szeme előtt. *Oulu*-ban és *Kajaani*-ban felfedezi a városi könyvtárt és „határtalan étvággyal falja"[1] *Dumas*-t, *Blanchet*-t és *Walter Scott*-ot. Vörhenybe esik, bátyja könyvtárszobájába különítik el a többiektől; itt ismerkedik meg *Erkko, Kramsu, Oksanen, Juteini, Kallio, Heine* és *Burns* műveivel. Irodalmi próbálkozásokban önti ki forrongó lelkét, de egyelőre elrejti őket. Az istálló mögött, a forgácsrakásban véletlenül bukkannak rá a verseire. Unokanővérei kigúnyolják, édesapja bátorítja, igazgatója *(K. Lindequist)* barátságot köt vele, szerelmes fruskák emlékverseket kérnek tőle: *Minna Canth, Aho, Järnefelt, Numers, Tavaststjerna, Vecksell, Snoilsky, Rydberg, Tegnér, Jörgensen, Krag, Obstfelder, Fröding, Levertin, Hagberg, Ibsen, Ingersoll, Kielland, Nietzsche, Goethe, Shakespeare, Dante, Georg Brandes* és *Anatole France* új meglátásokat hoznak elé. Első verseinek megjelenése egy csapásra meghódítja a közönség szívét. Váratlan megtiszteltetés éri: fölkérik Runeberg fordítására. Az „ifjú finnek" megmozdulása lázbahozza a kedélyeket. A metafizikai eszmények máról-holnapra elvesztik varázsukat. Irodalmi, művészeti, társadalmi, gazdasági, politikai és emberi kérdések kerülnek előtérbe. A felszabadult tettvágy *embarras de richesse*-e magával sodorja a lelkes ifjút. Egyetemi tanulmányait az első sikeres kollokvium után véglegesen abbahagyja. Költő, író, zsurnaliszta, kritikus, kiáltó szó és világító szövétnek lesz az avante-garde élén.

Irodami termékenyége, rögtönző képessége és sokoldalúsága világirodalmi mértékek szerint is bámulatos. Összes művei egész kis könyvtárra rúgnak. Irt nagysikerű lírai köteteket *(Maaliskuun lauluja, Yökehrääjä, Sata ja yksi laulua, Ajan aalloilla, Hiihtäjän virsiä, Pyhä kevät, Kangastuksia, Talvi-yö Halla, Tähtitarha, Painuva päivä, Elämän koreus, Leirivalkeat, Syreeninen kukkiessa, Ajator, Shemeikan murhe* stb.), epikai gyüjteményeket *(Kirvesjärveläiset, Simo Hurtta, Kodin kukka ja uhrikuusi, Vanha pappi stb.)*, regényeket *(Tuomas Vitikka, Jaana Rönty, Olli Suurpää, Työn orja, Rahan orja, Naisen orja, Onnen orja* stb.), elbeszéléseket, novellákat *(Nuori nainen, Seikkailijatar* stb.), legendákat *(Päiväperhoja, Mesikämmen* stb.), színműveket *(Tuonelan joutsen, Johan Vilhelm, Sota valosta, Väinämöisen kosinta, Hiiden miekka, Pentti Pääkkönen, Lydian kuningas, Meiram, Melankolia, Lalli, Niniven lapset, Maunu Tavast, Ritari Klaus, Alkibiades, Tuomas piispa, Tarquinius Superbus, Shakkipeli, Kirkon vihollinen, Maan parhaat, Ilotulitus, Karjalan kuningas* stb.), rajzokat, karcolatokat *(Päivä Helsingissä, Pankkiherroja* stb.), emlékiratokat *(Eräs tilinteko, Elämäni kuvakirja)* és tanulmányokat *(Suomalainen näyttämötaide, Suomalaisia kirjailijoita, Suomalaisen kirjallisuuden historia)*, azonkívül mesteri fordításokat készített a világirodalom örökszépségű műveiből *(Topelius, Runeberg, Racine, Corneille, Schiller, Goethe, Dante, Tagore* stb.). A kritikus és esztétikus tanácstalanul áll e káprázatos gazdagságú termés-zuhatag előtt, amelyet nemzedékek munkájával lehet csak érdeme szerint hozzávetőleg fölbecsülni és osztályozni. Hirtelenében csak annyit állapíthatunk meg, hogy elsősorban lírai tehetség, ami azonban a legkevésbbé sem akadályozza abban,

[1] Elämäni kuvakirja 103. l.

hogy remekműveket alkosson más téren is, sőt éppen az epikában, világirodalmi szempontból is kimagasló ballada-gyüjteményeiben *(Helkavirsiä* I. II.) érje el művészetének tetőpontját. Skálája szédületesen pazar: az ünnepélyes szárnyalástól a szerelmes ellágyulásig, a szikrázó dühtől a harapó gúnyig, a bizakodó örömtől a fájdalmas lemondásig, a bátorító buzdítástól a keserű kétségbeesésig a lélek összes hangulatait felöleli. Érzése ellenállhatatlanul szuggeráló, hangja meghökkentően merész, nyelve felülmúlhatatlanul könnyed, képei plasztikusan szemléletesek, formái irígylendően utánozhatatlanok. Aligha tévedünk, ha azt hisszük, hogy egész költői pályája nem egyéb, mint egy csodálatos atavizmus: ősei, a karjalai énekesek, a *Kalevala* és *Kanteletar* istenadta tehetségű, névtelen regősei támadtak benne új életre. Legjobb termékeiben szédítő távlatok tárulnak elénk: „egyszer komorak és fenségesek, másszor legendás tündöklésükben és gyönyörű erényeikben elbájolók, de oly szélesek és kábítóak, hogy hozzájuk foghatót nem láttunk eddig. Néha hátborzongatóan hideg és dacos, néha szende szelídségükben sóvárgó és megindító, soha nem hallott sejtelmek és érzelmek reszketnek bennük. Efféle termékeivel felbecsülhetetlenül gazdagította a finn irodalmat és új utakat nyitott elé . . . Inspirációja néha nem ismer határt, oly bugyburgóan és zengzetesen zuhognak elő a ritmusai. Dalolnak és tündökölnek, virágba borulnak és táncot ropnak. Sejtelmeket ébresztenek, de nem fejtik meg és nem öntik ki a tartalmukat. Képeket villantanak elénk, de nem rajzolják meg a körvonalakat. És csengő-bongó, lágyan cirogató és álomba ringató dallam-hullámot hagynak a lélekben hátra, amely minden magyarázatnál beszédesebb."[1] Nem csoda hogy sok verse már 1915-ben közkézen forgott észt, svéd, dán, német, angol, magyar, orosz és újgörög nyelven. Későbbi s így bizonyára még jellemzőbb adatok — sajnos — nem állnak rendelkezésünkre.

(Folytatjuk) *Faragó József*

[1] V. Tarkiainen: Eino Leinon kuolta (Valvoja-Aika, 1926. I.).

A BOLGÁR KULTÚRA KIALAKULÁSA

A bizánci történetírók a bolgárokat, akárcsak a többi törökfajú népet, kalandozó, vad hordának festik, akik rablásban és pusztításban lelik örömüket. Pedig az előbolgárság korából megmaradt régészeti leletek, nyelvéből megőrzött szavak tanusítják, hogy viszonylagosan magas kultúrával rendelkeztek.

Egykori szomszédaiknak, a magyaroknak, szabiroknak nyelvében megmaradt előbolgár eredetű szavak bizonyítják, hogy az előbolgárok már korán megtelepedett, állattenyésztő, kertgazdálkodást folytató földmívelők voltak. E foglalkozási ágak szavait a magyarok az előbolgároktól kölcsönözték, bizonyítva, hogy ezekben ők voltak a tanítóink. Németh Gyula szerint a bolgár-magyar érintkezések a Kr. u. első századokban kezdődtek, de lehetséges, hogy csak az ötödik században. Viszont kétségtelen, hogy az Árpád-korig szakadatlanul tartottak. Az előbolgárok, mint törökfajú nép, részesei voltak az általános török kultúrának. Ezen pedig, szomszédsága folytán, a kínai kultúra hatása mutatkozik. Az előbolgárok állami szervezete magasfokú volt. Az állam vezetésében kettősség nyilvánult meg. A kán, mint legfőbb bíró, békében gyakorolta a hatalmat, a kavkán pedig, mint a legfőbb hadvezér, háború esetén volt a legfőbb úr. A honfoglaló magyarságnál is bizonyos kettősség tételezhető fel a gyula és kündü méltóságban. A békés viszonyok megszilárdulásával jár, hogy a kán lesz a legfőbb úr az államban, akinek mindenki feltétlenül engedelmeskedni köteles. A kánt arisztokrácia veszi körül. Az előkelőbbeket boljároknak hívják, az alacsonyabbrangúakat bagainoknak vagy begeknek. Ezek segítik a kánt az állam kormányzásában. Velük a kán házasodás útján családi összeköttetésben áll.

A nép, rokonsága szerint, törzsekre oszlott. — Kitűnő hadszervezetük bármikor képessé tette őket a harcra. Haditaktikájuk olyan volt, mint a honfoglaló magyarságé. Vallási tekintetben nagyon tisztult fogalmaik voltak. Az ég istenének, Tengrinek, kutyát, fehér lovat áldoztak. Vallásuk rendeléséből sokat fürödtek. Hittek a túlvilági életben. A megölt ellenségről azt hitték, hogy szolgájuk lesz a másvilágon. Ezeket ördögkövek vagy levágottfejű szobrok személyesítették meg az előbolgárok sírjában. Náluk is szokásban volt, mint a többi törökfajú népeknél, halottaik sírjában csészéttartó szobrocskák elhelyezése. Művészet terén a keleti-szasszanida hatás érvényesül náluk is, akárcsak a honfoglaláskori magyar munkákon. Az előbolgárok híres kereskedők voltak, különösen bőrökkel kereskedtek. A bőröket Jugriából vették vaseszközökért, és egész Indiáig szállították. A bagaria bőr neve a bolgár népnévből származik. Írásuk a magyarokéval sokban egyező rovásírás volt.

Az előbolgárok tehát már magas kultúrával rendelkeztek, amikor egy részük 679-ben Aszparuch kán vezetésével átkelt a Dunán s megérkezett a Balkán-félszigetre. Itt új világ fogadta őket: a bizánci műveltség. Krimi tartózkodásuk alatt, az ottani gyarmatvárosok közvetítésével, már megismerkedtek ugyan a görög műveltséggel, de bizánci hatásról mégis csak balkáni megtelepedésük után beszélhetünk.

A bolgárság jövőjére sokkal nagyobb fontosságú tényező volt a

Balkán-félsziget szlávsága. Az előbolgárok ugyanis egyre több szlávot hajtanak uralmuk alá. A szlávokat meghagyják ugyan kenézeik kormányzása alatt, de erős egységbe szervezik őket. Az új állami szervezet kiépítése Krum kán nevéhez fűződik: törvényei egységbe szervezik a még törökös nyelvet beszélő előbolgárokat és a meghódított szlávokat. A két népet egyenrangúvá teszi és ezzel utat nyit az egyre erősödő szláv hatásnak.

Az előbolgárok alkotó tevékenysége Omurtag kán idejében bontakozik ki. Pliszkában és Preszlavban pazarul felszerelt, hatalmas kőpaloták épülnek; méreteikben a keleti stílus nyilatkozik meg. Rajtuk kívül hatalmas erődítmények és vízvezetékek épülnek. A bolgár művészet remekel a keramikai és ötvösművészetben. Históriai érzékük követeli tőlük, hogy vitéz tetteiket kőbe véssék, az akkori keleteurópai hivatalos nyelven, a görögön. Ebből az időből való a sziklába vésett madarai lovasdombormű, amely görög feliratával egyedülálló Európában.

Közben a szlávok között egyre terjed a kereszténység. Bizánc ezzel akart éket verni az előbolgárok és szlávok közé. Az előbolgárok a VII. században még fel is vették a harcot a kereszténységgel; de egy század mulva Borisz kán már belátta, hogy a bolgárok szempontjából elkerülhetetlenül szükséges a kereszténység felvétele. A két keresztény nagyhatalom, a frank és a görög közé ékelve, országa, ha pogány marad, nem tud megállni: közelednie kell szomszédaihoz. Először a római pápával kezdett tárgyalni, majd a bizánci patriarchátushoz fordult. Végül is Bizáncból kért térítő papokat s 864-ben házanépével együtt megkeresztelkedett. Bulgária ezzel elhatározta jövőjét: elfordult a Nyugattól, Kelet felé tájékozódott s megnyitotta kapuit a görög műveltségnek. De azzal, hogy Bulgária Bizáncból vette a kereszténységet, eldőlt Szerbia és Oroszország sorsa is. Ezeket a népeket ugyanis bolgárok téríttették meg.

Borisz hívására görög papok jönnek Bulgáriába és megkezdődik a térítés. Éppen ebben az időben tértek vissza Moráviából Kiril és Metód kiküldözött tanítványai. Mint ismeretes, Szvatopluk, moráviai fejedelem, hogy szabaduljon a német hatástól, Bizáncból kért szláv térítő papokat. A patriárka Kirilt és Metódot, a két bulgáriai testvért küldte. Ezek, miután Kiril szláv nyelvre lefordította az evangéliumot és leírta az általa összeállított, ú. n. glagolit betűkkel, térítőútra indultak Moráviába. De Moráviában nemsokára irányváltozás történt. Kirilt és Metódot még nem üldözték ugyan, de tanítványaikat még nem tűrték meg a német papok. A hittérítők hazájukba, Bulgáriába menekültek. Borisz ezt kedvező alkalomnak találta arra, hogy a görög papságot velük kicserélje, mivel már addig is rossz szemmel nézte a görög hittérítők politikai működését. Ezért nagy szeretettel fogadta a menekülő papokat és boljárainak is parancsot adott, hogy mindennel lássák el őket. Kiril és Metód tanítványai három helyen kezdik el működésüket: Preszlav, Ochrid s a Duna és Morava összefolyásánál épült kolostorok a főhelyek. Ezek lettek a kultúra első gócpontjai Bulgáriában. Közülük legfontosabb Ochrid, Szent Kliment kolostora, ahol több, mint háromezer ifjú tanult.

Borisz nagy műve befejeztével kolostorba vonult. Fia, Vladimir, a pogánysághoz ragaszkodó boljárok mellé állott, és elkezdte a keresztények üldözését. Borisz ennek hallatára otthagyta a kolostort, fiát meg-

vakittatta, és Preszlávba népgyűlést hívott össze. Itt utódjává kisebbik fiát, Szimeont tette meg. Ugyancsak a preszlávi gyűlésen határozták el, hogy az addigi hivatalos görög nyelv helyett a szláv nyelvet alkalmazzák az állami és egyházi használatban.

A preszlávi határozattal eldőlt a török előbolgár nyelv sorsa. A szláv nyelv hivatalos alkalmazásával az a szláv tenger, amely az előbolgárokat új hazájukban körülvette, összecsapott felettük. Az előbolgárok nyelve majdnem nyomtalanul eltűnt; de megmaradt az eredeti népnév: mindmáig bolgároknak hívják magukat, holott nem bolgárul beszélnek. Hasonló ez a helyzet ahhoz, ami az oroszoknál történt, ahol a szlávoktól ruszoknak nevezett varégek alighogy megszervezték az ottani szláv népeket, máris beolvadtak közéjük, és csak a rusz népnév maradt meg belőlük.

Borisz kultúrmunkájának méltó folytatója akadt Szimeon személyében. Szimeon Bizáncban nevelkedett, a bizánci kultúrát alaposan ismerte. Hogy ifjú népét Bizánc politikai hatásától megvédje, minden törekvése arra irányult, hogy azt a kultúrát elsajátíttassa vele. Nemcsak mint diplomata volt nagy, hanem mint író és fordító is, de legnagyobb volt mint a tudományok ápolója. Fényes udvarában hatalmas könyvtárt rendezett be, amiért kortársai új Ptolemaiosnak nevezték. Kora a bolgár, most már szlávbolgár irodalom aranykora. Egyházi, történeti és bölcseleti műveket fordítanak görögből bolgárra, s kompilálnak belőlük. Írnak eredeti műveket is, olyan nagy mennyiségben, hogy az a bolgár irodalomban egyedülálló jelenség. Ebben az időben, Szimeon udvarában alakult ki az addigi glagolica helyett az egyszerűbb írás, a cirillica, amelyen kétségtelenül látszik a görög kapitális írás hatása.

Nem sokkal Szimeon halála után, a X. század közepén, nagy vallási, politikai, szociális mozgalom indult meg Bulgáriában, a bogumil eretnekség. Ennek alapja a manicheizmusból fejlődött pavlikán eretnekség. Ezt a bolgárok a Délbulgária körül letelepedett szir és örmény telepesektől tanulták, akiket a görög császárok telepítettek oda a VIII. században határvédelemre. Bogumil pap, akiről a mozgalom a nevét kapta, azt hirdette, amit a perzsa dualizmus: a világon a jó és a rossz állandó küzdelemben áll egymással. Az ég a láthatatlan világgal együtt az Atyaisten teremtése, a földet azonban fia, a Sátán teremtette. Az embernek a teste sátáni eredetű, de a lelke isteni, ezért a lelket igyekeznünk kell kiszabadítani a test bilincseiből. Minden, ami külsőség, ördögi. Tartózkodnunk kell tehát az istentisztelet külső jeleitől: nem kell templom, nem kell szentkép. Követői az ószövetségi szentírást nem ismerték el, csak az új testamentumot; de azt állandóan kezükben tartották. Szociális szempontból a testvériséget hirdették. A főpapoknak ma is használatos nagyatya elnevezése ennek az időnek az emléke. A bogumilság hirdette továbbá azt is, hogy az állami kényszerszervezet helyébe önkormányzati közösségnek kell lépnie. A papság romlott életét látva, hirdették, hogy a világnak erkölcsileg újjá kell születnie.

Tanaik gyorsan terjedtek. De mivel állami és egyházi berendezéssel ütköztek össze, heves üldözésben lett részük. Nagy Lajos magyar király kereszteshadjáratot is vezetett ellenük, de a térítések nem jártak eredménnyel. Mert a bogumil tanok hívei még a vértanuságot is elszen-

vedték. Utolsó maradványaik a török rabság idején tűntek el, csak emlékük maradt meg a népmesékben, népdalokban és közmondásokban.

A bogumil tanok nemcsak Bulgáriában terjedtek el, hanem végigjárták egész Nyugatot. A tévtanítás átjutott Bizáncba, átvonult Szerbián és Bosznián, ahol a helyi arisztokrácia a pápaság elleni küzdelmében különös pártfogásába vette a bogumilságot. A Balkán-félszigetről Itáliába került, ahol az egyszerű nép körében terjedt. Eljutott Délfranciaországba is, ahol az albigens eretnekség elindítója lett. Ezért nevezték az első albigenseket bolgároknak. Ebből az időből való ez a francia csúfolódó kifejezés: „bougre", ami a bolgár népnév ófrancia alakja.

A bogumil tanok voltak az elsők, amelyek Husz Jánost és Luthert megelőzve, bevitték a köztudatba a reform szellemét, azt az eszmét, hogy az akkori egyházat meg kell reformálni. A bogumilság gyökeresztette meg a kritikai szellemet és ebben megelőzője és irányadója lett a később meginduló nagy reformációs mozgalmaknak.

Borisz a bolgárok megkeresztelésekor mindent megtett, hogy népét megvédje Bizánc hatalmi törekvéseitől: a görög papokat szláv papokkal helyettesítette, állami és egyházi nyelvvé a szlávot tette. De hiábavaló volt Szimeonnak a bizánci kultúra ellen indított harca is, Bulgária hatalmas szomszédja mellett nem tudta sokáig megőrízni függetlenségét. A bolgár cári család rokonságba került a bizánci császári családdal; emiatt a boljárok újabb és újabb lázadásokban törtek ki. És amikor már a belső meghasonlás és az ellenséges betörések tönkretették Bulgária hadierejét, megjelent a rokon Bizánc, és bekövetkezett az, amitől az előrelátó Borisz rettegett: 1021-ben, amikor nálunk Szent István államszervezete biztosította a magyarság helyét Középeurópában, Bulgária 170 évre bizánci iga alá került. Az országot Bizáncból küldött helytartó kormányozta. A boljárok és a papok megtartották ugyan földjeiket, de a nép két úrnak volt kénytelen szolgálni: a földesurrá lett boljároknak és a görögöknek. Szomorú sorsában a nép a bogumilságban keresett vigaszt, amely ebben az időben nagyon terjedt, és amely ekkor mutatta meg, hogy nem hazafiatlan irányzatú. A nép a bogumil papokban látta védőit, akik a Bizánc elleni felkelésekben tevékeny részt vettek. Közben, a bizánci hódoltság alatt a bolgárok újabb török elemmel gyarapodtak, amikor a görög császár Nyugatbulgáriába kunokat telepített, akiknek emlékét néhány helynév mindmáig megőrízte. — Végre is egy sikeres felkelés után megalakult az ismét szabad Bulgária. Ezt a történelem második bolgár cárság néven ismeri. Az új cár közeledett a római pápához, kapott tőle koronát, amellyel királlyá is koronázták, de tovább nem jutottak. II. Aszen Bizánccal folytatott sikeres háborúi után 1235-ben ismét helyreállítja a bolgár egyház függetlenségét. Ez a második bolgár cárság még felmutat néhány haditettet, de lényegében már a hanyatlás korszaka.

A bolgárság a bizánci iga alatt jelentős változáson ment át, amelynek hatásai csakhamar mutatkoztak. Művészet terén, miként az élet minden megnyilatkozásában, a bizánci hatás jut kifejezésre. Az első cárságra, az előbolgárokra jellemző keleti nagyvonalúság megszűnik, a művészet aprólékos díszítésekben merül ki. A régi nemzeti vonások mellett a bizánci hatás jut érvényre. Az építészet terén az első cárság óriási palotáihoz képest a második cárság palotái és templomai jelen-

téktelen alkotások. A festészet majdnem kizárólag templomi és leginkább falfestészet, a bizánci stílus és minta szerint. De néhányon már meglátni a nyugati korai renaissance hatását. Ezt valószínűleg a keresztesek vitték Bizáncba, ahonnan azután a bizánci hatással együtt érkezett Bulgáriába. — Az egyházias jellegű irodalom ismét bizánci munkák fordításából és utánzásából áll. A beszélt nyelv egyre inkább behatol az irodalom hagyományos, Kiril és Metód idejéből származó nyelvébe. Kialakul a középbolgár irodalmi nyelv, amely hangrendszerében már különbözik az óbolgártól.

De Bizáncnak nemcsak kultúrája volt erős hatással a bolgárokra. Politikai tekintetben a boljárok hatalma túlságosan megerősödött a cári hatalom rovására. A boljárok az első cárság idején még csak a kán vagy cár főhivatalnokai, katonái; nem volt egész életre megszabott hatalmuk. A bizánci iga alatt bizánci mintára hűbérurak lettek, s így hatalmuk megnövekedésével később még a cárral is dacolni mertek. A nép helyzete viszont egyre rosszabbodott. A Bizáncból kiinduló vallási és társadalmi mozgalmak ezért találtak Bulgáriában kedvező talajra. A tatár hordák Bulgáriát is végigpusztították, de hatalmukat rövid idő mulva lerázták. A cári hatalmat azonban már nem lehetett régi magaslatára emelni. Bulgária részekre szakadt. Megkezdődtek a harcok és amikor a rövidlátó politika a mélypontra juttatta Bulgáriát, könnyű zsákmánya lett az előnyomuló török terjeszkedésnek. Területileg egyre kisebbedve, a XIV. század végén egész Bulgária török uralom alá kerül és kezdetét veszi az ötszázéves török rabság.

A török rabság kezdete a bolgár kultúrának a szomszédos országokban való elterjedését jelzi. A török rabság elől ugyanis az előkelők nagy része külföldre menekült. Kiváló bolgár írók, filozófusok árasztották el Szerbiát, Romániát, Oroszországot és megkezdődik a bolgár kultúra hatása ezekben az országokban. Bolgárok voltak a szerb irodalmi élet megindítói. Oroszországban is nagy volt a bolgár hatás. A oroszok már a kereszténység felvételével átvették a bolgár betűket, és a bolgár nyelvet fogadták el egyházi nyelvnek, miként a szerbek és a románok. Ez a bolgár hatás a török uralom éveiben csak fokozódott. Bolgár papok irodalmi munkásságot fejtettek ki Oroszországban, és nem egyszer mitropolittá is választották őket.

Magában Bulgáriában a törökök a bolgárság kultúralkotásait elpusztították, könyvtáraikat elégették. A nép a városokból a hegyek közé menekül. Itt, a Balkán-hegység vadregényes sziklái között virágzott fel az igazán szabad bolgár élet. Itt születtek meg a felkelések, itt éltek a népdalokban megénekelt nemzeti hősök, a hajdutok, a bolgár kurucok. A közös sors hozza össze a bolgárt és a szerbet. A bolgárok a szerbeken keresztül ismerik meg az Európában terjedő racionalizmust. Másik európai hatás volt a katolikus propaganda, amely a bogumilok utolsó maradványait morzsolta fel. Akik még megmaradtak közülük, azok mohamedánná lettek.

A török egyébként nem gondolt erőszakos térítésre, nyelvéért nem üldözte a bolgár lakosságot. Az ozmántörök katonaállamnak csak az adó volt fontos, meg a rablási lehetőség. A hosszú török rabság csak néhány török szokásban és török szavak átvételében mutatkozott meg. Ezeket napjainkban céltudatos munkával igyekeznek kiirtani. Annál ve-

szedelmesebb volt a görögök bolgárellenes egyházi működése. A görög papság ugyanis török támogatással a bolgár egyházi életben a görög nyelvet, görög könyvet alkalmazta. Görög iskolák nyíltak meg. A bolgárok tanult embereik hiányában nem tudtak fellépni e kultúrpropaganda ellen. Görög azokban az időkben egyet jelentett a művelttel. Sokan ezért megtagadták bolgárságukat, elgörögösödtek. A bolgárság kettős iga alá került: politikai téren a török rabság sujtotta, szellemi téren pedig nemzeti öntudatától fosztotta meg a hellenizálás. Ebben a reményelen helyzetben gyullad ki a nemzeti feltámadásba vetet hit szikrája a hilendári monostor egyik cellájában. Otec Paiszij „Szlávbolgár történelme" megmutatta a bolgárnak, hogy milyen dicsőséges volt a multja, és hogy milyen eszközökkel kell azt ismét valósággá tennie. Könyvét titokban másolják és tanítása új generációt nevel. Otec Paiszij lett a nemzeti ujjászületés megindítója.

Az új, öntudatos bolgár nemzedék felveszi a harcot a veszedelmes görög kultúrpropaganda ellen. Eszközük az iskola. Az eddig teljesen egyházi irányú iskolát ekkor európai műveltségű emberek reformálják meg. Beron, aki bejárta az egész Nyugatot, felbecsülhetetlen érdemeket szerzett a bolgár iskolareform terén. Aprilov Gabrovoban megalapítja az úgynevezett gabrovoi iskolát, amely mintája lett a többi bolgár iskolának. Azt hirdette, hogy a bolgároknak az orosz kultúrához kell fordulniok, amely kiválóbb a görögnél. Az irodalmi élet ettőlfogva fellendül, majdnem kizárólag a fejlett orosz kultúra alapjain. Az evangéliumot újbolgár nyelvre fordítják, és a felbuzdult bolgárság erősen szervezkedik a görög egyházi uralom lerázására. Ebbe a török kormány is beleegyezik: megszűnteti a görög egyházi hatalmat bolgár területen, és 1872-től ismét független a bolgár egyház.

A független egyház még inkább növelte a nemzeti öntudatot. A hetvenes években a bolgárságot már áthatotta a nemzeti önérzet, és arra törekszik, hogy nemzete szabaddá legyen. Két irányzat küzd egymással. Az egyik előbb nemzete kultúráját akarta fellendíteni, majd azt politikailag is felszabadítani. A másik irány hívei, a Romániában élő emigránsok, a politikai szabadságot előbbrevalónak tartják. Ennek a mozgalomnak szellemi kifejezői és szervezői a legkiválóbb bolgár költők: Rakovszki, Karavelov és a bolgárok lánglelkű Petőfije, Botev. Mindnyájan az orosz irodalom hatásában állanak. Legnagyobb köztük Botev, akinek gondolatai, érzelmei, kifejezésmódjai annyira hasonlítanak Petőfiéhez, mintha csak ismerték volna egymást. Sajnos, a romániai felkelés nem sikerült. Botev hősi halált halt, a többiek elszéledtek. De a bolgárok felszabadulása már nincs messze. A külföldi bolgárok egyre erősebb propagandához látnak. Európa is felfigyel a bolgárokra, akikről a hosszú török rabság idején megfeledkezett. Az orosz nagyhatalmi törekvések kedveznek a bolgár érdekeknek. A törökök a bolgár felkeléseket a legkegyetlenebbül torolják meg. Ekkor II. Sándor orosz cár áll a felkelés élére, és az orosz-török háborúban felszabadítja Bulgáriát az ötszázéves török rabságból. Battenberg Sándor rövid uralkodása után választják meg a mai uralkodócsalád első tagját, Ferdinándot, akinek ereiben magyar vér is folyik. Uralkodása alatt megkezdődött a békés építő munka. Gazdaságilag is megújhódott Bulgária, kereskedelme fellendült, megépültek az első vasútvonalak. A rabság idején már meg-

kezdett iskolaépítések tovább folytatódnak, megalapítják az egyetemet, amelyet a bolgár tudományok apotoláról, Szent Klimentről neveznek el. A tudományokkal egyidejűleg fellendül az irodalom is. Vazov és Mihajlovszki még tovább folytatják a felszabadulás előtti irányzatot, de az újabb írók már tisztán a művészetért magáért írnak. Az idegen irodalmi hatások közül elsősorban érvényesül az orosz irodalomé. Ez most adja vissza mindazt a kulturális értéket, kamatostul, amit a bolgárok a török rabság idején Oroszországbn szétszórtak. A XIX. század közepétől ez az orosz hatás egyre erősödik. Némelyik író orosz szavakkal tömi tele munkáit, de nemsokára megtalálják a középutat. A nyugati irodalmak közül hat a francia romantika, különösen Vazovra; de hat a német költészet, filozófia és esztétika is. A francia hatás azonban mindmáig erősebb, mint a német. Az angol és olasz hatás sokkal gyengébb. A magyar irodalomból főleg Petőfit ismerik. Ezen a téren még sok tennivalónk van. — A művészetek terén az újabb művészek az európai művészet eredményein elindulva, eredeti, bolgár nemzeti stílus megalkotásán fáradoznak. Általában a felszabadulás óta minden irányban az európai hatás jut kifejezésre. Ezt a haladást akasztotta meg a világháború, amely ismét szétdarabolta Bulgáriát. De a bolgárság megmutatta a nehéz időkben is élniakarását: a világháború után még nagyobb erővel indult meg a csendes építő munka bölcs cárjuk útmutatása mellett, aki most, uralkodásának huszadik évében már nagy és biztos eredményekről számolhat be.

Amint áttekintésünkből láthatjuk, a bolgároknak eredetileg turáni kulúrája európai talajra átültetve nagy változáson esett át. A megkeresztelkedés és a szláv hivatalos nyelv alkalmazása után a teljes egészében elszlávosodó bolgárságot, szomszédsága révén, állandóan bizánci hatás éri, amely minden tekintetben átalakítja eredeti kultúráját. Az átalakulás forrongásában éri a bizánci, majd a török rabság. Csak akkor tud ismét felemelkedni, amikor az idegen, nyugati hatásokat a maga számára értékesítve, önmagából meríti népi erejét, amely vonásaiban még ma sem szláv teljesen. Ha a bolgár kultúra történetét összehasonlítjuk a magyaréval és a többi turáni népekével, megállapíthatjuk köztük a hasonlóságot, a közös sorsot. Keleti hazájukból elindulva idegen hatások tömkelege éri őket. Nehezen találják meg önmagukat, de igazi fejlődésük csak akkor kezdődik, amikor önmagukra találtak.

A bolgárság kálváriás sorsa magyar sors és igazi turáni sors.

Bödey József

TEH-WANG HERCEG, ÁZSIA MUSSOLINIJA

Két hétig a legirigyeltebb ember voltam Tokióban. Japáni tudósok, külföldi diplomaták és a nagy világlapok tudósítói előtt szenzációszámba ment a kipattant hír, hogy az északkinai front meglátogatása után nemcsak, hogy bemehetek Belső-Mongóliába, hová a háború óta idegen nem juthatott el, hanem az újonnan alakult belső mongol köztársaságok feje, Wang-Teh herceg vendégül fog látni.

Valóságos legenda veszi körül ennek az alig negyvenéves embernek alakját, aki Dzsingiz kán egyenes leszármazottja és a régi mongol birodalmat akarja feltámasztani.

Alig múlik el hét, hogy fényképét ne közölnék valamelyik japáni, kinai, orosz, vagy angol lap hasábjain. Azóta, hogy öt évvel ezelőtt feltűnt, a Távol Kelet politikájának egyik legjelentősebb tényezője lett, ki a japán-kinai-orosz ellentétek ügyes kihasználásával hét évszázaddal nagy őse halála után kimondta a jelszót: Mongólia a mongoloké.

Három néven is ismerik. Szűkebb hazájában Tomcsuk Donrup-nak hívják, az európai lapokban, mint Teh herceget említik, japáni átírásban viszont Toku-o a neve. Szuiyanban székel. Itt vannak az új állam főhivatalai is és a mongol hadsereg főparancsnoksága. Itt kerestem fel „Sunit hercegét".

Utasokkal túlzsúfolt katonavonat vitt Pekingből Szuiyanba. A mandzsu vasutak kényelmes expressvonatai után eleinte furcsán hatottak az egyszerű fapadok. Étkezőről, hálókocsiról szó sincs. Kalganig, mely a vasút építése előtt a mongol karavánok gócpontja volt, még ennivalót sem lehetett vásárolni.

Itt azonban kaptunk kinai teát, nyers tojást és párolt rizst.

Huszonnégy óráig tartott az út Pekingből Szuiyánig. Illetve tartott volna, mert Szuiyanba tulajdonképen sohasem érkeztünk meg, mert épen látogatásunk napján Szuiyán örökre eltűnt. A város kinai nevét ugyanis a mongolos Hu-ho-ra változtatták át. A tisztára meszelt vasúti állomáson már az átfestett jelzőtáblát találtuk.

A japáni konzul, a kolónia vezetői és néhány mongol főtisztviselő várt az állomáson. Szuiyan, vagy most már Hu-ho elhanyagolt kis kinai város. Az utcákon bámész kínai árusok, egy-egy ponnyn száguldó mongol lovas, néhány újonnan jött japán hivatalnok, kereskedő, japáni és mongol katonák teljesen egyforma egyenruhában, csak a hajtóka színe és a sapka-címer különbözik.

Úgy látszik, hogy az utóbbi időben az idegenforgalom meglehetősen fellendült. Most rendeztek be egy tizenkétszobás japáni szállodát. Ez szolgált az én szállásomul is. Nem olyan kényelmes, mint a belföldi japáni ryokanok, — de itt is tisztaság, rend és fegyelem uralkodik. Mikor megérkezésünk után a „nészan", a kiszolgálóleány bejött a szobámba, elém tette a forró teát és minden utasnak kijáró köszöntéssel üdvözölt:

— O tukari sama desyo!

— Bizonyára nagyon elfáradt!

Mikor a fürdőházba kisért, már annyira otthonosan éreztem magam, mintha — Japánban lettem volna. Az első este teljesen japáni hangulatban telt el a japáni katonai misszió parancsnoka vacsoráján, hol kyotói és

osakai gésák szórakoztattak bennünket. Mandzsukuóban, Kinában és Mongóliában, hol japániak megtelepednek, el sem lehet képzelni az új civilizációt gésák nélkül.

Másnap délelőtt tizenegy órára volt kitűzve látogatásom Teh-Wang hercegnél. Noha már kezdettől fogva szellemi vezére volt az új Mongóliának, csak egy hónapja, hogy hivatalosan is feje lett az új országnak. Mikor 1933. júliusában a nankingi Kuomintang-kormánytól független belső mongóliai autonóm kormány megalakult, a fiatal Teh-Wang maga helyett Yun herceget ajánlotta elnöknek és az elmult év októberében ő lett elnöke a Meng-chiang egyesült mongol köztársaságoknak. Csak mikor 1938. március 24-én Yun herceg hatvankilenc éves korában meghalt, választották meg a mongol hercegek Teh-Wangot államfővé.

A régi kinai kormányzósági palotában székel az új elnök. Az udvart körülvevő kőkerítés előtt nagyszerűen felszerelt mongol őrség áll. Az elnök titkára a fogadóterembe vezet, mely minden dísz nélküli ízlésesen berendezett európai stílusú dolgozószoba. Néhány főbb mongol államférfi, egy-két japáni tanácsadó és Tuguru-Surun herceg, az elnök huszonegyéves fia várt itt reánk. Alig jutok szóhoz, csak úgy ömlik felém a sok kérdés:

— Mit tudnak Magyarországon a mongolokról?

— Igaz-e, hogy a mongol betörés után Dzsingiz kán seregéből nagyon sokan a Duna-Tisza közén maradtak és ezek a magyarságba beleolvadtak?

— Mit tart a magyar történelem Dzsingiz kánról?

Beszélgetés közben szerényen, majdnem észrevétlenül egy alacsony, beretvált arcú férfi lépett be a szobába. Földig érő, minden dísz nélküli kék posztó kaftánban. A feje elől leborotválva, hátul pedig befonott copfot viselt. Alig vettem ügyet reá, azt hittem, hogy valaki a herceg alkalmazottai közül.

Mikor le akart ülni az egyik üresen maradt karosszékbe, odasúgja egyik szomszédom:

— Az Elnök úr Ő Felsége!

Bár megszoktam a Keleten, hogy rendszerint minél nagyobb ember valaki, annál szerényebben viselkedik, de mégis valahogy másként képzeltem Dzsingiz kán utódát, az országalapító Teh-Wang herceget. Azt hittem, hogy díszes egyenruhában, testőrök sorfala között pillantom meg a feltámasztott mongol udvarban és most itt állok egy alacsony növésű, kissé napbarnított arcú úr előtt, ki ha nem viselne copfot és európai ruhában lenne, bátran nézhetnék gyárigazgatónak. Most, hogy közelebbről szemügyre veszem, látom, hogy kaftánjának felső nyílásából két amerikai töltőtoll kandikál elő.

Dzsingiz kán leszármazottja szablya helyett töltőtollat hord a kaftánján.

A japáni konzul mongol nyelven bemutat a hercegnek, ki barátságosan kezet nyújt és hellyel kínál meg. Átnyújtom neki a magammal hozott ajándékot: tokaji borral megtöltött csikóbőrös kulacsot és egy gyönyörű matyó-babát. A kulacsot még hazulról hoztam magammal, de a matyó baba: Made in Japan. Japánban tanultam meg, hogy milyen nagy becsük van Keleten ezeknek a gyönyörűen elkészített, néha életnagyságú babáknak. A vendéget a legtöbb helyen babával ajándékozzák meg. Valóságos

gyűjteményem van a különböző japáni, kínai, koreai babákból. Ezért, mielőtt a mongóliai útra elindultam volna, egy elsőrangú tokiói művésznél hazai képek után matyóbabát rendeltem, mely oly jól sikerült, hogy tokiói barátaim közül senki sem akarta elhinni, hogy nem hazulról hoztam magammal.

Az elnök láthatólag nagyon megörült a babának. Hosszasan nézegette. Maga keresett ki megfelelő vitrint a dolgozószobájában, majd utánozhatatlan világfias modorában megszólalt:

— No, most már legalább tudom, hogy nagy ősöm azért akarta elfoglalni az Önök országát, mert ilyen csinosak a magyar nők!

Az elnök által megütött kedélyes hang eloszlatott minden elfogódottságot és úgy beszélgettünk kezdettől fogva, mintha régi ismerősök lennénk:

A társalgás természetesen először Dzsingiz kán körül forgott. Mongóliában, a nemzeti öntudat ébredésével egyidős Dzsingiz kán kultusza. A hivatalos időszámítás is a nagy birodalomalapító születésének évétől számít. Most a 746-ik évet írják Mongóliában. Nemzeti ünnepük április 12-e, Dzsingiz kán születésének napja.

Hirtelen reformterveiről kezd beszélni a herceg:

— Nagyon sok itt a tennivaló. A lamaizmus, mely a buddhista vallás eltorzított alakja, megrontotta a mongol népet. A hősök utódai eltunyultak. Betegségek és az ópiumszenvedély pusztít nálunk. Már eddig is nagyon sok történt, de még mindig nagy feladatok előtt állunk. Az ifjúságot kell megmentenünk. A húsz éven aluli láma-papokat visszahoztuk a kolostorokból és földművelésre neveljük őket.

— *Visszamongolosítás*, ez a jelszó most az egész vonalon, hiszen a kínai uralom aránylag rövid idő alatt tűzzel-vassal kínaiasított. A csekély számú iskolákban néhol még angolra is tanították a mongol gyerekeket — csak mongolra nem.

— Azután itt van a többnejűség. A láma papok erkölcstelen életmódja. Gazdaságilag, erkölcsileg és katonailag kell megerősíteni Mongóliát.

Szinte már magának beszél, amint ezeket a szavakat mondja. Valóban emberfeletti feladatra vállalkozott Teh-Wang herceg.

Amint elhallgatom, eszembe jut az a megjelölés, amit egy amerikai folyóiratban olvastam róla a legutóbb: Ázsia Mussolinija.

Vajjon tudja-e? Megkockáztatom a kérdést:

— Felségedet Ázsia Mussolinijának nevezik. Helyes ez a megjelölés?

— Végtelenül megtisztelő reám nézve, ha az olasz nép nagy Vezéréhez hasonlítanak. Bámulója és tisztelője vagyok a két nagy európai szellemóriásnak: Mussolini és Hitler őexcellenciájáéknak. (Ilyen végtelenül udvariasan fejezte ki magát.) De ne felejtsék el: más Európa és más Ázsia. Egészen mások a feladatai az európai államférfinak és mások nekünk itt Ázsiában. Ezért az én politikai eszményképem nem lehet Mussolini és Hitler — személy szerint bármily nagy tisztelőjük is vagyok.

— Hát ki Felséged politikai ideálja?

— Aki az ázsiai nép jövőjét akarja kimunkálni, az nem szakadhat el Ázsia történelmétől. Az én eszményképeim és egyben mestereim Meijitenno, a japáni nép nagy császára, ki megnyitotta ugyan országa előtt

az európai kultúrát, de csak addig a mértékig, amíg az ázsiai lélekkel összeegyeztethető volt és Dzsingiz kán, vérszerinti elődöm, ki világszerte ismertté tette a mongol nevet.

Itt mélyen a szemembe nézett a herceg. Bizonyára azt vizsgálta, hogy nem készülök-e ellentmondani és rögtön, mintha egy ki nem mondott, de feltétlenül érzett ellenvetéssel kellene szembeszállnia, kipirult arccal, szinte diákos hévvel ismét Dzsingiz kánról kezdett beszélni:

— Ne értsen félre. Mi Dzsingiz kánban nemcsak a nagy hódítót, hanem a tudósok, művészek barátját, katonáinak apját, a nagy szervezőt, a bölcs törvényhozót látjuk . . .

Teljesen lehetetlen lett volna akár egy szóval is ellentmondani és amikor befejezte a szavait, más témára csaptam át.

— Felséged reformokról beszélt, melyekkel egy független és a mainál gazdaságilag és művelődésileg előrehaladottabb Mongóliát akar megteremteni, — akkor miért ragaszkodik Felséged ilyen, a régi mongol kultúrától is idegen külsőségekhez, mint a copf?

— Vártam ezt a kérdést. Nagyon jól tudom, hogy a copfviselet nem mongol, hanem kínai szokás, amit Kínában 1904 óta eltöröltek. Amikor a Cing dinasztia meghódította Mongóliát, talán, hogy hamarabb beolvasszanak bennünket, talán megszégyenítésből reánk erőszakolták a copfot. Most már úgy ragaszkodnak hozzá, mintha ősi népi szokás lenne. Nem akarom ilyen külsőségekkel a nép érzékenységét megsérteni. Egyelőre sokkal fontosabb feladataink vannak. Ha ezeket megoldottuk, sor kerül a copfra is . . .

Már több, mint két órája tartott a kihallgatás. Nem mertem a herceg idejét tovább igénybevenni, hiszen az ebédnél, melyre már előbb kabinetirodájának főnöke útján meghívót kaptam, úgyis találkozni fogunk. Mielőtt eltávoztam volna, átnyujtotta aláírásával ellátott fényképét és felesége készítette mongol selyemzászlót. Majd különös bizalma jeléül megengedte, hogy a látogatás emlékére együttesen lefényképeztessük magunkat.

Az elnöki palotából a hatóságok vezetőinek meglátogatására indultam. A legtöbb helyen már egy-egy japáni iskolákban képzett vezető tisztviselő van, ki a nehézkes kínai rendszerű közigazgatás helyett a modern ügyvitelre tanítja hivatalnoktársait.

A legnagyobb hatást Li-shu-shin tábornagy, a mongol hadsereg alig ötven éves főparancsnoka gyakorolta reám. Remekbe szabott egyenruháján egyetlen kitüntetés: a mongol köztársasági rend csillagja ragyogott. Körülbelül tíz évvel idősebb az elnöknél, kinek leghűségesebb, legodaadóbb munkatársa. A hadsereg megszervezése elsősorban neki köszönhető. Jeholban született, kilenc éves korában lámapapnak adták, de tizenkilenc éves korában, mikor bátyja meghalt, szülei kívánságára hazaengedték a kolostorból. Ekkor katona lett a kínai hadseregben és innen lépett át 1933-ban az ideiglenes mongol kormány szolgálatába.

Mindezt másoktól hallottam, mert magáról nem akart beszélni a marsall. De egyébként szívesen állott rendelkezésemre és különös örömmel beszélt azokról a küzdelmekről, melyek a mongol függetlenséghez vezettek.

Mire az elnöki palotába visszatértünk, már várt reánk a herceg

fiainak és néhány szomszédos törzsfőnöknek társaságában. Ebédhez az elnök fogadószobája melletti tágas ebédlőben terítettek. Európai asztalnál ültünk és a kínai konyhának remekeit tálalták: előételnek különböző gombákat és salátákat, majd nagy tányérokat helyeztek az asztal közepére különböző apróra vágott húsételekkel. Ebből a közös tálból szedtük ki elefántcsont pálcikákkal a húst. Ezután következett az elmaradhatatlan „Dzsingiz-kán-nabe", a mongol bográcsgulyás, melyet ott készítettek az asztalon. Csak azután került sor a levesre, majd kelt tésztából kisült gombócok és különböző édességek következtek. Hogy a kiegyenlítődés meglegyen, a kínai és mongol ételek mellé japáni rizsbort, szakét és tokaji bort szolgáltak fel. Mint később hallottam, a herceg udvartartása az utóbbit repülőgépen hozatta Pekingből.

Ebéd közben alig esett szó politikáról, csak mikor a lakoma végén a teát ittuk, fordult felém az elnök:

— Már a közös történelmi mult miatt is sokkal többet kellene egymásról tudnunk és ki kellene mélyíteni a kapcsolatainkat gazdasági és művelődési téren. Mongóliának szüksége lesz külföldi szakemberekre, az Önök kiváló tudósait, mezőgazdáit, technikusait mindig szívesen fogjuk látni.

Most láttam csak, hogy Teh-Wang herceg, ki Európában még sohasem járt és aki a mongol és kínai nyelven kívül egyetlen idegen nyelvet sem beszél, milyen nagyszerűen van értesülve az európai helyzetről. Középeurópa problémáiról beszélgetve olyan tájékozottságot árult el, amely szinte meglepett. Búcsúzóul megkérdeztem, hogy milyennek látja Magyarország jövő sorsát.

A herceg egy pillanatra elcsendesedett és ahelyett, hogy válaszolt volna, intett a titkárának és mongol nyelven utasítást adott neki. Ez a dolgozószobába sietett, egy ív papírost és ecsetet tett Teh-Wang elé, ki gyönyörű kínai kalligráfiával két kínai jelet rajzolt a papirosra:

— Shin-Yo! (Bizalom!)

A Zöld Füvek Országának uralkodója, Dzsingiz-kán leszármazottja, az országalapító Teh-Wang herceg azt üzeni nekünk:

— Bizalom!

Mezey István

IRODALOM

FELVINCZI TAKÁCS ZOLTÁN: *Buddha útján a távol Keleten.* A szerző eredeti fényképfelvételeivel és rajzaival. Budapest, 1938. Révai. 2 kötet, 260 + 242 oldal.

A Hopp-féle Kelet-Ázsiai Múzeum igazgatója gyönyörű szép utat tett Indiában, Kínában és Japánban. Utazásainak tanulságait írja le ebben a két kis kötetben, elbeszélő módon, úti élményeivel fűszerezve. 1935 november 21-én indult el s amennyire a könyvből ki lehet venni, két évet töltött odakünn, de sajnos, az indulás dátumán kívül, több időpontot nem ad meg a szerző, legfeljebb a napot, amelyen ott járt, de évszám nélkül s így nem lehet utazását időrendben követni.

A látnivalók megszemlélése mellett előadásokat is tartott. Mindenütt nagyon szívesen, barátságosan fogadták, komolyabb nehézségekbe sehol sem ütközött. Ma már ezeket az országokat úgy átjárta az európai civilizáció, hogy egészen más az utazás ma, mint volt negyven évvel ezelőtt, amikor magam jártam ugyanerre. Akkor bizony még, különösen Kínában, nagyon kezdetlegesek voltak az utazás lehetőségei s az európai ember élete sokszor forgott kockán a nép ellenségeskedése miatt.

A műépítmények Indiában nagyon lebilincselték az utazó figyelmét s egyik-másik műépülettől annyira el volt ragadtatva, hogy valóban szép szavakban ad kifejezést érzelmeinek. Kár, hogy azokról az építményekről s később a japáni és kínai festőművészet legjobban felmagasztalt remekeiről nem közölt képeket, enélkül pedig bajos beleélni magát az olvasónak ugyanabba a művészi elragadtatásba.

Kínában és Japánban főként a festészet és szobrászat érdekelték. Persze nekünk, akik nem merültünk bele oly mélyen ennek a tőlünk annyira idegen művészetnek lelkületébe, nehéz megérteni sokszor a művészi alkotások olyan nagy értékét, mint ahogy ezt a leírásokból következtetni lehet.

Abban tökéletesen igazat kell adnunk a szerzőnek, hogy a kínai művészetet tartja magasabb rendűnek, klasszikusnak. A japáni művészet a kínaiból származik s valószínűleg első elemei Koreán át kerültek Dai Nippan szigetvilágába. De később is állandóan ebből táplálkozott a japáni művészet, különösen a buddhizmus elterjedésével kapcsolatban.

A kínai építő ízlés a bambuszházakból ered. Sajnos, a legmagasabb rangú építmények teknikája is a bambusz-teknikán alapul s ezért nagyon gyarló. A bambusz nem nyujt lehetőséget szilárd és tartós szerkezetek létesítésére s ha ugyanezt a teknikát fára és kőre alkalmazzuk, bizony a szilárdságtannal sokszor összeütközésbe kerülünk. Ez az oka annak, hogy a valóban remek kínai építmények legnagyobb része elpusztul, ha elhanyagolják. A japáni valamivel szolidabban épít, mert a Kínából eredő bambusz-stílus itt összevegyül a maláji cölöpépítményekkel s ezeknek szolid fa-arhitektúrája az épületeket szilárdabbakká teszi. Sajnos, a kínai építőízlés bambusz-eredetéről nincs szó a könyvben.

A könyv olvasása nagy élvezet és rengeteget lehet belőle tanulni. Mély bepillantást enged ezeknek a nagy népeknek a mienktől annyira elütő lelki világába. Nagyon értékessé teszi a leírást a szerzőnek az a

helyes ismertető módszere, hogy az indiai, kínai és japáni művészek, műgyüjtők és műbírálók felfogását is mindig iparkodott megismerni s a felfogásokról mindig hűen be is számol. Sokszor elbámul az ember, hogy milyen egészen más ezeknek a gondolkozása és filozófiája, mint a mienk! Egészen más tetszik nekik, mint nekünk. Annak idején magam is csodálkozva vettem észre ezt az óriási különbséget. A kínainak például csak akkor tetszik az ének, ha fejhangon, mondhatnám szoprán magasságban énekel a férfi is. A mi baritonunk és basszus hangnemünk nekik csúnya, az állati hangokhoz hasonlítható. A mi festőművészeti remekeink iránt semmi érzékük sincs.

Aki a könyvet figyelmesen elolvassa, többet tanul a távol kelet lelki világáról, mint akármilyen tudományos magyarázatokból.

Az olvasás igazi gyönyörűségét némileg megzavarja a sok magyartalanság, különösen a visszamutató névmás sok fölösleges, idegenszerű használata. Ugyancsak zavarólag hat a kínai tulajdonnevek zavaros írásmódja is. A földrajzi helynevek írásában követnie kellett volna Ligeti Lajosnak erre vonatkozó tanácsait. A japáni helynevek kérdése tisztázva van, mert a japániak megadták helyneveik hivatalos, latin betűs átírását.

Felvinczi Takács Zoltán műtörténész és nem természetvizsgáló, ezért megbocsátható némely természettudományi tévedése. Például Haiderabad körül sohasem voltak gleccserek, az ott látható gránit kőbörcök nem glaciális eredetűek (52. oldal). A vihar és zivatar közt lényeges különbség van! Különösen ujságíróink szokták a kettőt infámisan összekeverni (9. oldal). A Kulb-minar közelében álló vasoszlop nem rozsdásodásának titka régen meg van fejtve! A műtörténészek általános szokása szerint Takács Zoltán is mond néha akkora frázisokat, hogy a természetvizsgáló előtt szinte komikusnak tűnik föl. De ez nem az ő hibája.

Általában elmondhatjuk, hogy a könyv nagy nyeresége irodalmunknak s csak elismeréssel beszélhetünk a könyvről is, meg különösen a szerző lelkesült buzgalmáról és rengeteg tudásáról, szakismeretéről.

Cholnoky Jenő

BARTUCZ LAJOS: *A magyarság antropológiája.* A „Magyar föld — Magyar faj" c. vállalat IV. kötete, Budapest, 1938. 509 l.

A nyelvtudomány megdönthetetlenül kiderítette, hogy a magyar nyelv, jövevény elemei ellenére is, finnugor eredetű, mind szókincsében, mind szerkezetében. Mégis egyre kísért a gondolat, hogy nemzetünk faji származása más lehet. A magyar nép azonban fajilag is finnugor eredetű. Más kérdés, hogy az eredeti fgr. magból mi maradt meg a mai nemzettestben, s melyek azok az embertani elemek, amelyek az őskorból származhatnak?

Bár a rokon fgr. népek antropológiai kutatása még nem elég beható, mégis találhatók komolyan számbavehető s egybevetésre alkalmas adatok. Főképen a finn, az észt és a lapp nép körében. Ez adatok pozitív értékét nagy mértékben emeli, hogy e népek kevésbbé kevertek, mint a magyar. Így a faji jelleg megállapítása — tekintetbe véve a gazdag szellemi örökséget is — eredményesebben eszközölhető. Sajnos, Bartucz könyvében ezekről a kérdésekről nem kapunk egybefüggő áttekintést, noha az eddigi kutatások alapján is sejthető, hogy a magyar és a többi fgr. nép között antropológiai kapcsolatok létesíthetők.

A könyv nem ad, nem is adhat, konkrét feleletet arra, hogy melyek a magyarságra jellemző legősibb embertani elemek. Az ember testből és lélekből áll, s így testi és lelki tulajdonságok egyesülnek benne. Az embertan tehát két ágra oszlik: szomatológiára, testtanra és pszichológiára, lélektanra. Mindkét tudományág területe óriási. Anyaga szinte kimeríthetetlen, mert a vizsgálandó egyedek száma határtalan. Az emberek, népek folyton születnek, élnek és pusztulnak. Helyükbe új meg új utódok lépnek, akiknek kapcsolata az előzőkkel néha csak annyi, hogy tőlük származnak. Az anyagnak e határozatlansága két nehézséget rejt magában: 1. az indukció soha, megközelítőleg sem hajtható végre teljesen; 2. a dedukció eredményei sohasem véglegesek. E tudományág művelésében a jutalmul kínálkozó eredmény aránytalanul kevés. Valóban nagy hálával tartozunk a tudós szerzőnek, hogy három évtizedes lankadatlan munkája után megajándékozott bennünket oly művel, amelyből megismerhetjük a magyarság fajbiológiájának és fajismeretének alapvető tudnivalóit.

A könyv az előszón kívül kilenc fejezetet foglal magában. Az I. fejezet címe: „Az antropológia mint nemzeti tudomány." A II., III. és IV. fejezetben a szerző kimerítően és érdekesen ismerteti a magyar fajkutatás hazai úttörőinek és első tudományos művelőinek, valamint a magyar néppel foglalkozó külföldi antropológusok munkásságát. A IV. fejezetben a szerző felveti a kérdést: van-e magyar *típus?* A típus szó használatával ügyesen elkerüli a főkérdés felvetését: van-e magyar *faj?* Mert a típus inkább a külső megjelenést, benyomást jelzi, a faj pedig a testi és lelki tulajdonságok foglalata. Ezeknek gyakran, de nem mindig, a tipikus külső csupán burka. A szerző e részben fejti ki az egész mű végső tanulságát: „A mai népek embertani szempontból a típusoknak, a raszszoknak mozaikszerű keverékei, s két-két nép embertani arculatának különbségét sokszor nem a bennük keveredett típusoknak, rasszoknak különbözősége, hanem csupán ugyanazon elemeknek különböző keveredési aránya idézi elő." (136. l.). Ez a tétel teljesen ráillik a magyarság biológiai meghatározására is. Az V. fejezetben megismerkedünk a fontosabb rassz-bélyegekkel s az utóbbi években nagy port felvert vérvizsgálat lényegével. A vérvizsgálatnak van haszna a biológia és az orvostudomány terén, de a nemzetek faji osztályozásában eddigelé nincs szerepe. Helyesen mondja Bartucz: „Nincsen egyetlen olyan testi bélyegünk sem, mely egymagában elegendő volna, hogy valamely rasszt meghatározzon." (209. l.)

A VI. fejezet a mai magyarság testi bélyegeit veszi szemügyre, a *termet,* a *fej alakja* és a *komplexió* (szem, haj és bőr színe) szempontjából. A zömök termet, rövid és túlrövidfejűség, valamint a sötétes, barna színre hajló komplexió az uralkodó. A VII. fejezet a külföldi tudósok vizsgálódásait ismerteti s megállapítja, hogy a magyar nemzettest alkotó rasszelemeit Eurázia emberfajtái közt kell keresnünk. A VIII. fejezet annak megállapítását tartalmazza, hogy hányféle rassz ismérvei találhatók fel a magyar nép egyedeiben. Ez nem úgy értendő, hogy a magyarság tömege egymástól élesen elkülöníthető rasszcsoportokra oszlik, s hogy minden egyedről könnyűszerrel megállapítható, hogy melyik rasszn ak a képviselője. A tipikus ember ritkaság. Az egyedeken több rassz jellemvonásai egyesülhetnek. Kiváló szerzőnk nyolc rasszt ismertet,

amelynek jellege számbavehetően képviselve van népünkben. Ezek: 1. az *északi* rassz (4%); 2. *nyugati* vagy földközitengeri (0.5—1%); 2/a. *keleti* vagy kurgan és Rjäsan (némelyek ugor vagy urali típusnak nevezik; elenyésző számban fordul elő); 3. keleti vagy *alpi* rassz (turáni vagy lapponoid); a honfoglalók között ritka (15%); 4. *dinári* (kb. 20%); 5. *keletbalti* (Winkler szerint finn-észt típus, kb. 20%); 6. *előázsiai* vagy taurid (régebben kaukázusi, kb. 5%); 7. *turanid* és *Alföld* rassz, közfelfogás szerint magyar típus (25%); 8. *mongoloid* és *mongolid* (főkép a matyók és székelyek, kb. 5%).

A befejező IX. fejezet: „A rasszok története és a mai magyar nemzettest kialakulása" különösen a történészeket és régészeket érdekelheti. Klasszikus tömörséggel foglalja össze itt a szerző a honfoglalók antropológiai jellemzését. (493. l.)

Bartucz műve alapján könnyen felelhetünk a felvetett kérdésre: van-e magyar típus? Sajnos, az igenlésben nem osztozhatunk tökéletesen a nagyérdemű szerzővel. Egységes magyar típus nincs, de vannak *magyaros típusok*, t. i. az összbenyomás alapján magyarnak tartott egyének, vidékenként eltérő jellegvonásokkal. Ezeket azonban harmonikus képbe egyesíti a legfőbb faji jelleg: a *lelkiség*. Ez a lelkiség nem kitalált ábránd, hanem valóság, melynek alkatelemei népünknek Kelet-Európa mesgyéiről magával hozott ötezeréves, bámulatosan kialakult nyelve és e nyelv anyagából ma is rekonstruálható őskultúrájának nyomai, továbbá a mult eltörölhetetlen hatása érzelmi, gondolati és jellembeli tekintetben, a hazai föld, éghajlat, a politikai élet, valamint a mérhetetlen megpróbáltatások örök emlékei... El kell ismernünk, hogy *Rónay Jácint* fején találta a szöget, mikor a fősúlyt a lelki bélyegekre vetette. Nemzeti egységet csakis a lelkiség alapján lehet teremteni. A lelkiség fontosságát Bartucz is kiemeli (495. l.), de, természetesen, nem hatolhat annak részletes tárgyalásába. Hiszen ez újabb, óriási munkát jelentene. Ő becsülettel tette meg a magáét. A további kutatás teendője a magyar faji jellegnek még tüzetesebb megállapítása antropológiai, néptudományi, nyelvészeti, őstörténeti és kultúrtörténeti alapon.

A lelki tartalomnak nagy fontosságából következik, hogy valaki testileg idegenszerű, tökéletlen, vagy nyomorék lehet, mégis kiváló, értékes magyar ember. De aki lelkében idegen világnézetet és idegen hajlamokat hordoz, az nemzeti szolgálatában csak *árnyék-magyar* (ha idegenfajú) vagy *csenevész-magyar* (ha magyar eredetű). Az ilyenek alkotásai, akár az irodalom és a művészet, akár a közélet terén működjenek, nemzeti szempontból legjobb esetben is csupán napi értékűek.

A mű a nemzetiségek vizsgálatán kívül behatóan foglalkozik a zsidóság áthasonulásának kérdésével is.

Bartucz Lajos szép magyarsággal megírt és bőven, szakszerűen illusztrált könyvének elolvasását minden magyar embernek a legmelegebben ajánlhatjuk. *Bán Aladár*

VIKÁR BÉLA: *Északi fény*. Finn költők versei. Budapest, Lafontaine Társaság kiadása, 1938. Pápai Ernő műintézete, 175 l.

Vikár Béla páratlanul szép és hű *Kalevala* fordítása örök időkig tartó *vashidat* vert a finn és a magyar nép között.

Ezzel a mélyjelentőségű hasonlattal domborította ki Finnország

követe, dr. Onni Talas meghatalmazott miniszter, a 80 éves tudós fordító és költő elévülhetetlen érdemeit a két rokon nemzet szellemi kapcsolatai terén. Valóban olyan összekötő híd az, amely a nyelvrokonság erős pillérein nyugszik s egyben toronyszerű építménye a minden áradattal dacoló finnugor szellemiségnek. Vikár Béla költői szavaival a finn népeposz:

„önnön őseink lelkének
élő szava, örök ének."[1]

Vikár Béla néprokonsági úttörő munkássága több mint félévszázadot ível át, s ő maga szinte a regés kalevalai világ őstehetsége, „nótafája". — A csodálatos finn népköltészet másik virága, a *Kanteletar* is megihlette fordítói tollát. Természetesen a finn műköltészet is érdekelte kezdettől fogva. A *Nevető rímek* két kötete több műfordítását tartalmazza. — Életének 80-ik évében új csapásra indult. Nagy hiányt pótolt azzal, hogy — három és fél évvel a magyar Kalevala második kiadása után (az első, akadémiai kiadás 1911), — az 1938. év végén szerkesztésében megjelent az első magyarnyelvű finn versgyüjtemény. Hogy az elkallódástól megmentse és rendezéssel áttekinthetővé tegye — nagy gonddal összegyüjtötte a nyomtatásban folyóiratok és napilapok hasábjain már elszórtan megjelent, vagy az íróasztal fiókjában őrzött klasszikus és új finn költőktől való versfordításokat. *Kivi, Oksanen, Suonio, Rahkonen, Jännes, Erkko, Cajander, Nuormaa, E. Leino, Manninen, Larin-Kyösti, Onerva, Koskenniemi, Järventaus* stb. költeményei mellett képviselve vannak a legfiatalabbak is, mint *Nopsanen, Sarkia.* — Neves műfordítóink: *Bán Aladár, Faragó József, Képes Géza, Párkányi Norbert, Somkuti, Szinnyei József* és *Vikár Béla* mesteri, élvezetes átültetései a finn léleknek tárgyban, hangsúlyban s versformában változatos, gazdag lírai erejéről tesznek tanubizonyságot. A testvéri együttérzés felemelő hangja is kicseng az *Északi fény* első kötetéből. (A magyarokhoz. E. Leino—Bán; A turáni csatabárd. E. Leino—Vikár; Hymnus Hungariae. Larin K.—Faragó stb.)

Nagyban növelik a könyv tartalmi értékét Vikár Béla tájékoztató irodalmi bevezetése és a finn költők nevéhez illesztett tömör ismertetései.

A finn államfő, Kyösti Kallio dedikált arcképével díszített antológia a La Fontaine Társaság szép, ízléses kiadásában jelent meg, a Finn Irodalmat Külföldön Pártoló Intézet (Edistämisrahasto) támogatásával.

Az *Északi fény* besugározza az ősz Vikár Béla hatévtizedes lelkes magyar-finn munkálkodását s azt hirdeti:

„Új szampo lesz nekünk e frigy, erő és oltalom."
(Finn-ugorok dala. Vikár B.)

Mányoky Vilma

F. E. SILLANPÄ: *Silja.* N. Sebestyén Irén fordítása. Budapest, Franklin Társulat kiadása, 326 l. A finn prózairodalom egyik legnagyobb élő mestere, F. E. Sillanpä 1938-ban töltötte be ötvenedik életévét. Szép cselekedet volt, hogy ebből az alkalomból egyik legjobb alkotását magyar fordításban is megjelentették. Köszönet érte a kiadóvállalatnak s a legnagyobb elismerés a kitűnő fordítónak, Némethné Sebestyén Irénnek. A re-

[1] Bodor Aladárhoz írt verséből.

gényt a legmelegebben ajánljuk a magyar olvasók figyelmébe és szeretetébe. Ismertetésére a Turán legközelebbi számában bővebben is kitérünk.

ERDŐDI JÓZSEF: *Épülő ország. (Finnország.)* Szeged, 1939. Magyar Téka kiadása, 158 l.

A legközelebbi olimpiászt, mint köztudomású, Helsinkiben fogják megtartani. Igy mostanában még azoknak a figyelme is Finnország felé irányul, akik eddig vajmi keveset törődtek északi testvéreinkkel. A fokozottabb érdeklődés következtében fokozottabb a kereslet Finnországot ismertető utikönyvek iránt is. Valóban szükség volna oly népszerű könyvecskére, mely anélkül, hogy tudományos taglalásokba bocsátkoznék, részletesen ismertetné finn testvéreink országát, foglalkoznék kulturális, gazdasági és szociális viszonyaikkal s így közvetve a finn-magyar testvériség eszméjét szolgálná. Nagy kérdés, hogy Erdődi József könyve oly színvonalon áll-e, mint amilyent a nemes cél megkövetel. A szerző nagy szorgalommal hordta össze, innen-onnan, a Finnországra vonatkozó adatokat, anélkül azonban, hogy valódi lelket tudott volna önteni beléjük. Nincsenek igazi meglátásai, lényeget visszatükröző tapasztalatai. A könyvben sehol sem találunk emelkedettebb hangulatot. Ha semmi más nem akarna lenni ez a kis kompendium, mint egyszerű útikalauz, ha nem is volna más célja, mint hogy gyakorlati tanácsokat adjon az olimpiászra utazó közönségnek, akkor is több elevenséget, több okos szellemességet várnánk tőle. Főképen pedig elvárnók, hogy fogalmazása kifogástalan, jó magyarságú legyen. Sajnos, a szerző nyelvezete nem elég tiszta. Szórendje sokszor idegenszerű, stílusa pongyola.[1] Szívesen hittem volna, hogy a „motórcsónak" csupán sajtóhiba, de a szó többször előfordul ebben az alakban s így azt kell hinnem, hogy szerző tudatosan írta így. — A könyvet 42 fényképfelvétel díszíti s a finn himnusz kottája egészíti ki.

Tarczay Gizella

KÉPES GÉZA: *Napnyugati madarak.* Budapest, Cserépfalvy, 1937, 137 l. Újabb műfordítóink egyik legjelesebbike Képes Géza, akinek eredeti verseit is mindig nagy élvezettel olvassuk. Ebben a kötetben műfordításait kötötte szép csokorba. Bennünket azért érdekel különösen, mert a „napnyugati madarak" dalain kívül néhány „északi sirály" hangja is megcsendül benne. A finn *Eino Leino, V. A. Koskenniemi, O. Manninen, Larin-Kyösti* és *Uuno Kailas* válogatottan szép költeményein kívül az észt *Marie Under, Johannes Barbarus, Gustav Suits, Johannes Semper, Henrik Visnapuu* verseit olvashatjuk. A nálunk szinte teljesen ismeretlen korszerű észt lírikusok alkotásainak magyar nyelven való közlésével Képes Géza megbecsülhetetlenül értékes szolgálatot tett az észt-magyar iro-

[1] Helyszűke miatt nem foglalkozhatunk a könyv hibáinak részletes taglalásával. A bírálat taglócsapásai alatt Csehszlovákia sorsára jutna. Henye fogalmazására csak egyetlen szívderítő példát közlünk: ...*„hét végén felvonultak a városi csónakok, a tóparton sátrat vertek"*... Úgy gondolja talán a szerző, hogy vannak falusi csónakok is? Finnországban sok szépet és tanulságosat láthatunk, de „sátorverő" csónakokról a legedzettebb finnugorok sem tudnak. Vallomása szerint a szerző finnugor nyelvészettel foglalkozik s egyetemi tanársegéd. Őszinte részvétünket fejezzük ki mind a nyelvészettel, mind az egyetemmel szemben. Nem hisszük, hogy a szerzőn kívül akadna lelkiismeretes magyar tanár, aki ezt a könyvet jelenlegi alakjában „a magyar ifjúságnak" ajánlani merné. *(Szerk.)*

dalmi kapcsolatok fejlesztése érdekében. *Fordításai kitűnőek.* Csak néha nagyon érződik rajtuk az új magyar líra kifejezéskészlete. (A finn, illetve észt eredeti kifejezések szubjektív megváltoztatására vezet ez.) Másrészt Képes erős költői tehetsége az idegen nyelvű verseket is a maga képére igyekszik formálni. E bíráló elvi megjegyzésünktől eltekintve, csak a legnagyobb elismeréssel szólhatunk Képes fordításairól. Működésétől még igen sokat várunk. *V-i-r*

MŰVÉSZET

Észt bemutató a Nemzeti Színházban. Ordasok, színmű 4 felvonásban, 5 képben. Irta: *August Kitsberg.* Fordította: *Lavotha Ödön.* Első előadás: 1938 december 10-én. Az észt-magyar kulturális kapcsolatok fejlesztése terén jelentős vállalkozás volt ennek a színműnek a Nemzeti Színházban való előadása. Hogy miért esett a választás éppen erre az álromantikus és álnépies színműre, olyan kérdés, amelyről lehetne vitatkozni. Azt az észt irodalmi bírálat is vallja, hogy a líra, valamint a széppróza kimagasló alkotásai mellett az észt színműirodalom terén még sok a kívánni való. Behatóbb mérlegelés alapján azonban talán mégis lehetett volna korszerűbb problémákat tárgyaló és irodalmilag haladottabb színvonalon álló darabot műsorra tűzni. Az észt társadalmi élet, valamint annak irodalmi vetületben való feldolgozása már rég elhagyta azt a vadregényes, naiv és mindenképpen valószerűtlen helyzetet, amelyet ez a színdarab megrögzít. Ismertető propagandának is alkalmatlan. A Nemzeti Színház azonban nagy lelkesedéssel és az ügy iránt tanusított művészi szeretettel foglalkozott a színművel. A rendezés kitűnő volt. Talán még Észtországban sem játszották ilyen tökéletes előadásban ezt a darabot. A hősnő — *Aino* — szerepében *Lukács Margit* kifogástalanul művészit alkotott s a darab sikere elsősorban neki köszönhető. A férfiak kissé tájékozatlanul játszottak. Sehogysem tudták magukat „észtül" érezni. A fordítás sima, gördülékeny szövegű. Igaz, a színmű címét sikerült teljesen „kifordítani" eredeti értelméből. Az észt *Libahunt* (lidérc, boszorkány) a hősnőre, Ainora vonatkozik. Merész fordulattal lett ebből „Ordasok". Ez azonban már nem a hősnőt jelenti, hanem a korlátolt felfogású embereknek ama szűk körét, akik ellen harcolnia kell. Ha már az észt cím magyarra való fordítása — a megfelelő fogalom szóbeli kifejezésének hiánya miatt — nehézségekbe ütközött, legjobb lett volna a színmű címéül a hősnő neve: *Aino.* — A darab előadásáról a budapesti napilapok is megemlékeztek, elég terjengősen. Hetet-havat összehordtak. Ebben a zűrzavarban figyelemmel olvastuk *Galamb Sándor* ismertetését a „Magyar Nemzet" c. napilapban. Szabatos adatokkal, tárgyszerűen és tárgyilagosan írta meg mindazt, amit megirt.

A multban már bemutatott finn, valamint a most játszott észt színmű előadásából meríthető tanulságok alapján a Nemzeti Színház igazgatósága bizonnyal tisztán látja, jó úton halad-e a finn-észt-magyar színház-

politikai együttműködés? Statisztikai adatok halmozása, hivatali űrlapok rovatainak kitöltése nem elegendő. Átütő sikerű darabokra van szükség.

V-i-r

Észt képzőművészeti kiállítás a Nemzeti Szalonban. (Budapest, 1938 március 25—április 10). Belépve a Nemzeti Szalon kiállítási termébe, két szobor meg egy nagyméretű festmény *(Mellik: Este, M. Saks: Várakozó nő,* illetve: *Kristjan Raud:* Áldozás) ragadja meg figyelmünket. Lenyűgöző hatásuktól csak nehezen szabadulhatunk. Mégis, a kiállított képek és szobrok megtekintése után az az érzésünk támad, hogy nem a legszerencsésebben válogatták össze a kiállítás anyagát. Ezt a kiállítási tárgymutatóhoz írt bevezető tanulmány maga is megvallja. Az úttörők nehéz szerepét vállalták azok a művészek, akik még a nyugtalan keresés útjait járják s az észt képzőművészetet képviselik. Szeretettel üdvözöljük őket s bízunk abban, hogy az észt művészet, a magyar művészet példájára, rövidesen maga mögött hagy sok olyan nemzetet, amely ma még megelőzi.

Az észt képzőművészeti kultúra gyökerei a XIX. század első felébe nyúlnak. Az első öntudatos észt képzőművészek, *Johann Köler* (1842—1899) és *Karl Ludvig Maibach* (1833—1886), művészeti tanulmányaikat a híres szentpétervári akadémián végezték. Köler a klasszikus reálizmus követője. Mint kiváló arcképfestő volt ismeretes, de az észt tájkép és az észt hitregék témaköre is foglalkoztatta. Maibach az akadémikus festészet képviselője. Főleg tájképfestészettel foglalkozott. Sok romantikus tárgyú és zsánerképet festett. Az észt nemzeti ébredés szellemi harcosa két szobrász: *Amandus H. Adamson* (1885—1929) és *August Ludvig Weizenberg* (1837—1921). Újklasszikai stílusban ókori és észt mitológiai témákat dolgoztak fel. Új irányt jelent, midőn néhány fiatal észt művész eljut Düsseldorf akadémiájára. Itt balti származású mesterek vezetésével sokkal szabadabb technikával, sajátságos barnás-sárgás meg szürke színezés alkalmazásával alkották meg tipikusan észt táj- és zsánerképeiket. Ehhez a csoporthoz csatlakozott *Paul Raud* (1865—1930). Öt festményét láttuk a kiállításon.

A művelődési haladás új hulláma jelentkezett Észtországban az 1905. évi orosz forradalom után. Az 1906. évi tartui mezőgazdasági kiállítás idején megrendezik az első észt képzőművészeti kiállítást. A fiatal művészek most már Párist is felkeresik. Friss levegő áramlik az észt művészetbe. *Kristjan Raud* (1865) körül csoportosulnak a fiatal észt művészek. Kristjan Raud mélyen érző, fogékony művészlélek. A kiállítás két legszebb alkotása az övé *(Egyiptomi úton, Áldozás).* Öt tartjuk a mai észt festészet legkiválóbb képviselőjének. Az észt néplélek primitív, de erőteljes megnyilvánulását érezzük műveiben. Az észteknél is, mint a legtöbb nemzetnél, a népi művészet kimeríthetetlen kincsesbánya. Kristjan Raud, igen helyesen, szintén ebből merít. Bibliai vonatkozású témáit is ugyanazzal a keresetlen egyszerűséggel fejezi ki, amellyel az észt népköltészet üde alkotásaiban találkozunk. Áldozás c. képe útjelzője az észt művészet fejlődési lehetőségeinek. Képei monumentális hatásúak és drámaian megrázó erővel hatnak a szemlélőre. Az az érzésünk, hogy a tőle kialakított stílus áll legközelebb az észt lelkülethez.

A monumentális hatásra törekvő *Eduard Ole* széles ecsetkezeléssel inkább szobrászi, mint festői formavilágba kalandozott el. Átütő erejűek

munkái, de ez az erő a festőiség rovására megy. Színei kemények. A fiatal *Eerik Haamer* „Halászok Ruhnu szigetéről" c. képével vonja magára a figyelmet. Sok mondanivalója van és éles megfigyelője annak a témakörnek, melyből merít.

A többiekben is van stílus, formaalkotó képesség és lendület. A klaszszikusoknak tekintett idősebbeken kívül (*A. Laikmaa, K. Mägi, N. Triik* stb.) vannak sokan, fiatalok, akik még különböző stílusok útvesztőiben vergődnek. Keresik az új ritmust, a mozgást, a formában és vonalban. A bemutatott képek alapján bátran reméljük, hogy a higgadás korszaka el fog következni számukra is, valamint a korszerű észt képzőművészet egyetemes iránya számára is. (*Ado Vabbe, Konstantin Süvalo, Willem Ormisson* stb.)

Az észt grafika legkiválóbb képviselői *Aino Bach, Hando Mugasto* és *Eduard Viiralt*.

Az észt szobrászat a fejlődés jóval magasabb fokán áll, mint a festészet. A gránitfaragásnak igazi mesterei. Az az erő, mely festészetükben nyers és kissé bántó, a szobrászatban nemes kisugárzás. Kompozíciójuk, a gránit jellegének megfelelően, tömör kifejezésre való törekvés. A felszabadulás nemzeti öntudatának megnyilvánulását érezzük az észt szobrászat alkotásaiban. *Anton Starkopf-Rea Relief*-je külső plaszticitásra törekvő dekoratív felfogásból indul ki. Nagy súlyt vet a ritmusos stilizálásra. *Voldemár Mellik* művészetében az ízlés és akadémiai képzettség nyujtja azt az alapot, mely az egységre való törekvés tömörsége mellett monumentális hatást ér el. A monumentálitás mellett elmélyed a forma s a vonal ritmusában. Ki kell emelni a szobrászok közül *Martin Saks Várakozó nő* c. szobrát. A fiatalabb nemzedék a reálizmus meg a dekoratív felfogás szellemében dolgozik s alkot figyelemre méltó műveket.

A kis észt nemzet szobrászai a legkeményebb anyagba, a gránitba faragva mutatták be művészi képességeiket. Szimbóluma ez azoknak az élet-halálharcoknak, melyeket náluk hatalmasabb erők ellen kellett megvívniok. A mai észt képzőművészeti kultúra nyers gránittömbhöz hasonló, de művelői olyan nemzeti művészetet készülnek alkotni, melyre mi magyarok is büszkén tekinthetünk. Reméljük, hogy a kapcsolatok fejlesztése érdekében folytatódnak a művészi csereakciók. Ezekre feltétlenül szükség van. Megvalósításuknak ma már nincs különösebb akadálya. Csak itt is, ott is némi jóindulattal s még több felelősségérzettel kell a kérdéshez nyúlni.

Az észt képzőművészeti kiállítás fővédnökei *Horthy Miklós*, Magyarország kormányzója és *Konstantin Päts*, az észt köztársaság elnöke. Ünnepélyes megnyitása 1939 március 24-én volt, kormányzónk megnyitó beszédének kíséretében s a magyar hivatalos tényezők, valamint a magyar művészvilág képviselőinek jelenlétében. Kár, hogy a nagyközönség körében nem csináltak nagyobb propagandát az első észt képzőművészeti kiállításnak.

Virányi Endre

HIREK

Vikár Béla 80 éves. Hat évtizedes, eredményekben gazdag közéleti működés jutott fordulópontjához 1939 április elsején. Mint író, műfordító és a néprokonsági gondolat úttörője, majd lankadatlan izmosítója, Vikár Béla jelentős szerepet játszott a magyar szellemi életben. Ez késztette a Goethe, Lafontaine, Mickiewicz, továbbá a Magyar-Finn, Magyar-Észt, Magyar-Nippon, valamint a Turáni Társaságot, hogy f. évi március 30-án együtt vacsorázzanak Vikár Bélával, a Carltonszálló vöröstermében. A közel százfönyi jelenlévő társaság előtt *Lukács György* ny. miniszter Vikár emberi érdemeit méltatta. *Paikert Alajos* ny. államtitkár, mint a néprokonsági eszme harcosát köszöntötte. Érdekes adatként közöljük ebből a beszédből, hogy a Turáni Társaság megalakulásakor, az új egyesület nevének keresgélése közben, Vikár Béla indítványozta a Turáni Társaság elnevezést. *Virányi Elemér* igyekezett azt a helyet megállapítani, amelyet Vikár Béla a magyar szellemi élet fejlődésmenetében elfoglal. *Dr. Onni Talas*, Finnország követe, arról a nagy tiszteletről beszélt, amellyel Vikár Béla, a Kalevala magyarra fordítója iránt, Finnországban viseltetnek. *Csengeri János* a Lafontaine Társaság alapítása, valamint a nemzetek közötti irodalmi együttműködés ápolása terén szerzett érdemeit hangsúlyozta. Izes csemege volt *Mezey István* pohárköszöntője, aki rámutatott arra, hogy Vikár Béla nevét Japánban is ismerik. *Dr. Márki-Zay Lajos* a gyorsírók, közelebbről a parlamenti gyorsírók nevében köszöntötte az ünnepeltet, mint a parlamenti gyorsírók egykori főnökét. *Faragó József* finn nyelven köszöntötte Vikár Bélát. Üdvözlő sürgönyök és levelek egész halmaza érkezett ezen az estén Vikár Béla címére. Finnországból a köztársasági elnök, *Kyösti Kallio*, a közoktatásügyi miniszter, *Uuno Hannula*, a Kalevala-Társaság, a Finn-Ugor Társaság, a Finn Irodalmi Társaság, a Finn-Magyar Társaság, Észtországból az irodalmi és tudományos társaságok, azonkívül számos magánszemély küldött mindhárom testvérországból sürgönyt. *Karafiáth Jenő*, Budapest főpolgármestere, *O. von Erdmannsdorff*, Németország követe, a budapesti lengyel és török követ levélben mentették ki távolmaradásukat. Jelen volt az estén *Tokinosuke Takeuchi* japán ügyvivő, *dr. Traeger Ernő* miniszterelnökségi osztályfőnök; a *Pen-Club* képviseletében *dr. Rubinyi Mózes*, azonkívül számos író, műfordító és közéleti kiválóság. A meleghangulatú estét Vikár Béla szavai fejezték be, aki emlékeinek gazdag tárházából előhozott érdekesnél érdekesebb mozzanatokkal bilincselte le az őt tisztelő, becsülő s hozzá ragaszkodó barátok táborát. Őszintén kívánjuk, hogy Vikár Bélát tartsa meg a Mindenható még sokáig testi erőben és szellemi frisseségben.

A finnugor kultúrbizottság ülése Helsinkiben. A finn-észt-magyar kulturális kapcsolatok számontartásával megbízott állandó bizottság legutóbbi együttes ülését 1938 július 8-án tartotta meg Helsinkiben. A Magyar Osztály képviseletében jelen volt *Csekey István* elnök, *Virányi Elemér* titkár, *Ispánovits Sándor* tag, továbbá a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium megbízottjaként *dr. Fülei Szántó Endre* miniszteri tanácsos. Az Észt Osztályt *Karl Jürgenson* államtitkár, *Villem Alttoa* iskolaügyi igazgató, *Johan Kiivet* közoktatásügyi minisztériumi ügyosztályfőnök és *Hella Raud* úrnő, titkár képviselte. A Finn Osztály tagjai közül jelen voltak *F. A. Heporauta* elnök, *Antti Tulenheimo*, Helsinki főpolgármestere, *K. S. Laurila* egyetemi tanár, *Lauri Hakulinen* és *Väinö Musikka* titkár. A tanácskozást megtisztelte jelenlétével *Uuno Hannula* közoktatásügyi miniszter is. Az egyes osztályok először is beszámoltak az elmúlt esztendőben kifejtett munkásságukról, valamint a finn-észt-magyar kulturális kapcsolatok terén elért eredményekről. Ezután javaslatok előterjesztése következett. Mivel a Magyar Osztály jelentkezett a legtöbb javaslattal, ezeket tárgyalták először. A néprokonsági nap minél szélesebb társadalmi körökben való megünneplése, ezzel kapcsolatban programnyomtatványok kiadása, utcák vagy terek elnevezésében a néprokonsági gondolat kifejezésre juttatása, a finn-észt-magyar néprokonsági bibliográfia összeállítása, műfordítások és tudományos művek fordításának készíttetése, a néprokonsági munkára vonatkozó ujságközlemények cseréje voltak a fontosabb és behatóan tárgyalt javaslati pontok. Szóba került a finn-magyar kultúregyezményben megállapított állami vegyesbizottságok megszervezésének kérdése. Finnországban a Finnugor Kultúrbizottság elnöke is tagja ennek a vegyesbizottságnak. Döntött a

tanácskozás a finnugor néprokonsági jelvény ügyében.[1] Nem sikerült megállapodni a közös finnugor himnusz szövege s annak dallama kérdésében. A Magyar Osztály javaslatára a Fgr. Kultúrbizottság tb. elnökeivé választották *Matti Pesonen* finn tanügyi főtanácsost, *Gustav Ollik* észt tanügyi főtanácsost és *Vikár Béla* magyar parlamenti főtanácsost. Az értekezlet legközelebbi összejövetelét 1940 nyarán tartja Tallinban, amikor legfontosabb teendő lesz az 1941-ben Budapesten rendezendő VI. finnugor kultúrkongresszus előkészítésének megbeszélése.

A Magyar-Finn Társaság megalakulása és működése. 1937 szeptember 25-én alakult meg a hivatalos körök, szépszámú közönség, valamint az épen Budapesten ülésező Finnugor Kultúrbizottság finn és észt tagjainak jelenlétében a Magyar-Finn Társaság. Elnökségének, tisztikarának és választmányának tagjai a magyar hivatali és közélet kimagasló személyei. Vezető elnöke *Nagy Emil dr.* ny. miniszter, első ügyvezető alelnöke *Virányi Elemér dr.* gimn. tanár, főtitkára *Gaskó Dezső dr.* orvos. A történelmi hűség kedvéért közöljük, hogy Virányi Elemér a vele szemben bizonyos irányból tanusított ellenkezés miatt, az egyesületi béke megóvása érdekében, lemondott. Helyét Gaskó Dezső foglalta el. A társaság Női Szakosztálya *Némethné Sebestyén Irén dr.* elnökletével igen érdemes, hézagpótló tevékenységet fejt ki. A társaság teadélutánokat és zeneestélyeket szokott rendezni, s társadalmi téren fejt ki tevékenységet. Tagjai között szakemberek is vannak.

A Magyar-Észt Társaság megalakulása és működése. 1937 december 17-én alakult meg, ugyanolyan külsőségek közepette, mint előbb említett testvértársasága. Vezető elnöke *Petri Pál dr.* ny. államtitkár, ügyvezető alelnöke *vitéz Nagy Iván dr.* miniszteri titkár, főtitkára *Györke József dr.* múzeumi tisztviselő. A társaság főképen az észt zene- és dalkultúra terjesztése ügyében fejt ki dicséretre méltó igyekezetet.

Finn-Észt-Magyar diákcsere. Miként már az 1938. esztendőben, úgy az idén nyáron is a Magyar-Finn, illetve Magyar-Észt Társaság intézi a VKM megbízása és anyagi támogatása alapján a középiskolás tanulók finn-észt-magyar cseréjét. Finn részről a cserét *Väinö Musikka* igazgató intézi. A finn csere ára 220 pengő, az észt cseréé 200 pengő.

Finn-magyar vegyesbizottság alakult Helsinkiben. A finn-magyar kultúregyezmény alapján mindkét országban állami vegyesbizottság állítandó fel. A finn állami vegyesbizottság elnöke *Uuno Hannula* közoktatásügyi miniszter. Tagjai között van *F. A. Heporauta dr.* gimnáziumi igazgató, *Paasonen Aladár* ezredes, a köztársasági elnök szárnysegéde. Titkára és pénztárosa *V. Musikka* igazgató. A bizottság feladata, hogy gondoskodjék a kultúrszerződés pontjainak megvalósításáról. Anyagi fedezetül a finn országgyűlés magyar érték szerint 15.0000 pengőt szavazott meg. Ebből az összegből *Gárdonyi Géza: Isten rabjai*, valamint *Madách Imre: Az ember tragédiája* c. művének finnre való fordítását is támogatják.

Északi testvéreink és a Felvidék visszatérése. A finn és észt sajtó állandóan tájékoztatta olvasóit a tavalyi válság idején a cseh-szlovák kérdésről. Az ősz elején egyre sűrűbben érkeztek északi testvéreinktől magánlevelek, amelyek azt a reményt fejezték ki, hogy Magyarország rövidesen mind területben, mind lélekszámban gyarapodni fog. Az október hónap közepén a helsinki egyetem aulájában rendezett *finnugor néprokonsági ünnepélyen* már nyiltan hangoztatták a magyar ügy közeli győzelmének eljövetelét. Ezen, a *Finnség Szövetsége (Suomalaisuuden Liitto)* rendezte ünnepen megjelent *Cajander* miniszterelnök, *Hakkila*, a képviselőház elnöke, *Linkola*, az egyetem rektora, *Tulenheimo* Helsinki főpolgármestere, *Möllerson* miniszter, Észtország követe, *Walter dr.* Magyarország külképviseleti ügyvivője. *Heiskanen* egyetemi tanár olvasta fel a köztársasági elnök üdvözlő sürgönyét, majd megemlékezett a rokonnépekről, elsősorban a magyarokról, akik épen akkor történelmi fontosságú napokat éltek. *Kekkonen* belügyminiszter ünnepi beszédet mondott. — Reméljük, idén már Budapest is a Pázmány Péter Tudományegyetem aulájában fogja megünnepelni októberben a finnugor néprokonsági napot, valamennyi társegyesület s a hivatalos körök részvételével.

A Helsinki „Akateeminen Heimoklubi" tavaszi üdvözlete Kárpátalja visszatérésekor. A finn egyetemi hallgatók Néprokonsági Klubja 1939. évi április 3-án keltezett levelet küldött a Turáni Társaságnak. Így szól:

„Kedves Magyar Testvérek! Kérjük, fogadják, bár kissé elkésve küldött legőszintébb köszönetünket 1938 október 15-én hozzánk intézett lelkeshangú üdvözlő

[1] L. az errevonatkozó hirdetést jelen számunk fedőlapjának belső oldalán.

levelükért, amely nagy örömet okozott nekünk. Az Akateeminen Heimoklubi, melynek jelenlegi elnöke *Lauri Kettunen* egyetemi tanár, a mult hónapban magyar vonatkozású ünnepélyt rendezett, amelyen nagy számban jelentek meg a finn egyetemi hallgatók. Erről az ünnepélyről, amely Magyarország imént aratott győzelmei következtében egyúttal örömnap is volt, küldjük a nagyrabecsült Turáni Társaságnak legmelegebb üdvözletünket. Reméljük, hogy a magyar igazság diadalra jutásával kapcsolatban még nagyon sok örömünnepet fogunk megülni. Reméljük azt is, hogy a finnugor nemzetek a jelenlegi nehéz idők sorscsapásai közepette rendületlenül állják meg helyüket. Éljen Magyarország! Gyarapodjanak a Finnugor Testvérnépek! Őszinte testvéri üdvözlettel s tisztelettel Akateeminen Heimoklubi — Tojni Niemimaa titkár."

Őszinte köszönettel fogadjuk finn testvéreinknek e sorsunkat fordító időkben irántunk tanusított figyelmét.

A Lotta Svärd Egyesület központi vezetőségének levele Társaságunk elnökéhez. 1938 december 6-án a Turáni Társaság, évtizedes hegyományához híven, megünnepelte a finn nemzeti ünnepet. Ekkor olvasta fel Mányoky Vilma jelen számunkban közölt dolgozatát a finn Lotta-mozgalomról. Az ülésről levélben köszöntöttük a Lottákat, akik 1938 december 14-én a következő levelet írták Cholnoky Jenőnek, Társaságunk elnökének:

„Mint a Lotta Svärd Egyesület Központi Vezetőségének elnöke tisztelettel és örömmel vettem azt az üdvözletet, melyet Ön, Elnök Úr, Finnország és a Lotta Svärd Egyesület sok magyar barátjával együtt aláírt. Ez az üdvözlet mélyen meghatott bennünket, mert a néprokonsági szeretet sugallatának eredménye az, annak a szeretetnek, amely állandónak és tartósnak bizonyult. Itt Finnországban őszinte szívvel örvendtünk annak, hogy Magyarországra új nap hajnala virrad. Annak is örvendtünk, hogy magyar nővéreink a szabad Finnország asszonyainak honvédelmi munkájában olyasmit vettek észre, ami midkét testvérnemzet számára egyesítő kapoccsá válhatik. Mányoki Vilma tanárnőnek igen hálásak vagyunk, azért, hogy szíves volt munkánkat a nekünk annyira kedves Magyarországon megismertetni. Reméljük, hogy az ott megkezdett Lotta-munka sikerül s ebben támogathatjuk egymást.

Kérjük Önt, Elnök Úr, s a levél valamennyi aláíróját, fogadják egyesületünk legmelegebb, legőszintébb köszönetét.

A Központi Vezetőség nevében Fanni Luukkonen elnök, Irma Turunen titkár."

A finn-magyar testvériség történelmi jelentőségű okmányaként őrizzük meg ezt a levelet.

Márciusi magyar ünnep Tartuban. A tartui észt egyetem magyar Intézete 1939 március 24-én a *Liivika* bajtársi egyesület helyiségében nemzeti ünnepünk alkalmából felolvasó ülést rendezett. A műsor értékes számai voltak *Julius Mägiste* egyetemi tanár előadása Petőfiről, *Fazekas Jenő dr.* előadása a nap jelentőségéről. Szerepelt még *Rebane*, egyetemi hallgató. *Aino Undla* magyar dalokat énekelt, *K. E. Sööt* fordításában.

* * *

Szerkesztői üzenetek. *Régi törzstag.* Sorait megértéssel olvastuk s mint láthatja, a Hírek rovatát ismét megindítottuk. Sajnos, sokkal több a hírünk, mint a folyóirat kiadására szánt összeg. Reméljük, hogy tagtársaink és a hivatalos tényezők megértő támogatásával folyóiratunk a legszínvonalasabb néprokonsági szemlévé fejlődik. Kérjük támogatását továbbra is.

Magyar asszony. Osztjuk véleményét. Lönnrot, a finn „Homérosz", orvos volt-ából nem következik, hogy más orvos is, ha egyszer-kétszer Finnországban járt, hozzá hasonlítsa magát. Ezzel az önszemlélettel nevezhetné magát akár „magyar Homérosz"-nak is. Ez pedig talán mégis csak meghökkentő. Lönnrot szerény volt. A cártól kapott érdemkeresztjeit ágya alatt tartotta — szakajtóban.

Érdeklődő. A folyóiratnak szánt kéziratokat legcélszerűbb a Társaság címére, a felelős szerkesztőhöz küldeni.

Szerezzünk minél több tagot a Turáni Társaságnak!

Terjesszük a néprokonsági eszmét!

Nem vagyunk egyedül! Nem vagyunk árva nemzet!

„Élet" Irod. és Nyomda Rt. XI., Horthy M.-út 15. — Ig.: Laiszky Jenő.

A TURÁNI TÁRSASÁG

Védnöke:

vitéz dr. József Ferenc kir. herceg.

Elnöke:

Dr. Cholnoky Jenő egyetemi ny. r. tanár.

Alapító és örökös tiszteletbeli elnöke:

Paikert Alajos ny. államtitkár.

Tiszteletbeli elnökei:

Dr. Darányi Kálmán ny. m. kir. miniszterelnök, a Képviselőház elnöke
Dr. Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter
Dr. Pataky Tibor államtitkár
Dr. Szily Kálmán államtitkár
Dr. Tahy László ny. államtitkár
Vig Albert ny. h. államtitkár
Vikár Béla ny. elnöki főtanácsos
Zsedényi Béla ny. h. államtitkár.

Alelnökei:

Dr Bán Aladár m. kir. kormányfőtanácsos
vitéz Galánthay Glock Tivadar ny. tábornok
Kállay Ubul ny. főispán, a MABI alelnöke
Dr. Kovács-Karap Ernő ügyvéd
Dr. Marzsó Lajos m. kir. főgeológus
Dr. Mezey István ügyvéd, tb. japáni egyetemi tanár
Dr. Pröhle Vilmos egyetemi ny. r. tanár.

Igazgató:

Dr. Gergelyffy Gábor ny. rendőrtanácsos.

Főtitkár:

Dr. Virányi Elemér áll. gimn. tanár.

Ügyész:

Dr. Doros György ügyvéd.

Könyvtáros:

Dr. Bendefy László mérnök.

A Számvizsgáló Bizottság:

Elnöke:

Dr. Thegze-Gerber Ferenc, a Legfőbb Állami Számszék ny. tanácselnöke.

Rendes tagjai:

Kenézy Zoltán, a Legfőbb Állami Számszék ny. tanácselnöke
Podhorszky Vilmos, az országgyűlés ny. számszéki főigazgatója.

Póttagjai:

Réty Gyula MFTR tisztviselő
Vargyassy Márton számvevőségi főtanácsos.

A Választmány rendes tagjai:

Balogh Andor ny. OTI vezérigazgató
Dr. Baranyai Zoltán miniszteri tanácsos
Dr. Bartucz Lajos egyetemi rk. tanár
Csepreghy Béla ny. dzsidáskapitány
vitéz Csécsi Nagy Imre ny. altábornagy
Faragó József áll. gimn. tanár
Dr. Gévay-Wolff Nándor ny. államtitkár
Dr. Habán Jenő egyetemi előadó
Dr. Jalsoviczky Károly államtitkár
Dr. Jeney Endre egyetemi ny. r. tanár
Koritsánszky Ottó, a Gyógyszerész-Szövetség elnöke
Kulin István okl. mezőgazda
özv. dr. Kurtz Gusztávné ny. tanárnő
Dr. Lechner Jenő műegyetemi ny. r. tanár
Dr. Megyeri József áll. gimn. tanár
vitéz dr. Nagy Iván miniszteri titkár
Novágh Gyula, a Székesfővárosi Iskolánkívüli Népművelési Bizottság igazgatója
Dr. Paikert Géza miniszteri o. tanácsos
Dr. Péch Aladár ny. tanker. főigazgató
Dr. Pogrányi Nagy Félix miniszteri o. tanácsos
Dr. Réthly Antal egyetemi ny. rk. tanár
z. Szabó János cserkészfőtiszt
Dr. Fülei Szántó Endre miniszteri tanácsos
Szentgáli Antal, a Közmunkatanács ny. alelnöke
Dr. Felvinczi Takács Zoltán, a Keletázsiai Múzeum igazgatója
Thoroczkay Wigand Ede m. kir. kormányfőtanácsos
vitéz Uhry Dezső Hangya főtisztviselő
Vaszy Viktor zeneakadémiai c. igazgató
Végh Jenő GyOSz titkár
báró Villani Lajos m. kir. követségi tanácsos.

Választmányi póttagok:

Boér György szkv. hadnagy
Torbágyi Novák József Lajos tanár.

Titkárok:

Kiss Adrienne
Romhányi Tivadar.

NÉPROKONSÁGI SZÉPIRODALOM:

Kalevala, második kiadás, Vikár Béla fordítása.
Kalevipoeg, az észtek nemzeti eposza, Bán Aladár fordítása.
Napnyugati madarak, Képes Géza versfordításai (finnből és észtből is).
Északi fény, finn költők versei magyarul. Fordították Vikár Béla és munkatársai.
Bolgár költők antológiája, Boikliev Dimo fordításai.

*

J. Linnankoski: Dal a tűzpiros virágról. Finnből fordította Némethné-Sebestyén Irén.
F. E. Sillanpää: Silja. Finnből fordította Némethné-Sebestyén Irén. (Most jelent meg.)

*

A. Gailit: Tenger. Észtből fordította Virányi Elemér.
A. Kivikas: Lápvirágok. Észtből fordította Virányi Elemér.
M. Metsanurk: Beront az élet. Észtből fordította Bán Aladár.
H. Tammsaare: Az erdőárki gazda. Észtből fordította Bán Aladár.
F. Tuglas: Végzet. Észtből fordította Virányi Elemér.
E. Wilde: A hegyfalvi tejesember. Észtből fordította Bán Aladár.
(A hat kötetből álló észt sorozatot a gyomai Kner I. nyomda adta ki.)

*

Húsz bolgár novella. Fordította Vásárhelyi Pál.

NÉPROKONSÁGI SZAKIRODALOM:

Bartucz Lajos: A magyarság antropológiája. (Most jelent meg.)
Csekey István: Északi írások. (Tanulmányok a finn és észt kultúrélet köréből.)
Isirkoff: Bulgária.
Kodolányi János: Suomi, a csend országa.
Kogutowicz—Teleki: Finnek, észtek. (Egyetemi-nyomda kiadása.)
Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. (A Tud. Akadémia kiadása.)
Pósta Béla: A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben.
Felvinczi Takács Zoltán: Buddha útján a távol keleten. (Új könyv.)
Virányi Elemér: Észt-magyar művelődéstörténelmi kapcsolatok.
„ „ Fejlődéstani szempontok az észt irodalomban.
„ „ A finn és észt közoktatásügy szervezete.
Zsirai Miklós: Finnugor rokonságunk. (A Tud. Akadémia kiadása.)

*

A Turáni Társaság kiadóhivatalában kedvezményes áron kaphatók a Turán c. folyóirat régi évfolyamai (1913, 1917, 1918, 1921—1936).

„Élet" Irod. és Nyomda Rt. XI., Horthy M.-út 15. — Igazgató: Laiszky Jenő.

0.194

TURÁN

MAGYAR NÉPROKONSÁGI SZEMLE

FŐSZERKESZTŐ
CHOLNOKY JENŐ

SZERKESZTŐ
VIRÁNYI ELEMÉR

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

BUDAPEST 1939
XXII. ÉVF. IV—V. SZÁM

TARTALOM

† Arvi Järventaus. *Virányi Elemér* 53
Őszi est az erdőn. *V. A. Koskenniemi—Somkuti* 54
A szófiai egyetem ötvenéves jubileuma. *Csekey István* 56
Az észt nők honvédelmi szervezete. *Mányoky Vilma* 58
Nocturne. *Kaarlo Sarkia—Képes Géza* 64
A vogul skorpióember és a magyar csodaszarvas. *Kállai Ubul* ... 65
Orgonavirágzás. *Marie Under—Képes Géza* 72
Északi éjtszaka. *Marie Under—Képes Géza* 72
Eino Leino, a finn Petőfi. *Faragó József* 73
Régi kínai szokások a Li-ki alapján. *Megyeri József* 78

Irodalom 88

Suomalais-Ugrilaisen Kulttuuritoimikunnan Suomen Osasto: Heimotyö II. *Mária Baloghy:* Tyttikirja. *Viljo Tervonen:* Antti Jalava ja Unkari. *Suomen sotilas* (A finn katona) bolgár száma. *Petőfi Sándor:* „János vitéz" és egyéb költemények japánul. *Lajtha Edgár:* Japán tegnap, ma és holnap.

Művészet 92

A finn zene német folyóiratokban. (Sonkoly István.) A „A Viipuri Dalostestvérek" hangversenyei Budapesten és Debrecenben. Lea Isotalo zongorahangversenye. A Magyar-Nippon Társaság gordonkahangversenye. Fodor László: Templom egere Finnországban.
Akarod? *J. Semper—Képes Géza* 95

A Turáni Társaság ügyei. Hírek 96

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Országháza XI. kapu.

Szerkesztésért és kiadásért felel: *Virányi Elemér dr.*

Előfizetési ár évi 6 pengő. Egyes szám ára 2 pengő.

A Turáni Társaság tagjai tagilletményül kapják.

Kérjük a rendes tagokat tagdíjuk megfizetésére, a törzstagokat önkéntes hozzájárulásra.

Más néprokonsági egyesületek igazolt tagjai számára az évi előfizetés ára 3 pengő.

A Finnugor Kultúrbizottság tervei szerint készült, s a Helsinkiben tartott 1938. évi tanácskozáson elfogadott hivatalos *finnugor néprokonsági jelvény* Társaságunk helyiségében, valamint Jerouschek K. jelvénykészítő üzletében (Bp., IV., Váci-u. 39) kapható. Ára 1.50 pengő.

A címlapot tervezte *Virányi Endre* festőművész.

†

ARVI JÄRVENTAUS

(Oulu, 1883. XII. 17. — Hartola, 1939. VI. 5.)

Mélységes megrendüléssel olvastuk a szomorú jelentést nemzetünk áldozatoslelkű, őszinte barátjának haláláról. Mikor idestova egy évtizeddel ezelőtt megismertük, csodáltuk zömök, tagbaszakadt testének férfias erejét, lelkének kiapadhatatlan vidámságát, derűs humorát, szívének áradó szeretetét minden és mindenki iránt, ami és aki magyar. Talán nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy ő volt a legelevenebb, leglelkesebb, legfürgébb finn testvérünk, akit megismertünk. A felületes szemlélet nem is sejtette, hogy a mozgékony külső mögött mennyi munka, mennyi hősies elszántság, mennyi áldozatkészség, tűrés meg szenvedés raktározódott el, az évek száma szerint ugyan rövid, de termő és teremtő tevékenységben annál gazdagabb élete során. A társaságban, különösen meghitt barátok körében, oly vidám ember magára maradtan, avagy négyszemközti beszélgetésben azzá változott, ami hivatásánál és természeténél fogva volt: Krisztus alázatoslelkű, lemondásra fegyelmeződött papja. Szolgája volt evangélikus finn egyházának, szolgája volt hőn szeretett hazájának s szolgája volt a néprokonsági eszmének, elsősorban a finn-magyar barátságnak. Ha az utóbbi években el-eljött hozzánk, szorongva néztük arcát: elfakult még nem is olyan régen harcos ragyogású szeme, hamvadt-sáppadozó, néha szinte ólomszürke volt már az arca. Megdöbbenve figyeltük testén a titkos belső kór romboló hatását. Kívántuk, hogy a magyar lég s a magyar füvek tavaszi illata, a magyar vizek gyógyító ereje, a magyar napfény áradó ragyogása lobbantsa föl ennek az emberi életnek hunyó tüzét. Az elmúlt kemény telet még átlábolta, de a tavasz jöttével, a Magyarországra utazó finnek seregvezetője nem az ő élő valósága volt az idén. Helyette halálának lesujtó híre röppent szét a nagyvilágba, elsősorban Finn-, Észt- és Magyarországba, ahol személye szerint annyian ismerték és tisztelték, ahol eszmeharcosok tízezrei meg százezrei sorakoztak vele együtt a finnugor testvériség zászlói alá.

Kovácsmester volt az édesapja. Harcos és küzdő ember lett ő is, de kalapács helyett a tollat forgatta: igazságért, jóságért és szépségért. A szegények, az elesettek iránt megértéssel viseltetett. Hiszen már gyermekkorától kezdve láthatta, hogy verítékhullajtással esszük és szerezzük a

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

falat kenyeret. Sokáig volt a lappok lelkésze a rideg északon s a világháború utáni levertségünk idején fordult figyelme fokozottabb mértékben a magyar nép sorsa felé. Impresszionista lelke íróvá parancsolta. A finn nép multját és jelenét dolgozta fel köteteiben. Első magyartárgyú regényében a honfoglalás diadalmas történetét írta meg. De azután észrevette, hogy a magyar sorsra nem a bíbor égő tüze és nem az arany tündöklése a jellemző. Második regénye a mohácsi tragédiáról szólt, a harmadik pedig az üszkös, pernyeillatú kuruc-labanc tusakodás koráról. Halála előtt jelent meg utolsó magyartárgyú könyve, talán a legjellemzőbb című könyv, melyet rólunk írtak: *A szomorúfüzek hazája.*

A debreceni egyetem díszdoktora, a Petőfi Társaság kültagja, a Turáni Társaság meg a Magyar-Finn Társaság tiszteleti tagja lett. Hatszor kapott műveiért finn állami jutalmat, s kapott finn és magyar érdemkereszteket. A finn szabadságharc idején önként jelentkezett tábori lelkészi szolgálatra. Bejárta hazájának minden zegét-zugát. Otthont teremtett magának, családot alapított, családot tartott fenn és gyermekeket nevelt. Számtalan ismerőse, tisztelője és barátja volt a három finnugor testvérállamban. Élt a nagyvárosok fényözönében, s élt erdők mélyén, magányos tanyákon, kicsiny falvakban, — a világ végén. Mégis, bizalmas társalgás önmagát kinyilatkoztató pillanataiban azt éreztük meg róla, hogy legotthonosabban a Tiszántúl ősi gyökérzetű, szántó-vető, pásztorkodó szegény magyarjai között találta magát.

Nagyon szerette a szegény magyar népet . . .

Emlékét kegyelettel őrizzük s irántunk tanusított jószándékait nem felejtjük el soha. A tuusulai temetőben nyugszik java férfikorában szenvedésektől megtöretett teste. Bizonyára holtában is felmosolyog, ha megtudja, hogy egyszer, valaki, egy maréknyi magyar földet szór majd arra a sírra, melyben elnyugodott, de csak a teste. Lelkének eszméi a mi eszméink s ezekkel együtt él ő is tovább, finn nemzetének és finnugor testvérnépeinek az örökkévalóság felé folytatódó életében.

Virányi Elemér

Őszi est az erdőn

V. A. Koskenniemi

Az erdő mélyiben bolyongtam.
Elmém ezer felé csapongott.
Az alkony immár szárnyat bontott,
Hogy egy fatönkre ültem ottan.

Picinyke irtás tűnt elébem.
Köves dombocska rajta oldalt.
A moh-bársonytul árnyalt képen
Szemem tovább legelni óhajt.

A domb hajlék-nyomot mutat,
Mely láthatott századokat.
Azóta bársonyos mohával
És hangafűvel szőve átal,
Az erdő sűrűvé dagadt.
Egy daljás ifju szál-fenyő
Amott a zöld halom alatt
Erőt kapott, sudárba nő.
Csak ennyi jel maradt felőled,
Ki egykor itten küszködél
S vigadtál, így pörgetve élted.

Nem jártam erdőn egyedül még.
Most, ismeretlen ősi társam,

Mikéntha itt ma veled volnék,
Hadd, hogy kezed kezembe rázzam,
És átgondoljam hősi sorsod.

Ifjú lehettél, büszke boldog.
Magaddal hoztad tüzes álmid',
Magad akartál lenni váltig,
Nem függve mástul, istenektül.
Eredben vér hatalma pezsdült,
S az erdőt hivtad küzdelemre.

Fejszét, kapát ragadsz kezedbe.
Érzed erőd ifjúi teljét,
S fenyőt fenyőre döntve melléd,
Éj s napon át munkába' küzdesz.

Tavasz hajnalán érkezél meg,
S mire az ősz estéje itt lesz,
Nyugodni már kunyhóba térsz meg.
És mint a mérhetetlen erdő,
Hatalmad úgy terjed körülted.
Mert sujt s teremt fejszéd jogarja,
S a szűz vadon rabként urallja.

És száz méterföldnyi messzeségbül
Asszonyt szereztél házi ékül,
Szelídet, szépet, mint a nyáréj.
Hogy áradoz belé a szíved!
Mi boldog, halk vagy és komoly!
Az erdő gyáván kigunyol
S irigyül tombol éjjelente,
Míg ifju, boldog életed te
Tovább füzöd kemény munkába',
És birtokod növekszik áldva.
Az Északcsillag, Ég királya,
Hideg honán végigtekintve,
Talált-e oly derékre, mint te?
Aztán kitört a harc viharja.
Mindenki érzi, tudja, vallja,
Hogy mit kell tenni ily viharba'.
Kiállasz hát te is a vészbe,
És nem volt hősebb nálad ottan.
De míg az ellent pusztitottad,
Sajogva vágyott vissza szíved.

Aztán elült a vérszopó vész,
És hivott vissza pici fészked.
Hótalpaidnak fürge szárnyán
A hómezőket végigjártad
Száz harc ütötte sok sebeddel,
Kebledbe' kinos sejtelemmel.

Megérkezél. Im ott a házad,
De udvarod temetve jégbe.
Rohansz benyitni kis lakodba,
S mikéntha mély álomba' volna,
Ott fekszik kunyhód dísze, éke,
Keblén a drága kis gyerekkel.
Hiába szólasz: keljetek fel!
Már egyikükbe' sincsen élet.
Őrülten törsz ki udvarodba,
Minden sebed véresre téped,
Holtan terülsz fagyott halomra,
S a Göncöl csillag fönt kigyúlva,
Ridegen nézi omló véred.

Csupán egy agg fenyőnek ága
Borit lepelt hős tetemedre.
Legyőzött a vadon világa!

Tovább merengtem a vadonba'.
A fenyvek esti dalba kezdtek.
Kigyúltak fönn a csillagsergek.
Az Éj, az Erdő visszavonja,
Mit ember tőle néha elnyert.
Amint a sors csillagja végez,
Az emberszív azonképp érez
Majd gyűlöletet, majd szerelmet.
Hiába üzöl ábrándképet,
E földön nincsen örök élted.
Legédesebb, legszentebb álmod
Eloszlik, mint eső a földben.
Itt élned, küzdened is kár volt.
Hajlékod eggyé lesz a földdel.

Merengve néztem föl az égre.
Megláttam sorsom csillagát is.
Olyan volt, mint ezernyi más is.
Leomlottam elé esengve,
És sorsvezérem esdve kértem:
Szeszélyidtől engem se óvj meg.
Sorsom fenékig hadd meritsem.
Érezzem az élet igáját,
Félelmit, szégyenét, vad átkát.
Munkám ne kíméld balsikertül.
Árándjaim csak semmisitsd meg.
Léptem ne óvjad semmi tőrtül —
Légy, Végzetcsillag, megis áldva,
Hogy e m b e r ü l küldtél világra.

Finnből fordította: *Somkuti*

A SZÓFIAI EGYETEM ÖTVENÉVES JUBILEUMA

A faj és nyelv különbözőségének bolgár testvéreink a legjellegzetesebb példái. Ural-altáji, vagyis turáni fajú nép, amellyel a magyarságnak igen sok érintkezése volt a történelem során. A mai bolgárok ősei szervezték meg a Volga mentén azt az ugor törzset, amely szerencsés keveredésből azután a magyarság keletkezett. Maguk a bolgárok a Kr. u. V. században tűnnek fel az Al-Duna tájain és vetik meg lábukat a Balkánon. A hunok alá tartozó török fajtájú népek voltak, akikben azonban finnugor elemek is, így mordvinok, sőt sokak szerint magyarok is egyesültek. Maga a „bolgár" név is arra vall, hogy „volgai nép" voltak. Amikor azután a Balkánra vándoroltak, összeolvadtak az új hazájukban talált szlávsággal. Ennek nyelvét és vallását is átvették, úgyhogy a IX. század óta egészen elszlávosodtak.

885-ben vették föl a bolgárok a keresztény vallást és a keleti egyházhoz csatlakoztak. Turáni létükre ők lesznek a balkáni szláv kultúrának a megteremtői. Szent Cirill és Method már a IX. század elején megalkotják a róluk nevezett ábc-t. Ez lett azután a szláv népek írásának az alapja. Ezeknek az apostoloknak egyik legkiválóbb tanítványa volt Szent Kliment. Macedóniából származott és amikor az Ochrid-tó mellé került, ott kolostort alapított, ahol tanítványait papoknak nevelte. A bolgárok ezt a kolostort tekintik első főiskolájuknak. Most, amikor a szófiai Szent Klimentről nevezett egyetem ötvenéves alapítási ünnepe alkalmából díszes bronzplaketteket verettek Szent Kliment arcképével, annak hátára négy évszámot domboríttattak: 838—916 és 1888—1938.

A szófiai egyetemet 1888-ban csak egy karral, a bölcsészetivel nyitották meg. Akkor mindössze egy történelmi és egy fizikai tanszéke volt. De hamarosan megalapították a többi kart is; 1892-ben a jogit; 1904-ben pedig az addigi főiskola egyetemi rangra emelkedett, és fokozatosan megkezdte működését az orvosi, a gazdaságtudományi, a mezőgazdasági, a teológiai, az állatorvosi fakultás is.

Szinte leírhatatlan káprázatos fénnyel ünnepelte meg a bolgár főváros egyeteménck ötvenéves jubileumát. Hét kara van az egyetemnek és 4800 hallgatója. Egy hétig tartott az ünnepség. Az Alexander Nevski-székesegyházban celebrált ünnepi istentisztelettel kezdődött. Utána a díszes és modern aulában a király nyitotta meg az ünnepélyt. Másnap 92 honoris causa doktort avattak fel. Köztük Magyarországról *Darkó* Jenő debreceni egyetemi régész tanárt és *Marek* Józsefet, a műegyetem állatorvosi karának nyugalmazott tanárát.

A negyedik napon egyetemi díszruhában részt vettünk a bolgárok legnagyobb nemzeti ünnepén, Szent Cirill és Method napján. A szabad ég alatt rendezett istentisztelet után a királyi pár, az udvar és a kormány előtt vagy húszezer középiskolai tanuló és főiskolai hallgató vonult fel katonás rendben. Minden iskola egyenruhában és a legtöbb saját kitűnő zenekarral, a legmodernebb fúvós hangszerekkel ellátva. A lányok jórészt festői népviseletekben. A sok barna gyerekfejben Bulgária jövő nagyságának szíve dobogott felénk.

Kétszáznál több külföldi kiküldött jelent meg Szófiában. Magyarok

tizennégyen voltunk. A sok színes külföldi egyetemi talár közt különösen nagy sikert ért el a fekete díszmagyar. A magyar delegációt *Angyal* Pál budapesti professzor vezette és ő volt a szónoka. A díszes üdvözlő feliratot e sorok írója nyujtotta át a szegedi egyetem nevében. *Darkó* Jenővel együtt asztalbeszédet is mondottunk. Minden napra esett legalább egy bankett, amelyet az egyetem, a közoktatásügyi miniszter, a miniszterelnök, Szófia polgármestere és az egyetemi tanács váltakozva adott. A tetőpontja ezeknek a társadalmi összejöveteleknek az egyetem aulájában rendezett fogadóestély volt. Megjelent az udvar is. Bennünket magyarokat megszólítással tüntetett ki a király és a királyné is. Borisz király néhány kedves magyar szót is mondott. Giovanni királyné, az olasz királyleány pedig megjegyezte, hogy nagy figyelemmel kíséri annak a szívélyes viszonynak alakulását, amely olasz hazáját Magyarországgal összekapcsolja. Másnap a királyi palotában ötórai teán láttak Őfelségéék bennünket vendégül. Nekünk magyaroknak különösen jól esett az a fény, amely a monarchizmus kísérő jelensége és amely régi szép időket juttatott eszünkbe.

A 350 ezer lakosú Szófia mély benyomást tett reánk. Mindenütt építkeznek. A tiszteletünkre rendezett operaelőadás és szimfónikus hangverseny bármely nagy nemzetnek is becsületére vált volna.

Roppant ügyesek voltak a bolgárok, hogy erre a nagy kulturális eseményre a világ minden részéből olyan kiválóságokat tudtak összegyüjteni, mint Josephe *Barthélemy* és *La Pradelle*, a Sorbonne világhírű jogi professzorai, vagy Julius *Binder*, a göttingai egyetem jogbölcsésze. Ott volt lord *Percy*, a híres angol politikus, a berlini, müncheni, hamburgi, római, varsói, krakkói stb. egyetemek rektorai, *Russel*, a Columbia-University dékánja, *Penck*, a berlini geográfus és így tovább. Szegedről e sorok íróján kívül még *dr. Botár* Gyula jelent meg. A bolgár Biológiai Társaság hívta meg előadás tartására. Kívüle a debreceni orvosprofeszszorok, *Jankovich* László és *Jeney* Endre is tartottak előadásokat.

A szófiai ünnepségek közben a Vitos magaslatain fekvő Bojánát néztük meg, majd az ünnepségek befejezése után két kétnapos kirándulást rendeztek a Rózsák-völgyébe és Várnába. Néhányunkat az igazságügyminiszter autójával kiküldött az ezeréves rilai kolostorba, majd visszajövet megtekintettük az 1500—1800 méter magasságban épült királyi kastélyokat.

Hogy a beszámoló teljes legyen, el nem hallgatható az a kitüntető figyelem, amelyet követünk, gróf *Woracziczky* Olivér meghatalmazott miniszter tanusított irányunkban. Módját ejtette, hogy megvendégeljen bennünket a követség ízléses kis palotájában. Az első este pedig a szófiai Magyar-Bolgár Egyesület látott vendégül bennünket magyaros vacsorán.

Roppant ügyeseknek bizonyultak bolgár testvéreink külpolitikai szempontból is. Elhalmoztak bennünket országukra, különösen pedig a Dobrudzsára vonatkozó francia kiadványokkal. Külön füzetben ismertették már a napokban lejátszódott oláh merényletet is az elszakított Dobrudzsában.

Az autóutak négy év óta rendkívül sokat fejlődtek. Nagy haladást mutat a hatmilliós ország az építkezések és a tisztaság terén is. Lassanként az utolsó balkáni emlékek is eltűnnek. Mi magyarok csak büszkék lehetünk déli rokonainkra, akik a világháborúban és annak szomorú következményeiben osztoztak sorsunkban. Bulgária, élén okos és körül-

rajongott uralkodójával, a fellendűlés és a haladás felfelé vezető útját járja.

A magyar tudományos világ szépszámú képviselőinek megjelenése a szófiai egyetem jubileumán bizonyságtétel volt a bolgár-magyar szellemi együttműködés mellett. De a hála lerovása is, amiért a bolgár egyetem lehetővé tette egy évtizedek óta ott élő magyar tudósnak, *Fehér* Gézának, a bolgár-magyar őstörténeti kapcsolatok kutatását. Bízunk benne, hogy a jövendő félszázadban a szófiai egyetem a magyar kultúra számára is ugyanolyan szíves vendéglátással biztosít őrhelyet a további s nagy mértékben fokozható szellemi együttmunkálkodásunk megvalósítására, mint sok más európai nagy kultúrnemzet vagy kisszámú testvérnépünk egyeteme. A jövendő elkerülhetetlen magyar problémája a szláv népek életének feltárása és megismerése. Hol is lehetne ez a munka a magyarok számára célszerűbb, mint Szent Kliment, Cirill és Method tanítványának egyetemén? Szent Kliment, a bolgár Pázmány Péter, nemzete nagy sorsfordítója egyetemén, aki a törökségtől való búcsút és a szlávság felé való menetelést jelenti a bolgárok számára.

Őszinte szívvel kívánjuk a testvérnemzet egyetemének: vivat, crescat, floreat!

Szeged *Csekey István*

AZ ÉSZT NŐK HONVÉDELMI SZERVEZETE

Emlékezetes marad számomra első sétám a tallinni várhegyen, 1936 júniusában, az V. finnugor kongresszus idején.

A megejtő hangulatú fehér éjtszakában a fecskék nyugtalanul röpdöstek a csúcsíves, ódon háztetők ereszei alatt. Gondolataim és érzéseim is ide-oda szálltak, a festői tornyokba, bástyákba merevedett monda- és történeti világ érdekes emlékei között.

Ez a várost koronázó templomhegy, — Kalev király hajdani sziklasírja, — örök regét mond a legbájosabb és legrokonszenvesebb észt nőalakról.

A hegyoldal felső tava is róla regél: a férjének kőemléket rakó gyászos hitvesről. Könnyei árjából lett a tó vize s partján még ott áll az elejtett szikla, hol a fáradt nő bús sorsát elsírta. (Kalevipoeg II. ének.)

Linda asszony „a bölcsőt énekelve ringató", „izmos, serény ifjakat" nevelő, az otthont odaadóan gondozó, észt édesanya eszményképe. Anyai szíve, holtában is erőt önt hős fiába és intésével győzelemre segíti az alvilág urával szemben.

Porladó anyja képe
Tűnik im a hős szemébe;
Kalev kedves sarjadéka
Megérti mit akar anyja,
Mit tanácsol szó ne'kül.
Fölkapja az arany bögrét,
Élvezi az élet nedvét,
Hogy ereje növekedjék.[1]

[1] Kalevfia harca az alvilágban. XVIII. ének. Bán Aladár fordítása.

Az észt rokonnép nevezetes ősi hagyományának foglalata, a Kalevipoeg más idevágó részlete is a mindenható anyai szeretet és egyben az elpusztíthatatlan *észt őserő* költői jelképezése.

Éppen ilyen csodálatosan mélységes jelentése van az Iru-hegyi kőoszlophoz fűződő regének is. A hűséges özvegy, Linda asszony ezen kővé vált alakja előtt most is régi üdvözléssel halad el Tallinnba vivő útján a férfiutas. Sipkáját ráteszi a kőoszlop fejére és megöleli. Majd elgondolkodik:

Ősi monda azt mesélte,
Hogy a szikla belsejében
Csodás erő él rejtetten,
Titkos varázs van a kőben.
Hogyha este ezt a sziklát
Völgy ölébe letaszítják,
Kora reggel hajnaltájba
Ott találják bizonnyára,
Éppen ahol este álla.[1]

A nőtisztelet s a nők nagyraértékelése Észtországban is *az ősi néplélekben* gyökeredzik.

Viharos történelmük folyamán tanusított magatartásukért is őszinte elismerés illeti északi nővéreinket.

Szenvedésben, nyomorban múlottak el az idegen uralom véres korszakai. A hősies, becsülettel dolgozó észt nép apái földjén a XIII. sz. elejétől a rabszolgasággal határos jobbágysorba jutott. Báthory István lengyel király, Livónia, a mai Észtország déli részének felszabadítója, hacsak rövid ideig is uralkodott (1579—86), joggal háborodott fel az észt parasztság borzalmas helyzetén.[2] Majd a XVII. századbeli szabadabb „régi jó" svéd időkre következő oroszosítás fojtogatta két évszázadig észt testvéreinket. (1721—1917.)

A válságos XVIII. század lelki enyhülést nyujtó vallási mozgalma után (a morvatestvérek szektája), a XIX. században a népjog és a szabadság eszméje szántott végig Észtországon is. Ennek szellemében történtek I. Sándor cár intézkedései, majd a krimi háború utáni szabadelvű újítások. Az észt népköltészetből fakadó nemzeti ébredés vezetőinek és a sajtónak kívánalmai a XIX. sz. második felében: földet és művelődést a köznépnek.

A dalos ünnepek — az elsőt 1869-ben, a jobbágyság eltörlésének félszázados emlékére rendezték — az új nemzeti irodalom, egyletek alapítása, képzőintézetek sürgetése, szervezése, erősítése a nemzeti önállóság gondolatának első jelentkezései. A tallinni közigazgatás végre 1904-ben nagyrészt az észtek kezébe kerül. A községi önkormányzat hiányzó szerveit földműves-egyesületek pótolják; észt nyelvű magániskolák, szövetkezetek, népbankok alakulnak. A 80-as évek politikai visszahatása (III. Sándor cár korában), majd századunk elején a rövidlátó orosz üldözések ellenére is a szellemileg és gazdaságilag gyarapodó észt nemzet új rendeltetése felé haladt a koreszmék jegyében.

De mi adta az alapot, a kitartást, az önbizalmat a megfeszített küzdelemhez a meggyötört nemzedékek annyi szenvedése után? Honnét eredt az a „csodás erő", a „titkos varázs", amely a leigázott Észtországot összetartotta, felemelte? Honnét? A családi életből. A faji öntudat ments-

[1] III. ének. Bán Aladár fordítása.
[2] Csekey István. Északi írások.

várából. A kétszázéves elnyomatás alatt elsősorban az észt asszonyok őrizték meg a sajátos népi szokásokat, erkölcsöket, az ösztönös nemzeti érzést. Ők tanították az anyanyelvet, a szabad multba ringató mesét, a dalt, a családi körben és az orosz hatóság elől rejtett, titkolt iskolaszobákban. Az észtek szerencséjére, az evangélikus egyház is művelője volt a népnyelvnek. Nemcsak az észt származású, de a német papok közül is sokan észtül beszéltek és a konfirmációk alkalmával a nép gyermekeinek a Biblia olvasásából vizsgázniok kellett.

A sziklabilincsben vergődő Kalevfia erőlködésétől sokszor megmozdult a föld és a tenger. A borongós észt eposz befejezéséül az ő szoborszerű hatalmas lovasalakja dereng a reménytelenségből az ígéretes jövőbe. Az észt nép meg-megkísérelte — leveretése első és végső időszakában, — hogy rabláncát lerázza. Általános felkelés volt 1222—23-ban a dánok ellen, parasztzavargás 1343—45-ben; az 1905-iki forradalmat is letiporta az orosz cári hatalom. Ám a szívós harcok és a szenvedések megedzették ennek a kitűnő kis nemzetnek lelkét úgy, hogy adott pillanatban fel tudta szabadítani ősei földjét. A hős Kalevfi öklét a „Tűz" kiszabadította. A világháború tűzvihara volt ez.

S az észt nők lelkülete még egy nagyszerű jellemvonással gazdagodott. Az 1918—20-i függetlenségi harcban, a haza megvédésében a küzdő férfiak bátor, tettrekész, a végsőkig áldozatos segítőtársainak bizonyultak.

Összehasonlítva az észt és finn testvérnép párhuzamos sorsát a XII.—XIII. századtól önálló nemzeti létük visszaállításáig, kétségkívül az észteknek jutott a kegyetlenebb osztályrész. Mindkét ország — akárcsak a miénk — a germánság és a szlávság ütközőpontjaként az északi hatalmak harctere volt a XVI. és XVII., illetve a XVIII. században. Észtországot egy századdal hamarabb kebelezte be a cári Oroszország (1721), mint a félezredéves svéd fennhatóság alól kivont alkotmányos finn nagyfejedelemséget. (1809.) Bár Finnország is bőven kivette részét az orosz zsarnokságból, a finn paraszt mégis mindig szabad volt, — az észt csak 1816-tól. A finnek hadkötelesek sem voltak, mióta 1899-ben II. Miklós cár feloszlatta a finn hadsereget. A finnek várakozóan szemlélték a világháborút, titkos előkészületek közben . . . A vörösökkel vívott bámulatraméltó élet-halálharcuk 1918. januárjától május 16-ig gyorsan lezajlott. A besorozott észt katonák vérüket ontották az orosz érdekért, mígnem *felvirradt az észt szabadság napja.* Az 1917. július 14-i első észt tartománygyűlés korszaka csak átmenet volt. A szabad észt köztársaság kikiáltása napjától: 1918. február 24-étől, az 1920. január 2-i győzelemig, helyesebben a február 2-án aláírt tartui (dorpáti) békeszerződésig, — *két éven át, két harctéren (keleten és délen), két ellenféllel szemben folyó küzdelem még sok gondot, fájdalmat, vagyon- és véráldozatot és hősies ellentállást kívánt.*

Az orosz kommunistákkal az észtek is gyorsan elbántak. Először a közelgő német csapatok elől takarodtak ki az oroszok. A nyolc hónapos német megszállás után beözönlő bolsevista hadat, amely az ország kétharmadát ellepte s már a fővárost fenyegette, — a finnek segítségével, az észt ellentámadás 12 nap alatt kiverte az ország északi részéből. (1919. jan. 7—jan. 18. Narva.) Közben a déli hadszintéren is elérték a néprajzi határt s visszaszorították az orosz támadást (febr. 16—máj. 20). Ez annál nehezebb volt, mivel Riga jan. 4-i elfoglalása után az oroszok felszabadult csapataikat az észt arcvonalra vetették. De az észtek hatá-

raikon túl is tovább harcoltak, Lettország felszabadításáért, *Laidoner* generális, az észt hadsereg fővezére tervei szerint. Visszaszorították von der Goltz tábornok német ezredeit és a balti német nemzetőrség alakulatait is. (1919. máj. 16—júl. 3.) Sőt északon a megszervezett „fehér" orosz csapattesttel majdnem Pétervárig nyomultak (máj. 19). Csak 1919 decemberében sikerült a megújított orosz betörést megállítani. (1920. jan. 2.)

Amikor 1918. november 22-én a szovjet sereg Narvánál átlépte a határt, hogy rémuralomba és lángba fojtsa az új észt államot, az észt hadsereg még nem készülhetett fel a háborúra. Nagy hiány volt fegyverben és felszerelésben. Nem volt vesztegetni való idő. A hazafias felbuzdulás felgyujtotta a lelkeket. Lázasan készülődtek, szervezkedtek. A veszély megszázszorozta erejüket. A férfiak a védőseregbe tömörültek. A haderő megerősítésén fáradoztak. A katonai egységek számát növelték, technikai csapatokat alapítottak. Az ideiglenes kormány vasakarattal minden erélyes honvédelmi intézkedést megtett és külföldi segítséget kért. Az észt nők, a derék háziasszonyok és leányok, ezekben a sorsdöntő napokban szintén tudták, mi a kötelességük. Tudták, hogy az életbevágó hazafias munkában mindenkire szükség van. Mulhatatlanul szükség van a gyors és hasznos, önfeláldozó női segítségre, gondoskodásra, adakozásra, a katonaságot megnyugtató és fellelkesítő anyagi és erkölcsi támogatásra a zürzavaros, háborús világban. Durva, idegen beavatkozás, lehengerelés fenyegette a hazát, az otthont, a szabadságot. Az észt nők a férfiak mögé sorakoztak, hogy minél több fegyveres kar tartóztassa fel a vad ellenséget. A katonaságnak fehérneműt varrtak, élelmet szereztek, főztek, ételt osztottak, a kórházakban odaadóan ápoltak. De mást is tettek. A táborba mentek, mint a finn és a lengyel nők. A védősereg osztagaiban asszonycsoportok alakultak: körültekintő intézkedéseikkel megkönnyítették, előmozdították a védősereg tevékenységét, kötszereket, felszereléseket készítettek, szállítottak, a sebesülteket gondozták, tábori konyhákban dolgoztak. Különféle kisegítő tábori szolgálatot végeztek.

Az önkéntes védősereg az észt szabadságharc kezdetén, az oroszokkal való küzdelemben igen fontos szerepet játszott. Még 1918. augusztusában alakult meg, a német katonai uralom alatt, amikor a központi hatalmak összeomlása már előre vetette árnyékát. Abból a célból alakították, hogy a németek kivonulása után az ország védelmét, a rend fenntartását átvegye s hogy az észt katonai vezetőségnek lehetővé tegye az általános mozgósítás elrendelését és a rendszeres csapatok megszervezését. A németek a brest-litovski békeszerződés alapján szállták meg a balti tartományokat (1918 febr. 25.—márc. 3.). De a balti *német* nemesség is hívta őket (1917 dec. 12.). A *nystadi* békére (1721.) hivatkozva, az államhatalmat követelték, sőt porosz-észt perszonál-uniót terveztek (1918. ápr. 12. a német császárral folytatott megbeszélések.). A lakosság zömét képviselő észt országgyűlés ez ellen tiltakozott és a saját erejéből akart az oroszoktól elszakadni. Az észtországi német rendőruralom jellemző példája az iskolákban megkezdett erőszakos németesítésnek, (l. Ligetújfalu, Dévény stb.) és az előre kidolgozott német telepítési terveknek. Ezek a német törekvések féléven belül összeomlottak. A nemzeti mozgalom vezérét, mint az ideiglenes kormány fejét, *Päts* Konstantint — a jelenlegi köztársasági elnököt — távoleső koncentrációs táborba küldték.[1] (1918. nov. 16-ig).

[1] Az 1905-iki forradalom alkalmával az oroszok J. Temanttal együtt, in contumaciam halálra ítélték.

Amikor az észt állam a Szovjettel megkötötte a békét, a védősereget feloszlatták. Csak falusi nemzetőrségek és sportegyletek maradtak belőle. Azonban 1924. dec. 1-én kommunista szervezetek összeesküvése majdnem felborította a fiatal észt alkotmányos köztársaság biztonságát. Akkor a védősereget újra életre hívták. — Ennek az új önkéntes véderőnek feladata, alapszabályai szerint, az ország törvényes hatóságának támogatása, az alkotmányos kormány védelme, a közbiztonság fenntartása, a tömeges balesetek, csapások alkalmával segítségnyujtás, a hazafias és nemzeti érzések ápolása. Igen fontos szempont: a nép testnevelése. — A védősereg vezető testületei: a központi tanács és a képviseleti tanács. A központi tanács áll a védősereg parancsnokából, vezérkari főnökéből és a csapategységek vezetőiből. — A képviseleti tanácsot a véderő központi bizottsága nevezi ki a közélet ismertnevű férfiai közül.

Az önkéntes védősereg, éppen úgy, mint a rendes katonaság, békében a hadügyminiszter, háborúban a hadsereg főparancsnoka hatáskörébe tartozik. Működését a véderő parancsnoka és vezérkara irányítja. A hadtestet a népfelkelő csapategységek alkotják s ezek egy-egy város, vagy körzet lakosságából egészítődnek ki. A védősereg működési körét egészen a katonai osztagok alapján szervezték meg: századokra, zászlóaljakra, oszlik. Tagjai megbízható polgárok, akiket az alapszabályok értelmében vesznek fel a szervezet kötelékébe. A védősereg: *(Kaitseliit)* női ága a *Naiskodukaitse*, a nők honvédelmi egyesülete, az önkéntes védőhad segédcsapatait alkotja.

A hadiállapot megszünte után is tovább dolgoztak a véderő asszonycsoportjai. Éveken át a védősereg keretében, alapszabályok nélkül, egymástól szinte függetlenül, külön-külön tevékenykedtek az egyes csoportok. A nemzetőrség javára kifejtett szorgalmas munkájukat a véderő vezetősége nagyrabecsülte.

1927 júniusában a védősereg parancsnoka, *Orasmaa* tábornok, Tartuban nagygyűlést hívott össze. S ugyanakkor a női alakulatok képviselői is gyűlést tartottak. Arról tanácskoztak, hogy a különálló női csoportokat egységesítsék, munkakörüket egymás mellé rendeljék, összefogják és közös elnevezés alatt, saját alapszabályaik szerint igazgassák. Ezzel az első közösen tartott üléssel a Naiskodukaitse-nak elnevezett női honvédő szervezet elindult a nagyobbarányú fejlődés és az egész országra nézve áldásos munkálkodás útján. — A Tartuban 1927 júniusában összegyűlt női megbízottak mélyen átérezték feladatuk fontosságát. Jelszavuk volt: a haza jóléte, boldogulása. Jól megértették, hogy a női akaraterő és szorgalom egyesítése hazafias célból, megkétszerezi az ország erejét, erkölcsi súlyát. Azt is jól felfogták, hogy elsősorban a véderőnek szentelt szolgálataikon kívül más országos teendők is várnak a női honvédő egyesületre. Művelődési és gazdasági téren is dolgozniok kell, hiszen az idegen népek igájában töltött századok mulasztásait kellett pótolni nemzeti összefogással. — A tartui alakuló ülés megállapította a szervezet működésének alaptételét: A Naiskodukaitse célja a védősereg gondozása, anyagi és erkölcsi támogatása az élelmezés, felszerelés és egészségügy terén.

Az észt honvédő nőegyesületet, a Kaitseliit, a Véderő Egyesület alapján szervezték meg, a finn Lotta Svärd Szövetség mintájára. Vezetőik Tuusulában, a finn védősereg híres központi iskolájában, végeztek tanfolyamokat. Alkalmam volt erről beszélgetni Tallinnban, 1936 augusztus

végén a Naiskodukaitse első elnöknőjével, Marie *Raamot* úrnővel. Egyesületükre vonatkozólag adataimat pedig *Männik* Erika, akkori ügyvezető főtitkárnőtől, jelenlegi elnöknőtől kaptam.

A véderő helyi és kerületi beosztásnak megfelelően, a női helyi csoportokat is kerületekbe foglalták. 15 kerület van, 564 helyi szervezet, s az egész országos alakulat összesen 14.000 tagot számlál. A véderő kb. mégegyszer annyi s női tagozatával együtt háromszor nagyobb létszámú, mint a rendes katonaság.

A helyi csoportok élén öttagú vezetőség van, a kerületekben hasonlóan. A központi igazgatást 3 év óta a kerületi vezetőnők tanácsülésein intézik s az ügyeket a főtitkárnő vezeti.

A tartui gyűlés határozatait az 1928. január 3-án és 4-én egybehívott első női honvédelmi (Naiskodukaitse) kongresszus jóváhagyta s most az alapszabályok összetartó szellemében valósítja meg az egyesület kettős munkatervét: a véderő és a nép érdekében.

Az egyesület munkaköre négy ügyosztályra tagozódik a véderőnek végzett szolgálat szerint, ú. m. *egészségügyi, élelmezési, felszerelési* és *pénzügyi* osztályra. — A nagyobb helyi szervezetekben a tagokat ennek alapján osztják be, vagyis mindegyik tag egyéni körülményei, tehetsége, hajlama szerint gyakorolja az önkéntes hazafias munkát. (Ezért természetesen fizetés nem jár). A kisebb vidéki csoportokban az alosztályokra való beosztás már nehezebb, sőt lehetetlen.

A helyi szervezetek gondoskodnak tagjaik szakszerű kiképzéséről. Az oktatás elméleti és gyakorlati, s a védősereg igényeihez alkalmazkodik. Az egyes osztályok kiképzett tagjainak arányszámát tekintve, legtöbb az egészségügyi segédszolgálatos (3.000); ennek harmadrésze az élelmezési (1000) és legkevesebb a felszerelési (100). Ez a tanfolyamok időrendiségével függ össze. Ápolónői tanfolyam 13 év óta van, a másik kettő csak néhány éve. A tagok érdeklődési körét a magánéletükkel kapcsolatos gyakorlati ismereteik szabják meg; másrészt az elsajátított közhasznú ismereteknek a családi életben is jó hasznát veszik.

Az észt honvédelmi nőegyesület (Naiskodukaitse) azonban nemcsak a védősereget látja el a hadgyakorlatokon vagy más alkalmakkor. Nagyobb népünnepélyek (országos dalos- vagy sportünnepek), valamint szerencsétlenségek (járvány, ínség stb.) alkalmával is munkába áll az egészségügyi és az élelmezési kirendeltség.

A véderőnek ez a női tartalékcsapata már sok hasznos szolgálatot tett a népközösségnek. A felszerelési osztály feladatköre az, hogy az egészségügyi, élelmezési osztályok működéséhez nélkülözhetetlen eszközöket, szereket megszerezze, előteremtse a tábori szolgálat céljaira. A helyi szervezetek tábori kórház, kötözőhelyek berendezéseivel rendelkeznek, nagyösszegű gyógy- és műszerekkel, tábori konyhafelszereléssel. Folyóirat is áll rendelkezésükre, a Véderő lapja, a „Kaitse Kodu" (Védd az otthont!)

Világos, hogy az ilyen messzemenő gyakorlati munkához jelentékeny pénzösszeg kell. Az egyesület ünnepségek rendezésével, sorsjegyek árusításával, stb. gyüjti össze a szükséges pénzt, jótékonysági alapon. A közönség áldozatkészséggel segíti a népszerű Naiskodukaitse kiváló és sokat ígérő munkásságát. A pénz kezelésével és a gyüjtéssel a pénzügyi osztály foglalkozik.

Nagyon szép eredményt ér el az egyesület a közművelődés terén is.

Ez egyébként nemzetvédő munkájának velejárója s attól el nem választható. Főleg arra törekszik, hogy a nemzeti sajátságokat kiemelje. Népünnepségein népdalokat és néptáncokat adnak elő és népviselet-felvonulásokat rendeznek. Június 24-én és a köztársaság évfordulóján, február 24-én, a véderő és a női honvédő-egyesület tagjai is nemzeti ruhát viselnek.

A függetlenségi harcban elesett nemzeti hősök sírjainak és a szabadsághősöknek szentelt emlékművek és környezetük rendbentartása is a honvédő nőegyesület becsületbeli kötelessége.

A szervezet tagjai a nép legkülönbözőbb rétegeiből kerülnek ki. *Laidoner* tábornok, a szabadságharc vezérének felesége ezt a honvédelmi célt ép úgy szolgálja, mint a szolgáló, vagy a munkásleány. A tagok között akár a véderővel, akár a népművelődéssel kapcsolatos feladatokat minden társadalmi megkülönböztetés nélkül osztják ki.

Az észt honvédő nőegyesület, ép úgy, mint a finn testvérszervezet, a teljes társadalmi és népegyenlőségi alapon áll s így a nemzet zömére támaszkodik.

Végül megemlítem még a honvédő egyesület leányalakulatát, a *Kodutütred*-et. Hét év óta vezeti a 8—18 éves leányifjúságot hazafias és állampolgári szellemben s nagy hatással van a nevelésügyre. Utánpótlásra így készíti elő a Naiskadukaitse a felnövekvő leánynemzedéket.

Valóban dícséretreméltó teljesítmény az észtek részéről az ilyen férfi és női erőket felhasználó honvédelmi rendszer kiépítése. Magyarországnak ezen másfélmilliós kis nemzet arányában körülbelül 150.000 főnyi fegyveres önkéntes védőhaddal és 60.000 kiképzett női segédszolgálatossal kellene rendelkeznie. Nem is szólva a finn példáról, amely szerint mintegy negyedmillió férfi és 150.000 női tartalék védőseregről lehetne szó.

Ha Magyarországon is megvalósítanák az észt férfi és női nemzetőrségszerű intézményt, — csonka hazánk könnyebben nézhetne szembe a jogtalanságokkal és veszélyekkel.

Mányoky Vilma

Nocturne

Kaarlo Sarkia

Éj. Színezüst fény gyúl ki a
magasban és a tájra szisszen.
Zuhatagnál a turbina
búg, nem harsogja túl a víz sem.

Harmónikázik, úgy ül egy
legény az ól-ajtóba, lent.
Illatoznak a vad füvek
s a föld forró fohásza leng.

Dal megszakad. Most pillanatra
elül a szél, lomb nem legyint.
Aztán, lezúgó víz alatt a
turbina felzokog megint.

Finnből fordította: *Képes Géza*

A VOGUL SKORPIÓEMBER ÉS A MAGYAR CSODASZARVAS

A Turán tavalyi évfolyamában, a külföldi tudományos összeköttetésekre való tekintetből, német nyelven kezdtem meg egy cikksorozatot, melyben a *vogul* **„Szárnyas Paškér éneket"** vetem egybe a *babilóniai* **Adapa-mondával.**

Magyar olvasóink részére most itt egy olyan részletet akarok e cikkből kiragadni, melynek alapján még a nem-szakember is könnyen meggyőződhetik e két monda mély, *szerves* összefüggéséről.

E cikk megírására, a magyar olvasóinkra való tekinteten kívül, még két más ok is indított.

Sokszor hallottam, még szakemberektől is, azt az ellenvetést, hogy az én eredményeimnek semmiféle mélyebb jelentősége nincsen, hiszen mondai egyezések a világ legkülönbözőbb, egymástól teljesen idegen népeinél is találhatók. Erre ugyan azt is felelhetném, sajnálom, hogy az illetőnek a modern *„Kulturkreislehre"* meglétéről nincsen tudomása. Ez nem az én hibám. De mégis csak célravezetőbb az érvekkel való meggyőzés.

A másik ok pedig az, hogy a *vogul* **ének** a *magyar* **csodaszarvas-monda** egyik legközelebbi rokona, s a *vogul* **éneknél** elért eredmények a *magyar* **mondát** is, de különösen az idevonatkozó **regős énekeket** is, olyan új világításba helyezik, melynek fényében e *magyar* mondai elemek **általános művelődéstörténeti** jelentősége és értéke is jobban kidomborodik.

Mindenek előtt előre kell bocsátanom, hogy majdnem minden *babilóniai* monda *csillagászati* vagy *naptári* monda.

I.

Az **Adapa-monda** *csillagászati monda* voltát azonban előbb be is kell bizonyítanom, mert tudtommal ezt még senki sem kísérelte meg.

Adapa eltöri a *déli* **szél, a Zumadár,** vagyis *„Viharmadár"* szárnyát. Ez felfordítja csónakját és ő a tengerbe, a **halak házába** zuhan.

Ám az ékiratokban e **madárra,** mint **csillagképre** is **ráakadunk:** egyes források szerint a **Pegazus** csillagképe,[1] mások szerint a **ló** csillagképe.[2]

A **Pegazus** csillagai részben a **Vízöntő,** részben a **Halak** állatjegyében találhatók meg.

A kínai *holdállomások* rendszerében:

α **Aquarii,** ε, δ **Pegasi** a **„fecske"** holdállatnak a „vezető csillagai",

α, β **Pegasi** a **vadkanéi,**

γ **Pegasi** és α Andromedae a *sündisznóé.*[3]

E kínai 28 holdállat rendszere törvényszerűen függ össze — amint azt egy még meg nem jelent dolgozatomban sikerült bebizonyítanom — a *babilóniai* ú. n. *asztrolábbal.* Itt pedig a következő adatokat találjuk:

11. hónap **Šebat;**

32. csillag *ŠIM-MAH,* a „nagy **fecske"** = kínai **fecske,** tehát = ε, δ **Pegasi.**

12. hónap **Adar;**

34. csillag **hal** = k í n a i **vadkan.**

35. csillag *KÁ-A*[4] = k í n a i *sündisznó.*

Hogy a k í n a i **vadkan** = a mi **Halak** állatjegyünkkel, az már rég ösmeretes.[5] A 11. hónap **Šebat** pedig a mi **Vízöntőnk**-nek, a 12. hónap **Adar** pedig a mi **Halainknak** felel meg.[6]

Az **Adapa-monda** tehát a **Vízöntő** jegyében kezdődik, mert a k í n a i **fecske,** a b a b i l ó n i a i *„nagy* **fecske"** nem más, mint a **Viharmadár,** a **Pegasus.** (Németül „Seeschwalbe" egy sirály-faj, „halászka", latinul Stern **hi-rundo).**

Adapa azután a tengerbe, a **„halak házába",** vagyis a **Halak** állatjegyébe merül alá. Mint láttuk, a mi **Halainkat** már a *b a b i l ó n i a i a k* is **Hal**-nak hívták.

A *b a b i l ó n i a i a k* ösmerték az **ellencsillagok,** vagyis az egymástól 180° távolságban fekvő csillagok rendszerét.[7] Bármely csillagászati térképen meggyőződhetünk arról — l. különben az 1. ábrát —, hogy a **Vízöntőnek** az **Oroszlán** az **ellencsillagképe,** melyet a k í n a i a k is, de *b a b i l ó n i a i a k* is **Ló**-nak neveztek.[8]

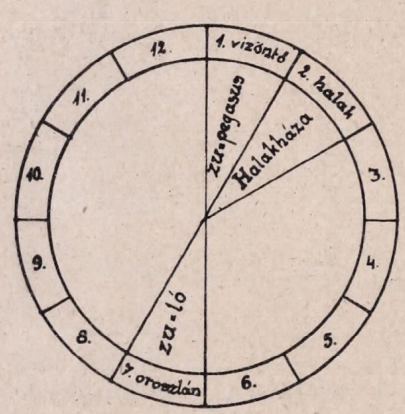

1. ábra

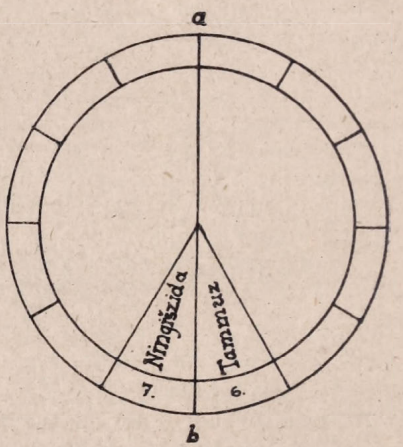

2. ábra

Ám a **Ló csillagképe,** mint láttuk, = a **Zu madárral.** Tehát e **madár** két **ellencsillagképet** képvisel, de a *b a b i l ó n i a i* rendszer szerint e **két csillagkép egy és ugyanazon csillagkép** két különböző állását is képviselheti, a **zenit** és **nadir** állást.

Közismert dolog, hogy a **12 állatjegyet** egész K ö z é p- és K e l e t á z s i á b a n nemcsak a **12 hónap,** hanem **12 óra, 12 nap** és **12 év** jelölésére is használják.[9]

A szárnyavesztett *déli* **szél, a Zu-madár, 7** napig nem fú.

Mint az 1. ábrán láthatjuk, a **Vízöntőnél** kezdve az állatjegyek számítását, az **oroszlán** pont a **hetedik** állatjegy.

Csak ebből érthetjük meg egész pontosan az **Adapa-monda** *csillagászati* értelmét.

A **Zu-madár** megsebesítése *Anu* istent, az *ég istenét,* bősz haragra lobbantotta. Maga elé idézteti **Adapát.** Szigorúan meg akarja büntetni, ám *trónállói*nak, *Tammuz* és *Ningišzida* isteneknek közbenjárására megkegyelmez neki, sőt *halhatatlanná* akarja tenni.

Csakhogy **Tammuz** és **Ningiszida** isteneket is megtaláljuk az égboltozaton.

A már említett *babilóniai asztrolábban* **Ab** hónap felel meg a **hetedik** állatjegynek, az **Oroszlán**nak, az előtte lévő 6. állatjegynek pedig **Tammuz** hava, vagyis a mi *Rák* csillagképünk.

Ab hónapot viszont egy assyriai hónapjegyzék szerint, mely azonban sokkal régebbi korra nyúlik vissza, **Ningiszida** istennek szentelték.[10]

Tehát **Ningiszida** az **Oroszlán** állatjegyet képviseli.

Miután a **két trónálló** mindenképen a trón két oldalán áll, **Anu isten trónjának** a 6. és 7. állatjegy határvonalán, a 2. ábra **b** pontjánál kellett állania.

Csak most bontakoznak ki igazán az **Adapa-monda** mély költői szépségei.

A monda *Eriduban, Ea* isten, a **víz** és **alvilág istenének,** városában kezdődik, vagyis az **1. Vízöntő** állatjegyben. Itt áll mindenesetre *Ea* **trónja.** Ennek **ellenpontja** a **b** pont, hol *Anu*nak, az **ég istenének, trónja** áll. Az **alvilágnak ellenbirodalma** az **ég.**

Az **1. Vízöntő** állatjegynek **ellenállat**jegye **7. Oroszlán,** vagyis **Pegasus**nak, a **szárnyas ló**-nak, a **Ló.** Pegasus pedig görögül a **„forrás lova",** tehát **vízi szárnyas,** akár a **Viharmadár,** a **Zu.**

Az **a** pontnál **teremti** *Ea* isten **Adapát,** a **b** pontnál veszti el ez az eredetileg neki szánt **halhatatlanságot.**

Az **1.** állatjegyben **sebzi meg Adapa** az **isteni Zu-madarat,** a **7.** állatjegyben **veszi el ezért büntetését.**

Az **a** pont az **alvilág,** a **nadir,** a **b** pont az **ég,** a **zenit.**

Csak ezekből érthetjük meg aztán azt is, **miért vezeti félre Ea isten teremtményét, Adapát, miért adja neki a rossz tanácsot:** ne egyék az égi ételből, ne igyék az égi italból, **mely tanács következtében azután Adapa örökre elveszti az Anu istentől neki szánt halhatatlanságot.**

Mert *Ea,* az **alvilág istene, ellenlábasa** *Anu*nak, az **ég istenének,** akárcsak a *vogul* mondákban az **Alvilág fejedelme a Felső-Ég-atyának.** *Anu* **szándékát hiúsítja meg.**

E megállapításaim mindenben egyeznek azzal a *babilóniai csillagászati elvvel,* mely szerint a **12 állatjegy** 7 + 5-re oszlik[11] (l. a 3. ábrát).

Ez a beosztás **Adapa** életsorsát is ábrázolja. Az **1.—7.** állatjegyekben még **félisten,** kit *Anu* **halhatatlanná** is akar tenni, a **8.—12.** állatjegyben pedig már csak **közönséges halandó ember,** kinek sorsát elmesélni már a monda nem is tartja érdemesnek.

Az **Adapa-monda** tehát egy költői mélységű **csillagászati monda.**

II.

Hogy a *vogul* **mondák csillagászati mondák,** azt expressis verbis hirdeti a **„Jávorcsillag éneke":**

„Ama csipője levágott négy lábú állat
mostan **az égre tükröződött föl;**
a manóember űző hótalp-útja
mostan **az égre tükröződött föl"** . . .

Ama **jávor** a **„jávorcsillag"** — azaz a **Göncölszekér — alakjában fölrajzolódott az égre.** A „manóember hótalp-útja" — a **tejút** — szintén **föltükröződött az égbe;** a „manóember teli háza" — a **fiastyúk — szintén látszik fönt Tarémnél.**[12]

A szarvas menekvése tehát tulajdonképen a Göncölszekér évi látszólagos körforgását jelképezi. A **Göncölszekér** másutt is szerepel, mint *időmérő.*

A **Paškér-monda** a **„manóember teli házánál"**, vagyis a **fiastyúknál**, kezdődik. Ha most már a mondát nagyobb figyelemmel tanulmányozzuk át, megállapíthatjuk, hogy benne is megtalálhatjuk a **7 + 5** felosztást.

A két hős a **Szélistenke öreget** megsebzi. **Hét évig** nem fú a szél. E **hét év** itt is **hét állatjegy**nek felel meg.

E **hét év** alatt a monda a **főszerepet** a **„Véres-kezű-magános fi"**-nek juttatja. Ő rendelkezik a másikkal, két ízben is: „Mendegélj ki".

A **hét év letelte után** a **főszerepet** már a **Szárnyas Paškér** játssza. **Ő ejti el a jávort,** mert társa **„a hét tél és nyár elmúlta alatt vadászati ügyességét elfelejtette".** S mikor azután ő is oda akar menni, ahol a szarvas elesett, a **Szárnyas Paškér** gúnyolódva mondja: **„mit keresni mész oda? Oda télen mész, vissza nyáron jössz."**

Tehát a *vogul* monda is két főrészre oszlik; e főrészek:

1. a **hét sovány esztendő:** főszereplője a **Véres-kezű-magános-fi;**
2. a **szarvasvadászat:** főszereplője a **Szárnyas Paškér.**

S mert a monda a **fiastyúknál** kezdődik, az első korszak a **7.** *skorpió* állatjegynél végződik, a **szarvasvadászat,** a **Szárnyas Paškér**-korszak kezdőpontja pedig a **8. Ijjas** állatjegy. **A szarvast elejtő** *vogul* **hős tehát az Ijjas!** (L. a 4. ábrát.)

Épen az a körülmény, hogy **a** *babilóniai* **és** *vogul* **monda kiinduló és végpontja nem egyezik,** perdöntő bizonyíték arra nézve, hogy a *vogul* **monda** nem puszta kölcsönzés, hanem **egy és ugyanazon csillagászati és mythologiai rendszer szerves része.**

Mert ha a két monda beosztását egy képben fogjuk össze (l. az 5. ábrát), **a kezdő és a végpontok a nappálya azon négy állatjegyének felelnek meg, melyek abban a korban, mikor a tavasz-pont a bika jegyében állott** — a **bika** ú. n. vezető csillaga a **fiastyúk**[13] — **a négy évszak kezdő állatjegyei, illetve hónapjai voltak.**

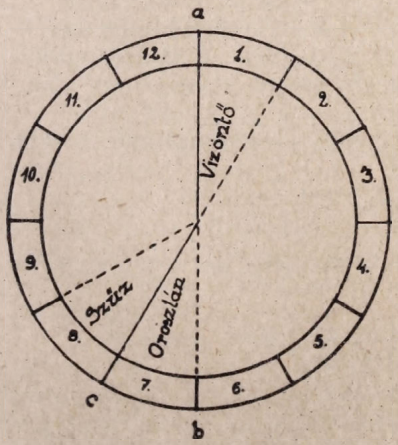

3. ábra

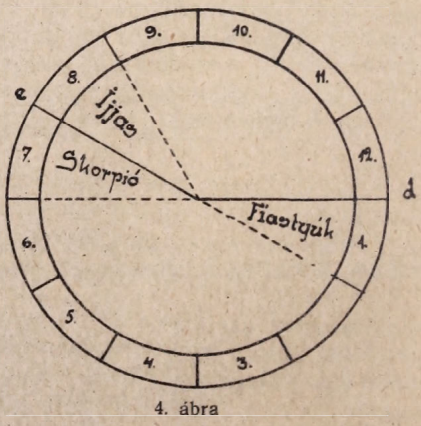

4. ábra

S **épen a bika jegyéhez fűződik** *Babilónia* **fénykora.** *Bábel* városistenének, **Marduk**nak állata a **bika.**[14]

Vagyis: az **Adapa-monda** az **a télpontnál** kezdődik és a **b nyárpontnál** áll *Anu* trónja.

A *vogul* **monda** a **d tavaszpont**nál kezdődik, **b** a **nyárpont, g** az **őszpont,** melyet a monda avval jelez, hogy **„hat** télre-**nyárra** a háztáji száz (helyesebben **hét**) éléspajta nagynehezen volt elég: a **g** pont a **hatodik** állatjegy, a **nyár** végpontja (l. az 5. ábrát); **a** a **télpont.**

III.

Mindeme, majdnem mennyiségtani, bizonyítékok ellenére elkészültem arra az ellenvetésre, hogy mindez csak csodálatos véletlen játéka, amiből nagyügyesen hímet varrtam.

Tovább bizonyítok!

A szarvas a Cora-indiánusoknál is a **csillagokat** jelképezi. A **szarvasvadászat mondáját** is ösmerik: **a vadász a hajnalcsillag, ki a szarvast a világ szélén ejti el nyilával, azután pedig a tűzbe veti.**[15]

A *vogul* **monda** szerint pedig a vadász a **szarvast** az **„ég és föld összeilleszkedő töve táján",** — tehát a **világszélén** — ejti el, azután **„üstöt állít", melyben a vadat megfőzi.**

A régi mexikóiak is ösmerték e mondát. Itt a **szarvas a csillagok seregét jelképezi,** melyet a *hajnalcsillag* keletről nyugatnak üldöz. **A szarvas a tűz jelképe, a tűz- és villámisten állatja.** „Még ott is", — írja *Seler* — „ahol látszólag csak **szarvasvadászokat** ábrázolnak, a zsákmányukkal hazatérő emberek nem közönséges vadászok, hanem **istenek,** mert **égi vadászatról** van szó".[19]

Ám összefüggést találunk itt a **fiastyúk**kal is, mert annak a nap jegyének, melynek a **fiastyúk** a vezető csillaga, a **tűzisten** a kormányzója.[17]

A Maya-indiánusok is ösmerték e mondát. Itt is **égi vadászat**ról van szó. **Az égi vadász a tüzet fúvó** fekete isten, **a tűzisten,** *Ekchuah.*[18]

S most jön az érdekese!

Ezt az istent, mint **szarvasdémont** és **szarvasvadászt skorpiófarkkal** is ábrázolják.[19]

Röck pedig bebizonyította, hogy a Mayák **skorpióembere** azonos a *babilóniaiak* **skorpióemberével.** Sajnos *Röck* idevonatkozó cikkét[20] nem tudtam megszerezni, de részletekre itt úgysem terjeszkedhetnék ki.

A babilóniai **skorpióember pedig nem más, mint a mi Ijjas csillagképünk!!**

Kivel is azonosítottam a **Szárnyas Paskért?**

Az **Ijjassal!!** (l. a 6. ábrát).

A **skorpióembert** pedig a *babilóniaiak* — és egyiptomiak — legtöbbnyire **íjjal és nyíllal felszerelve,** lovával egybenőve, ám **mindig szárnyasan** ábrázolják![21]

De találunk ez ábrázolások között olyant is, melyen **két szárnyas skorpióember** *áll gyalog egymással szemközt,* egy *a középen lévő* **tűzedény** két oldalán.[22]

A CODEX TRO maya-kézirat egyik képén pedig **két tüzet fúvó „fekete isten"** *ül egymással szemben,* közöttük, a *középen, a* **tűzfúvó.**[23]

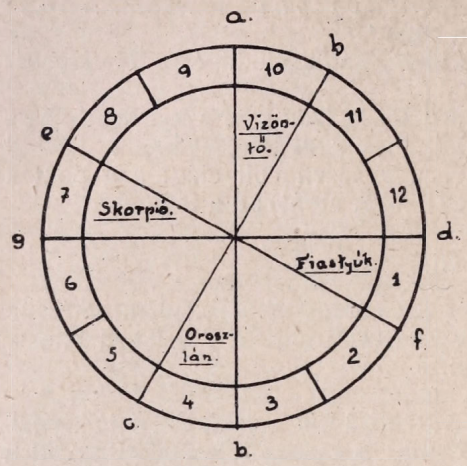

5. ábra

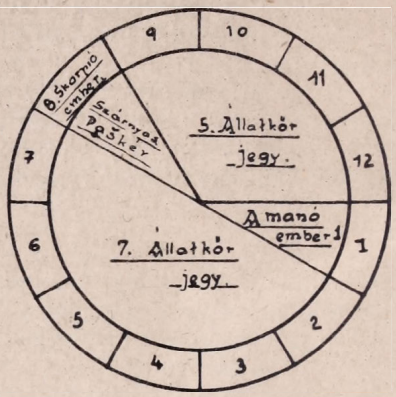

6. ábra.

A **Szárnyas Paškér** pedig, mialatt a szarvast szétvagdalja, „hamarjában **üstöt** állított föl".

Tehát a **szarvas** a *voguloknál* a **Göncölszekér,** Középamerikában a **csillagok.**

S hogy a teljes egyezés is meglegyen, a régi mexikóiak 20 napjegye között a **szarvas** a hetedik és *Tlaloc, az esőisten a megtestesítője,* mert ő a **villám** istene is.[24]

Ez isten háza pedig **Ursa major,** a **Göncölszekér!** [25]

IV.

De maradjunk csak a **csillagok**nál.

Hogy is szól a **csodafiúszarvast** leíró *magyar* **regősének?**

„Homlokomon vagyon fölkelő fényes **nap,** Oldalamon vagyon árdeli szép **hold,** Jobb vesémen vannak az **égi csillagok** . . . Szarvam hegyin vannak százezer sövények

[hihetőleg **szövétnek**],

gyulaszlag, gyulaszlak, holtatlan alusznak

[e helyett: **gyújtatlan gyulladnak, oltatlan alusznak**]."

S ha azután ugyanebben az énekben [26] egy **„ékes nagy út"**-ról és egy **„halastó állás"**-ról is szó van, ez az **„ékes nagy út"** a **tejút,** a *vogul* **„manóember hótalp-útja",** a **„halastó-állás"** pedig a *babilóniai* monda **„halak háza".**

A *vogul* mondánál a **bika** állatjegyénél, mint **tavaszpont**nál, kötöttem ki.

Sebestyén Gyula pedig ugyane **regősénekkel** kapcsolatban a **bika** állat-jegyéhez, mint **„tavaszi napéjegyenlőségi constellatio- (aequinoctium)"**-hoz jutott el.[27]

V.

Befejezésül az itt elért eredmények **általános művelődéstörténeti** vonatkozásait akarom egybefoglalni.

A *babilóniai* és *középamerikai* **skorpió-ember** mindenesetre egy és ugyanazon alak. A kettő közötti összeköttő kapcsot a vogulok-nál találtuk meg.

A középamerikaiak nemcsak ez alakot, de a hozzá fűződő **szarvasmondát** is ismerték; ennek az alaknak a *voguloknál* a **Szárnyas Paskér** felel meg. Legfeljebb csak az lehet kérdéses, hogy **skorpiófarkkal** képzelték-e el? Mondáját pedig több változatban is ismerték: Babilóniában idáig csak e mondai alakról van tudomásunk, legalább is én a **szarvasmondának nyomát** még nem találtam meg.

A **skorpióember** legrégibb ábrázolása, legalább is az én tudomásom szerint, egy I. Nebukadnezar idejéből, Kr. sz. e. 1300 körüli „határkőn" található.[28]

Érdekes még az is, hogy mind az egyiptomi — denderai, — mind a *babilóniai* ábrázoláson ez alak főveget visel, melynek fő alkatrésze egy **ragadozó állat feje.**[29] Ez arra látszik utalni, hogy eredetileg *bizonyos nép viseletét* akarták ábrázolni. Melyik nép lehetett ez?

Kállay Ubul

Jegyzetek

1 *Otto Weber:* Die Literatur der Babylonier und Assyrer. Leipzig, 1902, 67. l.
2 *Morris Jastrow*, jr.: Die Religion Babyloniens und Assyriens. II. Giessen, 1912, 669, 709. ll.
3 *Dr. Fritz Röck:* Kalender, Sternglaube und Weltbilder der Tolteken als Zeugen verschollener Kulturbeziehungen zur Alten Welt. (Sonderabdruck aus Band LII. der Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien). Wien, 1922, 75, 99. ll. — *F. K. Ginzel:* Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie. Das Zeitrechnungswesen der Völker. I. Leipzig, 1906, 72—3. ll.
4 *E. Lindl:* Zur babylonischen Astronomie, (Orientalistische Studien *Fritz Hommel* zum sechzigsten Geburtstag am 31. Juli 1914 gewidmet von Freunden, Kollegen und Schülern. II. Leipzig, 1919, 347. l.)
5 *Ginzel*, i h. I. 78, 469. ll.
6 *U. o.* 117—8. ll.
7 *Ferdinand Bork:* Amerika und Westasien. (Orientalisches Archiv. III. Leipzig, 1912/13, 3. l.)
8 *Fritz Röck:* Die Stimmen des Wettergottes. (Oriental. Studien *F. Hommel* .... gewidmet, I, Leipzig, 1917, 273—4. ll.)
9 *U. o.* 277. l.
10 *Ferdinand Bork:* Planetenreihen. (Zeitschrift für Ethnologie. LXIX. 1927, Berlin, 173—5. ll.)
11 *Röck:* Stimmen etc. 275—6. ll.; *Hugo Winckler:* Die babylonische Kultur in ihren Beziehungen zur unsrigen. Ein Vortrag. Leipzig, 1902, 28. l.
12 Vogul népköltési gyüjtemény. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Saját gyüjtése és *Reguly Antal* hagyományai alapján közzéteszi *Munkácsi Bernát.* IV. Budapest, 1899, 309—10. ll.
13 *Ginzel:* i. h. I. 72. l. — *Röck:* Kalender etc. 75, 99. ll.
14 *Dr. Alfred Jeremias:* Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients. Handbuch zur biblisch-orientalischen Altertumskunde. Leipzig, 1904, 18—9. ll.
15 *K. Th. Preuss:* Reisebericht aus San Isidoro vom 30. Juni 1906. (Zeitschrift für Ethnologie, XXXVIII. 1906. 956, 957—8, 962, 964, 963—4. ll.
16 *Eduard Seler:* Die Tierbilder der mexikanischen und der Maya-Handschriften. (Zeitschrift für Ethnologie, XLI, 1909, 414. l.)
17 *Röck:* Kalender etc. 75, 99. ll.
18 *Seler:* i. h. 269. l.
19 *U. o.* 421—4. ll. — XLII, 279. l.
20 *F. Röck:* Die Skorpionsmenschen in Babylonien und bei den Maya in Yukatan. (Mitra. Monatschrift für vergleichende Mythenforschung. 1914, 181—2. hasáb.)

[21] *Dr. Fritz Röck:* Die kulturhistorische Bedeutung von Ortungsreihen und Ortungsbildern. Sonderabdruck. Anthropos, XXV. 1930. St. Gabriel-Mödling bei Wien, 271. l. 3. és 4. ábra.
[22] *U. o.* 276. l. 9. ábra.
[23] *Seler:* i. h. XLII, 276. l. 967. ábra.
[24] *Seler:* i. h. 416. l.
[25] *Röck:* Kalender etc. 75, 99. ll.
[26] *Dr. Sebestyén Gyula:* A magyar honfoglalás mondái. I. Budapest, 1904, 333—4. ll.
[27] *U. o.* 339. l.
[28] *Jeremias:* i. h. 9. l. 1. ábra.
[29] *Röck:* Die kulturhistor. Bedeutung etc. 271. l. 3. és 4. ábra.

Orgonavirágzás

Marie Under

Láttam, hogy a kipirult virradat
csókzáporral köszönti a csodát:
házam körül lila szín-áradat:
kinyiltak mára mind az orgonák.

Most éj van, ágyam enyhe fényben ázik,
szívem lángolva emészti magát —
ablakomnál, jaj, orgona, rogyásig!
rámönti kábító, vad illatát.

Mit kezdjek most? Mért nem vagy itt velem?
Nélküled e szikrázó éjjelen
mit ér a fény s az áradó szirom?

Egyedül már e terhet nem birom!
Ha nem hallod meg hívásom szavát:
itt fojt meg e nagy szépség és a vágy.

Északi éjtszaka

Megjöttetek, ezüstös éjtszakák,
midőn nem alhat a fénykupolás ég
s a tenger. Míg lesem az éj szavát:
bennem a vágy mint eleven parázs ég.

Mint villó szálak, megkötnek ez éjek,
az illat pillanatig sem csitul;
a vadvizek ringó habja feléled
s a szellőt ös-dalokkal zengi túl.

Arany-fürtöt langy fuvalom ölelget,
a szem nagy lángoló titok s a lelket
fehér álomképek varázsa fogja.

Tüzespirosra duzzadt ajkamat,
szerelmesem, vérezd ki, fald . . . harapd —
ne félj: nem fogy ki hajnalig se csókja.

Észtből fordította: *Képes Géza.*

EINO LEINO, A FINN PETŐFI

II.

Eino Leino gyermekdeden naiv, de törhetetlenül férfias egyéniség volt születésétől haláláig. Nem tudott bánni a pénzzel: utolsó ingét is elajándékozta a nála szegényebbnek. Testi és lelki kincseit boldogra, boldogtalanra tékozolta, de volt is mit tékozolnia. Komolyan vette az élet értékeit: „minden estét utolsónak, minden reggelt elsőnek tartott".[1] Utálta az életbölcsességnek nevezett ügyeskedést, amely „nem mer felelni két nagy gyermekszem csodálkozó kérdésére".[2] Megalázónak tartotta, hogy a „kéz kezet mos" elve alapján szerezzen magának barátokat. *Amicus Plato, sed magis amica veritas* — lebegett folyton a szeme előtt. Nem tudta — talán nem is akarta tudni — hogy szegény ember csak óvatosan engedheti meg magának a jellemesség, igazságszeretet és becsületérzés fényűzését. Meggyőződéséből és elveiből egy fikarcnyit sem bocsátott áruba, bár keményen kellett emiatt bűnhődnie. Fölemelt fővel, megfélemlíthetetlenül haladt a maga útján: nem kért és nem adott bocsánatot. Klikkekkel és hatalmasokkal meg nem alkudott soha: dacosan és büszkén vállalta tettének következményeit. Már iskolás korában mottójává tette *Kullervo*-nak, a tragikus sorsú mithológiai hősnek egyéni erőt és gőgös öntudatot dübörgő jelmondatát:

Nem lelem mocsárban sírom,
Míg a két kezemet birom,
Míg öt ujjamat viselem,
A tíz körmömet emelem.[3]

Osztályrészének a harcot választotta. A harcot, amelyet „újra kell kezdeni napról napra... A harcot a szabadságért, de nem önmaga, hanem ideális célok érdekében, amelyekről az egyén csak a saját istenének köteles számot adni",[4] mert úgy látja, hogy „ahol ez a harc bevégződött, ott megszűnik az élet, ott meghal, megdermed, megmérgeződik és megrothad minden".[5] Elismeri, hogy lelkiismerete „halkan, konzervativan, hogy ne mondjuk: reakciósan"[6] föl-fölhorkant egy-egy könyörtelen huszárvágása előtt. „De hát mi is az a lelkiismeret? — kérdi a költő. — Nem csak őseink hangja-e a szürke hajdankorból? Nem marad-e nyugodtan, ha úgy érezzük, hogy az egyéneket és társadalmakat fönntartó elem vagyunk? De nem rendül-e meg gyökerestül minden alkalommal, ha letérünk az eddig járt ösvényekről, ha elhagyjuk az előbbi nemzedékek kitaposott dülőutait és egyedül merészelünk benyomulni az élet csapátlan vadonaiba, amelyeket nem járt még előttünk ember lába? Nem érezzük-e akkor, hogy nagy igazságtalanságot követünk el, különösen, ha el kell tipornunk valami drágát, valami kedveset, valamit, ami hozzá-

[1] Lukijalle (Kootut teokset IV.).
[2] Lukijalle (Kootut teokset II.).
[3] Kalevala XXXIV: 91—94. l. (Vikár Béla fordítása.)
[4] Elämäni kuvakirja 17. l.
[5] Eräs tilinteko 14. l.
[6] Elämäni kuvakirja 17. l.

tartozik előbbi életünkhöz? Furcsa valami az a lelkiismeret, amelyet az emberben megszólaló isteni hangnak hívnak! Kövessünk el bármely régi igazságtalanságot, bármely régi erőszakot, teljesen nyugodt marad. De vigyük magunkat és szeretteinket bármely új önfeláldozás oltárára, azonnal elkezd tombolni és viharzani, mint az óceán az ítélet napján".[1] De azért nem tartja összeférhetetlennek az egyéni kötöttséget életének tartalmával: a szabadsággal. „Nincsen független ember. Hogy a világban működhessünk és alkothassunk, szükségünk van környezetre, amelytől — akarva, nem akarva — éppen olyan mértékben függünk, mint ő függ tőlünk. Azonkívül bele kell tartoznunk valamely ország, valamely nemzet, valamely korszak, társadalom, sőt gyakran valamely csoport vagy párt keretébe, ha nem akarunk szappanbuborékok módjára elkallódni, hanem legalább magunknál halhatatlanabb nyomot akarunk hagyni magunk után".[2] Hittel vallja, hogy „az egész emberiséget átölelő szimpátia legtüzesebb megnyilvánulása is csengő érc és pengő cimbalom, ha a legizzóbb szeretettel nem lobog bele a legközelebbi környezetbe és az ahhoz tartozó emberek életsorsaiba. De minden öntudatra ébredt, érző és gondolkozó ember mégis csak önmagához áll legközelebb. Ha nem teljesítjük az egészséges önfenntartás ösztönéből előtörő kötelességeket, egyéb kötelességeinket sem tudjuk teljesíteni, sőt nem tudunk élni azokkal a jogokkal sem, amelyek a teljes hatalmú, szuverén egyént megilletik".[3] Át akarja értékelni a hagyományos fogalmakat. „Ameddig a leghomályosabb ékiratok, regék, nyílhegyek, kösöntyük és násfák útmutatása nyomán sejteni tudjuk az emberi nem történetét, mindenütt és mindenkor abból fogant meg minden tragédia, hogy a jónak régi és kipróbált, a rossznak új, úttörő és előre-lendítő volt a hivatalos jelentése".[4] Leinot az utóbbi ejti foglyul varázsával:

Mondd, melyik gyönyörűbb?
hinni: fut a gond, int a vigasság,
bízni: révbe jut az igazság
és harcolni az igazságért?
vagy harcolni
tudva, hogy nem jön a vigasság,
látva, hogy nem győz az igazság
és mégis harcolni?

Mondd, melyik gyönyörűbb?
töprengeni: nem jön a vigasság,
meghányni: nem győz az igazság,
mi a csudának harcoljak hát?
vagy elgondolni:
siralom-völgyben nincs vigasság,
elbukhat, de él az igazság:
elbukni annyi mint élni?[5]

Eszméi és vallomásai nem üres szóvirágok. Amit papírra vet, megvalósítja életével. Ott marad a süllyedő hajón, amikor a patkányok menekülnek. Édesapja, nagybátyja és unokafivérei konok elszántsága vesz erőt rajta, amikor az óvatosak sunyin meghunyászkodva és jobbra-balra kacsintgatva várják a helyzet tisztulását. A különböző színű, de azonos jelentésű terrorok delelőjén, a megdöbbentően véres és kegyetlen polgárháború tetőpontján, amikor golyó jár egy meggondolatlan szóért, egy félreértett tekintetért, nem rejti meggyőződését véka alá, hanem kitárt mellel áll ki a gátra és — mint a villámszóró Zeus — vérfagyasztó

[1] U. o. 17. l.
[2] Eräs tilinteko 17—18. l.
[3] Elämäni kuvakirja 20. l.
[4] U. o. 82. l.
[5] Kumpi on kauniimpi?

filippikákat mennydörögve száll szembe az őrjöngő tömegek erejével: „Ha halálom óráján hírül hozzák, hogy e félszigeten olyan nép lakik, amelynek fiai nem gyilkolják a testvérüket, nem forralnak bosszút egymás ellen, nem fenekednek a szomszédjukra, akkor nyugodt lélekkel hunyom le szemem, mert tudom, hogy meghalt a finn nép és nincsen rám többé semmi szükség . . .“[1]

Köztudomású, hogy Petőfitől Adyig, Edgard Poe-tól Oscar Wildeig és Verlaine-től Ibsenig egyetlen úttörő lángelmét sem tudtak megérteni kortársai. Természetes dolog, hogy Eino Leino sem volt — hogy is lehetett volna — kivétel az általános szabály alól. Egyedülálló tehetsége, féktelen lobogása és hajthatatlan jelleme szükségképpen kihívta a nemes középszer, a józan mértéktartás és a jobb sorsra érdemes iparlovagság ellenszenvét. Ebből a megállapításból száz százalékos biztossággal következik, hogy Eino Leino nem tudott — a mennyiségtan kérlelhetetlen alapelvei szerint nem is tudhatott — az életben boldogulni. Házasságai szerencsétlenül végződtek. Anyagi gondok fojtogatták. A finn szokásmondás szerint „meggyujtotta a gyertya mindkét végét“: mámorban keresett vigasztalást. Éveken keresztül nem aludt ágyban. 1926 január 10-én, alig 48 éves korában, időnap előtt szállt a sírba.

Farkasordító téli napon kísértük ki a temetőbe. Parádés, pazar temetés volt, államköltségen, koszorú-zuhataggal, fáklyás-menettel, énekkarokkal, zeneszóval. Az újságok csudákat írtak, a szónokok meghatott szívvel szónokoltak. Nemcsak hívei és barátai adták meg neki a végső tisztességet. A kihült test mellett mindenki — ellenfél és ellenség a legelső sorban — mindenáron alibit akart igazolni. Aki nem tudott győzni életében, győzött halálában. Beteljesült a költő szarkasztikus jövendölése: „Sem tiszteletbeli doktor, sem nyugdíjélvező nem lettem eddig. De elkerülhetetlenül ölembe pottyan mind a kettő, akár az érett alma, csak várjuk meg, amíg megöregszem, megrothadok és megokosodom kissé“.[2]

Különös büszkeségünkre szolgálhat, hogy ezt az istenáldotta tehetséget szoros kapcsolatok fűzték a magyarsághoz. Már iskolás gyermek korában megismerte a magyar földrajzot, történelmet és irodalmat. Olvasta Petőfi költeményeit és életrajzát.[3] *Vapaa Viro* című költeménye Petőfi „Nemzeti dal“-ának hatására készült. *Kylätiellä*[4] című versből kicsendül Petőfi „Falu végén kurta kocsma . . .“ című költeményének csattanója. *Ildiko*[5] című verse Petőfi hasonnevű balladájától kaphatta tárgyát. Korán megismerkedett Jókai regényeivel is és valósággal habzsolta őket. *Carinus*[6] című színműve Jókai hasonnevű novellájának köszöni létét. 1920-ban megtette az előkészületeket Petőfi fordítására. Magyar nyelvtant és szótárt szerzett és megkezdte a magyar nyelv tanulását. A terv kivitelére nem került sor. Megviselt egészsége és nagy elfoglaltsága miatt jobbnak látta a nagy feladat megvalósítását kiváló költőtársának, *Otto Manninennek* átengedni. 1921-ben Magyarországba

[1] Maaliskuun mietteitä v. 1918. (Kootut teokset I.).
[2] Eräs tilinteko 53. l.
[3] Aleksanteri Petőfin runoja, koonut Severi N(uormaa) ynnä Petőfin elämäkerta, Porvoo, Werner Söderström, 1892.
[4] Yökehrääjä.
[5] Tähtitarha.
[6] Naamioita IV.

akart utazni, hogy verseit megfelelő ünnepélyek keretében bemutassa a magyar közönségnek. Ujabb betegsége e terv végrehajtását is keresztezte. Élete végén nagy érdeklődéssel olvasgatta Mikszáth, Herczeg, Gárdonyi, Rákosi Viktor és más magyar írók regényeit. Szoros érintkezésbe lépett Vikár Bélával, Zolnai Gyulával, Bán Aladárral és más Finnországba látogató magyarokkal. Ott voltam köztük én is, mint seréghajtó. Egyik legnagyobb élményem az a feledhetetlen másfélóra, amidőn megadatott számomra a kegyelem, hogy megismerhessem és közvetlen közelből csodálhassam a finn költők királyát, ezt a közvetlen szavú, melegszívű, mélylelkű, éles-szemű, sziporkázó, lenyügöző és megbabonázó lángelmét — kevéssel halála előtt, saját otthonában.

Eino Leino hű volt önmagához és barátaihoz születésétől haláláig. Önfeláldozással sietett az üldözöttek és elnyomottak védelmére a megpróbáltatás napjaiban. Legszörnyűbb megaláztatásunk idején vettük észre, hogy a finn költőkirály milyen mély és őszinte szeretettel szerette nemzetünket. Amikor 1920-ban Magyarország szétdarabolása ellen a művelt nemzetek lelkiismeretéhez felebbeztünk, süket fülekre találtunk mindenfelé, csak Eino Leinotól jött meg a gyönyörű válasz:

Ha a magyar pört megföllebbez
hozzánk: gyászt öltünk, legföllebb
[ez,
amit tehetünk mi, az árva —
könnyért nincs áru a bazárba.

Hajdan közös sors volt a bérünk,
közös rét itta hulló vérünk,
de pajtás, ha jó: jó, ha baj van —
elválik: jó-e most, a bajban.

Láttuk Petőfit s népe léptét:
harcain kardja volt a lépték
és melle volt az örök határ,
amerre járt a török, tatár.

Gyöpre daliák gyöngye, bátra!
Aki legény, most föl a gátra!
Tűz van: pernye hull, ropog a
[nád —
oltsd, vagy benne ég apád, anyád!

Bajban szófia szó az „éljen",
baj van, most senki ne beszéljen:
most tennünk kell, bármit is
[tennünk
amit lehet, ha van Istenünk!

Nagy vagy magyar, s ha estél is
[tán,
ragyog koronád és él István:
átvillog a bús azur-esten,
verjen bár még úgy az Uristen.

Nem hagyjuk a jó testvért árván,
megvédjük hulló vérünk árán —
ha mi meghalunk és ők élnek:
zeng magyar ajkon a finn ének.

Én kis ember vagyok: ócska
[lantos
de nem sírok, sírjon a kolontos!
Nem könny, férfikar kell a
[vészben:
hiszek a nyílban, kelevézben.

Nyílam múló szó, szóm aszu nyom,
nincs apám, anyám, nincs
[asszonyom,
nem kárvallásom vágott szívem:
tejtestvéremért fáj a szívem.

Nem várok étekre, szállásra:
verbuválni és szószólásra
járok csáklyásan és fáklyásan —
a siket halljon, a vak lásson![1]

[1] Uljas Unkari.

1922-ben meghökkentően merész újévi üdvözlettel köszönti a magyarokat:

Magyarság, hadverő
turáni őserő!
Most, csatabárd, éj fekszik rád;
reggelre majd kigyúl szikrád.

Hajnal volt, haj, vörös . . .
a földön vér, fölös.
De az éj fátyla lenge szál —
csillagkert dala zengve száll.

Debrecen, Temesvár!
Ős Szeged, Kolozsvár!
Trombita harsog, dob pereg:
mind elmegyünk majd, emberek!

Magyarság, ős Turán
fejszéje hős tusán!
Rejtekbe dugták lelkünket,
nyomorba ejtve bennünket.

Nem leszel már magad:
Szuomi meg nem tagad;
hisz' hogyha fajtánk fénye nincs,
miránk is várhat rabbilincs.

Kis idő, s majd suhog
az a kemény sulyok,
Árpád amelyikkel püfölt
s Vejnemö bájolt és bűvölt.

Debrecen, Temesvár!
Szeged és Kolozsvár!
Mint Tisza-Duna árja nő
egybe a győztes néperő!

Föl, Turán, mind együtt!
A fején mink kezdjük:
át germánokon, szlávokon
utat talál sok hű rokon.

De mi ez? Mért röppent
szívemből el a csend?
Mert csatabárdod, ős Turán,
csattog majd — érzem! — új tusán![1]

1924-ben újabb hatalmas verssel fordul a magyarsághoz:

Ki a vad Haynaut kiheverte,
S nem lett tatárrá, sem törökké —
Hiába ölik azt a népet,
Mert él az és győz mindörökké.
Az szétszakítja lelke láncát,
Ha szeme szent álmoktól szépült
S babérral teli útját szeli,
Mert akarata ércből épült.

Hullámzik még az aranykalász,
Zúg még a pásztor harsány kürtje.
Cicázik még az esti széllel
Szép magyar lányok barna fürtje.
Él még Rákóczi: éjtszakánkint
Csillan sisakja bús forgója,
Riadója zúg, komor felhők
Ormain lobog lobogója.

Hiába versz vasat a szívre:
A vér mindig a vérhez tapad!
Hiába kötöd gúzsba habját:
A Duna soha ki nem apad!
Lehet gátakat rakni elé,
Lehet vezetni új mederbe,
De ki sírt akar ásni neki,
Cseberből maga jut vederbe.

Tenger után kiált a folyó.
Felhőt űznek a szilaj szelek.
Tudjátok meg, jó testvéreink:
Nálunk is jártak gyilkos telek.
Söpört nálunk is bomlott orkán
Väinö útjára ikrás havat,
Nálunk is döngette jégeső
A kék-köntösü ezer-tavat.

Jöhet vízözön, — fujja a dalt
Délceg népetek nótás ajka.
Királyfiakról mesél mesét
Esténkint minden magyar dajka.
S ha volt bál nálunk, ahol csupán
A vén Télapó volt a vendég:

[1] Turaanin tappara. (Turáni csatabárd. Kézirat. Vikár Béla tulajdona és fordítása.)

Akkor Tokaj dús szőlőhegyén
A ropogósat ropják mindég.

Atyánk elve és anyánk nyelve
Nem fagy jéggé az öles hóban,
Sőt föllángol, mint éjtszakánkint
Rőt zsarátnok a fujtatóban.
S ha majd eljön a marokszedés,
Gyüjt a böngésző, mint a hangya,
És megtetézve áll a tarlón
Az asztag, kereszt és kalangya.[1]

Eino Leino nemcsak nagy tehetség volt, hanem egyúttal nagy jellem is. Mind költészetével, mind életével bebizonyította, hogy minden mulandó: csak az arany örök.

Faragó József

RÉGI KÍNAI SZOKÁSOK A LI-KI ALAPJÁN

A kínai klasszikus könyvek között szerepel a Li-ki is, a szertartások könyve. Ez nem közvetlenül Confuciustól származik. Érdekes, hogy Confucius, kinek befolyása a kínai életre, gondolkozásra, világnézetre, elsőrendű fontosságú, erkölcstant és szertartástant nem hagyott hátra, pedig működésének főiránya éppen az erkölcsök javítására és az élet különböző helyzeteiben végzendő szertartások és szokások megállapítására terjedt ki.

A szertartások szerepe a kínai életben annyira fontos, hogy még az érzelmek különböző árnyalatainak kifejezését, az öröm és bánat megnyilvánítását, ami nálunk hangulat és vérmérséklet szerint, egyéni keretek közt érvényesül, a kínai szokások bizonyos külsőségek közé szorították. Ebből fejlődött ki a kínai természet nagy fegyelmezettsége.

Honnan származik a Li-ki kifejezés? *Li* szertartást, *ki* pedig iratot, gyüjtemény jelent, a Li-ki tehát a szertartások gyüjteménye. Kétféle felosztása van a *li*-knek. Az egyik szerint ötféle *li* van és pedig vallási, gyász-, házassági, háborús és a vendégfogadásra vonatkozó szertartások. Más felosztás szerint háromféle *li* van és pedig az embernek az ég, a föld és a többi emberek iránti kötelezettségei. Az ég és föld iránti kötelezettségek a vallási szertartások, viszont a gyász-szertartások, házassági, hadi és vendégfogadási szertartások tartalmazzák az embertársak iránti kötelezettségeket.[1]

Több mint valószínű, hogy Confucius, aki minden érdemeset följegyzett, azt is leírta, hogy egyes alkalmakkor milyen szertartásokat végeztek. Erre egyéb munkáiban is találunk utalásokat, vagy ha nem is ő személyesen, valamelyik tanítványa mindenesetre foglalkozott ezzel, a mester tanítása alapján. Tudjuk azonban, hogy a Si Huang-ti császár Kr. e. 213-ban elrendelte a meglevő könyvek elégetését. Ekkor pusztult el sok értékes könyv, többek között talán Confuciusnak vagy iskolájának erkölcsi szabályokat és a megfelelő szertartásokat tárgyaló könyve is. Később, mikor a könyvégetési rendeletet hatályon kívül helyezték, több töredék került elő a szertartások gyüjteményéből, amelyek Confuciusnak, vagy az ő tanítványainak kezemunkáját viselik magukon.

[1] Madjaarit.

[1] Li-ki, I. k. X. o. (Idézeteknél S. Couvreur háromnyelvű, kínai, francia és latin nyelvű Li-ki kiadását idézzük. Megjelent Ho Kien fu-ban, 1913-ban. Az I. kötet 788 oldalt, a II. kötet 848 oldalt tartalmaz.)

A munka végleges formába öntése Taj Te és Taj Seng tudósok munkája a Kr. utáni II. századból. Tehát az a könyv, amely most a klasszikus könyvek közt szerepel és pedig Li-ki elnevezéssel, mostani alakjában a II. századból való. A könyv, mely 46 fejezetből áll, főképen a férfisapka felvételének, a házasságnak, a gyász-szertartásoknak és az áldozatok bemutatásának szertartásait foglalja magában. Mindezt azonban nem szabályos egymásutánban, hanem a legnagyobb össze-visszaságban, egyikmásik szertartást különböző variációkban adja s azonkívül még sok irodalmi és történeti vonatkozású részletet tartalmaz.

A szertartások középpontjában a halotti szokások tárgyalása áll. A Li-ki legnagyobb része ezekkel foglalkozik. A halál nem az elmúlás gondolatát juttatja a kínai ember eszébe, hanem az érdemek elnyerését. A halott elfoglalja megfelelő helyét az ősök hosszú sorában. Mi a jelennek és a jövőnek élünk, a mult csak biztató példaként lebeg előttünk. A kínainak pedig a mult a fontos, a multba néz vissza és úgy tekinti magát, mint egy hosszú folyamatnak láncszemét. Legnagyobb szerencsétlenség a kínaiak szemében, ha a folyamat megszakad azzal, hogy valakinek nincs fiúgyermeke, aki az ősöknek a szokásos áldozatokat bemutassa.

A halál bekövetkezte után gyászlobogót tűztek ki a ház nyugati párkányára. A zászlóra ráírták a halott nevét. A halottat kivették az ágyból és letették a födre. Az volt a hit, hogy esetleg a földből jövő kigőzölgések visszaadják a halottat az életnek. Mikor látták, hogy a halott mégsem ébredt föl, akkor visszatették az ágyba.[1] Szokásban volt, hogy a halott szájához vattadarabot tettek. Ha a testben még volt élet, akkor lélekzett és a kijövő levegő megmozgatta a vattaszálakat.[2]

Ahol halott volt a házban, a házat és egész környékét jól kisöpörték, így volt illendő. A zeneszerszámokat elrakták, mert a gyász idején nem volt szabad zenélni.

A halottat a koporsóbatétel előtt megmosták. Ezt szolgák végezték, nem tartották a családtagokhoz illő munkának. Az elhasznált vizet egy külön erre a célra ásott lyukba öntötték.

A halott miatt természetesen gyászt viseltek. Különböző gyászidő volt. A leghosszabb volt a háromévi gyász a szülők után. Az apa halálát föltétlenül három évig gyászolták, az anyáét csak akkor, ha már az apa sem volt életben. Az uralkodó halálát egyenlőnek tekintették az apa halálával, ezt minden alattvaló három évig gyászolta. Volt még egyévi, kilenc hónapi, öt hónapi és három hónapi gyász. A gyászidő a rokonság foka szerint változott. Sőt egy család különböző tagjai is különféleképpen gyászolták a halottat, aszerint, hogy milyen közel állott hozzájuk.

Mikor a halott kiterítve feküdt, következett e szertartás: a halott lelkének a visszahívása. A halott ruháját kezébe véve, a rokonok közül valaki fölment a keleti oldalon a háztetőre, s észak felé fordulva kiáltozni kezdett a halott lelke után. A halott védőszellemeit is kérte, hogy hozzák vissza az elragadott lelket. Közben az illető a halott egyik ruháját is kezében tartotta és azt mutogatta a védőszellemeknek, hogy tudják, milyen halottról van szó. Azért nézett a halottvisszahívó észak felé, mert a másvilág, a sötétség országa kínai hit szerint arrafelé van.[3]

[1] Li-ki, I. 175. o.
[2] Li-ki, I. 201. o.
[3] Li-ki, I. 503. o.

Ha valaki útközben halt meg, kocsin, akkor a kocsi rúdját dél felé fordították s a kelet felé eső keréken ment föl valaki a kocsi tetejére s úgy fordult észak felé, hogy visszahívja az elhunyt lelkét.[1]

Minden halott lelkének visszahívása nagyjában egyenlő módon történt. A császár lelkét ugyanúgy hívták vissza, mint a legegyszerűbb emberét, csak legfeljebb több ember végezte a lélekvisszahívást.[2]

A háromévi gyásznál a halál beálltától körülbelül öt hónapig volt az úgynevezett folytonos sírás ideje. Ez jóval a temetés utáni időig tartott. A végleges temetés nem történt mindjárt a halál után. A császárt a halál után csak hét hónap mulva temették el, a hercegeket öt, a tisztviselőket három hónap mulva.[3] A koporsóba való helyezés a halál utáni harmadik napon történt s a halottat ideiglenesen a ház udvarán vagy a ház előcsarnokában temették el. A folytonos sírás, vagyis az egész rokonság együttes siránkozása kitöltötte a temetés előtti három hónapi időt s ehhez jött még a temetés után két hónap. Ettől kezdve csak kétszer volt naponta közös sírás: reggel és este.

A halott szájába nyers rizst tettek. Ha a halott gazdagabb volt, értékes drágaköveket is tettek a szájába. Ezt rendesen valami előkelő ismerős vagy rokon ajándékozta s annak behelyezése a szájba ünnepélyesen történt. A szemfödélen nyílást vágtak, a száj körül s az ajándékozó úgy helyezte be a drágakövet. Vagy pedig az elhunyt fia végezte ezt, nehogy az idegent elborzassza a halott látása.[4]

A halottat a halál utáni harmadik napon felöltöztették. Ingszerű alsóruhát adtak reá és egy fekete hosszú felsőruhát, végül egy fehér selyemruhát. Azonkívül a koporsóba még három, sőt néha még több ruhát helyeztek el.[5] Mikor a halottat kellőképen felöltöztették, még két zsákalakú burkolatot húztak rá, egyiket felülről, ez elfödte a test felső részét, a másikat alulról, ez elfödte az alsó részét.[6]

A temetés vezetésére mindig kijelöltek valakit. Rendesen a házigazda, vagy ha a házigazda volt az elhunyt, akkor a legidősebb fia vagy valami más rokon volt a temetésvezető. Ő volt az első, aki a gyászjelvényeket fölvette, utána vették föl a többiek.

A halott öltöztetésekor jelen volt a rokonság. A temetés vezetője a terem keleti részén helyezkedett el, arcát nyugat felé fordította. Mikor az öltöztetés befejeződött, a halott fölé hajolt és fájdalma jeléül ugrálni kezdett. Közben balkarját kitakarta, haját kibontotta. Azután hajába kenderből szőtt szalagot kötött s övét is kenderből készült kötéllel kötötte át. Példáját követték az összes rokonok.

A hajból nem sokat hagytak meg, már gyermekkorban levágták azt, csak a fejtetőn hagytak meg egy részt. Ebből egy fürtöt a bal, egy másikat a jobb halántékra húztak. Mikor az apa meghalt, levágták az egyik fürtöt, mikor az anya meghalt, levágták a másikat.[7]

A koporsó eleinte égetett agyagból készült, később fából. Csak a nyolc

[1] Li-ki, I. 199. o.
[2] Li-ki, I. 756. o.
[3] Li-ki, I. 206. o.
[4] Li-ki, II. 168. o.
[5] Li-ki, II. 140. o.
[6] Li-ki, II. 169. o.
[7] Li-ki, II. 211. o.

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

éven aluli gyerekeket temették égetett agyagkoporsóba. Ilyen kis gyermekek után gyász sem volt előírva. A koporsót a lakás legdíszesebb szobájában, vagy az előcsarnokban ravatalozták fel, köréje hatalmas legyezőket raktak.

Az ugrálás gyakran előfordul a temetési szertartás alatt. Ugrálni és mellett verni a legnagyobb gyász jele volt. Az ugrálások száma meg volt állapítva. Rendesen hármat ugrottak egymás után és pedig háromszor, összesen tehát kilencszer. Az ugrálás megismétlődött az egyes szertartásoknál. Ha például valaki meglátogatta a halottat, a temetésvezető fogadta és ugrált fájdalma jeléül, a vendég pedig utána csinálta együttérzése jeléül.[1]

A gyász alatt nem volt rendes táplálkozás. Három napig lehetőleg semmit vagy igen keveset ettek-ittak. Aztán is csak egyszerű pépes ételeket vettek magukhoz. Hús és szeszes italok élvezete az egész gyász alatt tilos volt, de a háromévi gyász alatt az első év elteltével szabad volt enni rendesen elkészített főzeléket és friss gyümölcsöt.

A mosdást is eltiltották a végleges temetésig. A Li-ki idézi egy helyen Confucius szavait, aki azt mondja, hogy a gyász alatt nem illik sok gondot adni a testnek, de ha seb van a testen, azt meg lehet mosni, s ha beteg az ember, ehet húst is és ihat szeszesitalt, mert a bölcs ember elkerüli azt, hogy elgyengüljön és kimerüljön. A halott nem kívánja ezt a rokonoktól.[2]

Rendes szokás volt az is, hogy a halottnak a rokonok ennivalót hoztak és pedig szárított vagy ecetben eltett húst vagy tésztaféléket. Természetesen senki sem látta, hogy a halott ezekből fogyasztott volna, de a szokást mégis megtartották évszázadokon keresztül. Sőt az is szokásban volt, hogy a hozott ételekről jegyzéket készítettek, felírták, ki és mit hozott s ezt a jegyzéket a temetés előtti nap a rokonság jelenlétében felolvasták a halottnak. Ezt igen kegyeletes dolognak tartották. A felajánlott ételek nagyrésze csak reggeltől estig állt a koporsó mellett, este félretették és elfogyasztották azok, akik a gyászolók közül ehettek. De az adományok egyrészét külön kocsin vitték a koporsó után és betemették a sírba.

Az is szokásban volt, hogy a koporsóba búza- vagy kölesszemeket szórtak. Ezt azért csinálták, hogy a férgek ezeket rágják meg, ne a holttestet.

Mikor egy előkelő ember temetésre ment, varázslót hozott magával, aki őszibarackfaággal volt fölszerelve. Ezzel kergette el a rossz szellemeket. Egy szolga söprőt hozott és elsöpörte a port onnan, ahol az illető megállt, nehogy a rossz kigőzölgések bajt okozzanak. Jött vele egy fegyveres ember is. Ez is a kellemetlen szellemek elűzésére szolgált. Nagyon féltek a rossz szellemek befolyásától, ezek hatása a temetés alatt igen nagy volt, védekezni kellett ellenük.

Mielőtt a menet elindult volna, a halottat az ősök tiszteletére fenntartott terembe vitték. Az ősök temploma a császárnál hét teremből állt, a hercegeknél öt teremből, az alkirálynál háromból. A főbb hivatalnokoknál két szoba volt erre a célra, de egyszerűbb tisztviselők is szenteltek egy termet az ősöknek és még a legszegényebb ember lakásának is volt egy zuga, amelyet az ősök tiszteletére tartott fenn.

[1] Li-ki, II. 142. o.
[2] Li-ki, II. 176. o.

A halott látogatása az ősöknél egyszersmind a háztól való búcsúzása is volt. A temetési szertartás alatt a férfiak nyugat, a nők kelet felé fordították tekintetüket, vagyis a koporsó egyik oldalán álltak a férfiak, a másik oldalon a nők. Ez a rokonságra vonatkozott. A házhoz tartozó nem rokonok a koporsótól északra, az idegenek délre helyezkedtek el.[1]

A temetés helye és ideje nem volt tetszőleges, hanem jóslatot kértek arra nézve, hogy hol és mikor tanácsos a halottnak a végtisztességet megadni.

A gyászmenet olyasféle volt, mint nálunk. Akik a gyászmenetben mentek, a kocsi után haladtak és a kocsi két oldalán. Nem illett kikerülni a pocsolyát és egyéb akadályt, csak a fájdalomra volt szabad gondolni. A koporsó kötelekkel volt átkötve és a rokonok a kötelek lelógó végeit tartották. Nem illett nevetni annak, aki ilyen kötelet tartott.

A halott számára két fatáblát csináltattak. Egyiket a temetés után a síron hagyták, a másikat fölakasztották az ősök termében. Ezt a táblát úgy tekintették, mintha magát a halottat képviselte volna, ennek mutatták be a halottnak járó áldozatokat.[2]

A gyászruha durva, beszegetlen vászonból készült ruha volt a három évi gyász számára. Egyévi és rövidebb gyászhoz szintén fehér ruhát használtak, de ezek már beszegettek lehettek. Különben minden gyászruhának megvolt a külön neve.

A ruhán kívül a mellen külön vászondarabot hordtak, mely mintegy 12 cm hosszúságú és 4 cm szélességű volt.

A gyász a szavakban is megnyilatkozott. A három évi gyász idején a gyászoló nem volt köteles felelni a kérdésekre, csak igent és nemet intett. Az egyévi gyásznál felelhetett a hozzáintézett kérdésekre, de ő maga nem tehetett fel kérdéseket. A kilenc hónapi gyásznál kérdezhetett, de már vitatkoznia nem volt szabad. Az öt és három hónapi gyásznál a gyászoló rendesen beszélgethetett, de nem illett neki örömet mutatni.

A gyászjelek közé tartozott a gyászbot is, mely rendesen fekete bambuszág volt, alul négyszögletesre faragva. A kínai feltogás szerint a gyász alatt a fájdalom meggyöngíti az egész szervezetet, a gyászolónak szüksége van tehát támogatásra. Ezért kellett a gyászbot. Ezt is a temetés vezetője vette először kezébe, és pedig a halott felöltöztetése után, aztán kapták meg a botot a többiek. A gyászbotot az egész gyász alatt hordták. Mikor a gyász letelt, a botot összetörték, de nem dobták el, hanem elrakták, nem illett azt köznapi használatra igénybe venni. A gyászbotot a szobában nem használták, csak a lakáson kívül, bent csak a szertartások alkalmával. A 15 éven aluliak nem hordtak gyászbotot.

Hordtak gyászsapkát is, mely fehér nyersselyemsapka volt. Kenderből készült spárgával kötötték meg az áll alatt. Volt gyászcipő is, ez kenderspárgából vagy szalmából készült.

A temetés a rokonság jelenlétében ment végbe, rendesen délután. A temető a helység északi részén feküdt, a halottat úgy helyezték el a sírban, hogy feje észak felé esett.

A sírnál egy kis zsámolyt és gyékényszőnyeget hagytak. Mind a kettő a föld szellemének szolgált pihenőül.[3]

[1] Li-ki, I. 214. o.
[2] Li-ki, I. 201. o.
[3] Li-ki, I. 206. o.

A temetés után az egész család hazajött. Ekkor helyezték el a halott fatábláját az ősök termében. Ekkor fejezték ki a rokonoknak a részvétet is, mert ezt tekintették a legnagyobb fájdalom idejének. A halott eltávozott a házból s nem volt semmi remény arra, hogy többé visszatérjen. Az volt a hit, hogy a halott lelke ekkor foglalja el helyét az ősök termében.

A gyász alatt nem volt szabad kiejteni a halott nevét, ez kegyeletsértés lett volna. Különben minden családban voltak nevek, amelyeket nem illett kiejteni. A császár nevét három évig nem ejtették ki az egész birodalomban. Ha valaki látogatóba ment egy családhoz, illett előbb érdeklődni, melyek a tiltott nevek, mert nagyon nagy sértés volt ezeket véletlenül is kimondani.

A gyász alatt a halott tiszteletére áldozatokat mutattak be. Minden áldozat előtt bőjtölni kellett, hogy a test és a lélek megtisztuljon. Az áldozatok előtt tetőtől talpig meg is kellett mosdani. Az áldozatok előtti mosdás volt az egyetlen mosdás, amely meg volt engedve a gyász alatt.

Az áldozatok három részből álltak. Folyadékot hintettek szét az áldozati helyen, bizonyos énekeket énekeltek el és az énekeket ritmikus mozdulatokkal kísérték. Ez a három dolog volt a lényeges az áldozatoknál.[1] Az áldozatok közt ételek is szerepeltek. Ezeket az áldozatok után a vendégek elfogyasztották és pedig úgy, hogy először az előkelőbbek láttak hozzá. Amit meghagytak, azt a többiekették meg. Az evés így rang szerint ment.

A három évi gyász ideje alatt négy fontos áldozat volt. Az elsőt a temetésről való visszatérés után mutatták be. Ez volt a pihenési áldozat. A második körülbelül két hónappal következett a temetés után. Ez jelentette a folytonos sírás végét. A harmadik a gyász második évének kezdetén történt. Ez után az áldozat után a gyászruhát enyhítették. A negyedik áldozatot a gyász végén tartották. Ezután tértek vissza a gyászolók a rendes élethez.[2]

Még egy, a gyászhoz tartozó szokásról kell megemlékezni. A gyász alatt ugyanis nem volt szabad a lakásban lakni, hanem minden gyászolónak külön kis kunyhót építettek az udvaron. A gyászolók ide vonultak vissza. A hivatalos siratás bent történt a lakásban a koporsó mellett, de aztán a kunyhóban rejtőztek el a gyászolók fájdalmukkal. A kunyhóban csak egy gyékényszőnyeg volt, ezen aludtak. A kunyhó a három évi gyász első évében csak fából épült, a kisebb gyásznál és a három évi gyász második évében vályogból is épülhetett.

A gyász kimutatásának így különböző módjai voltak. Gyászoltak ruhával, mert fehér ruhát hordtak, kenderkócból való szalagot, ugyanolyan övet, szalmacipőt, gyászsapkát stb. Gyászoltak a hanggal, mert rendes módon nem beszéltek, hanem jajgattak, sírtak. Gyászoltak az arckifejezéssel, mert az arc szomorúságot tükrözött vissza. Gyászoltak az ennivalóval, mert a gyász alatt nem volt rendes táplálkozás. Végül gyászoltak a lakással, mert nem laktak a lakásban.

A gyász alatt tiltva volt a rendes foglalkozás űzése is. De a folytonos sírás megszűnése után visszatérhettek a munkához és a főbb teendőket elvégezhették.

[1] Li-ki, II. 328. o.
[2] Li-ki, II. 177. o.

Mindezek a szokások igen belevésődtek a kínaiak életébe és évszázadokon át fennmaradtak. Különösen a gyászszertartások voltak fontosak. A Li-ki is ezekkel foglalkozik a legtöbbet. Voltak azonban az úgynevezett vidám szertartások is, amelyek az élet derűsebb viszonyaira vonatkoztak.

A szülés előtt az anya visszavonult lakosztályába. Férje nem láthatta, csak üzent neki. Naponta kétszer megkérdeztette, hogyan van. Ha fiú született, akkor íjat tűztek ki a ház kapujától balra, ha lány született, asztalkendőt akasztottak ki a kaputól jobbra. Ez annyit jelentett, hogy a fiú fegyverforgató lesz, a lány pedig a ház tisztaságára fog ügyelni.

Ha a gyermek előkelő úr gyermeke volt, az apa szarvasmarhát, sertést meg juhot vágatott le és nagy lakomát csapott öröme jeléül. Egyszerűbb ember szopósmalacot öletett.

A harmadik napon jóslatot kértek. Teknősbékapáncélra tintát öntöttek, ezt tűznek tették ki s a páncélon keletkezett foltokból következtettek a gyermek jövőjére. Azt is megkérdezték, melyik napon mutassák be a gyermeket apjának.

A bemutatás úgy történt, hogy az apa a női lakosztály felé ment. A gyermeket az anya a lakosztály elé hozta s megmutatta apjának. Az apa így válaszolt: Legyen gondotok arra, hogy az erény útját kövesse! Aztán megfogta a gyerek jobbkezét, rámosolygott és nevet adott neki. Az anya felelete ez volt: Nem felejtjük el rendelkezésedet és igyekezni fogunk azokat követni.

Ez a bemutatás megfelelt a mi keresztelőnknek. Utána lakoma következett, amelyen az egész család résztvett.

A fiú és a leány nevelése különböző volt. A fiút határozott beszédmodorra, bátor fellépésre szoktatták, a leányt pedig alázatosságra. A fiú bőrövet hordott, a leány selyemövet, ez volt a fő megkülönböztető a ruhán.

A hetedik évtől kezdve a fiúknak nem volt szabad ugyanazon a szőnyegen ülniök, mint a lányoknak. Tudniillik a lakásban nem székeken ültek, hanem kis szőnyegekre ültek vagy térdeltek.

Fontos évszám volt a fiúk életében a huszadik év. Ennek betöltése jelentette a nagykorúságot. A külső szertartás az úgynevezett férfisapka fölvétele volt.

A szertartás a ház keleti részén kezdődött a lépcsőfeljáratnál, ott, ahol a házigazda a vendégeket is fogadta. Az ifjúnak az apa egy pohár bort nyujtott át. Aztán bementek az ősök termébe s ott az apa egymás után három sapkát tett fia fejére. Az első fekete vászonból készült, a második szarvasbőrből, a harmadik pedig az úgynevezett verébszínű sapka volt. A sapkák fokozatosan díszesebbek voltak. Azt jelentette ez, hogy az ifjú is lassan fejlődött azzá, amivé lett. Minden sapkaföltétel után egy pohár bort kapott az ifjú.[1]

A fiatalember a szertartás után megmutatta magát anyjának és testvéreinek s azok szerencsét kívántak neki. Az ifjú aztán a helység főbb embereinek és tiszteletreméltóbb éltesebb polgárainak is bemutatkozott. Kötelességei közé tartozott azután szüleinek és idősebb testvérei-

[1] Li-ki, I. 603. o.

nek fokozottabb tisztelete és fiatalabb testvéreinek megvédése. Az uralkodó iránti kötelezettsége is akkor lépett életbe.

A férfisapka felvételekor az ifjú új nevet kapott. Azontúl a születése után kapott gyermeknevet elhagyta s az igazi neve az lett, amelyet ekkor kapott.

A lányok is átestek hasonló szertartáson. 15 éves korukban díszes hajtűt kaptak és szintén új nevet vettek föl.[1]

Nagy fontosságot tulajdonítottak ezeknek a szertartásoknak, mert a gyermek ekkor lett nagykorú.

Fordulópontot jelentett a férfi és nő életében a házasság. Ez is különféle szertartásokhoz fűződött. Rendesen este történt a házasságkötés. Ezért van a házasság szó írásjelében az alkony képe.

Csak azok léphettek házasságra, akik nem ugyanazt a családnevet viselték. A házasság célja a Li-ki meghatározása szerint egy férfi egyesülése olyan nővel, aki nem ugyanazt a családnevet viseli, abból a célból, hogy együtt mutassanak be az ősöknek áldozatot és utódokat hozzanak létre.[2]

A vőlegény kiküldötte többször megjelent a menyasszony házában. A legelső küldetéskor ajándékokat hozott és kijelentette, hogy a vőlegény családja az ő lányukat választotta hitvesének. Igenlő válasz esetén a vőlegény családja teknősbékajóslatot kért, hogy az istenek helyeslik-e a frigyet? Az eredményt a kiküldött tudatta a nő családjával. Aztán megállapodtak az eljegyzésre vonatkozólag. A küldött minden jövetelekor vadludat hozott ajándékul. Az eljegyzés alkalmával, vagyis amikor a nő szülei beleegyeztek a házasságba, a menyasszony szalagot kötött a nyakába annak a jeléül, hogy már nem szabad.

Kitűzték a házasság napját is. A menyasszony kiválasztása egyébként a szülők dolga volt. A házasulandók a legtöbbször nem is látták egymást az esküvőig. A hivatalos kiküldött fogadása az ősök termében történt, a házigazda az ajtó elé ment vendégét fogadni. Együtt mentek aztán föl, egyik sem engedte a másikat előre, ez volt a mindkét részről való tisztelet jele.

Mikor az esküvő napja elérkezett, a szertartás azzal kezdődött, hogy az apa fiát egy pohár borral kínálta meg, aztán elküldötte a menyasszony házába. A vőlegény kocsin ment. Hosszú fekete ruha volt rajta. Ajándékul a hagyományos vadludat vitte. Az apa várta a vőlegényt, a ház előtt kölcsönösen üdvözölték egymást. Aztán fölmentek az ősök termébe. A vő letette a vadludat apósa elé, majd kétszer egymásután üdvözölte, mély meghajlással. Aztán az anya behozta lányát a terembe s az apa átadta a menyasszonyt vőlegényének.

Ezután lementek az utcára. A menyasszony elbúcsúzott szüleitől. A vőlegény fölszállt a menyasszony kocsijára és fölsegítette jövendőbeliét. Megfogta a gyeplőt, megindította a kocsit s addig ment, míg a kerekek körülbelül három fordulatot nem tettek. Akkor átadta a gyeplőt a kocsisnak, ő maga leszállt, saját kocsijához ment és előre sietett. A menyasszony kocsija követte. Az ifjú apja háza előtt kiszállt, fogadta jegyesét és fölvezette a lakásba. Ott ugyanannak az állatnak a húsából ettek, közös

[1] Li-ki, I. 33. o.
[2] Li-ki, II. 41. fejezet, 1. o.

tányérból és ugyanabból az ivóeszközből ittak, annak jeléül, hogy ezentúl minden közös lesz számukra.[1]

Ezzel a szertartások első része véget is ért, a jegyespár házaspár lett. A következő reggel az újdonsült feleség korán fölkelt, rendbehozta magát. Akkor következett bemutatása férje szüleinek. Az apósnak gyümölcsöt, az anyósnak húst vitt. Aztán kezében egy pohár édesízű itallal, férje segítségével áldozatot mutatott be az ősök termében s a holtak szellemeinek is fölajánlott a hozott ajándékételből egy részt. Végül szopós malacot szolgált föl férje szüleinek. A maradékot ő ette meg.

A harmadik napon a fiatal férj szülei hívták meg menyüket lakomára. Az após egy pohár borral kínálta meg, az anyós pedig letett egy pohár bort a földre. A fiatal asszonynak ezt föl kellett emelni engedelmessége jeléül.

A nő családjában három napon át nem oltották el a lámpát vagy a mécsest s folyton a válásra gondoltak. A férfi családjában tiltva volt a zene. Ez bizonyos szomorúság jele volt, arra gondoltak, hogy a fiatalember nemsokára apja nyomdokaiba fog lépni, mikor apja majd meghal.

Ha az após vagy az anyós már nem éltek, a házasság után nemsokára a fiatalasszonyt bemutatták nekik, illetve táblájuk előtt a fiatalasszony apósa és anyósa emlékére ételeket helyezett el és áldozatot mutatott be. Az ősöknek is bemutatták s ezzel az aktussal a nő belépett férje családjába. Ha meghalt, tábláját férje családjához tartozónak vették s férje őseinek termében helyezték el.

A gyermek föltétlen engedelmességgel tartozott szüleinek. Ha az apa hívta fiát, azonnal mennie kellett. Ha valami szerszám volt kezében, le kellett tennie, ha evett, még a falatot sem illett lenyelnie. S nem volt elég csak menni, hanem futni kellett. A szülők ágyát télen melegíteni kellett. Reggel üdvözölni kellett őket. Szülei halála után az ő emlékűknek élt a fiú. Nem illett apja könyveit olvasni, mert annak lapjait apja forgatta, nem illett anyja csészéit használni, mert azokat anyja ajkának érintése szentelte meg.

A kort az állam nagyon megbecsülte. Ahol 80 éves ember volt, ott egy fiatalembert fölmentettek a katonáskodás alól, ahol pedig 90 éves ember volt, ott senkinek sem kellett katonáskodni, úgyszintén oly családban sem, ahol vak ember volt.[1]

Ha valaki idősebb emberrel találkozott, meg kellett várnia, míg az szól hozzá. Ha beszélt vele, nem illett otthagyni. Nem illett idős emberrel egy szőnyegen ülni.

A szülők életében a fiú kerülte a fehér ruha használatát, mert ez a gyász színe és a szülőket szomorította volna. Viszont ha szülei meghaltak, nem illett a három évi gyász alatt színes ruhákban járni. Akkor a fehér ruha volt az illő.

Ha valaki látogatóba ment, a szobába lesütött szemmel lépett be. Nem illett nézdelődni, hanem csak előrenézni. A szőnyegnek, amelyet kijelöltek a vendég számára, csak a hátulsó részén illett helyet foglalni. Ez a szerénység jele volt. Ha a házigazda nem kérdezett, nem illett beszélni. A házigazda kezdte a beszédet s ha befejezte, akkor válaszolt a vendég. Férfinak és nőnek tilos volt ugyanazon a szőnyegen ülni. Még az

[1] Li-ki, I. 318. o.
[1] Li-ki, I. 629. o.

apa sem ült egy szőnyegen a lányával. A férfi és nő ruháit sem akasztották ugyanarra a fogasra. Nem illett a férfiaknak a nők napi elfoglaltsága után érdeklődni, úgyszintén a nőknek sem a férfiaké után.

A családi életre vonatkozólag is találunk utalásokat a Li-kiben. A fiatal férj, ha szüleivel él együtt, kakasszóra fölkel, megmossa kezét, megfésülködik, haját selyemszalaggal köti be. Sapkáját fejére teszi, fölveszi fekete ruháját s megerősíti övét. Az övbe a következő tárgyakat helyezi el: a táblát, amelyre jegyzetet ír, s két törülközőt. Egyik a tárgyak megtörlésére szolgál, a másik kéztörlésre. Kést is tesz oda és egy élesítő követ. Aztán egy csavarhúzót, érctükröt, mely tűzgyujtáshoz kell, gyűszüt, írószertartót, fúrót és egy csomókibogozót.

A nő körülbelül hasonló műveletet végez, de ő még a varrószereit is övébe akasztotta.

Mikor elkészültek, a fiatal házasok üdvözlik szüleiket. Segítenek nekik, amiben kell. Ételt visznek számukra s ők azt fogyasztják, amit a szülők meghagynak. Minden ötödik nap meleg fürdőt készítenek számukra s minden harmadik nap vizet hoznak, hogy az arcukat megmoshassák.[1]

Férfi nem ad át nőnek tárgyat egyenesen, hanem vagy előbb kosárba teszi s úgy nyujtja át, vagy pedig a földre helyezi s a nő onnan veszi el.

A férj feleségét köteles volt hazaküldeni, ha az após és anyós iránti kötelességét nem teljesítette. A férj feleségét a következő esetekben küldhette vissza szüleihez: Ha nem engedelmeskedett férje szüleinek, ha nem volt gyermeke, ha házasságtörésen érte, ha az féltékeny volt rá, ha valami rosszindulatú betegsége volt, ha túlsokat beszélt, s végül ha tolvaj természetű volt.[2] De ha az asszony szülei után kitöltötte a három évi gyászt, szóval azok már nem voltak életben s az asszony nem tudott volna hova menni, akkor nem lehetett a feleséget hazaküldeni.

* * *

A szabályok, a szertartások betartása rendkívül fontos volt. Azt hitték, hogy helytelenül alkalmazott, vagy kellőképen végre nem hajtott szertartások, a szándékolt dolgot is meghiusítják. A Li-ki szerint a szabályok alakítják az embert. Ezek viszik a tökéletesség felé. Ezek segítségével javítja meg az ember hibáit és fejleszti jótulajdonságait. A szabályok, ahogy a Li-ki mondja, ugyanazt a szerepet töltik be az embernél, mint a fán a kéreg. Megvédik az embert a külső bajok ellen. Az ember testéhez is hasonlíthatók a szertartások. Ha az egyik testrész hiányzik, a test nem teljes, az ember nem tökéletes. Ha a szertartásokat hiányosan hajtják végre, az ember sem lesz hibátlan. Az ember tehát minden szertartást teljes érzéssel, figyelemmel és tisztelettel hajtson végre. Aki nem ismeri a megfelelő szokásokat és a végzendő szertartásokat, nem tudja, mi a jó és mi a rossz.[3]

Mindeme szokások és szertartások évszázadokon át, sőt évezredeken át fennálltak. Egy részük fennáll még ma is. Azoknak megtartása belegyökeresedett a kínai lélekbe. A nyelv, vagyis inkább az írás közössége és a szokások egyezősége volt az a két erős kapocs, amely egybefűzte és

[1] Li-ki, I. 629. o.
[2] Li-ki, I. 634. o.
[3] Li-ki, I. 561. o.

egyesítette a birodalmat. Ezernyi ellenség támadta Kínát az idők folyamán s a nép mégis megmaradt kínainak. Gyakran előfordult, hogy idegen hódítók ültek a trónján s kezükbe kerítették a birodalom vezetését. Mégis a vége az lett, hogy az idegenek kínaiakká váltak, de a kínaiak nem hagyták el nyelvüket és szokásaikat. Ma is azt látjuk, hogy a birodalom egységét erős veszély fenyegeti. Egyfelől a kommunista Oroszország igyekszik hatását érvényesíteni, másfelől pedig Japán iparkodik boldogítani Kínát a maga eszközeivel. A háttérben Anglia, Amerika és Franciaország várakozó álláspontra helyezkedtek. Azt várják, hogy mi marad meg számukra a régi zsíros üzletekből. A kínai nép szellemét, lelkét mindez nem változtatja meg. A földmíves, az iparos, a kereskedő, tehát a lakosság túlnyomó zöme, épúgy él, dolgozik tovább, mint évezredek óta. Nem lesz sem orosszá, sem japánná, megmarad kínainak.

Kínát többször fenyegette a szétbomlás veszedelme, de aztán a baj elmultával csak annál erősebben került ki a küzdelemből. Mai helyzete súlyosnak látszik, de ilyen nagymultú népet, mely dacolt évezredek viharaival és irányította Ázsia keleti részének kultúráját, nem lehet márólholnapra eltörölni a föld színéről.

Megyeri József

IRODALOM

SUOMALAIS-UGRILAISEN KULTTUURITOIMIKUNNAN SUOMEN OSASTO: *Heimotyö* (Néprokonsági munka) II, 1938—1939. Helsinki, 1939, 206 l., számos fényképpel.

A finn-észt-magyar néprokonsági kapcsolatok közművelődési és tudományos téren való egységes irányítása céljából alakult még a mult évtizedben a *finn-ugor kultúrbizottság*. Ennek finn, észt és magyar osztálya van. A három osztály átlag évenkint közös tárgyalásokat folytat valamelyik sorrakerülő testvérország fővárosában. Legfőbb rendeltetése a finn-ugor kultúrkongresszus előkészítése, illetve megrendezése. A magyar osztálynak önálló kiadványa nincs, de folyóiratunk, a Turán, állt és áll rendelkezésére. Az észt osztály közleményei az *Eesti Hõim* (Észt Néprokonság) c. évkönyvben jelennek meg. A finn osztály, mint a finn állam bőkezűsége folytán anyagiakban legerősebb szervezet, idén már másodízben adta ki *Heimotyö* c. tartalmas kötetét. A címlapot a Finnugor Kultúrbizottság tervei szerint készült s a Helsinkiben tartott 1938. évi tanácskozáson elfogadott néprokonsági jelvény képe díszíti. A hátsó borítólapon pedig vázlatos ábrázolásban szemlélhetjük a néprokonsági szervezetek hatáskörét és fölépítését. Alapul szolgál *18 szakosztály*, melyekben foglalkozási ágak szerint csoportosulnak a néprokonsági munka finn hívei. A szakosztályok választottai *közös tanácskozó szervet* alkotnak. E szerv fölött helyezkedik el a *Finn-ugor Kultúrbizottság finn osztálya* s az egész szervezet csúcsán áll a *finn-magyar*, illetve *finn-észt állami vegyesbizottság*. Az utóbbi bizottságok a vonatkozó kultúregyezmények alapján keletkeztek s végső fokon illetékesek a finn-ugor néprokonsági kapcsolatok ápolásának ügyében. Ez a szervezeti tagolás nagyon logikus és tetszetős. Nem tűnik ki azonban, hogy bizonyos társadalmi egyesületek (pl. Finn-Magyar, Finn-Észt Társaság, vagy a Finn-

ség Szövetségének Néprokonsági Osztálya) hol helyezkedik el s milyen kapcsolatban áll az ismertetett szervezeti felépítéssel? Ezt a kérdést elvi szempontból tesszük fel, másrészt azért, mert Észtországban is, meg Magyarországon is időszerű probléma a különböző néprokonsági egyesületek, hivatalos és félhivatalos szervezetek egymás alá, illetve egymás mellé való rendelésének megnyugtató elrendezése. A finn példa mindenesetre hasznos útmutatóul szolgálhat s ezért őszinte köszönetünket fejezzük ki.

A *Heimotyö II.* értékes forrásul szolgál a néprokonsági mozgalom történetéhez. Közli a Finn-ugor Kultúrbizottság Finn Osztálya jelenlegi tisztikarának és tagjainak névsorát. Megemlékezik M. *Pesonen* tanügyi tanácsosról, a finn osztály tb. elnökéről, 70. születésnapja alkalmából, valamint köszönti F. A. *Heporauta* dr. jelenlegi elnököt, aki 60 esztendős, 1927—1936 között a finn osztály titkára volt, majd azóta elnöke. A Heimotyö II. szerkesztésében, V. *Musikka* titkárral együtt, nagy érdemei vannak. A néprokonsági munka lényegéről F. A. Heporauta nagyobb cikket is ír. Magyar szempontból figyelemreméltó A. *Kannisto* egyetemi tanár beszéde, melyet mint a *Finn-Magyar Társaság* elnöke 1939 március 15-én tartott a helsinki egyetem aulájában, valamint Edwin *Linkomies* egyetemi tanár ugyanakkor tartott beszéde. *Nagy Iván* a finn-magyar kultúregyezményt ismerteti. T. *Lyy* fordításában olvassuk *Kiss Menyhért* „Magyar Miatyánk" c. költeményét. V. *Musikka* és F. A. *Heporauta* magyarországi emlékeikről, illetve a Finn-ugor Kultúrbizottság magyarországi tárgyalásairól számolnak be. Hasznos és célszerű azoknak a finn szépirodalmi műveknek felsorolása, amelyeknek magyarra való fordítása kívánatos. *Kulai Sándor* összeállította a finnből magyarra fordított szépirodalmi művek jegyzékét. Megtalálhatjuk a magyarból finnre fordított regények, költemények s a Finnországban színpadra került színdarabjaink névsorát. Alapos jelentések számolnak be a finn-magyar és a finn-észt állami vegyesbizottságok, a finn-ugor kultúrbizottság, valamint az egyes szakosztályok néprokonsági működéséről. Nagy gonddal és szakszerű csoportosítással állította össze V. *Musikka* a néprokonsági események hírrovatát, külön tárgyalva a finn rádió néprokonsági szolgálatát. A kötet végén magyarnyelvű tartalmi ismertetéseket találunk.

Izléses nyomdai kiállításban, nagy szerkesztési gondossággal jelent meg a Heimotyö II. Áttanulmányozva elejétől végig, arra eszmélünk, hogy mennyi a teendő, mennyi a munka, — és mily kevés a munkás.

MÁRIA BALOGHY: *Tyttikirja.* (Babakönyv). Finnre fordította: Helmi Helminen. Jyväskylä-Helsinki, 1938, 176. l. K. J. Gummerus OY. *Radó Lili* írta a meséket és a verseket, *Undi Rózsa* adta a tanácsokat a magyar baba ruházatának elkészítésében, *Hütter Pali* megzenésítette az egyik dalocskát, szellemes rajzokat készített *Benedek Kata.* A kiváló gyermeknevelő, *Baloghy Mária* mindezt egybeszerkesztette, s a régi magyarbarát *Helmi Helminen* finnre fordította. A legnagyobb csoda pedig az, hogy akadt finn könyvkiadó, aki ezt a bájos magyar babakönyvet, anyagi áldozatot és kockázatot nem tekintve, elkészítette. S amint értesülünk róla, a finn gyermekek, különösen leánykák — hiszen nekik készült, — nagy örömmel forgatják. Igaz, a fordító igyekezett a könyvet minél jobban finnesíteni. Talán jobb lett volna a magyar neveket meghagyni. De így is, ahogy van, őszinte örömmel üdvözöljük a könyvet. Bizonysága annak, hogy a magyar szellem az ifjúsági irodalom terén is

utat tör külföldre, hogy minél jobban megismerjenek bennünket, szokásainkkal, ruházatunkkal, napi ügyes-bajos dolgainkkal együtt. Ez a babakönyv játszva, de tárgyilagos komolysággal ismerteti meg a finn gyermekekkel a magyarságot. Erre van szükség!

VILJO TERVONEN: *Antti Jalava ja Unkari.* (Jalava Antal és Magyarország). Suomalainen Suomi c. folyóirat 1939. évfolyamának 2—3. számában. Ma, amikor oly sokan panaszkodnak, hogy testvérnépeinket nem ismerjük eléggé, amikor minden turista a finn-magyar rokonság első felfedezőjének képzeli magát, szinte lenyűgöző hatást kelt ennek az alapos tanulmánynak az olvasása. Megérdemelné, hogy hosszabb ismertetés helyett szóról-szóra magyarra fordítsa valaki. A mult század hetvenes éveibe tekint vissza a szerző s alapos tájékozottsággal ismerteti *Antti Jalava* pályafutását, a magyarság érdekében kifejtett tevékenységét finn hazájában. A. Jalava a nagy építők kortársa volt: *Budenz József, Hunfalvy Pál* és *Szinnyei József* segítségével ismeri meg a magyar földet és népet. E három név előtt a finn *E. A. Ingman, Oskar Blomstedt* és a magyar *Reguly Antal* említhető úttörőként, még a mult század közepe táján. A világháború előtti évekig A. Jalava tevékenységének igen sokat köszönhet a magyarság. A helsinki egyetemen a magyar nyelv lektora volt. Az idősebb finn nemzedékek magyarbarát tagjai majdnem kivétel nélkül az ő tanítványai voltak, de a jelenlegi tudósnemzedék nem egy nyelvésztagja is Jalavától tanulta a magyar nyelvet. Szerencsés gondolat volt, hogy a Suomalainen Suomi (Finn Finnország)lapjain V. Tervonen méltó emléket állított nemzetünk e nagy barátjának. A nagy magvetők közé tartozott Jalava. Ma, amikor boldog-boldogtalan arat a néprokonsági mozgalom szántóföldjén, szinte különös a hozzá hasonlatos ember. Sokszor támadták, ócsárolták magyarbarátságáért. Nem törődött vele. Haladt a maga útján rendületlenül előre. Magyarbarátságánál csak jelleme volt nagyobb. Nálunk már csak az idősebbek emlékeznek reá. Nem árt, ha a köteles hála fényszórójával egy pillanatra megvilágítjuk nevét a fiatalabb magyarság előtt is. Antti Jalaváról még írnunk és beszélnünk kell nekünk magyaroknak is.

SUOMEN SOTILAS *(A finn katona).* Helsinki, 1938. *Bulgáriának szentelt ünnepi szám.* A budapesti bolgár követség szíves ajándékaképen került kezünkbe a finn hadsereg hetilapjának ez az ünnepi száma. Krétapapíron, számos fényképpel, címlapján a bolgár cár arcképével, a bolgár állam címerével, a finn és bolgár zászló színes nyomásával, nagy gonddal, ízléssel és áldozatkészséggel készült. Felmerül a kérdés, mi adott alkalmat, hogy finn testvéreink Bulgária, s főként hadserege ismertetésére ilyen pompás ünnepi számot adjanak ki? A magyarázat igen egyszerű. Tavaly volt 60 esztendeje, hogy az 1877—78-as orosz-török háborúban a finn gárda csapatai is harcoltak a Duna déli partján, a Balkán-hegység hegyei és völgyei között, Bulgáriának a török uralom alól való felszabadításáért. Finnországban ma is igen gyakran éneklik a „török háború indulóját". Egy-két jellemző sora magyarul körülbelül ezt mondja: „Jaj, de sokat áztunk-fáztunk az Alduna partján... Ott nyugszanak hős fiaink a balkáni sáncokban... Suomi, édes otthonunk, világon sincs párod néked". Valóban, érdekes véletlene a sorsnak, hogy az orosz-török háború idején, mint az orosz hadsereg egységei, a Helsinkiből elindult s szinte Konstantinápolyig elvetődött finn katonák harcoltak egy távoli testvérnép, a török eredetű bolgárok felszabadításáért. Finnországban még

ma is él néhány veterán, aki résztvett ebben a bulgáriai hadjáratban. A hatévtizedes forduló alkalmával Boris bolgár cár ezeket emlékéremmel tüntette ki. Mi, magyarok, őszintén örülünk, hogy e hozzánk nyelvi, illetve faji eredetünk szempontjából oly közel álló két testvérnemzetünk egymás között is a barátság szálait szövi. Igaza van az egyik cikkírónak: a bolgárok és a finnek között sok a hasonlóság. Véleményünk szerint a finnek az észak bolgárai, a bolgárok pedig a Balkán finnjei. A Suomen Sotilas ünnepi számában Bulgáriát, népét, történetét, gazdasági és kulturális viszonyait ismertető cikkeket olvasunk finn, bolgár és francia nyelven. Bevezetőt írt maga a finn köztársaság elnöke, *Kyösti Kallio*. Külön érdekesség a füzetben a budapesti finn követ, *O. Talas* megemlékezése a török háború finn veteránjairól, valamint feleségének, *L. Talas*-nak hangulatos útirajza Bulgáriáról. De a leglelkesítőbbek azok a cikkek, amelyek a bolgár hadseregről szólnak s őszinte bámulatunkat váltják ki azok a fényképek, amelyek a bolgár hadsereg alakulatait ábrázolják: lovasságot, tüzérséget, gyalogságot, gépesített osztagokat. *Ilyen* hadseregre bármely ország büszke lehet. Hiába akarták a világháború után — hozzánk hasonlatosan — Bulgáriát tönkretenni. Ebben a népben olyan faji tulajdonságok találhatók, amelyek biztosítják számára az élethez, sőt a *különb* élethez való jogot: a vezető szerepet. Némi lelkiismeretfurdalással lapozgatjuk a finn katonai folyóirat bolgár számát: ebben is, amint sok másban, megelőztek finn testvéreink. Igen alkalomszerű volna nálunk is efféle bolgár számot kiadni. Addig is, amíg ez megtörténik, a finn vezércikkíró zárószavait ismételjük: Óvjad Isten s védelmezd Bulgáriát!

PETŐFI SÁNDOR: *„János vitéz" és egyéb költemények*. Japáni nyelvre fordította Ferdinandus W. Metzger. Rajzolta Nagy Ödön. Fordító kiadása, Tokyo, 1938. I—X + 245 l. Aranysárga színű selyembe kötve, kitűnő minőségű japáni papirosra nyomtatott könyvet, drága és kedves ajándékot hozott a posta Nipponból. A Turáni Társaságnak egyik régi s már évek óta Japánban élő lelkes tagja japáni nyelvre fordította Petőfi János vitézét. A kötetet a költő arcképe díszíti s a magyarbarátságáról jól ismert *dr. Shiratori Kurakichi* professzor előszava teszi értékesebbé. Nagy Ödön rajzai népies indítékaikkal sikerültek. Nem ártott volna belőlük több is. A János vitézen kívül 16 Petőfi-költemény fordítása olvasható a kötetben. A kiválogatást *hozzáértés* jellemzi. Petőfi leíró, szerelmi és hazafias líráját A csárda romjai, Kis-Kunság, A hó, a holt föld téli szemfedője, Te a tavaszt szereted, Távolból, Meddig alszol még, hazám? Pató Pál úr, Nemzeti dal, Csatadal, Egy gondolat bánt engemet... Az Alföld, A puszta télen, Est, Fa leszek, ha... Szeptember végén és Reszket a bokor, mert... c. költemények klasszikus tömörséggel jellemzik. Ez a kötet méltóképen alkalmas arra, hogy a magyar irodalom színvonalát és Petőfi költészetét a japáni olvasóközönség előtt ismertesse. Petőfi költői arcképének teljessé tétele céljából azonban nem ártott volna még egy-két családi vonatkozású versét is lefordítani. A nagy szeretettel készített kötetért minden közreműködő iránt legőszintébb hálánkat fejezzük ki. A fordító személyes áldozatkészsége iránt pedig csak a legnagyobb elismeréssel adózhatunk.

LAJTHA EDGÁR: *Japán tegnap, ma és holnap*. Dante, Budapest, 1936, 292 l. és 32 műmelléklet. A szerző úti élménynek nevezi könyvét. Olyan ember élménye, aki útja előtt Japánról hajszálra oly keveset tudott,

mint azok, akiknek könyvét szánta. E szerénykedő vallomás ellenére is meg kell állapítanunk, hogy a szerző célját tökéletesen elérte: Japán háromszoros megértése és megértetése tekintetében nagyszerű stílusművészetével, az élmények értelmes feldolgozásával, érdeklődésünket az első mondattól az utolsó szóig feszültségben tartó előadásmódjával a legtökéletesebbet nyujtotta. Japán szerinte szociális családi állam. Hagyomány és újszerűség, ragaszkodás az ősi rögökhöz és elszánt akarat az új hódításokra, kultúra, polgáriasultság, ipar, kereskedelem és politika azok a területek, amelyeket többhónapos tartózkodása idején a szerző alaposan tanulmányozott. Legfontosabb azonban a japáni hadsereg szellemének, szervezetének, hivatásának és hivatástudatának jellemzése. A szerző eltalálta azt a módot, hogy miképen ismertessen meg egy hatalmas nép minden problémájával, anélkül, hogy a száraz statisztikai adatok tömkelegével elszédítené olvasóját. Lépésről-lépésre halad. Megírja, hol és hogyan került először érintkezésbe Japánnal s amint körüljár a szigetországban, az újonnan meghódított tartományokban, a fényképezőgép lencséjének élességével és könyörtelen pontosságával elmondja mindazt, amit látott. Aki tisztában akar lenni a japáni kérdés lényegével, olvassa el mielőbb ezt a könyvet. Nemcsak tanulságos, de a szó nemes értelmében vett szórakoztató, szellemi üdítést nyujtó munka. Nem ártana megjelentetni második kiadását, mert az első, értesülésünk szerint már szinte teljesen elfogyott. A kiadótól a Turáni Társaság könyvtára *Forbát Róbertné* szíves közbenjárásával tudta csak megszerezni az egyik utolsó példányt. Fogadja ezért, a kiadóval együtt, őszinte köszönetünket.

MŰVÉSZET

A finn zene német folyóiratokban. A német zenetudomány sohasem haladt el észrevétlenül a finn zene szépségei mellett. Mert a finn műzene fejlettsége általánosan elismert, s a népdalok gyüjtésében megelőzték a legtöbb európai nemzetet. De ezek csak külső okok. Belső oka talán azzal magyarázható, hogy a finn zene német telepesek közvetítésével észrevétlenül is sok germán vonást tartalmaz. *Pacius* (a nemzeti himnusz megzenésítője) és *Faltin*, a helsinkii egyetem néhai zenei nevelője s a finn műzene szárnybontogatói — német telepesek. Ez is hozzájárulhat ahhoz az öntudatlan rokonszenvhez, amellyel a német zenetudomány kíséri a finn zenei élet kialakulását. A német zenei folyóiratok sohasem zárkóztak el a finn zenei élet ismertetésétől. A *Die Musik* nem először méltatja a finn műzenét. *Flodin* adatszerűen beszámoló cikke (Entwicklung d. Musik in Finnland II. 11.) után *Nimann* áldoz a finn zene mai nesztorának méltatására tanulmányt (XIII. 4.). Az akkor még csupán ötvenedik esztendő felé haladó s a jövő évben a hetvenötödik életévét betöltő *Sibelius* nemcsak Suominak legnagyobb zeneköltője, hanem az utóromantikus szimfónikus és kamarazene-irodalomnak is világhírű művelője. Műveit éppúgy előadják Londonban, mint hazájában.

Ha nem is tartalmaz új megállapításokat, mégis fontos az olvasóközönség tájékoztatása szempontjából *dr. Nikolaus van der Pals* összefoglaló dolgozata, mely szintén e folyóiratban jelent meg (XXX. 2.). Pals a Kalevala-mondakör ösztönző hatásának említése után rátér a finn zene-

szerzők ismertetésére. Három nemzedéket különböztet meg a finn műzene kialakulásában. Az elsőt *Melartin*, a konzervatórium nemrég elhúnyt igazgatója, a másodikat *Palmgren*, a finn kórus- és zongoraművek szerzője képviseli. Az újak közül *Merikanto, Järnefelt, Kuula, Madetoja* nevét ragadja ki. A fiatal zeneszerzők közül Uomo *Klammi* (1900), Eino *Linnala* (1895) nevét jegyzi fel.

Igen érdekes, s sok találó mozzanatra mutat rá Fritz *Bose* karjalai útitudósítása, mely a fiatal, de egyik legkitűnőbb német zenei folyóirat hasábjain jelent meg. (Archiv. f. Musikforschung III. 1. 96—117. l.) E fontos tanulmány teljes címe: Typen der Volksmusik in Karelien. Ein Reisebericht. Bose magasszínvonalú értekezésében délkeleti Finnország zenéjéről, Viipuri környékének népzenei jellegzetességéről számol be. Hangjegymellékletként is közöl munkadalt s runot a kantele születéséről. Tanulmányának egyik legérdekesebb része: a népies hangszerekkel foglalkozó fejezete.

A kantelének, a legelterjedtebb népies hangszernek ismertetése után a lószőrkantelét, azaz finnül jouhikantelét említi meg. Bose átvéve Curt *Sachs*nak, a berlini egyetem hangszertörténeti professzorának elnevezését Streich-Leiert mond. Megállapítása szerint ez a vonóshangszer ma már kihalt, s csak az osztjákok és vogulok használják (110. l.). Bose nézete ebben az esetben helyesbítésre szorul. Bose, úgylátszik, azonosítja a finn lószőrkantelét az öthúros lírával, melyet a vogulok *szankultap*nak, az osztjákok pedig *naresz-juh*nak, azaz zenefának mondanak. Ez *Pápay* leírása alapján „hosszúkás, vékony fenyőfából készített ládika. A húrjait rénszarvasinból készítik, használat előtt halenyvvel bedörzsölik és úgy pengetik" (Ethn. XXIV. 261. l.). Ha azonos hangszercsalád tagja is, mégis könnyű rámutatni eltérő vonásaikra. A finn vonóslira 2—3 húros, osztják-vogul rokona öthúros. Ez pengető hangszer, míg a finn lírát vonóval szólaltatják meg. Épp ezért némileg alakja is módosul.

Bose megemlít még néhány kevésbbé elterjedt népies hangszert. Szól az egyhúros hegedűről (Kastengeige), melyen polkát, s más tánczenét adnak elő. Ez a hangszer visszavezethető a középkori *trumscheit*re, azaz a trombitahegedűre. Továbbá fontos a *ruokspilli*, mely a klarinéthez hasonlít s a régi szerkezetű trombita-harmonika, mely szintén felhangzik néha a falu zenéjében. Bose tanulmánya egyaránt érdekli a zenetudóst és az etnográfust. *Sonkoly István*

A „Viipuri Dalostestvérek" hangversenyei Budapesten és Debrecenben. Az egyik legkitűnőbb finn vidéki dalosegylet, a *Viipuri Dalostestvérek (Viipurin Lauluveikot)* külföldi hangversenykörútja során meglátogatta Magyarországot is. Budapesti hangversenyük rendezésében az Országos Magyar Dalosszövetség, az Egyetemi Énekkarok és a Magyar-Finn Társaság működtek közre. Április 22-én, a Zeneművészeti Főiskola nagytermében volt alkalmunk meghallgatni *Theodor Björklund*, kiváló karmesterük vezénylésével megtartott hangversenyüket, melynek során az ismertebb finn zeneszerzők: Järnefelt, Genetz, Madetoja, Merikanto, Krohn, Klemetti, Kuula, Melartin, Törnudd, Linnala, Palmgren, valamint Sibelius műveiből énekeltek. Fegyelmezett és képzett énekkar művészi teljesítményében gyönyörködhetett az egybegyült nagyszámú közönség. A „vájtfülű" kritikusok azonban észrevehették, hogy az énekkar ezen az estén nem a legjobb tudása szerint szerepelt. Oka lehetett ennek a finnek számára szokatlan meleg, s talán még inkább a hosszú utazás, meg a

zsúfolt budapesti társadalmi elfoglaltságuk okozta fáradtság. Volt nem egy dal, amelyet más finn énekkaroktól, más alkalmakkor sikerültebb előadásban hallottunk. Szilárd a hitünk, hogy pihentebb állapotban még jobban fokozhatták volna sikerüket, amely így is szép volt. A közönség kedves est emlékeivel távozott. Másnap, április 23-án Debrecen város, a debreceni egyetem és a városi dalárda vendégeiként az ottani Arany Bika-szállóban ismételték meg hangversenyüket. Budapesti tartózkodásuk idején a finn követség estélyén is szerepeltek. Dalaikat a rádió közvetítette. Kormányzó Urunk Őfőméltósága is fogadta a nála tisztelgő finn dalosokat, akik résztvettek *Axeli Gallén-Kallela* budapesti emléktáblájának leleplezésén is. Hangversenyeik jövedelmét a finn dalosok nemeslelkűen a magyar a magyarért mozgalom javára ajánlották fel.

Finn szokás szerint, énekelt dalaik finn szövegét és magyar fordítását ismertető füzetben kinyomtatták s a közönség rendelkezésére bocsátották. Kénytelenek vagyunk ez alkalommal kitérni egy olyan kérdésre, amely körülményesebb megfontolást igényel: a fordítás kérdésére. A dalok magyar szövegét olvasgatva, s összehasonlítva az eredetivel, önkéntelenül állapítható meg: de nagy költő Vikar Béla! Fordításainak minden ize és porcikája olyan, mintha a finn eredetit olvasnók. Bán Aladár, Faragó József műgonddal fordítanak, bár akad egy-két részlet, amelynek értelmezésével nem mindenben értünk egyet. Miklós József lendületesen fordít, s ami a fő, természetes könnyedséggel fűzi egybe a sorokat. A finn andalgó azonban nála sokszor székely csürdöngölő lesz. Borzalmasak azonban egykori kedves és tehetséges tanítványunk, Kulai Sándor „műfordításai". Kulai lehet ügyes sporttudósító, de más a rögzítő-óra kezelése és más az esztétika műszerének, a stílusnak forgatása. Kérve-kérjük Kulait, hagyja abba a versfordítást. A magyar irodalom minden vonatkozásban magasabb fokon áll, mintsemhogy „balambériád"-jainak tartós sikerére számíthasson. Aggodalmunk annál indokoltabb, mert értesülésünk szerint, bizonyos tényezők Kulait több mű finnre meg magyarra való fordításával bízták meg. Nos, a finn-magyar irodalmi kapcsolatok fejlesztése nem lehet sem családi hitbizomány, sem kalitatív ténykedés. A fordítás művészet, melynek alapszabálya: jót s jól! Elég volt a fércmunkákból. Inkább semmit, mint dilettáns kezdetlegességeket. Ezt a véleményünket egyszer illetékes tényezők előtt, éppen Finnországban is kifejtettük. Nem árt megszívlelni tanulságait se nálunk délen, se ott fenn északon.

Lea Isotalo zongorahangversenye. A Zeneművészti Főiskola nagytermében május 12-én rokonszenves, fiatal finn zongoraművésznő mutatta meg tudását a magyar közönségnek. *Bach—Busoni* „Chaconne"-jával kezdte, majd *Chopin*-sorozat, *Schumann*-tanulmányok, *Debussy* és *Palmgren* szerzemények után *Liszt* XI. rapszódiájával fejezte be a tikkasztó hőség ellenére is szép számmal egybegyűlt hallgatóság előtt műsorát. Lea Isotalo művészete még nem érte el végleges kialakultságát, de ezzel szemben nagy erénye fejlődésre képes fiatalsága. Reméljük, hogy legközelebbi látogatása alkalmával érettebb, fejlettebb művészetével az ideinél is nagyobb sikert ér majd el. Visszavárjuk ezt a tehetséges finn művésznőt.

A Magyar-Nippon Társaság gordonkahangversenye. *An Ekitai*, a tokiói Teikoku zeneakadémia volt tanára május 17-én este a Nemzet-

közi Klub helyiségében, a Magyar-Nippon Társaság védnökségével gordonkahangversenyt tartott. A sikeres est műsorán Bach, Händel, Strausz és az előadóművész saját művei szerepeltek.

Fodor László: Templom egere Finnországban. A helsinkii Koitto-teremben az ottani Népszínház művészei sikeres előadásban újították fel ezt a nálunk már elfeledett, de egykor sokat játszott darabot. A helsinkii svéd színház már játszotta ezt a művet nagy sikerrel. A sajtóbírálat barátságosan fogadta Fodor színdarabját, de a *fordítás nyelvezetét* kifogásolják. A színészek, a rendező és a díszletező munkáját dícsérik.

Adatok a finn színházi életből. A finn állami színügyi bizottság elnöke, a nagy magyarbarát *K. S. Laurila* egyetemi tanár érdekes jelentésben számolt be a finn színházi viszonyokról. Finnországban a színház elsősorban a nemzeti műveltség alakító tényezője s csak másodsorban üzleti vállalkozás. A finnek szeretnek színházba járni s ez az oka, hogy a gazdasági világválságot is szerencsésen vészelték át a finn színházak. A finn Nemzeti Színházzal és a Finn Operával együtt 150 állandó színház és 5000 műkedvelő társulat dolgozik a színházi kultúra terén Finnországban. Imponáló számok.

Az Estonia társulat vendégjátéka Helsinkiben. Néhány évvel ezelőtt észt ballet mutatkozott be a finn közönség előtt. Május hó elején az észt Nemzeti Színház (Estonia) ment át Helsinkibe s a nyelvi nehézségek ellenére nagyobb sikere volt, mint a balletnek. Műsoron szerepelt *A. Kitzberg* népies vígjátéka, az észt függetlenségi törekvések korából. Felvetődik a gondolat, nem volna-e érdemes egy magyar válogatott társulatnak északi portyára indulni? (Varsóban és Stockholmban franciául, Rigában németül, Észt- és Finnországban magyarul lehetne szerepelni prózadarabbal. S milyen sikere lenne magyar színészek előadásában valamelyik rendesebb operettünknek! Az Estonia példája mutatja, hogy a nyelvi nehézségektől nem kell tartani.)

Akarod? *Johannes Semper*

Mondd, mire vágyol?
Pénzre, amennyit ember elérhet?
Akarod? Letépem a fényfoltokat a fákról,
vagy sebes madárrá változom, ha kéred:
átszelem cikkázva az eget
s elhozok majd csörömben egy csillagot;
vagy fenyőfa csúcsáról piros tobozt szedek.
Szitakötőt fogjak? Akarod?
Kell pillangó? Kék, lilás és rózsaszínben lángol ám!
Hajdiszül tán a holdat kívánod?
Játsszam Liszt Capriccioso-ját zongorán?
Akarod, hogy felgyujtsam a világot?
Óvatosság! A szemekben már ég is talán. —

Észtből fordította: *Képes Géza*

A TURÁNI TÁRSASÁG ÜGYEI

Bizalmas értekezletek. Az 1938/39. év folyamán három ízben volt Fenséges Védnökünk, *József Ferenc* kir. herceg elnökletével bizalmas értekezlet *Cholnoky Jenő* elnök lakásán. Időpontjuk: 1938 december 13, 1939 február 8 és 1939 március 29. Ezeken az értekezleteken Társaságunk ügyvezetői, valamint az esetről-esetre meghívott állami hivatalos és illetékes tényezők vettek részt. Megbeszélésre került a Társaság ügyeinek legfőbb irányítása, valamint a néprokonsági egyesületek együttműködésének megvalósítása.

Választmányi ülések. Az idei esztendő első felében két ízben tartottunk választmányi ülést, mégpedig január 27-én és május 19-én. Mindkét alkalommal *Cholnoky Jenő* elnökölt. *Gergelyffy Gábor* igazgató mindkét ízben tájékoztatta a választmányt a Társaság anyagi helyzetéről. A december havi közgyűlés óta kiadásaink és bevételeink a költségvetési előirányzat keretén belül mozognak. Társaságunk anyagi helyzete megnyugtató. A mérleg aktív. A főtitkár a Társaság szellemi működéséről számolt be. (L. alább.) A januáriusi választmányi gyűlésen *Réty Gyula* tagtársunk, a gazdasági szakosztály, valamint a Felvidékkel való kapcsolatok felvételére vonatkozó indítványait terjesztette elő. A választmány ezeket elfogadta, de kérte az indítványozót, hogy részletes javaslatait írásban terjessze elő, s nyujtsa át az igazgatónak. *Bendefy László* könyvtáros ugyanekkor a könyvtár átrendezésének munkálatairól tett jelentést s folyóiratunk kiadásával kapcsolatban tett gazdasági vonatkozású indítványokat. Könyvállományunk 1200 mű.

A néprokonsági egyesületek megbízottainak együttes ülése. A néprokonsági társegyesületek harmónikus együttműködését mind a hivatalos tényezők, mind a Turáni Társaság őszintén óhajtják és célszerűnek tartják. Előzetes bizalmas megbeszélések után Társaságunk elnökségének meghívására 1939. évi február hó 17-én a Turáni Társaság, a Magyarországi Turán Szövetség, a Magyar-Nippon Társaság, a Magyar-Finn Társaság, a Magyar-Észt Társaság, a Finnugor Kultúrbizottság Magyar Osztálya és a Székesfővárosi Iskolánkívüli Népművelési Bizottság képviselői Társaságunk helyiségében eszmecserét folytattak. A jegyzőkönyvet *Virányi Elemér* írta s azt eljuttattuk részint az illetékes hivatalos tényezőkhöz, részint a megbeszélésen képviselt Társaságok Elnökségéhez, észrevételezés, illetve hitelesítés céljából. A megjelentek különböző szempontokból világították meg a kérdést. Az együttműködésre való készség általában minden oldalról megnyilvánult. Sajnos, a március 17-ére egybehívott második megbeszélésen, mely az ügyben dönteni lett volna hivatott, már egyik társaság képviselője sem jelent meg, kivéve az elnöklésre készülő Paikert Alajost, a Turáni Társaság örökös tb. elnökét. Igy ez a kényes kérdés újabb kátyuba jutott. A Turáni Társaság mindenesetre megtette a maga kötelességét e tekintetben s a jövőre nézve minden felelősséget elhárít magától, mind a hivatalos fórumok, mind a nagyközönség előtt.

Előadások, ünnepélyek. Januáriustól április végéig kilenc ízben tartottunk felolvasó ülést, két ízben ünnepi ülést, s résztvettünk egy jubileumi estebéd rendezésében. Kár, hogy az április 30-ára tervezett

szegedi vándorgyűlés rajtunk kívül álló okok miatt elmaradt. Érdekes tartalmú és a háttérben működő tényezőket leleplező cikket olvashattunk ezekről az okokról a *Magyar Nemzet* c. napilapban, szegedi tudósítójának tollából, 1939 május 2-án.

Előadásaink időrendje és tárgya:

1939 január 13. *Bartucz Lajos:* A magyarság faji összetétele; *Kovács-Karap Ernő:* A faji fejlődés és a faji tulajdonságok okai.

1939 január 20. *Bendefy László:* Magyer, Jeretány fejedelem székvárosa. Vetített képekkel.

1939 január 27. *Jeney Endre:* Mit mutatnak a vércsoportvizsgálatok? Vetített képekkel.

1939 február 3. *Megyeri József:* Régi kínai szokások a Li-ki alapján.

1939 február 16. *Habán Jenő:* Hogyan lett Japán világhatalommá?

1939 február 24. Észtország nemzeti ünnepe alkalmával ünnepi ülés. Műsora: *Cholnoky Jenő* elnöki megnyitója, *Csekey István* előadása Az észt példa címen, *Mányoky Vilma* értekezése Az észt nők honvédelmi szervezete címen, *Virányi Elemér* bemutatása *A. Gailit* „Ősi föld" c. regényéből, magyar fordításban. *Paikert Alajos* üdvözölte a megjelent diplomáciai képviselőket és zárószavakat mondott.

1939 március 17. *Papp László:* Utazásom a Lappföldön; *Papp Sándor:* Budapesttől a Jeges-tengerig.

1939 március 24. *Vikár Béla:* Georgiai emlékek; *Faragó József:* Eino Leino, a finn Petőfi.

1939 március 30. *Vikár Béla* 80. születésnapja alkalmával három irodalmi és négy néprokonsági társaság rendezésében vacsora a Carlton-szállóban. A Turáni Társaság részéről asztalbeszédet mondott *Paikert Alajos* és *Virányi Elemér.*

1939 április 21. *Pogrányi Nagy Félix:* Az etruszk és szumír nyelv kérdése; *Torbágyi Novák József Lajos:* Az ősi szekérvár.

1939 április 28. A japáni császár születésnapja alkalmával ünnepi díszülés. Műsora: *Paikert Alajos* elnöki megnyitója, *Habán Jenő:* Császári költők Japánban; *Mezey István:* Tentyosetu, a császár születése napja.

Társaságunk XIII. évi nyelvtanfolyama. Társaságunk finn, bolgár, török, kínai és japáni nyelvtanfolyama április hónap folyamán zárult. A japáni csoport záróvizsgáján képviseltette magát a budapesti japáni követség s a szorgalmasabb hallgatók számára jutalomkönyveket adott. A finn követségtől 9 db jutalomkönyvet kaptunk, a finn tanfolyam kitartó buzgalmú hallgatói közt való szétosztásra. Fogadja mindkét követség Társaságunk legőszintébb hálájának kifejezését.

Könyvadományok. Társaságunk könyvtára az elmult év folyamán értékes adományokban részesült. A Révai cég kiadásában, *Cholnoky Jenő* és munkatársai feldolgozásában megjelent ötkötetes hatalmas munka: A föld felfedezői és meghódítói; a Dante kiadónál megjelent *Lajtha Edgár:* Japán tegnap, ma és holnap; a Franklin-cég kiadásában megjelent *Némethné Sebestyén Irén* fordította finn regény, *F. A. Sillanpää:* Silja; *Baloghy Máriának Helmi Helminen*től finnre fordított Babakönyve (Tyttikirja); *Metzger Watanabe Ferdinándtól* japáni nyelvre fordított *Petőfi:* János vitéz és egyéb költemények; a finn követségtől kapott

Topelius: Maamme kirja; *Jankovich Ferenc* verskötete: A viharhoz, gyarapították adományozás útján könyvtárunkat. Az értékes és szép könyvekért a nemeslelkű adományozóknak legőszintébb hálánkat fejezzük ki. Ugyancsak őszinte köszönettel tartozunk *Jeney Endre* debreceni ny. r. egyetemi tanár úrnak, aki január 27-én tartott előadása alkalmával bejelentette, hogy a szemléltetésül használt s maga tervezte *Streng*-féle vérgenographiai háromszögtérképeket a Turáni Társaságnak adományozza.

Cserepéldányként kapja Társaságunk az *Uusi Suomi* c. finn, az *Ankara* c. francia nyelvű török, a *La parole bulgare* c. francia nyelvű bolgár napi-, illetve hetilapokat. Megkaptuk a *Heimotyö II.* c. finn, az *Eesti Hôim* c. észt néprokonsági kiadványt, továbbá a *Kurtulus* és *Bozkurt* c. töröknyelvű folyóiratot.

Összefoglalásképen megállapíthatjuk, miként azt utolsó választmányi ülésünkön az elnöklő Cholnoky Jenő kifejtette, hogy az elmult évad folyamán Társaságunk anyagiakban gyarapodva, szellemiekben előrehaladva, értékes alkotómunkát végzett.

HIREK

Arvi Järventaus temetése. A magyar nemzet őszinte finn barátjának, *Arvi Järventaus*nak temetése egyházi pompával, katonai tiszteletgéssel és nagy társadalmi részvéttel történt f. évi június 10-én. A tuusulai templomban történt beszentelés után kisérték az elhúnyt írót és evangélikus lelkészt utolsó nyugvóhelyére. A helsinki Finn-Magyar Társaság koszorúját *A. Kannisto* egyetemi tanár megható beszéd kíséretében helyezte el. Koszorút hozott magyar részről *Weöres Gyula dr.*, a helsinki és *Farkas* Jenő dr., a tartui egyetem magyar lektora. Weöres Gyula gyászbeszédében a Petőfi Társaság és a debreceni egyetem részvétét is tolmácsolta.

Volter Kilpi halála. (1874—1939.) Az újabb finn irodalom egyik legjobban értékelt kiválósága, *Volter Kilpi* június hónapban, kevéssel A. Järventaus elhúnyta után, meghalt. 1933-ban jelent meg „Alastalon salissa" (Az alastaloi udvarházban) c. hatalmas regénye. A finn önállóság után írta meg „Nemzeti önvizsgálat" és „A jövő küszöbén" c. nemzetbölcseleti műveit. A finn bírálat azon a véleményen van, hogy Kilpi jelentőségét csak a jövő fogja igazán megmutatni.

E. N. Setälä emléke. A nagynevű finn tudós és államférfi, nemzetünk egyik legőszintébb barátjának 75. születésnapja alkalmával Kokemäkiben, az Aalto-Setälä udvarház épületén bensőséges ünnepség keretében emléktáblát lepleztek le, a család tagjai, nagyszámú barátok és tisztelők részvételével.

Uj tanszékek a finn egyetemeken. Örömmel és szerencsekívánataink tolmácsolásával közöljük, hogy nemzetünk régi barátja s a néprokonsági eszme egyik legrendíthetetlenebb bajnoka, a Magyarországon is jól ismert *Lauri Kettunen*, a helsinki egyetem nyilvános rendes tanára lett. Eddig mint a kelet-tengeri finn nyelvjárások rendkívüli tanára működött Helsinkiben. A köztársasági elnök rendelkezése alapján a mult év végén ezt a tanszéket átszervezték s azóta Kettunen professzor az észt nyelv és irodalom, valamint az észttel rokon nyelvek ny. r. tanára lett. Sok szerencsét kívánunk neki ebben a hatáskörben.

Az 1922-ben a finn nemzet önkéntes adakozásából alapított *turkui* finn nemzeti egyetem a fejlődés útjára lépett. Alapításakor 10 rendes tanszéke volt, humanisztikus és a természettudományi fakultások szerint. Az idén márciusban elfogadott tervezet szerint most 7 új tanszékkel bővülne az egyetem (főleg nyelvészetiekkel) s két jogi tanszék is létesülne. Tervbe vették öt lektorátus szervezését, továbbá tanársegédek alkalmazását. *Célszerű lenne, ha az egyik Finnországba küldendő magyar ösztöndíjas a finn egyetem anyagi megterhelése nélkül vállalná a magyar lektor kötelességeinek teljesítését.*

Itt említjük meg, hogy a finn közoktatási kormányzat *Rómában Finn Intézetet*

szándékozik alapítani. Másrészről felvetődött a terv, hogy a Helsinkibe küldött észt, magyar és más rokonnépbeli ösztöndíjasok számára *Fenno-Ugria Otthon* elnevezéssel otthont kellene építeni.

A Finn-Magyar Társaság közgyűlése Helsinkiben. Március 24-én tartotta a Finn-Magyar Társaság ezévi közgyűlését, *A. Kannisto* egyetemi tanár elnökletével. A vezetőség tagja lett *Weöres Gyula dr.* magyar lektor is, titkára *Miklós József* festőművész. A társaság tiszteleti tagjává választották **Szinnyei Józsefet, gróf Teleki Pált, Hóman Bálintot, Nagy Emilt** és **Zsirai Miklóst.**

Március 15-ének megünneplése Helsinkiben. Felemelő hangulatú ünnepséget rendezett a helsinki egyetem aulájában idén a Finn-Magyar Társaság. *A. Kannisto* elnök megnyitója után *Zsirai Miklós*, a budapesti egyetem tanára méltatta a nap jelentőségét és *Edwin Linkomies* finn egyetemi tanár tartott ünnepi előadást. Művészi zeneszámok emelték az ünnep fényét.

Ambrus Tibor előadása Finnországban. A Turáni Társaság régi tagja, *Ambrus Tibor* kormányfőtanácsos a Finn-Magyar Társaság meghívására március hónapban több előadást tartott Helsinkiben és finn vidéki városokban. Főleg a magyar anya- és csecsemővédelem szervezetét ismertette, a Zöld-kereszt mozgalom, valamint a Stefánia-Szövetség működésének jellemzésével. Helsinki előadását március 28-án tartotta, „Der Menschenschutz als gesellschaftsbildender Faktor" címen.

A finn-észt nemzeti tudományok kutatóinak kongresszusa. Ezt a kongresszust f. évi június hó 1—4. napján tartották meg Helsinkiben Az első három napon szakszerű előadásokat tartottak a finn-észt irodalom, nyelvészet, történelem, régiségtan és néprajz legkiválóbb tudósai: *L. Kettunen, G. Suits, V. Tarkiainen, O. Loorits, J. Mägiste, A. Saareste, V. Nissilä, A. Annist, E. Norman, V. J. Mansikka, G. Ränk, A. Hämäläinen, F. Linnus, H. Moora* és *A. M. Tallgren*. A negyedik napot kirándulás követte.

A Finn Képzőművészeti Társaság 75 éves. Fényes ünnepségeket rendeztek a finn művészek társaságuk jubileuma alkalmával. A társaság elnöke a Magyarországon is jól ismert *Yrjö Liipola*. A szerencsés társaság 100.000 finn márkát kapott ajándékba (kb. 10.000 pengőt) ez alkalommal.

Észt követség Budapesten. Tallinnból érkezett hírek szerint az észt állam budapesti diplomáciai képviseletét követséggé szervezi át. Örömmel közöljük ezt a hírt, mert benne a néprokonsági eszme terjedésén kívül Magyarország diplomáciai jelentőségének fokozódását is látjuk.

Nemzeti nevek Észtországban. A nálunk oly sok szempontból vitatott és hányt-vetett névváltoztatási kérdésre csattanós választ ad észt és finn testvéreink magatartása. Ott is volt sok idegenhangzású név, de a függetlenség kivívása óta erős mozgalom indult meg a nevek észtesítésére, illetve finnesítésére. A hivatalos tényezők ez elől a mozgalom elől minden akadályt elhárítottak. Finnországban a szegénysorsúakat névváltoztatási ügyük elintézésében társadalmi egyesületek anyagilag is segítették. Százezrével történtek névváltoztatások. Az egymilliós észt nemzet 1935-ben nemzeti propaganda-ügyosztályt állított fel. Ennek működése folytán azóta *183,000* névváltoztatás történt. Jelenleg még 140,000 észt ember visel idegenhangzású nevet. Álláspontunk fedi finn és észt testvéreink felfogását: magát magyarnak valló ember nem viselhet idegenhangzású nevet. Az egyénnek semmi haszna belőle, a nemzet pedig csak kárát vallja, főleg külföldi vonatkozásban.

Kunder Antal magyar kir. kereskedelmi és iparügyi miniszter északi útja. A finn-magyar, illetve észt-magyar állami vegyesbizottságok tárgyalására, *A. Jaakson* észt és *U. Hannula* finn közoktatásügyi miniszterek meghívására *Kunder Antal* miniszter hivatalos kísérettel Észt- és Finnországba utazott. Ez alkalommal megkapta az észt Fehér Csillag-rend I. osztályú nagykeresztjét, illetve a finn Fehér Rózsa-rend I. osztályú nagykeresztjét, a magyar-észt és a magyar-finn kapcsolatok ápolása terén szerzett kimagasló érdemeinek jutalmazásául. A hivatalos tárgyalásokon kívül a miniszter és kísérete mindkét testvérországban gyönyörű kirándulásokon is résztvett.

Államfők kitüntetései. A Kormányzó Úr Őfőméltósága *III. Boris* bolgár cár Őfelségének a magyar érdemrend nagykeresztjét a koronával adományozta. — Az észt köztársaság elnöke a magyar királyság kormányzójának, *Horthy Miklósnak* az észt Fehér Csillag érdemrend nagykeresztjét adományozta a nyaklánccal. — Ugyanezt a kitüntetést kapta meg a finn köztársaság miniszterelnöke, a nemrégiben 60. életévét betöltött *Cajander*.

Pályázat finn-ugor himnuszra. A finn-ugor kultúrbizottság multévi, Helsinkiben tartott ülésén pályázatot hirdetett finn-ugor himnuszra. Megzenésítésére kü-

lön pályázatot hirdetnek. A legjobb magyar költői mű 100 pengő jutalomban részesül. A pályázatokat a szerző nevét tartalmazó jeligés levélben augusztus 1-ig kell elküldeni *Csekey István* egyetemi tanár címére, Szegedre.

Előadás a finn földreformról. *T. M. Kivimäki*, Finnország volt miniszterelnöke, a helsinki egyetem tanára, a Magyar Külügyi Társaságban f. évi április 14-én érdekes előadásban ismertette a finn földreformot. Kifejtette, hogy a földreform nem egyszeri és hirtelen változást jelentett a finn gazdasági életben, hanem folytonos, évszázadok óta tartó folyamat. Rámutatott arra, hogy az újabb földelosztási intézkedések politikai és katonai szempontból is nagyjelentőségűek.

Finn tanulók Magyarországon. Június 6-án *F. A. Heporauta* és *V. Musikka* helsinki líceumi igazgatók vezetésével 31 finn cseretanuló érkezett Budapestre. Egy hónapig maradnak hazánkban s július 2-án a magyar cserediákokkal együtt utaznak vissza Finnországba.

A finnek honvédelmi áldozatkészsége. A feszült nemzetközi helyzetre való tekintettel az idén május 16-án Finnország valamennyi rendű és rangú dolgozó és kereső polgára aznapi keresetét honvédelmi célokra ajánlotta föl. A nyári hónapokban pedig minden szabad idővel rendelkező ifjú, főleg az értelmiségiek köréből, a keleti határra ment, hogy az erődítményeken dolgozzék. Résztvesznek ebben a munkában a finn asszonyok és leányok is. E hír hallatára eszünkbe jut: vannak kis népek, amelyek *nagy nemzetek*.

A Magyar-Bolgár Társaság miskolci tagozata. F. évi április 2-án megalakult a Magyar-Bolgár Társaság miskolci tagozata. Résztvett ezen dr. *Stoil Stoilov* budapesti bolgár követ is. *Fekete Bertalan* polgármester beszéde után a tagozat elnökévé *Szántay-Szémán István* prelatust választották.

Magyar-japáni kultúregyezmény. A magyar országgyűlés mindkét háza elfogadta és törvénybeiktatta a magyar-japáni barátsági és szellemi együttműködésről szóló törvényjavaslatot. A finn, észt és bolgár kultúregyezmény után ez már a negyedik magyar törvény, amelyben a néprokonsági eszme, illetve a turáni gondolat érvényesül. Csattanós válasz ez azoknak, akik a turáni eszmét felhőkben való lovaglásnak minősítették. Az idő nekünk dolgozik...

Szomszédaink és a finnek. Finn testvéreinkkel való rokoni és kulturális kapcsolataink ápolása közben új versenytársak tűntek fel a láthatáron. A boldogult Csehszlovák köztársaság legutolsó finnországi követe annyira haladt, hogy nagyszerűen megtanult finnül. Finn nyelven tartott legnagyobbszabású beszéde — szerencsénkre — egyúttal búcsúbeszéde volt finn barátaitól s talán a diplomáciai pályafutástól is. Dvoracsek urat és feleségét a mult karácsonyi búcsúzásuk alkalmával, így is ajándékokkal halmozták el finn barátaik, mint az az *Uusi Suomi* c. napilap 1938 december 28-án megjelent számának fényképén látható. **Mansikka** egyetemi tanár a búcsúteán bensőséges beszédben búcsúztatta a csehszlovák követet és nejét.

Nem kevésbbé heves érzelmekkel viseltetnek a rideg észak finnjei iránt keleti szomszédaink. Máris szépszámú barátot tudtak maguknak szerezni Helsinkiben, akikkel együtt ünneplik a „zecse máj"-t, a valamennyi egyesülés közös egyesülési ünnepét: május 10-ét, azt a napot, amikor ökölbe szorul minden magyar ember keze. S mivel keleti szomszédaink naptara tudvalevőleg kétharmadrészben ünnepnapokból áll, lesz elég alkalom a finn-román barátkozás hangoztatására. Egyik diplomatájuk máris megállapította, hogy Finnország és Románia sorsában, történelmében rendkívül sok a közös vonás, sőt azonosság. Ha ez így folytatódik, egyszerre azon vesszük magunkat észre, hogy a finnek a magyarok helyett a cseheket és a románokat tartják rokonnemzetnek. Amennyire a finnek becsületességét és jóhiszeműségét ismerjük, szinte dátumra meg mernők jósolni ennek bekövetkezését. Mert hiszen egy *Tiberiu Morariu* nevű román újságíró máris azt hangoztatja a finn újságok hasábjain, hogy *Románia az utolsó nyugati védőbástya a mohamedánizmussal szemben*. Mi, magyarok, eddig azt hittük, hogy mi voltunk ez a bástya, hiszen még ma is ettől a „bástya-szereptől" koldulunk. Ha a finn sajtó mást kezd hirdeti olvasóinak, úgy mi magyarok kötelességünknek tartjuk, hogy bocsánatot kérjünk, *ha eddig mást hazudtunk volna nekik*... Testvéreinknek.

Őrzők, vigyázzatok a strázsán!

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

„Élet" Irod. és Nyomda Rt. XI., Horthy M.-út 15. — Igazgató: Laiszky Jenő.

A TURÁNI TÁRSASÁG

Védnöke:

vitéz dr. József Ferenc kir. herceg.

Elnöke:

Dr. Cholnoky Jenő egyetemi ny. r. tanár.

Alapító és örökös tiszteletbeli elnöke:

Paikert Alajos ny. államtitkár.

Tiszteletbeli elnökei:

Dr. Darányi Kálmán ny. m. kir. miniszterelnök, a Képviselőház elnöke
Dr. Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter
Dr. Pataky Tibor államtitkár
Dr. Szily Kálmán államtitkár
Dr. Tahy László ny. államtitkár
Vig Albert ny. h. államtitkár
Vikár Béla ny. elnöki főtanácsos
Zsedényi Béla ny. h. államtitkár.

Alelnökei:

Dr Bán Aladár m. kir. kormányfőtanácsos
vitéz Galánthay Glock Tivadar ny. tábornok
Kállay Ubul ny. főispán, a MABI alelnöke
Dr. Kovács-Karap Ernő ügyvéd
Dr. Marzsó Lajos m. kir. főgeológus
Dr. Mezey István ügyvéd, tb. japáni egyetemi tanár
Dr. Pröhle Vilmos egyetemi ny. r. tanár.

Igazgató:

Dr. Gergelyffy Gábor ny. rendőrtanácsos.

Főtitkár:

Dr. Virányi Elemér áll. gimn. tanár.

Ügyész:

Dr. Doros György ügyvéd.

Könyvtáros:

Dr. Bendefy László mérnök.

A Számvizsgáló Bizottság:

Elnöke:

Dr. Thegze-Gerber Ferenc, a Legfőbb Állami Számszék ny. tanácselnöke.

Rendes tagjai:

Kenézy Zoltán, a Legfőbb Állami Számszék ny. tanácselnöke
Podhorszky Vilmos, az országgyűlés ny. számszéki főigazgatója.

Póttagjai:

Réty Gyula MFTR tisztviselő
Vargyassy Márton számvevőségi főtanácsos.

A Választmány rendes tagjai:

Balogh Andor ny. OTI vezérigazgató
Dr. Baranyai Zoltán miniszteri tanácsos
Dr. Bartucz Lajos egyetemi rk. tanár
Csepreghy Béla ny. dzsidáskapitány
vitéz Csécsi Nagy Imre ny. altábornagy
Faragó József áll. gimn. tanár
Dr. Gévay-Wolff Nándor ny. államtitkár
Dr. Habán Jenő egyetemi előadó
Dr. Jalsoviczky Károly államtitkár
Dr. Jeney Endre egyetemi ny. r. tanár
Koritsánszky Ottó, a Gyógyszerész-Szövetség elnöke
Kulin István okl. mezőgazda
özv. dr. Kurtz Gusztávné ny. tanárnő
Dr. Lechner Jenő műegyetemi ny. r. tanár
Dr. Megyeri József áll. gimn. tanár
vitéz dr. Nagy Iván miniszteri titkár
Novágh Gyula, a Székesfővárosi Iskolánkívüli Népművelési Bizottság igazgatója
Dr. Paikert Géza miniszteri o. tanácsos
Dr. Péch Aladár ny. tanker. főigazgató
Dr. Pogrányi Nagy Félix miniszteri o. tanácsos
Dr. Réthly Antal egyetemi ny. rk. tanár
z. Szabó János cserkészfőtiszt
Dr. Fülei Szántó Endre miniszteri tanácsos
Szentgáli Antal, a Közmunkatanács ny. alelnöke
Dr. Felvinczi Takács Zoltán, a Keletázsiai Múzeum igazgatója
Thoroczkay Wigand Ede m. kir. kormányfőtanácsos
vitéz Uhry Dezső Hangya főtisztviselő
Vaszy Viktor zeneakadémiai c. igazgató
Végh Jenő GyOSz titkár
báró Villani Lajos m. kir. követségi tanácsos.

Választmányi póttagok:

Boér György szkv. hadnagy
Torbágyi Novák József Lajos tanár.

Titkárok:

Kiss Adrienne
Romhányi Tivadar.

NÉPROKONSÁGI SZÉPIRODALOM:

Kalevala, második kiadás, Vikár Béla fordítása.
Kalevipoeg, az észtek nemzeti eposza, Bán Aladár fordítása.
Napnyugati madarak, Képes Géza versfordításai (finnből és észtből is).
Északi fény, finn költők versei magyarul. Fordították Vikár Béla és munkatársai.
Bolgár költők antológiája, Boikliev Dimo fordításai.

*

J. Linnankoski: Dal a tűzpiros virágról. Finnből fordította Némethné-Sebestyén Irén.
F. E. Sillanpää: Silja. Finnből fordította Némethné-Sebestyén Irén. (Most jelent meg.)

*

A. Gailit: Tenger. Észtből fordította Virányi Elemér.
A. Kivikas: Lápvirágok. Észtből fordította Virányi Elemér.
M. Metsanurk: Beront az élet. Észtből fordította Bán Aladár.
H. Tammsaare: Az erdőárki gazda. Észtből fordította Bán Aladár.
F. Tuglas: Végzet. Észtből fordította Virányi Elemér.
E. Wilde: A hegyfalvi tejesember. Észtből fordította Bán Aladár.
(A hat kötetből álló észt sorozatot a gyomai Kner I. nyomda adta ki.)

*

Húsz bolgár novella. Fordította Vásárhelyi Pál.

NÉPROKONSÁGI SZAKIRODALOM:

Bartucz Lajos: A magyarság antropológiája. (Most jelent meg.)
Csekey István: Északi Irások. (Tanulmányok a finn és észt kultúrélet köréből.)
Isirkoff: Bulgária.
Kodolányi János: Suomi, a csend országa.
Kogutowicz—Teleki: Finnek, észtek. (Egyetemi-nyomda kiadása.)
Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. (A Tud. Akadémia kiadása.)
Pósta Béla: A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben.
Felvinczi Takács Zoltán: Buddha útján a távol keleten. (Új könyv.)
Virányi Elemér: Észt-magyar művelődéstörténelmi kapcsolatok.
„ „ Fejlődéstani szempontok az észt irodalomban.
„ „ A finn és észt közoktatásügy szervezete.
Zsirai Miklós: Finnugor rokonságunk. (A Tud. Akadémia kiadása.)

*

A Turáni Társaság kiadóhivatalában kedvezményes áron kaphatók a Turán c. folyóirat régi évfolyamai (1913, 1917, 1918, 1921—1936).

„Élet" Irod. és Nyomda Rt. XI., Horthy M.-út 15. — Igazgató: Laiszky Jenő.

TURÁN

MAGYAR NÉPROKONSÁGI SZEMLE

FŐSZERKESZTŐ
CHOLNOKY JENŐ

SZERKESZTŐ
VIRÁNYI ELEMÉR

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

BUDAPEST 1939
XXII. ÉVF. VI. SZÁM

TARTALOM

Az úttörő. Reguly Antal száz éve. *Virányi Elemér* 101
Északi vártán. *H. Visnapuu—Képes G-Virányi E.* 103
Zempléni Árpád emlékezete. *Bán Aladár* 104
Északi fény. *Jankovics Marcell* 108
A szarvas osztják és amerikai ábrázolásmódja s ennek vallási alapja. *Kállay Ubul* 109
Elnöki megnyitó Törökország nemzeti ünnepén. *Cholnoky Jenő* ... 113
Kemál Atatürk emberi sorsa. *Medriczky Andor* 115
A turáni eszme és a török-magyar kapcsolatok az utolsó évszázadban. *vitéz Horváth Béla* 119
Kínai krónikások feljegyzései a húnokról és magyarokról. *Keöpe Viktor* 123
Otec Paiszij, a bolgár szabadság előhírnöke. *Bödey József* ... 127
Magyar, Jeretány keleti fejedelem székvárosa. *Bendefy László* ... 132

Irodalom.

A Nobel-díjas F. E. Sillanpää regénye: Silja. *Varga Anikó;* Bán Aladár: Uráli dalok. *Párkányi Norbert;* Zempléni Árpád: Hátrahagyott verseiből. *Virányi Elemér;* Zichy István gróf: Magyar őstörténet. *Bendefy László;* Suomen Sotilas (A finn katona) magyar-észt-finn száma. *Virányi Elemér;* Felix Oinas: Petőfi. *Virányi Elemér* 140

A Turáni Társaság ügyei 147

A szakadék szélén. *Uuno Kailas—Tarczay Gizella* 149

Hírek 150

Zempléni Árpád levele Vikár Bélához 156

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Országháza XI. kapu.

Szerkesztésért és kiadásért felel: *Virányi Elemér dr.*

Előfizetési ár évi 6 pengő. Egyes szám ára 2 pengő.

A Turáni Társaság tagjai tagilletményül kapják.

Kérjük a rendes tagokat tagdíjuk megfizetésére, a törzstagokat önkéntes hozzájárulásra.

Más néprokonsági egyesületek igazolt tagjai számára az évi előfizetés ára 3 pengő.

A Finnugor Kultúrbizottság tervei szerint készült, s a Helsinkiben tartott 1938. évi tanácskozáson elfogadott hivatalos *finnugor néprokonsági jelvény* Társaságunk helyiségében, valamint Jerouschek K. jelvénykészítő üzletében (Bp., IV., Váci-u. 39) kapható. Ára 1.50 pengő.

A címlapot tervezte *Virányi Endre* festőművész.

AZ ÚTTÖRŐ

Reguly Antal száz éve

1839 november 8-án érkezett meg a budapesti egyetem kiváló tehetségű végzett joghallgatója, a zirci származású Reguly Antal Finnországba. Nyolc év mulva, 1847-ben, Gräfenbergben keres gyógyulást, a magyar földön pihenést, majd egy németországi vízgyógyintézetben menekülést a sorsául jutott végzet elől. Lángész volt ő is, mint annyi vele egyívású honfitársa s testi-lelki összeroppanással végezte, mint a XIX. század derekán oly megdöbbentően sokan, épen a legjobb magyarok közül. Az érdem jutott osztályrészéül s nem a szerencse. A szerencse pedig nem egyéb, mint az érdemtől való lopás, mondja keserűen, de nem minden szellemesség nélkül a francia Etienne Rey. A nyelvünk eredete és hovátartozásának megállapítása során végzett kutatásokban Regulyé marad az érdem, amíg magyarok élnek, a szerencse fiai pedig csak neki köszönhetik, ha emlegetik őket.

Jogásznak készült s tehetsége alapján lehetett volna vagyonos ügyvéd, magasrangú bíró vagy méltóságos rendű állami tisztviselő. Már ifjúkorában ismerte jól hazáját, megjárta Nyugat-Európát s únta Dél-Európát. Északra vágyott, a titokzatos és kifürkészhetetlen északra, amely előbb vagy utóbb elsorvasztja a déli népek hetyke fiait. Stockholmban találkozik a hazafias tevékenysége miatt otthonról elmenekült finn A. J. Arvidson-nal s ez a találkozás, 1839-ben, új életútra téríti. A finn-magyar rokonság kérdése kezdi foglalkoztatni. Megismerkedik Sajnovics, Gyarmathy meg a finn Castrén tudományos műveivel s elhatározza, hogy életét a magyarság eredete tisztázásának, valamint az összes finn-ugor népek nyelvével, hagyományaival, multjával és jelenével való tüzetes megismerkedésnek szenteli. Ezért először is Finnországba megy s 1840-ben bejárja az ország elrejtettebb zugait, megtanulja a finn nyelvet, felhatol a lapp földre s 1841-ben visszatér Helsinkibe. Tudja jól, hogy korábbi tanulmányai miatt mennyire hiányosak nyelvtudományi szakismeretei s ezért lázas buzgalommal tanul tovább. Megtanul észtül s nyilván ő az első magyar, aki ezt a rokon nyelvet megismerte. Átmegy Szentpétervárra 1841 nyarán, hogy a volgai finn nyelvek: a zürjén, mordvin, cseremisz, továbbá a magyar nyelvtörténeti szempontból fontos csuvas-török nyelvet megtanulhassa. A kimerültség első jelei mutatkoznak rajta. Súlyosan megbetegszik s ezzel kapcsolat-

ban erőt vesz rajta a csüggedés s már-már minden tervéről lemondani készül. Az észtországi származású K. E. Baer, a szentpétervári orosz császári akadémia tagja, valamint a magyarorosz származású Balugyánszky Mihály, a szentpétervári egyetem első rektora, majd államtitkár, tartják benne a lelket. K. E. Baer epés cikket ír a szentpétervári német újságban a híres magyar mágnásokról, akik nem tartják érdemesnek, hogy a magyarságot érdeklő fontos kérdésben önmagát szinte feláldozó fiatal tudóson segítsenek. De Baer tévedett, mert a Magyar Tudományos Akadémia 1842-ben — ugyan kinek másnak, ha nem Széchenyi Istvánnak volt erre is gondja — 1000 pengő forintot szavazott meg Reguly tervezett útjának költségeire. A fiatal tudós egyúttal azt is elérte, hogy nem kényszerült továbbra is önmagára utaltan „monologizálni", hanem mint a magyar tudományos körök elfogadott és megbízott képviselője folytathatta munkáját.

1843 októberében végre elindulhatott. A finn-ugor nyelvcsalád ugor ágát keresi fel, amely az addigi feltevések szerint is a legközelebb áll a magyarsághoz: a vogulokat és az osztjákokat. Nagy örömére szolgált, midőn az ugoroknál találkozott a kiváló finn nyelvtudóssal, A. Castrénnal, akit már 1840 óta ismert, s aki finn nyelvi tanulmányaiban nagy segítségére volt. Két évig kutat, gyüjt, tanul az ugorok földjén. Egészsége szemlátomást romlik. S mi az elismerés? Most meg a szentpétervári orosz akadémia tudós tagjai áskálódnak ellene. Szerencsétlenségnek tartják, hogy Reguly elindult kutatóútjára, holott nem is nyelvész. Atyai jóbarátja, Baer tanácsára visszaindul. Utközben a volgai finn nyelvekkel foglalkozik, főleg a cseremisszel, mordvinnal meg a csuvas-török nyelvvel. Idehaza Toldy Ferenc kél pártjára s 1845-ben kiadja a Regulyalbumot, hogy ennek jövedelméből támogathassák a fáradhatatlan kutatót. 1846-ban ér csak vissza Szentpétervárra, hogy a magával hozott s magyar tudományos szempontból felbecsülhetetlen értékű nyelvészeti, néprajzi, népköltészeti és földrajzi anyagának elrendezéséhez és kidolgozásához kezdjen. De az oroszok is hálásak lehetnek neki, mert mérhetetlen birodalmuknak egy addig alig ismert részéről, az északi Uralvidékről készített — noha ma már elavult és kezdetleges — térképpel ajándékozta meg őket s rengeteg néprajzi, földrajzi meg nyelvi adattal. Térképének elkészítése után, mely 16 nagy negyedrét lapból áll, magyarázó jegyzetekkel s 180 mérföldnyi területről, 1847 végén hazatért Magyarországba.

Itthon nem várta kényelmes állás. Gräfenbergbe ment, hogy megrongált egészségét gondozza. Az 1848-as változások során kinevezték a pesti egyetemi könyvtár első őrévé. Tíz évig élt még, 1858 augusztusában bekövetkezett haláláig, de arra már képtelen volt, hogy munkájának gyümölcsét learassa. Hunfalvy Pál, Budenz József, Munkácsi Bernát, Pápay József foglalkoztak gazdag hagyatékával, amelynek egyrésze még most is kiadatlan.

Reguly akkortájt indult kutató útjára, mikor Körösi Csoma Sándor, 1842-ben, a messze Indiában örök álomra húnyta szemét. Mindketten idegenben, javarészt idegen segítséggel dolgoztak a magyarság javára. Azt tudjuk, hogy Körösi Csoma marék rizzsel s csésze teával tengette napról-napra életét. Nem kevésbbé érdekes volna megtudni, hogy miből is élt tulajdonképen Reguly Antal nyolc évig, a rideg északon, mostoha viszonyok és ellenséges körülmények között.

A magyar összehasonlító nyelvtudomány alapját vetette meg s egymagában többet végzett, mint gondtalan körülmények között élő hivatalosan fémjelzett állami tudósok egész sora. Ő az első s alighanem egyetlen tudósunk, aki valamennyi finn-ugor nyelvet gyakorlatilag ismerte. Multunk tisztázása közben az őstalajig hatolt, mígnem „fáradt teste földbe, lelke égbe szállt". Kortársai talán észre sem vették, viszont a jövő tudományos fejlődése el sem volt képzelhető nélküle. Most, amikor száz éve annak, hogy áldozatos útjára elindult, őszinte kegyelettel gondolunk példaadó alakjára. *Virányi Elemér*

Északi vártán

Henrik Visnapuu

Tőlünk sem német, sem orosz had
egy szippantásnyi levegőt
vagy rögnyi anyaföldet nem orozhat.

Nem forgács ez a nép itt,
mely korcs fenyőfa törzséről lepattan,
és fennakad a parti homokon.
Árboc e nép: áll büszkén, konokon,
s viharok, vad szelek hiába tépik.

Ezt a talajt népünk úgy elborítja,
mint délceg, sűrű fenyves.
Más fajból származó magot
földünk méhébe nem vesz.
Mocsárból rétek lesznek, házhelyek
s terem e téren kétmilliós nép
az eltiport egymillió helyett.

Jajgatnak itt még a kövek
elleneink lépte nyomán
s lankad anyáink térde, lába,
ha visszasírnak rabságuk korába.

Csak tárd ki torkodat,
kétfejű lompos szörnyeteg:
erőnket meg nem törheted!
A koponyákat számolgasd a harcmezőn!
Igazság napja gyúl, ha megszűnik a véreső.
— Ez a nép fegyvertől, vértől meg nem riad,
Északon is vannak még férfiak.

Miként a kis planétát
a mindenség törvénye szállni készti,
amíg egyensúlyban tartják nagy égitestek:
így tör előre Észti.

Észtből fordította: *Képes Géza* és *Virányi Elemér*

EMLÉKEZÉS ZEMPLÉNI ÁRPÁDRA

1939 október 13-án mult húsz éve, hogy Zempléni Árpád megtért őseihez a tőle annyira szeretett magyar föld ölébe. A temetés komor hangulatát még sötétebbé tette a zordon sors, mely akkor széttördelt hazánkra nehezedett s majdnem reménytelen keserűséggel töltötte el lelkünket. A koporsóban fekvő emberi roncs mintha a magyarságot allegorizálta volna; úgy éreztük, hogy a nemzeti multnak egy ihletett regőse fekszik előttünk a virágos ravatalon, s eszünkbe jutottak költőnk e szavai:

Ha meghalok, állítsatok síromra
Egy lángoló szövétneket.
Legjobban akkor égtem én is,
Mikor legjobban besötétedett. (Szövétnek.)

Igen, Zempléni regős volt, akinek lantja a legszebb hangokat épp a magyar nemzet legsötétebb éveiben zengte. Regős volt, amint annak alakját a magyar folklór jeles mestere, *Sebestyén Gyula* „A regősök" (1902) című kötetében főkép a vogul-osztják hagyományok alapján megrajzolta. A regős eszerint énekléssel bűvölő sámán, pogány pap volt, aki réületében az elődök szellemei közé szállt, hogy ott lelke megteljék azoknak jövőbe látó bölcseségével s a mult hagyományainak csodatévő erejével. S Zempléni hosszas keresgélés, tévelygés után végre csakugyan rátalált arra a forrásra, melynek mélyéből legtisztább ihletét merítette: a rokon népek hagyományos költészetére s ezzel örök emléket állított nevének.

Egyik életírója (Lakatos László, 1934.) méltán panaszolja, hogy e nagytehetségű költőnk, aki életében széles körben vívott ki magának elismerést, halála után hamar feledésbe merült. Ha nem is fogadjuk el egészen ezt a megállapítást, azt kell mondanunk, hogy az írónak általában igaza van. Mert Zempléni neve él ugyan a „kevés választottak" emlékezetében, de az olvasóközönség bizony megfeledkezett mind az édesszavú, népszerű trubadúrról, mind az irodalmi fórumok koszorúzta, akadémikusan komoly epikusról és ódaköltőről. E megemlékezésnek két oka van. Az egyik, a kevésbbé lesujtó, magában a költőben van. Zemplénit ugyanis nem mindenki tudja teljesen megérteni. Ehhez általában olvasottság s legjelesb műveinél az ősrégi turáni népek szellemi hagyományaiba való elmerülés szükséges. A másik ok — ami elszomorítóbb — az a határtalan közömbösség, amellyel a magyar középosztály főleg a költészet termékei iránt viseltetik. Találóan írja Z. „Minek?" c. versében:

Ki a vakoknak festeget,
Ki magyarul ír verseket,
Ki süketeknek hegedül:
Elpusztul nyom ne'kül.

De Zemplénit nem felejtették el, legalább nem teljesen! Ma is vannak hű olvasói, ha nem is számban, de irodalmi képzettségben nyomósak. S ezek gyönyörködnek értékes alkotásaiban, elsősorban a Turáni Dalok című verskötetében, mely 1910-ben jelent meg s németre és angolra fordítva külföldön szintén méltó feltűnést keltett.

Nem szándékszom ez alkalommal Z. egész költői munkásságára kiterjeszkedni. Főleg azt óhajtom vázolni: miben emelkedett költőnk a legmagasabbra s mi tartja fenn emlékét legmaradandóbban.

Ötvennégy évre terjedő életében aránylag bő termést nyujtott. Különböző csoportosításban napvilágot látott rövidebb versei, prózai elbeszélései s részben kéziratban maradt különböző tárgyú értekezései és elmélkedései, valamint kéziratban őrzött négy drámai műve nemcsak kiváló költői tehetségről, de nem közönséges olvasottságról, nyelvtudásról s bölcselkedő, elmélkedő hajlamairól is tanuskodnak. Költeményes kötetei és „Dido" c. „lírai regénye" után a XX. század küszöbén ébredt valódi költői hivatására, mely abban állt, hogy a magyarral rokon vagy rokonnak tartott népek hagyományos költészetének mivoltát, szépségeit és eredetiségét föltárja nemzete előtt, s ezzel mintegy új ösvényt jelöljön a magyar költészet további fejlődésének s nálunk is úgy legyen, mint a Kalevala mondja:

Az új ösvény innen indúl,
innen megy az út ezentúl.

Kora ifjúsága óta kutató, forrongó szellem volt. Jól mondja:

Roppant eszmékkel bibelődtem
És ettem száraz kenyeret. (Huszonöt év.)

Lírai köteteiben nagy számmal találkoznak elmélkedő, bölcselkedő és szatírikus versek. A világ folyásával, az emberiség erkölcsi színvonalával korántsem volt megelégedve — s legkevésbbé volt elragadtatva a hazai állapotoktól. Legmélyebb elkeseredésében néha kíméletlenül, de ekkor sem igazságtalanul leckézteti nemzetét, pl.:

Cogito

Gondolkozom, tehát vagyok.
Nem gondolkozik, aki nincs,
S ki nem gondolkozik, a' sincs.
Ergo: nincsenek magyarok.

Biztos ismertető jel ez:
Ma is él Arisztotelesz,
Minket meg biztat Széchenyink:
Magyarország nem volt, de lesz.

Lendületesebben fejezi ki ugyanezt a következő versben:

Túlterhelés

Túlterhelni tudománnyal
Magyar embert hasztalan.
Túlságig csak az lakik jól,
Akinek étvágya van.

Nem kap csömört, hideglelést,
Aki sokat nem evett,
Az a méreg nem halálos,
Mit az ember be se vett.

Az ilyfajta kifakadások azonban csak szórványosak nála s abból az indulatból fakadnak, hogy nemzetét mindenben kiválónak, más népeknél különbnek szerette volna látni. De ezt szerinte csak úgy lehetne elérni, ha régi tunyaságunkkal, nemtörődömségünkkel szakítunk s a műveltebb nyugati nemzetekhez szabjuk magunkat, lerontva bennünk a régi embert, mint ezt egy rövidke versben így fejezi ki:

Törmelék

Ahol rombolnak, úgy építenek,
Sok törmelék van ott.
Elmémben én is rontom keletet
S építem nyugatot.

Hosszú utat kellett megtennie a költőnek, míg e felfogástól a Turáni Dalokig érkezett. Csalódnia kellett a nyugati eszmékben: a liberalizmusban, a szocializmusban s a néptestvériség eszméjében, amelyeknek pedig versei tanusága szerint a mult század utolsó éveiben oly lelkes híve volt. S ezt a nagy változást a költő lelkében a turáni népek hagyományaiban való elmerülés hozta létre. Mert Zempléni, bár szaktudósnak nem nevezhető, komoly ismereteket gyüjtött az említett irányban. Kevés turánista volt és van, aki oly buzgalommal, és szorgalommal tanulmányozta volna a turáni csoporthoz számított kihalt és élő nemzetek hagyományait és történelmét, mint ő, mikép ezt főleg a Turán című folyóiratban megjelent értekezései bizonyítják.

De mi fordította Z. Á. figyelmét erre a tárgykörre? Mint a vele való baráti érintkezéseimből tudom, először *Munkácsi Bernát* és *Pápai József* vogul-osztják tárgyú könyvei, később pedig *Vikár Béla* Kalevala-fordításai: főkép a Magyar Könyvtárban megjelent Lemminkäinen-runók. E buzdító nyomokon indulva a budapesti könyvtárakban végzett kutató munkát, melyben hűséges élettársa, felesége is készségesen segítségére volt. Ennek köszönhető, hogy Z. ez idétt, a jelen század első évtizedében valóságos poeta doctus lett, ami egyáltalában nem vált hátrányára, mert az így szerzett tudás adott komoly alapot és valószerűséget turáni költészetének.

Mint említők, legértékesebb alkotása és pedig nemcsak a turánistákra, hanem az egész magyar költészetre nézve is a *Turáni Dalok* c. kötete, mely nagy feltűnést keltett irodalmi körökben és beható méltatásban részesült. Ez foglalja magában azokat az epikai és lírai verseket, amelyek a költőnek a turáni kérdésben való elmerüléséből származtak. A kötetben a „turáni"-nak nevezhető költemények száma nem nagy. A 45 versből csupán 19 sorolható ide s az is csak a legszélesebb értelemben vett turánizmus szerint, ha t. i. ide számítjuk a sumir-babiloni hagyományokat s az eddai költészetben rejlő ural-altájinak tartott elemeket is. A szűkebb, reálisabb alapon álló turánizmus (ural-altáji) ér-

telmében csak 15 „turáni" költemény van e gyüjteményben. A sumir-babiloni tárgyú 4 költemény ez: a remek „Istár és Gilgamosz", a plasztikus „Isten kapuja", az egyszerűségében találó „Isten kardja" s a tökéletességében fölülmulhatatlan „A legnagyobb hős". Az eddai hagyományok alapján készült a zordon humorú „A kalapács" c. hosszabb költői elbeszélés. A 15 ural-altáji tárgyú költeményből 10 elbeszélő és 5 lírai. E versek a vogul, osztják, cseremisz, török, tatár és kalmük mondák tanulmányozására mutatnak. Az elbeszélők közül legkimagaslóbb alkotás az osztják hősének alapján készült „Bosszú" c. fantasztikus költői elbeszélés, mely nyelvében, verselésében és hangulatában bámulatos tökéllyel értékesíti mindazt, ami e kis rokonnép folklórkincséből sikerrel hozható át a magyar költészetbe. Ez az egy költemény is feledhetetlenné tenné Zempléni nevét a magyar költészet történetében. — A kevésszámú lírai vers közül legmegkapóbb a vogul nép szomorú sorsán kesergő „Halál a jégmezőn" című, de legnagyobb hévvel zeng a „Keletre magyar!" c. óda, mely valóságos turáni riadó.

Keletre magyar!
Tekints keletre!
Ott lelsz te dicső, nagy,
Rokon felekre!

Sajnos, az a nagy bizalom, mely ebből az izzóhangú ódából árad a keleti rokonok felé, eddig még nem igen talált visszhangra, leszámítva a nemes japáni népnek újabban többször megnyilatkozó érdeklődését a nyugati ural-altáji rokonok iránt. Önkéntelenül eszünkbe jut itt néhai *Setälä Emil*, a nagy finn-ugor tudós, aki gyakran hangoztatta, hogy a néprokonsági eszme szolgálatának igazi területe az irodalom, a művészet és a tudomány — tágabb értelemben az egész kultúra mezeje, ahol a sacro egoismo — az öntudatos nemzeteknek e mindenkori vezéreszméje — sohasem okozhat összeütközést a rokon népek között.

A Turáni Dalok sikere a költőt a megkezdett irányban való további működésre sarkalta. Ide tartozik még két nagyobb alkotása: a „Mogyoróbél herceg" vogul hősi-ének 1913-ból és „Vasfő és Ime" c. vogul rege 1918-ból.

Ha megismerkedünk költőnk egész poétai termelésével, pár szóval tán ekként jellemezhetjük tehetségét. Zempléni inkább a gondolat, mint az érzés lantosa. Mély, megkapó lírai hangulat, mely az idők folyamán sem fakulna meg, csak kevés versén ömlik el — inkább az ész s az ügyes, művészi elrendezés uralkodik művein, ezért az epikában emelkedett legmagasabbra. Különösen a jóízű, népies hangú humor az, ami becsessé teszi egyes alakjait. Nyelve, verselése folyton fejlődő; technikája előbb könnyed, simulékony; később nehézkesebb, de eredetibb és értékesebb. Nagy hajlama van a leíráshoz, egyes tárgyakat, szerkezeteket híven, szemléltetően tár elénk; valódi klasszikus tökéletességet ér el ebben. Ez az ügyesség, spekulatív hajlam egész életében megvolt benne s már gyermekkorában megnyilvánult, mint maga írja, hogy anyja egyszer így szólt hozzá:

Tanulj ki bármit, amiből megélsz,
Válassz magad: mesterség van elég.

Fúrni, faragni, látom, hogy szeretsz;
Van kedved hozzá? — asztalos lehetsz. (Költő leszek.)

Bármint áll a dolog, az kétségtelen, hogy Zempléni Imrey Árpád joggal tekinthető mind itthon, mind a külföldön az igazi turáni tárgyú és szellemű költészet megalapítójának. Kár, hogy a tőle kijelölt útról letért a kiváló költő, *Kozma Andor*, aki pedig hivatva lett volna e költői irányt tovább fejleszteni egész az époszi magaslatokig, mint ezt „Turán" c. (1922.) ősregéje bizonyítja. Ő azonban nagyon csekély mértékben vette tekintetbe a rokon népek hagyományait s inkább saját gazdag képzeletének kincstárából merített. Így is szép, értékes művet alkotott, de nem gyarapította a valódi rokonnépi költészetet.

E rövid megemlékezés főcélja az volt, hogy a magyar néprokonsági eszme híveinek figyelmét fölhívja az immár két évtizede porló költő műveinek ismételt tanulmányozására. Ápoljuk emlékét szeretettel, amint erre példát ad az ő melegszívű rokona, Riszdorfer Révész Anikónak, a költő hű élettársának testvére *Wágnerné Riszdorfer Elza*, aki áldozatos lelkesedéssel kiadta a költő hátrahagyott verseinek egy részét, főleg műfordításait (Sárospatak, 1939.). Ez a kötet még teljesebbé teszi a költő írói képét s irodalmunkat nem egy igazgyönggyel gazdagítja.

Bán Aladár

Északi fény

Ezer tó közt sír decemberi szél,
És zengi, zengi a Kalevalát...
A zuzmós mezőt fehér arcu tél
Ma vérpiros hímzéssel szövi át ...
Dolgos városon robban a bomba,
Iskola, kórház omlik a porba ...
Miért? — mert útban állt!
Száz orosz ágyú dörögve kiált:
Nincs több remény!
De északon ég — csillagtalan ég:
Az északi fény...

Sisakra ott bokréta nem telik,
Hát vérrózsát tűz a sok fiatal...
Az ágyúknak harangok felelik:
Ezerszer él, ki itt ma hóba hal...
...És mennek, mennek fekete sorban,
Étlen, szomjan, de nem letiportan,
Százezer asszony, százezer gyerek:
Hazát és jövőt ment ez a sereg...
Ha elfagy a kéz és bénul a láb,
Előre, fiam, — menj csak te tovább!
Van még remény!
Csak add a kezed, — majd visszavezet
Az északi fény...

Gonosz világ! önző, sötét idők,
Tudjátok, kik ők?
Akik előtt egy világrész meging?
Mi büszkén sírjuk: testvéreink...
A föld csupa bűn, —s ezer tó között,
Hol december vérszínbe öltözött,
Megcsillan még az elveszett erény...
E nemzet ott — nem alkudott,
E nemzet maga az északi fény...

1939. december 3. *Jankovics Marcell*

A SZARVAS OSZTJÁK ÉS AMERIKAI ÁBRÁZOLÁSMÓDJA S ENNEK VALLÁSI ALAPJA

Valószínűleg többen megütköztek azon, hogy legutóbbi dolgozatomban[1] a vogul, osztják és magyar **csodaszarvas** nyomait még Amerikába is követtem. Ugorok Amerikában? Indiánok Ázsiában? — kérdezhetné valaki.

A fejcsóváló kételkedőkkel már előre számoltam. De mégsem reméltem, nem remélhettem, hogy néhány hét múlva olyan bizonyítékkal állhatok elő, mely még a hitetlen Tamásokat is meggyőzheti állításaim helyességéről. Minden felesleges szófia helyett egyszerűen utalok az 1. ábra *a), b)* és *c)* rajzaira. Az *a) és b)*-t Zuni-indiánusok raj-

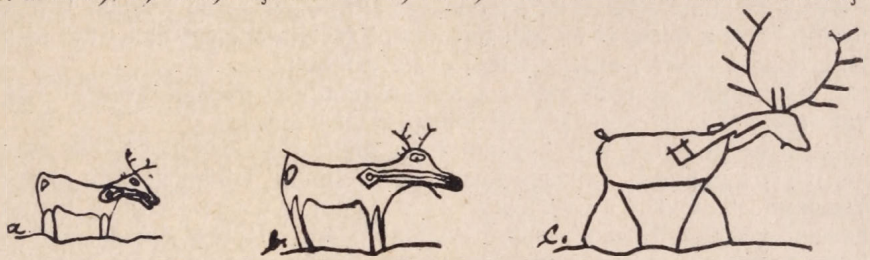

1. ábra.

zolták, a *c)*-t egy osztják ember. Mindhárom rajz közös vonása, hogy a **szarvas** *mellén egy tárgyat találunk, mely a szívet akarja ábrázolni és melyet a torokkal vonal köt össze.*

Ezt a jelképet más vonatkozásban is megtaláljuk (l. a 2. ábrát).

2. ábra.

A *d), e)* és *f)* ábra a minnesotai és wisconsini *Ojibwa*, a *g)* pedig Zuni-indiánusok rajza.

E rajzok a vallásos és mythológiai jelképek ama csoportjához tartoznak, melyek az embernek és az állatoknak csak bizonyos testrészein: a test nyílásain és izületein fordulnak elő. KREICHGAUER szerint e jelképek a földnek a láthatáron fekvő torkára utalnak.

Tulságosan messzire vezetne, ha e kozmológiai magyarázat további tárgyalásába bocsátkoznánk. De nincs is szükség erre. Mert egyrészt már Kreichgauer is hangsúlyozza, hogy a test mindenegyes nyílását Kansu-

ban egy külön *lélekkel* hozták összefüggésbe, másrészt, ugyancsak szerinte, az *a), b)* és *g)* rajzok a *vadászvarázslat* szolgálatában állanak.[2]

Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy a szokványos jelképpel bizonyos *testrészek mágikus erejére* akarnak utalni.

Ebben a kérdésben az Obdorsk környéki tundra-jurák-szamojédok áldozási módja a biztos útmutató. A *sjaadai*, a bálványfa elé egy edényben az áldozati állat *megfőtt* **szívét, nyelvét** és a **nyak** egy darabját helyezték, s az áldozó így szól: „Egyél! Engedélyezz nekem valami ételt!" Miután a gőz elszállott, maguk eszik meg az ételt. Az elmenetelkor minden világtáj felé meghajtják magukat, a *sjaadai* (bálványfa) előtt háromszor, s így szólnak: „Bár betegségtől mentesek maradnánk."

GAHS szerint, amint a **szív** a vér fő tartója, épúgy a **nyelv** és a **nyak** a *lélegzéssel* összefüggésben álló testrészeknek tekintendők. Az európai tundra-jurákok azt állítják, hogy az áldozat legfontosabb része a **lélek,** és az áldozati állatot azért kell megfojtás által megölni, hogy *lehellete,* azaz a **lelke,** el ne szálljon.[3]

Szív, nyelv és **nyak** pedig a testnek pontosan azon a területén vannak, amelyet a fentebb tárgyalt **jelkép** ki akar emelni.

Közbevetve meg kell jegyezni, hogy mind a szamojédok, mind az obi-ugorok vallásos szertartásai éppúgy telítve vannak *formalizmussal,* mint az északamerikai indiánusokéi.[4] E formalizmus legtöbbnyire apró-cseprő dolgokból áll, melyeket éppen ezért az egyes kutatók nem igen vettek figyelembe, pedig rendkívül fontosságúak.

Igy az *áldozásnak* is megvannak a maga íratlan szabályai: másképáldoznak a *szamojédok Num*-nak, az **égi** istennek, és másként *Ngaa*-nak, a **földi** szellemnek, a „halál"-nak.

Num-nak:	*Ngaa:*
fehér rénszarvast áldoznak;	(testén *fekete* szőr);
a *keletnek* néző áldozati állatot *megfojtják.*	a *nyugatnak* néző áldozati állat *szívébe kést döfnek.*
Az áldozati húst nyersen eszik meg, stb.	**Az áldozati húst főve eszik meg,** stb.[5]

Miután, mint láttuk, az Obdorszk-környéki jurákok a **szívet, nyelvet** és **nyakdarabot főve eszik meg,** az áldozatot itt is tulajdonképen *Ngaa*-nak hozzák. Ezt pedig azért fontos tudni, mert a jurákok hite szerint *Ngaa* segítőtársai a halál pillanatában megeszik az ember *lehelletét,* azaz **lelké**t, — **szívé**t pedig urukhoz, *Ngaa*-hoz viszik.[6]

A szarvas fenti rajzai tehát a **főtthúsáldozatot** kívánó *Ngaa*-hoz vezetnek bennünket. A **nyers és főtt étel** pedig az ugor szociológiában játszik nagy szerepet.

Egyszer a régi vogul-osztjákok hősök — meséli egy vogul monda — midőn a vadászatról megtérve, az elejtett vadból lakmározni készültek, hirtelen észrevették, hogy feléjük egész sereg ellenséges hős közeledik. Erre az előbbiek egy része ijedten futásnak eredt, de nem akarván ott hagyni a **húst,** azt **nyersen** ragadta magához: ezek azok, akiket **mos'-xum,** vagy *tarèm-sir xum,* **„istenszerű ember"** néven nevezenek. A többiek az éhségtől ösztönöztetve helyben maradtak s elkezdték üstökben **főzni a húst.** Ezeket az ellenfelek, még mielőtt a hús megfőtt

volna, megtámadták s betörték az orrukat. Nem is jöttek egyébért, mint hogy rajtuk ezt a csúfságot tegyék. Ettől kezdve viselik ezek, a betört orrúak és ivadékaik a *por-xum* nevet, amint a *mos'-xum*-beliek utódai is megőrizték származásuk emlékét. **Házasságot régebben csakis két különböző nemzetséghez tartozó férfi és nő köthetett egymással, ellenben nagyon elítélték,** ha pl. egy *mos'-xum*-beli férfi ugyanilyen nemzetségű leányt vett nőül. Többnyire szemelőtt tartják mai nap is e szabályt házasságkötések alkalmával.

A **„nyershús-fejű emberfi"** kifejezés előfordul egy vogul medveénekben is, melyet így magyaráznak:

„Felső-Ég atyánk kétfajta embert alkotott: a hadakozó korban az egyik fajta **nyershús-üstöt evett,** t. i. sietett (az evéssel) s elfutott, midőn az (ellenséges) had utolérte; a másik fajta **főtt-üstöt evett,** nem sietett. *Jäni'-paul* **főtt-fajta nép,** *Xal-paul, 'Naxs'ém-Vol'* s a Szoszván alább (lakók) **nyers-fajta nép;** *Polèm*-isten **nyersfajta** isten, s a hozzá könyörgő embert **nyersfajta** embernek nevezik."

Ide vonatkozik REGULY jegyzete is: „A *Mos'-nő Tarèm*-hez tartozó, a *por-nő* a *Kul'*-hoz tartozó"[7]. (*Kul'* az alvilág szelleme.)

E monda mindenben egyezik a szamojéd szokásokkal. A vogul **„istenszerű ember" nyershúst** eszik, a szamojéd **égi-isten nyershús áldozatot** kíván. A vogul **alvilági** *Kul'*-hoz **tartozó ember főtthúst eszik,** a szamojéd **földi** szellem, a „halál", **főtthús áldozatot kíván.**

A **mos'-xum**-mal, azaz a **mos'-emberrel** a „Jávorcsillag ének" **„Vereskezű mos'-emberfiá"**-hoz, vagyis az egyik **szarvasvadászhoz** jutottunk vissza.

De ez most nem fontos. A fontos az, hogy a **mos'-ember** *Num*, az **égi** isten, a **por-ember** *Ngaa*, a **földi** szellem embere. Tehát a vogulság két, egymással *exogám* viszonyban álló részből áll: **égi és földi népből.**

E beosztás szociológiai jelentőségével itt nem foglalkozhatunk. A nép ilyetén való beosztási módját azonban megtaláljuk Amerikában is, az Omaha indiánusoknál, kik égi és földi népre oszlanak. A törzs élén az **égi nép** egy főnöke és a **földi nép** egy főnöke áll, mellettük hét alfőnökből álló tanács működik.

A két résznek, akárcsak a vogulok és osztjákok, *külön mythológiai származást* tulajdonítanak.[8]

Az északamerikai indiánusoknál **a törzs két fele a különböző szertartások alkalmával külön ritust használ.**[9] (L. a szamojédoknál *Num* és *Ngaa* áldozatait, ezekkel kapcsolatban pedig a vogul-osztják **nyershús-fajú** és **főtthús-fajta emberek**et, hogy a kapcsolatot megérthessük.) Tehát a vogul-osztják szokás ismét Amerikába vezeti a kutatót.

Célszerűnek látjuk, ha tanulmányunkat KREICHGAUER-nek a fenti jelképekkel kapcsolatos szavaival végezzük:

„Siebenmal wurden hier poetische Schöpfungen aus Asien und aus Amerika nebeneinandergestellt. Es sind nicht bedeutungslose Erzeugnisse des Augenblickes, sondern vollwichtige Symbole kosmischer Vorstellungen oder durchsichtige magische Hilfsmittel. Wenn sie alle eine so nahe Verwandtschaft zu beiden Seiten des Stillen Ozeans besitzen, so kann das

unmöglich durch Konvergenz erklärt werden. Einwandfrei nachgewiesene Konvergenzen zusammengesetzter Kulturschöpfungen gibt es auf ethnologischen Gebiete nicht. Man könnte also an eine Wanderung der Objekte denken, wie sie sich noch heutzutage ereignet. Einleuchtender ist aber in den meisten Fällen eine Übertragung durch wandernde kleinere oder grössere Menschengruppen, die sich über Jahrtausende hinziehen konnte. Wenn man heute eine *erste* Ausbreitung der Menschen fast allgemein annimmt, so kann doch eine Wiederholung in geringeren Massstabe dieses Vorganges keinem prinzipiellen Bedenken begegnen.[10]

*

Utóirat. Kéziratom nyomdába küldése után akadtam a következő adatokra, melyek fenti gondolatmenetem helyességét bizonyítják:

Egy osztják hősénekben két osztják nő **megfőzi az iramszarvas szívét és nyelvét,** megeszi, mitől terhes lesz és az egyik egy, a másik két fiat szül.

Patkanov e mondához megjegyzi, hogy e mondából és más regékből azt látjuk, hogy a régi osztjákok hite szerint a *lélek* a **szívben** és talán a **nyelvben** s a **májban** székel. E testrészek elfogyasztásával átszállhat mások testébe is. Erre a hitre vezeti vissza Patkanov a régi ugorok (vogulok-osztjákok) ama szokását is, hogy a megölt ellenség szívét és máját megették. Ezzel az illetők élet- és testi ereje, valamint bátorsága is átszállott a győzőbe. (L. Patkanov: Die Irtysch-Ostjaken und ihre Volkspoesie II. St.-Petersburg, 1900, 91—2. ll. — I. 1897, 149—150. ll.)

E mondából a **szív és nyelv mágikus ereje** nyilván kitűnik.

Hogy **az égi és földi istennek hozott áldozatok közötti különbségnek ethnikus jelentősége is van,** nemcsak a voguloknál és osztjákoknál, hanem a szamojédoknál is, — ezt a vogul és osztják mondák e jelzője is bizonyítja: **nyershús evő szamojédok;** pl. **„nyershús evő iramszarvas-szamojédok"** (u. o. 19. l.). Ezeket a monda **„urál-szamojédok"** néven is említi (u. o. 21. l.).

Kállay Ubul

Jegyzetek:

[1] *Kállay Ubul:* A vogul skorpióember és a magyar csodaszarvas. „Turán", XXII. évf., Budapest, 1939. Különlenyomat: Néprokonsági Dolgozatok, 2. füzet 7—8 ll.

[2] *P. Dam. Kreichgrauer:* Neue Beziehungen zwischen Amerika und der Alten Welt. Festschrift Publication d'hommage offerte au *P. W. Schmidt.* Herausgeber (Directeur) *W. Koppers.* Wien, 1928. S. 375, Fig. 8., S. 376, Fig. 10. SS. 375—6., 368.

[3] *Dr. A. Gahs:* Kopf-, Schädel- und Langknochenopfer bei Renntiervölkern. (U. o. 236 l.)

[4] L. *Ubul von Kállay:* Die zweierlei Farbenortungen einiger Indianerstämme Nordamerikas. Sonderabdruck aus den Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Bd. LXIX, Wien, 1939.

[5] *P. Wilhelm Schmidt S. v. D.:* Der Ursprung der Gottesidee. Eine historisch-kritische und positive Studie. III. Münster i. W., 1931, SS. 368—373 ll.

[6] U. o. 360 l.

[7] Vogul népköltési gyüjtemény, II, 227—9 ll.

[8] *Wilhelm Wundt:* Völkerpsychologie, VII, S. 285, VIII, S. 27.

[9] *Kállay:* Die zweierlei sth.

[10] *Kreichgrauer,* i. h. S. 377.

ELNÖKI MEGNYITÓ

a Turáni Társaság 1939. október 27-én tartott török nemzeti ünnepén

Az ozmán-török nemzet csodálatos története azt bizonyítja, hogy ha valamely nemzetet áthat egy nagy eszmének fanatizmusa, akkor az igen nagyot képes alkotni, de alkotása csak akkor lehet maradandó, ha a földrajzi tényezőknek megfelelően cselekszik. Hatalmas, nagy nemzet óriási hódításokat tehet, temérdek idegen népet leigázhat, de hatalma és államalakulása csak akkor lehet tartós, ha földrajzilag jól határolt területen konszolidált életrendet teremt. Ha túlterjeszkedik a természetes határokon, akkor mindig katasztrófába sodorja nemzetét.

Nagy Sándor, Dzsingisz-kán, Tamerlán és Napoleon története fényesen igazolja ezt a megdönthetetlen földrajzi igazságot. Mindegyik túlterjesztette hatalmát a természetes földrajzi határokon s így nem bírta az állam szuverénitását fenntartani az óriási területen. El kellett pazarolnia nagyra hivatott erőit arra, hogy a hódított és lázongó idegen népeket féken tartsa s ennek következtében saját, földrajzilag jól elhatárolt területét nem tudta gazdaságilag és kulturálisan olyan szintvonalra emelni, amely megadta volna a lehetőséget a hódítások fenntartására. Ezért aztán egymásután szakadtak el a meghódított területek, mindegyik szörnyű véráldozatot és anyagi áldozatot kívánva. A vége az összeomlás, a leszegényedés, gazdasági és kulturális lezuhanás.

Annak idején a török nemzetet is áthatotta az a fanatikus eszme, hogy a mohamedanizmust terjeszteni fegyverrel is kötelessége s ezt a vallást a Korán parancsa szerint minden „hitetlenre" rá kell kényszeríteni. Ez a fanatizmus tüzelte föl a török népet és a vele egybeolvadt, meghódított néptöredékeket, hogy világhódító hadjáratra induljon. A hódított területről elrabolt gyermekekkel pótolta saját, szörnyű vérveszteségeit és ezeket nevelte föl katonáknak, janicsár nevezete alatt. Ez az állandó, pompásan szervezett hadsereg valóban győzelmet győzelemre halmozott. Mátyás királyunknak szintén állandó hadserege volt s a keresztény eszmétől áthatott fanatizmussal küzdött és győzött a hódítók ellen. De amikor ez az állandó hadsereg felbomlott, az ellenállás annyira meggyengült, hogy a török felülkerekedett, bekövetkezett Mohács, majd Budavár elfoglalása és 150 évig nyögtük a túlterjeszkedett hódítás igáját.

De éppen ez a túlterjeszkedés, a meghódított területek folytonos, fegyveres védelme okozta a birodalom hanyatlását. A janicsárok nem voltak már annyira áthatva a török nemzet fanatizmusától, maga a nemzet pedig annyira kimerült, hogy képtelen volt az óriási birodalom szuverénitását fenntartani! Hisz a török szultán hatalma kiterjedt Algériára, Tuniszra, Tripoliszra, Egyiptomra, Arábiára és Mezopotámiára, egész Kis-Ázsiára, az egész Balkán-félszigetre és hazánk legnagyobb részére. Ilyen óriási birodalom nem volt a Római Birodalom bukása óta a Földközitenger környékén. De éppen ez a kiterjedés volt a katasztrófa szülőoka. Egymásután veszett el a tartományok egész sorozata, részben idegen hódítások, részben az egyes részek önállósulása következtében. A törökök bámulatosan hősi ellenállást tanusítottak minden esetben, gondoljunk csak a görög szabadságharcra, vagy az orosz-török háborúkra stb. De hiába volt minden fanatizmus, minden hősiesség, a földrajz törvényei

ellen nem lehet büntetlenül vétkezni. A folytonos küzdelem annyira meggyengítette az anyaországot, hogy annak sem fegyveres, sem gazdasági ereje nem volt többé elegendő a hódítmányok megtartására.

A törökség igazi hazája, Kis-Ázsia, elnéptelenedett, műveltsége szörnyű módon lehanyatlott, gazdasági élete a koldusbottal volt összehasonlítható. Ilyen állapotban kénytelen volt a nagy nemzetekkel megalázó feltételű szerződéseket, úgynevezett kapitulációkat kötni. Sötét éjszaka borult a török nemzetre. Európa beteg emberének nevezték s nem akadt uralkodói közt egy sem, aki belátta volna, hogy ez a hanyatlás elvégre a török nemzet megsemmisülésére vezethet.

Elesett Egyiptom, elesett az egész Balkán-félsziget, egy kis csücske kivételével délkeleten Sztambul körül. Elesett a világháborúban az egész Arábia, Szíria és Mezopotámia s még az Égei-tenger szigetei közül is egész sereg idegen kézre jutott.

Ebben a végzetes állapotban, amikor a maradék török nemzet testén nyugaton a görögök, keleten az örmények rágódtak, akkor adott a sors olyan férfiút a törököknek, aki felismerte a földrajzellenes kiterjeszkedés katasztrófális következményeit, visszavonta a török nemzetet természetes határai közé. Mivel ezek a határok természetesek, egyúttal tartósak és védelmezhetők is. A nemzet konszolidálódott s a legszebb fejlődés útjára lépett. A várnai emlék szomorú tanulságait itt akként véshetnénk a hajdani török szultánság sírkövére, hogy: „tanuljátok meg halandók, hogy ne terjeszkedjetek túl a természetes határokon!".* Ezt bizony minden nemzeti törekvésnek meg kellene szívlelnie. Törökország elmúlt katasztrófája és új életre ébredése fényesen igazolja ennek a tanácsnak bölcseségét! Törökország most visszahúzódott természetes határai közé, sőt még fővárosát is a földrajzi együttes parancsa szerint állapította meg. Ennek következtében máris nagyszerű hadi és politikai sikereket könyvelhet el s minden lehetősége megvan annak, hogy hamarosan a művelt nemzetek és nagyhatalmak sorába emelkedik s népe boldog, nyugodt életet fog élni! Atatürk lángelméje ezt előrelátta!

Cholnoky Jenő

* Discite mortales non excedere ultra limitem naturalem!

KEMÁL ATATÜRK EMBERI SORSA[1]

A megifjodott Törökország minden esztendőben október 29-én nemzeti ünnepet ül. Ezen a napon fogadta el 1923-ban a Nagy Nemzetgyűlés Ankarában a Törökország végleges államformájáról szóló törvényt. A törvény szövegét Törökországnak a mult esztendőben, 1938. őszén elhúnyt legnagyobb államférfia, Gázi Musztafa Kemál pasa és azóta az államelnöki székbe utódaként került leghívebb munkatársa, Iszmet pasa *együttesen* fogalmazták meg október 28-ról 29-re virradó éjszakán. A sok parlamenti harcnak akartak véget vetni azzal, hogy a törvény kimondotta a teljes népszuverénitást és a köztársasági államformát.

Ebből az alkalomból visszaidézem magam elé az első köztársasági elnök: Gázi Musztafa Kemál pasa történelmi alakját. Amikor kötelezővé tette országában a családneveket, az Atatürk nevet vette fel, amelynek jelentése: a „Törökök Atyja".

Mivel családot nem alapított, fiúutódja nem maradt, ez a név többé nem folytatódik nemzedékeken át, hanem csak a történelem lapjain fog élni. Kemál emléke csakis a török nemzeté marad.

Amióta a világháború véget ért, ő volt a nagy tervezések és akaratok mestere, legtöbb gondolatának pedig *Iszmet* pasa volt a gyakorlati végrehajtója. Érdekes ennek a két embernek a szerepe. Magasabbrendű feladatnak a tervezést kell tartanunk, míg a végrehajtás, bár épp oly fontos, egészen más képességeket követel. Csak ezt a két tevékenységet összhangban tartva, lehet valóban nagy eredményeket elérni. Ha azonban diszharmónia keletkezik a két tevékenység között, nagyon könnyen bekövetkezik a sikertelenség.

Soha nem láttam ennek az alaptételnek az igazságát és szerencsés kapcsolódását a gyakorlati nagypolitikában annyira, mint éppen abban a hatalmas küzdelemben, amelyet a szaloniki származású szőke tábornok: Kemál pasa vitt véghez országa felszabadításáért és fellendítéséért. Régi hivatásában, a katonai pályán a tripoliszi, a balkáni és a világháború során már azelőtt is komoly sikereket ért el. Győzelmei közül Gallipoli félszigetének hősies védelmét mindenki ismeri. Igazi rendeltetését mégsem találta meg az 1918. évi összeomlás előtt. Hivatásérzetének, gondolatgazdaságának azelőtt is sokszor adta tanujelét, de ezzel csak azt eredményezte, hogy Enver pasa és társai, akik akkor a hatalom birtokában voltak és a szultánt irányították, nem akarták közel sem engedni a hatalomhoz. Képzelgőnek, idealistának, gyakorlatiatlan és veszedelmes embernek bélyegezték meg. Bensőjének feszítő erejét, lelkének energiáit el akarták fojtani. Önbizalmát, amelyet nagyvonalú és építőszándékú lángesze táplált, tudatosan le akarták törni ezek a „praktikus" politikusok. De ahol és amikor baj volt, — akár a kaukázusi, akár a szíriai fronton, akár Gallipoli megvédésekor — a szükség mégis megkövetelte, hogy igénybe vegyék tehetségét. S ez az „idealista és fantaszta" egy-egy praktikus cselekedetével mindig meg tudta menteni a helyzetet. Mihelyt azonban feladatát elvégezte, ismét visszaküldték abba a szomorú egyedüllétbe, amely az ilyen élesebblátású zseniknek, a nem hétköznapi emberek-

[1] A Turáni Társaságnak 1939 október 27-én, Törökország nemzeti ünnepén tartott ülésén felolvasta a szerző.

nek jut osztályrészül. A külső sikerekben gazdagabb hatalmon lévőknek féltékenykedése, irigysége, rövidlátása és állandó fejbeverős, mellőző politikája nagyon gyakran szokott mellőzni, vagy elfojtani komoly értékeket.

Csak a végveszély órájában, amikor az entente felhatalmazása alapján 1919. májusában a görögök már Izmir (Szmirna) városát is megszállták és ezzel felrázták a török nemzetet, — csak akkor juthatott Kemál életében először igazi cselekvési lehetőségekhez. Akkor bízták reá az ország keleti hadseregalakulatainak a felügyeletét, amikor a világháború után összeomlott Oszmán Császári Birodalom számára már minden elveszett.

Kemálnak a Fekete tenger partján, Samsun város kikötőjében való partraszállása napját, 1919. május 19-ét a török történelem fordulópontnak jelzi. Ekkor kezdődött ugyanis a váratlan, a hallatlan „török csoda"! A saját képességeit, energiáját, önfeláldozását jól ismerő — akkor még csak 39 éves tábornok, — azon a kicsi talajon, azzal a kicsi lehetőséggel, amit az utolsó szultán kényszerűségből engedett át neki, megvetette a lábát. Bebizonyította, hogy az „ideálista, a fantaszta", ha valóban értéket jelent és megkapja a lehetőséget eszméi megvalósítására, akkor egyszerre kirobbanthatja az elraktározott energiákat és egy csapásra pótolja a visszaszorítottság időbeli veszteségét is.

De tárgyilagos és jó emberismerete arra is ösztökélte Kemált, hogy kikeresse magának azt a gyakorlati segítőtársat, akire nagy gondolatai megvalósításában vakon számíthatott. Mert az aprólékos részletekkel nem akart maga bibelődni, legfeljebb csak akkor, ha éppen szükség volt a személyes közbelépésre. Önmaga további feladatául a termékeny idealizmusa, a régi tanulmányai, az állandó friss gondolatgazdagsága alapján már az elkövetkező új lépések, új fejlemények további átgondolását tartotta fenn.

Amikor megkezdte a nagy nemzeti ellenállás és szabadságharc kockázatos vállalkozását, mije is volt tulajdonképen azon a hatalmi lehetőségen kívül, amelyet a keleti kormányzóságok katonai felügyelete jelentett? Mije is volt azon a hat keleti hadtestkereten kívül, amely emberanyag és felszerelés nélkül alája tartozott? Csak a tehetsége, fanatikus hite, addig kicsúfolt, megvetett idealizmusa és önbizalma.

Feladata már ekkor is igen sokágú volt. Belső ellenség, külső ellenség, szervezetlen hadsereg, kiegyensúlyozatlan összetételű s jobbára reakciós parlament, — Sztambulban árnyékszultán, akit a megszálló entente-csapatok irányítottak, sőt árnyékparlament, amelynek tagjait angol hadihajók foglyokként Malta szigetére szállították... Kívülről, belülről elszigetelten, sokáig még tábornoktársai féltékenységének is kereszttüzében állott — hivatástudatára, lángeszére, energiájára támaszkodva, de mégis egyedül...

Ekkor volt szinte döntő jelentősége annak, hogy kit választ legszorosabb, legközvetlenebb munkatársának? Egy szürke ezredesre gondolt, aki már munkatársa volt a harctéren és a nemzeti megmozdulás kezdetén, mint a szultáni kormány hadügyminisztériumának második államtitkára, a legteljesebb odaadással szolgálta a nemzeti forradalom ügyét. Gyakorlatiasság, hűség és energia jellemezték ezt a katonát: Iszmet ezredest. Őt választotta ki szerencsés kézzel munkatársának. Ez a választás volt a sikerek biztosítéka.

A török nemzeti ellenállás időszaka a samsuni partraszállástól a végső győzelemig: négy és fél esztendőt ölel fel. Ez az idő egy leromlott, elgyengült, lelkileg teljesen elcsüggedt és passziv nemzetnél rendkívül nagy idő. Elképzelhető, hogy a türelmetlenség és az idegesség milyen gyakran kerítette hatalmába tábornokait, kormányának, parlamentjének tagjait. Csak ők ketten: Kemál és Iszmet jelentették a rendíthetetlen szilárdságot és önbizalmat. Belföldön a szultán lázadónak nyilvánította Kemált, sőt halálra is ítélte, törvényen kívül helyezte, akit törvényes következmények nélkül joga volt bárkinek megölni, hogy ilymódon teljesedésbe menjen a próféta földi helytartójának, a Kalifának parancsa.

De még saját híveitől is sokáig tartania kellett. Ilyen körülmények között mindaddig, amíg az egész nemzet szívébe fogadta, csak egy ember volt, akire feltétlenül, mindíg vakon számíthatott: Iszmet ezredes.

A török szabadságharc katonai műveletei, néha egész évi viszonylagos nyugalommal, négy esztendeig tartottak. De ugyanekkor a belső és külső ellenségeken kívül ki kellett építeni a diplomáciai arcvonalat, elismertetni az ankarai török nemzetgyűlés kormányát a külföldi államokkal is. Mindezt pedig elvégezte a két munkatárs: Kemál és Iszmet.

A katonai sikerek az elnyomatás éveiben a csodával határosak voltak. Tudni kell, hogy a belső irigyek és ellenségek, valamint a megfélemlített szultántól Kemál ellen küldött kalifai hadsereg is veszedelmes nehézséget jelentettek. A franciák, az olaszok, a görögök tartották az ellenséges frontot, mert hiszen lassan az ő kezükbe került Kisázsiának jó egyharmadrésze. De mihelyt látták, hogy a Párisban és Londonban eleinte szintén csak „rebellis, ideálista és fantaszta" tábornoknak nevezett Kemál-féle mozgalom valóban maga mellé tudta állítani az egész török nemzetet és sikerült az első *totális* háborút megindítania, amikor ugyancsak a hadsereg, de az egész nemzet a hadicélok szolgálatában állott, — majd amikor látták, hogy Moszkva is szövetségre lépett az ankarai kormánnyal — a franciák és olaszok okosabbnak találták, hogy „revideálják álláspontjukat" . . . Egy-két katonai győzelem, Inönü mellett két ütközet, majd egy döntő csata a Sakaria folyó mellett elég volt ahhoz, hogy ez az „idealista és fantaszta" tábornok a katonai eredményekhez már fényes diplomáciai sikereket is soroljon.

De ezt csak úgy tehette meg, hogy a vezérkari főnökséget ismét rábízta a gyakorlati munkatársra: Iszmet ezredesre, aki a katonai győzelmek után kapta meg a tábornoki (pasai) címet. Sőt még a további diplomáciai munkálatokban is igénybe vette. A nagy török győzelmeket követő mudániai fegyverszünet, valamint a régi gyalázatos és a „sèvresi porcellánnál is törékenyebb sèvresi béke" helyébe kilenc hónapi nehéz tárgyalások után megkötött teljesen új lausannei béke feltételeinek megállapításait is rábízta munkatársára, Iszmet pasára.

Az a korszak, amelyet török szabadságharc néven ismernek, nem csupán a katonai akciók, csaták sorozatából áll, hanem kezdődött a samsuni partraszállással és végződött — Kemál halálával. Ez a korszak felölelte a négyesztendős katonai, majd az ezzel kapcsolatos belpolitikai és diplomáciai tevékenységet, továbbá a másfél évtizedes békés országépítést, amelynek eredménye egy gazdaságilag erős, művelt, korszerű Törökország. Ennek pedig az eredménye, hogy az egykori „beteg ember" ma már nemcsak balkáni, hanem közelkeleti viszonylatban is igen fontos

tényező lett, különösen azóta, amióta Irán, Irak és Afganisztán megkötötte vele az ú. n. saadabadi szövetségi szerződést.

Az országépítés másfél évtizede ennek a nagy szabadságharcnak a békés folytatása volt. De harc volt ez is: harc a maradisággal, a demagógiával és a reakciós lázadó kisérletekkel szemben. Ebből az államvezetésből teljesen hiányzott a nyugati államigazgatásnak gyakorlati szempontból talán előnyös, de a nagy cél érdekében visszaesést jelentő módszere, a csöndes, nyugodt helybentopogás. Itt is az „idealista és fantaszta" Kemálnak gondolatokban termékeny, ötletekben gazdag vasenergiája diktálta az iramot. A meddőségre kárhoztatott régi évek, sőt évtizedek alatt szinte teljesen kilátástalanul felhalmozott hatalmas tudására és gazdag tapasztalataira támaszkodva irányította a békés országépítés útján is régi munkatársát, Iszmet pasát, mint kormányának rövid megszakításokkal szinte állandó miniszterelnökét.

Mindezt így, ilyen eredményesen, csak ez a sokáig elnyomott, félretolt, magábazárkózott, lelkileg örökké magános zseni tudta végrehajtani. Amíg az igazi lehetőséget meg nem találta, addig „sikertelen" embernek tartották és valamikor kevesen hitték, hogy ha egyszer meglesz a lehetősége ahhoz, hogy saját terveit felsőbbségi korlátozás nélkül megvalósítsa, akkor egyszerre sikereket sikerekre fog halmozni a meddőség és elnyomottság magános, önmarcangoló évei után.

Kemál aránylag sokáig tartozott azok közé, akiket a hétköznapi szűk látókörű, önző, úgynevezett gyakorlati emberek szívesen lekicsinyelnek és könnyedén megvonják tőlük a lehetőséget, hogy kifejthessék igazi énjüket, igazi tehetségüket. Mindez csak akkor derül ki, ha már a biztos talajt érezhetik a lábuk alatt és akkor tudják megszerezni a bizalmat is. Akkor fellángolnak, alkotnak, dús termékenységgel teremtenek és termékenyítenek — de rendszerint továbbra is egyedül maradnak, egyéni magánosságukban. Ez a sorsuk az ilyen embereknek.

Csak igen rövid időre szakadt meg a magánossága. Amikor katonai sikereinek teljében volt, egy — nő is jelentkezett életében. De csak átmeneti időre, mert házassága csakhamar felbomlott. Kemál továbbra is egyedül maradt. Sikereinek, nagyságának legszebb éveiben is az „idealisták és fantaszták" lelki egyedülvalósága maradt az osztályrésze. Ő volt a világháború utáni korszaknak első Vezére, aki teljesen felemésztette, feláldozta magát az országmentő nagy feladatokban.

Csak ezzel az idealizmussal, csak ezzel a fokozott felelősségérzettel és termékeny fantáziával, valamint a helyesen megválasztott munkatársakkal tudta elérni Kemál azt, amit elért. Amikor pontosan másfél évtized után ugyanabból a szultáni palotából temették, ahol egykoron annyi mellőzést, megaláztatást kellett elszenvednie, egy szomorú, letört nemzet örökké hálás tömege állott sorfalat és térdelt koporsója útján. És a sokáig mellőzött, megvetett, idealistának tartott magános embert a török nők és férfiak jajkiáltásai kisérték: *„Hová mégy, Atatürk?"*

Hová? Erre a nagy kérdésre a gyakorlati élet emberei csak akkor döbbennek rá, amikor az egykori idealista, a fantaszta már befejezte a játszmát, megvalósította ideáljait, megtette kötelességét, és az őt sokáig nem értő, sokáig kicsinylő emberektől mosolyra merevedett arccal elköszön a további magánosságba, — *az örökkévalóságba.*

Medriczky Andor

A TURÁNI ESZME ÉS A TÖRÖK-MAGYAR KAPCSOLATOK AZ UTOLSÓ ÉVSZÁZADBAN

A létében és fennmaradásában veszélyeztetett török nép csodálatraméltó szabadságharcot vívott 1919—22. között. Azt a lendületet, amellyel a török nép a lausannei békekötés óta a korszerű eszmék áramlatába beleilleszkedett, az egész magyar nemzet meleg rokonszenvvel kísérte. Azzal a rokonszenvvel, amely megilleti a mindent átütő sikert, s amelyet különösen megérdemel ez a nagymultú testvérnemzet.

Budenz, Hunfalvy és Reguly, másrészt pedig Vámbéry Ármin és Németh Gyula kutatásai és alapvető megállapításai folytán a finn-ugor és török-tatár népeknek közös származása nemcsak tudományos tétel, nemcsak a tudományos kutatások indulópontja lett, hanem e népek közti kultúrkapcsolatok megteremtésének alapjául is szolgál.

Az a turáni vagy másként ural-altáji ősi törzs, amelyből ma is virágzó testvérnépeink kiszakadtak, mintegy 6—7000 esztendő homályában vész el az eurázíai kontinens végtelen steppéin és dombvidékein. Nemcsak a bibliai szemlélet, de az antropológiai vizsgálat is Ázsiát tekinti az emberi nem bölcsőjének. Magyaroknak és törököknek a közös ősöket kutató tekintete is ennek a földrésznek térben és időben egyaránt messzeeső tájaira és eseményeire irányul. Büszkén vallhatjuk magunkat e messze keletről származottaknak.

A tudatos magyar néprokonsági gondolat, vagyis valamely összefoglaló népi egységbe való tartozásunk tudata ma már nem üres ábránd. Vigasz és nagy lelki depresszió alól való feloldódás számunkra, magyarokra, az a tudat, hogy nem vagyunk rokontalan, árva nemzet a világtörténelem színpadján, hogy vannak hozzátartozóink, vannak velünk érzők, vannak nemzetek, amelyek azért szeretnek és becsülnek minket, mert velük közös származásúak vagyunk.

Ma is kelet felé száll tekintetünk, s 700 évvel ezelőtt is kelet felé indult az első magyar expedició, hogy az őshazát és rokonnépeket megkeresse. Mily végtelenül felemelő lehetett a legelső magyar turáni kutató: a legendás Juliánusz barát részére az, hogy 1236. májusában az Ural hegység lábainál felfedezhette Magna Hungáriát: azt az ősi Nagymagyarországot, ahol a lakosokkal magyarul beszélhetett, akik — miként azt Richardusz szerzetesnek a vatikáni levéltárban őrzött egykorú jegyzőkönyve megörökítette — Juliánuszt „házankint és falvankint körülvezették és nagyon szorgalmasan hallgatták, mivel nyelvük teljességgel magyar volt".

A tatárjárás, helyesebben Dzsingisz és Ogotáj khánoknak mongol seregei azonban elsöpörték a Bjelaja és Káma folyók menti őshazát. Lakóit kiirtották úgy, hogy az uralvidéki magyarságnak hírmondója sem maradt. De a Duna-Tisza menti új hazában azóta is sok-sok évszázadon át hol halványabban, hol elevenebben élt és él a keleti testvérnemzetek iránti emlékezés, meg nem szűnő érdeklődés. A kapcsolatoknak ez a tudata kölcsönös. A szibériai magyar hadifoglyok gyakran meglepő módon tapasztalhatták ennek bizonyítékait a messze turkomán, tatár és kirgiz törzseknél. A török is, ha magyarral találkozik, rögtön felkiált: Madzsar Kardas! (Magyar testvér!) A turáni eszme nyomai elvezetnek a Duna-medencétől a nagy kínai falig, sőt egész Nippon országáig. Nem

csupán a legműveltebb emberek lelkében, hanem széles rétegek öntudatában is él ez az eszme.

S ha ez az eszme nem is hajt közvetlen hasznot sem politikai, sem gazdasági téren, — legalább is nem azonnal — nem fontos. Nagy eszmék, nagy összefüggések szellemi hatása sokszor hosszú idők folyamán érik meg, de mindenesetre nagy elhatározások és nagy cselekedetek indító oka lehet. Messze távlatú célok csak hatalmas eszmekörök peremén emelkedhetnek magasba s hathatnak buzdítólag nagy cselekvésekre.

A törökkel való közös származásunk tudata, főleg Vámbéry nyelvkutatásai és az ezekről megjelent tudományos munkálatai folytán, a XIX. század ötvenes éveitől kezdve vált népszerűvé mindkét nemzet fiainál.

Azok az évszázados harcok, amelyek Hunyadi János korától II. József utolsó hadjáratáig (1788—89) a magyart a töröktől oly tragikusan elválasztották, nem a két nép érdekellentétéből származtak. Ne feledjük: az oszmán birodalomban, mely a XVII. század második felében nagyobb volt, mint a hajdani római birodalom, az etnográfiai értelemben vett törökség a nagy birodalom lakosságának csak kis hányadát tette. A lakosság zöme arab volt s a birodalomban az Oszmanidák dinasztiája nem nemzeti, hanem vallási hierarhikus alapon uralkodott. A kormányzó hatalomnak világi és egyházfői hatalomra való kettéoszlása a keleti ember gondolkodásában egészen a legújabb időkig ismeretlen és érthetetlen fogalom volt. Az oszmán birodalom, vagy ahogy mi magyarok azelőtt mondtuk: a császári Törökország terjeszkedése és hódítása tisztán dinasztikus érdeknek és becsvágynak volt a folyománya, nem pedig a török nemzeté vagy fajé. A régi Törökországban és a török nyelvben 1919 előtt a nemzet: „millet" szó csak vallási közületet jelentett s például az örmény katolikus millet más millet volt, mint az örmény protestánsoké. A politikai török nemzet mint nyelvi és faji egység fogalma csak a törökök legutóbbi nagyszerű szabadságharcának az eredménye. Ezzel a számukra egészen újszerű nemzeti eszmével segítette győzelemre faját páratlan lángeszű és erejű államférfiuk: Kamál Atatürk, a török köztársaság első elnöke.

Négy évszázad nehéz küzdelmeiben a magyar nemzet nem a török nemzettel állott szemben, hanem a mohamedánsággal, a mohamedán terjeszkedési vággyal, amelynek megtestesítője és kifelé való kifejezője az Isztambulban székelő szultán-kalifa volt.

Ezeknek a harcoknak az emléke azonban a XVIII—XIX. században lassankint elhalványult, hisz a török uralom sok tekintetben nem is volt oly súlyos mint a Habsburgoké, akik hazánkat a fölszabadítás után hódított tartományként kezelték. A magyar szívekbe a törökök iránt inkább a hála és rokonszenv érzése költözött, főleg annak kapcsán, hogy a magyar ügynek legnagyobb harcosa, II. Rákóczi Ferenc, a töröktől kapott menedéket hányatott életének szomorú alkonyán. Mikes Kelemen örökbecsű levelei nagyban hozzájárultak e rokonszenv ébrentartásához. Oh mennyi magyar sóhaj és titkos reménység szállott át az Aldunán a Márványtenger felé az elnyomás és önkény idején!

Soha el nem múló hálára kötelezte a magyar nemzetet a Magas Portának, illetve Abdul Medzsid szultánnak az a nemes elhatározása, hogy újabb szabadságharcunk gyászos kimenetele után Kossuthnak, Bemnek

és többezer honvédünknek menedékjogot biztosított Törökország területén. Kiutahiából indult el Kossuth Lajos arra a nagyszerű európai és amerikai körútjára, mely Solferinón és Königrätzen át végre a magyar feltámadáshoz vezetett. Ha Mehmet Ali pasa hadügyminiszter 1850-ben Sumlában nem óvja meg Kossuthot a felfogadott bérgyilkos kezétől, akkor ott a magyar nemzet egyik öröktüzű fáklyája aludt volna ki.

A törökök iránti rokonszenv hatalmas lánggal vetett lobot 1876-ban a török-szerb, és 1877—78-ban az orosz-török háború idején. Abdul Kerim pasának, a szerdár ekremnek (főparancsnok) a magyar egyetemi ifjúság díszkardot nyujtott át, miként félévszázaddal később, 1923-ban is, a magyar nemzet díszkardjával üdvözölte Friedrich István a győztes Kemál pasát.

Az orosz-török háború idején a törökbarát érzelmek magasra csapásához lényegesen hozzájárultak Kossuth Lajosnak Collegnoból kelt levelei. Ezekben nemcsak háláját rótta le a törökök iránt, hanem minden várható orosz (pánszláv) konfliktus esetére a magyar nemzet helyét a törökök mellett jelölte meg. Ő már akkor megjósolta az orosz kolosszus elkerülhetetlen támadását Magyarország ellen, ami 1914-ben be is következett.

A nagy török rokonszenv tette nálunk oly kevésbbé népszerűvé 1878-ban Bosznia megszállását. Tisza Kálmán kormánya ellen emiatt még vád alá helyezési indítványt is terjesztettek elő a képviselőházban, amely mellett 95 képviselő szavazott.

A világháború fegyverbarátsága, a török, valamint a magyar csapatok szereplése egymás hadszínterein méginkább hozzájárult a török-magyar barátság megszilárdításához.

Szellemi téren az 1910-ben alapított Turáni Társaság volt az, amely hivatásszerűen és eredményesen szolgálta és szolgálja ma is a török-magyar kapcsolatok ápolását. Száz és száz török ifjú tanult Magyarországon a Turáni Társaság támogatásával, s hazájába visszatérve, buzgó terjesztője lett a magyar szellemnek, s a magyar művelődési és gazdasági érdekeknek. E téren a Turáni Társaságra újra nagy feladatok várnak. Ezt a célt szolgálta e sorok írójának a Turáni Társaság támogatásával 1913-ban Kisázsiában végzett vándorútja, valamint ugyancsak a Turáni Társaság segítségével megjelent könyve Kamál Atatürk életéről. A budapesti Turáni Szövetség és a Török-Magyar Egyesület kiadványokkal és előadásokkal szintén a turáni öntudatot és a török-magyar rokonérzéseket igyekszik fejleszteni. Bízvást mondhatjuk, hogy török testvéreink jobban ismernek minket magyarokat, mint megfordítva. Ezért kell nekünk felhasználni minden alkalmat, hogy a magyar nagyközönséggel kellően megismertessük nemcsak általában a török testvérnemzetet, hanem egyben azt a páratlan, összehasonlíthatatlan s a világtörténelemben szinte egyedül álló haladást is, amelyet az utolsó másfél évtized alatt a néprajzi határai között integritásában helyreállított nemzeti Törökország megtett.

Ebből a valóban nagyméretű haladásból, amelyet minden szónál ékesebben mutat be az a 200 remek fényképet magában foglaló album, amelyet az ankarai sajtóiroda nemrég megküldött a világ jelentősebb politikusainak, kulturegyesületeinek s a nagy hirlapok szerkesztőségeinek, a magyar Géniusz és a magyar munka is kivette alkotó részét. Már 1923

márciusában Abdul Halik Musztafa bej, Szmirna kormányzója e szavakkal vett búcsút Friedrich Istvántól: „Itt egy elpusztított országrész élén állok, amely nem sokkal kisebb, mint a mai Csonkamagyarország és mint ilyen, üzenem a magyar iparnak és szorgalomnak, jöjjenek segítségünkre az újjáépítés munkájában."

A szót csakhamar tett követte s a két testvérnemzet közti hivatalos kapcsolatok helyreállítása óta sok-sok ezer magyar ember munkálkodott Törökországban: tudósok és gyakorlati emberek; szakférfiak és egyszerű munkások. Egyik több, másik kevesebb szerencsével, de tudásával és szorgalmával mindegyikük beillesztett egy-egy magyar téglát a korszerű Törökország monumentális épületébe. Vegyész, gépész-, kultúr-, bánya- és erdőmérnök, vállalkozó, meteorológus, levéltáros, állatorvos, kertész, gazdász és sok más tanult magyar ember éppúgy részt vett az újjáépítés munkájában, mint a több ezer magyar szakmunkás. Ma számos kisázsiai város korszerű alkotásai (ipartelepek, gyárak, stadionok, lóversenypályák, hidak, villamos erőművek és berendezések, stb., stb.) hirdetik a magyar testvér kezének és eszének munkáját. A Sztambuli Magyar Egyesület magyar könyvtárat tart fönn. Sajnos, a konstantinápolyi volt Magyar Tudományos Intézet anyagkészlete 1926 óta az ottani német régészeti intézetben van letétbe helyezve. Az isztambuli múzeumokban és okmánytárakban még sok magyar vonatkozású anyag vár feldolgozásra. Ennek a munkának elvégzése felnövekvő turkológus és orientalista nemzedékünknek lesz hálás feladata.

De a török meg is becsüli a magyart. Megbecsüli, mert nem versenytársat lát benne, nem titkos hódítás előörsét, hanem csak a haladottabb testvérnép fiát. Még a Török Történelmi Társulatnak is van a török államfőtől kinevezett magyar tudós tagja. Ez a társulat végzi a turáni népek őstörténelmének és így a török-hun-magyar ősi vonatkozásoknak tudományos feldolgozását. Ez a több kötetes mű lesz a turáni eszmének egyik legszámottevőbb összefoglaló munkája. Ennek hivatása lesz a turánizmust a közvetlenül érdekelt népek közt hivatástudattá fejleszteni. Azt a turáni eszmét, amelyet mély költői ihlettel énekelt meg, sajnos korán elhúnyt nagy költőnk, Kozma Andor, „Turán" című hatalmas epikai költeményében.

vitéz Horváth Béla

KÍNAI KRÓNIKÁSOK FELJEGYZÉSEI A HÚNOKRÓL ÉS MAGYAROKRÓL

A kínai iskolákban azt tanítják, hogy a birodalmat régen öt népcsoport lakta. Ezek a *han*, a tulajdonképpeni kínai, a *man*, a mandzsu, a *mon*, a mongol, a *hu, huan* vagy *hiung-nu*-k, vagyis a *húnok* és végül a *fa*-csoport, amelyen a délkínai ősnépeket értették. Kr. e. 700-ban nemcsak a hún és kínai írás volt azonos, de nyelvükben is sok volt a közös vonás. A magyar nyelv egyik sajátosságát, a hangzóilleszkedést a mandzsu nyelvben ma is megtaláljuk. A kínai történelem már a legrégibb idők óta tartalmaz hiteles feljegyzéseket. Kr. e. 2700-tól szinte megszakítás nélkül ismeretes multjának minden mozzanata. Az uralkodók mindenkor vigyáztak, hogy az évkönyveket pontosan vezessék.

Ha Kr. e. 1000-től Kr. u. 200-ig lapozgatunk történelmükben, csodálattal látjuk, hogy az tele van a húnokra vonatkozó adatokkal. A *Csou*-dinasztia harmincöt császárja, Kr. e. 1122—249-ig, majd a *Csin*-dinasztia császárjai, Kr. e. 249—202-ig, de még a hatalmas *Han*-dinasztia huszonöt császárja is, Kr. e. 202-től Kr. u. 220-ig, szinte uralkodásuk egész idején a húnok elleni védelmi vagy támadó háborúkkal foglalkoztak.

A kínai forrásokból kitűnik, hogy a húnok nemcsak testileg, de szellemileg is fölötte állottak a kínaiaknak. A Kínában megtelepedett húnok mindig előkelő szerephez jutottak. Az évkönyvek megemlékeznek egy hún vezér fiáról, akinek csodálatosan éles esze bámulatba ejtett mindenkit. Történt egyszer, hogy a birodalom hatalmas császárja tudni akarta, hogy kedvenc elefántjának milyen súlya lehet. Ezt azonban sem az udvar emberei, sem pedig a tudósok nem tudták megállapítani, mert olyan óriási mérlegük nem volt, amelyen az állatot megmérhették volna. A hún vezér fia is tudomást szerzett a császár kívánságáról. Erre azt tanácsolta, hogy üres dereglyébe állítsák bele az elefántot és jelöljék meg a hajón, hogy meddig süllyed le az elefánt terhe alatt. Aztán vezessék ki az elefántot és az üres dereglyébe hordjanak annyi súlyt, míg az a jelig alámerül. S ez a gyermek mindössze hatéves volt. Csak nem ismerte már Archimedes törvényét?!

De más emlék is beszél a húnokról. A költők számtalanszor keseregnek a húnok pusztításain és dúlásain. A *Si-king* verses gyüjteménye, amelyben *Konfuceus* Kr. e. 500 körül az ősrégi dalokat összegyüjtötte, tele van a húnok elleni harcok emlékével.

Nincsen hazám, nincsen házam,
mindent elvitt a vérözön:
nincs irgalom, csak siralom:
húnok dúlnak minden rögön.

A Si-king-ből.[1]

A félelmetes húnok elleni küzdelem legnagyobb, legbeszélőbb emléke azonban maga a Kínai Nagyfal, a világ legnagyobb építménye.

Lapozzuk végig gyors röptében, mi mindent is jegyeztek föl a kínaiak a húnokról.

[1] A közölt versek *Ágner Lajos* fordításai.

A Csou-dinasztia története tele van a húnok elleni küzdelemmel. Kr. e. 700-tól a hiung-nu-k, a húnok betörései sokszor zavarták meg a birodalom nyugalmát.

Szen-Vang idejében (Kr. e. 827-ben lép a trónra) nagy veszélybe került a birodalom egy asszony miatt. Szokásban volt, hogy a határvidéken az őrség a húnok hirtelen betöréseit éjjel tűzjelekkel adta a csapatok tudtára. *Pausze*, a császár kedvese nagyon szeretett gyönyörködni a jelzőtüzek fényében, úgyhogy kedvéért többször ok nélkül is meggyujtották azokat. A szép kedves nemcsak a tűz fellobogó fényét szerette, de még jót is nevetett a hiába felriasztott seregek bosszankodásán. Történt egyszer, hogy valóban jöttek a húnok. De a felgyúló jelzőtüzeknek már senkisem hitt. Az ellenség a tábort hatalmába keríti és Szen-Vangot kedvesével együtt megölik. Mintha csak a pásztor és a farkas meséjét olvasnók. A húnok nagy pusztítást visznek véghez s több országrészt elfoglalnak.

A hold fehér s az őszi szél hideg,
s a hún hordáról félve szól a hír.
A hold fehér s az őszi szél hideg. Li Tai-Po.

Három sereg pusztult el, falvak égnek,
a hún csapat öl, zúz és gyujtogat,
s véres hullák takarják százezerszám
a végtelen pusztaságokat. Li Tai-Po.

Sziang-Van (Kr. e. 651—618) a pártos hűbéresekkel szemben nem boldogult. A húnokkal szövetségre lép, leányát főemberüknek adja feleségül. Igy csakugyan sikerül a főurakat megfékeznie. Később azonban, amikor a húnok lázadó fiának fogják pártját, ellenük fordul és sikerül is őket az országból kiűznie.

A *Csin-dinasztia* alatt, Kr. e. 249—202, a harcok váltakozó szerencsével tovább folynak, de azért a hún betörés veszedelme állandóan kísért. Ilyen körülmények közt lép a trónra *Csi-Hoang-Ti* (Kr. e. 246—200). Először délfelől erősíti meg országát, győzelmes seregével messze délre terjeszti ki birodalma határait, azután a főellenség, a húnok ellen fordul. Több szerencsés ütközetben meg is veri őket.

Ő kezdi meg az óriási *Nagyfal* építését. Uralkodása alatt a *Pecsili-öböl*től egészen *Sen-hszi* tartományig el is készül. A későbbi uralkodók folytatják művét. Egyes helyeken kettős, sőt hármas vonulatban vezetik. A fal teljes hossza megközelíti a 4000 kilométert. Földünknek legnagyobb építménye. S mindez egy lovas nép ellen készült!

A *Han*-dinasztia, Kr. e. 202—Kr. u. 229., adta Kínának a legtöbb jeles uralkodót. Uralmuk alatt a birodalom nyugati határai a rómaiak által uralt területig terjednek. Első császárja *Kao-Cu* a polgárháború véletlensége között szerezte meg uralmát. Kao-Cu szelíd és szerény ember volt. Hidakat, utakat építtetett, ezeket fákkal szegélyezte. A húnok ellen, dacára a Nagyfalnak, csak úgy tudott védekezni, hogy császári hercegnőt adott nőül győztes vezérüknek. Alatta, különösen uralkodása vége felé, mégis sokat szenvedett az ország betöréseiktől. Különösen *Mihi* vezér fenyegette a birodalom nyugati határait, sőt egyízben az ellene fordult Kao-Cut úgy körülkerítette, hogy ez csak szégyenletes béke árán

szabadulhatott meg. Több szerencséje volt dél felé. Délen az elpártolt tartományokat sikerült ismét birodalmához visszacsatolnia.

Vu-Ti (Kr. e. 178—188) vadászatot és harcot kedvelő fejedelem volt. A győzelmes Mihi fia *Lao-Csang*, majd meg *Kiun-Csin* (a kínaiak, mint később is látni fogjuk, a neveket mindig a maguk szája íze szerint fordítják át) ismét háborgatják a határokat. Amikor Kr. e. 135-ben *Csen-jü* fejedelmük hercegnőt kér feleségül, *Vang-Kue* tábornok tanácsára Vu-Ti császár ezt megtagadja. Ara helyett 150.000 emberrel vonul a határra. A húnokat szerencsésen vissza is szorítja, de minden törekvése, hogy velük döntő ütközetet vívjon, eredménytelen marad. Vu-Ti később meghódítja Nyugat-Szecsuan hegyi lakóit és Mandzsuria egyrészét.

Kr. e. 127-ben a húnok harmadízben törnek be Vu-Ti uralkodása alatt Sen-hszi-be. Erre, hogy sikeresebben védekezhessenek, katonai telepeket szervez a határon és utakat építtetett, hogy a hadsereg gyorsan fölvonulhasson. Ezek a szerencsés intézkedések, a fokozatosan tovább épített Nagyfal, de főleg a húnok közt föllépő egyenetlenség miatt, lassan kiszorítják őket a kínai birodalomból.

Meghalt a hún király s a sok
utód a rang s a szörnyű kincs
miatt egymással harcbaszállt,
és dúl a harc, hogy vége nincs.

S ha a Fiastyúk felragyog:
s aranysugárban kél a nap,
jaj égnek, földnek, hogyha e
vérszomjú népség lóra kap!

Li Tai-Po.

Ez a körülmény világtörténelmi eseményeknek lesz az okozója. A Közép-Ázsiát elárasztó nagy népmozgalmak a Nagyfal környékéről indulnak ki. Hullámai Nyugat felé egészen az *Oxusz* és *Jaxartesz* vidékéig hatolnak, majd későbbi századok folyamán egészen az Atlanti-óceánig. Ez az első népvándorlás, amelyről a történelemnek biztos tudomása van.

A húnok fegyverüket mindinkább nyugat és délfelé fordítják. Már Kr. e. 165-ben leverik a *jueci* népet, a *Nan-san* és *Kuku-nor* vidékén. A jueci nép mellett még huszonöt nép tűzhelyét dúlják föl. Uralmukat a *Lop-nor*-ig és a *Tien-san* északi aljáig terjesztik. A szorongatott juecik elhagyják hazájukat és 157-ben északra vándorolnak a *Balkas*-tó környékére. Menekülésük közben leverik az *uszun* népet. Az uszunok erre a húnokkal szövetkeznek és 145-ben régi szomszédaik után nyomulnak s őket új hazájukból a Jaxartesz (Sir-Darja) felé űzik. A juecik végre a Jaxartesz és Oxusz vidékén megtelepednek és megalapítják a *géták* birodalmát.

Erre az időre esik *Csang-Kien* kalandos vállalkozása. Csang-Kien tábornok Vu-Ti vezére és bizalmasa volt. 139-ben császárja parancsára elindult az Oxusz mellékén tanyázó juecikhez, hogy azok barátságát megnyerje. A jueci nép azonban nem volt hajlandó a húnok ellen szövetkezni, mert új hazájuk termékeny volt és a húnok sem bántották őket. Csan-Kien visszatérőben egy évet a húnok fogságában töltött, míg végre 127-ben hazaérkezik. Száz ember kíséretéből csak egyetlenegy maradt meg. *Szemacien* történetíró (Kr. e. 100) terjedelmesen leírja Csang-Kien kalandozását. Minket nagyon is érdekelne ez a munka, sok értékes adat lehet benne.

Vu-Ti élete végén a húnok ellen több szerencsés hadjáratot viselt. *Vei-Cing* tábornoka nagy győzelmet arat. A húnok egész táborát, podgyá-

szát, nőket és gyermekeket hatalmába ejti és mintegy tizenötezer harcost elfog. A császár egynapi járóföldre ment elibe a hazatérő hősnek.

Az ágakon madár dalol már,
s virágot gyűjt egy kisleány,
így jön győztes hadunk, ezerszám
hozza a sápadt foglyokat;
dicső vezérünk, Nan-Csung vezérünk,
leverte mind a húnokat! A Si-king-ből.

Később *Ho-kiu-ping* vezérét küldi a húnok ellen. A *Góbi*-sivatag határán véres csatában ő is megverte a veszélyes szomszédokat. Még több győzelmet is arattak, úgyhogy a húnok elkerülik a hínai határt. Nyugalma mégis csak egyidőre volt. A húnok ismét összeszedik magukat és Vu-Ti-t élete végéig háborgatják. Feljegyzik a krónikások, hogy a húnok az egyik kínai követség vezetőjét, *Szüvu*-t fondorkodással gyanúsították és ezért a *Baikál*-tó melletti pusztákra száműzték. Vu-Ti fegyveres erővel csak tizenöt év mulva tudta onnan kiszabadítani.

Vu-Ti alatt a kereskedelem a távoli turáni államokkal hirtelen fellendült. A császár főleg kereskedelmi összeköttetések fejlesztésével emelte állama tekintélyét és hatalmát. Utóda alatt polgárháborúk dúlnak és a húnok tovább nyugtalanítják a birodalmat. Az évkönyvek felemlítik, hogy ebben az időben a Hoang-hó árvize harmincegy várost pusztított el.

A dinasztia tizennyolcadik császárja *Ho-Ti* (89—106) alatt ismét megerősödik a birodalom, úgyhogy támadólag léphet föl a régi ellenséggel szemben. A húnokat legyőzi és *Kazsgar*-ig hatol előre. Később *Tancsao* vezér átkel a *Pamir* hágóin, leveri a jueci népet *Baktriá*ban és 95-ben már a *Kaspi-tó* mellett tanyázik. Ha a tó túlsó oldalára átkel, érintkezésbe léphetett volna a római birodalommal.

A húnok elvonulnak Kína alól, nem háborgatják többé a birodalmat. Útjukat nyugatnak és délnek veszik. Egyik águk *Balambér* és *Atilla* alatt meghódítja Európa nagyrészét. Ez az ág uralmát egészen az Atlanti-óceánig terjeszti ki, a másik ág *Toromániа* és *Mihira-Gula* vezetésével megalapítja az indiai hún birodalmat . . .

*

Érdekes, hogy a későbbi időkben már reánk, magyarokra vonatkozó följegyzéseket találunk a kínai évkönyvekben.

Brettschneider a *Jüang-si*, a mongol dinasztia történetét tartalmazó könyvből, amelyet a *Ming*-ek első császára *Huang-Vu* iratott, bennünket különösen érdeklő adatokat idéz.

Az orosz hadjárat leírása után a Jüang-si azt közli: „A mongol hadsereg átment a *Ha-ca-li* (Kárpátok) hegységén és megtámadta a *Kie-Lien*-t, vagyis a magyarok királyát. A mongol sereg öt csapatban, külön utakon haladt előre. *Szubotáj Batu*val járt és az előcsapatot vezette. A többi hadtestet *Hulihu-Sziban* és *Hagan* (Kadan) vezették. Mivel a Kie-Lien (magyar király) vitézsége ismeretes volt, Szubotáj hadicselhez folyamodott. Amikor a *Tun-ning* (Sajó) folyóhoz érkeztek, Batu a hídon átkelt. Szubotájnak lejebb, a mély vízen szálfákból vert hidat kellett előbb építenie. Miközben Batut az ellenség megtámadta, sok embere elesik és *Ba-ha-tu* (Bátor) nevű kedves hadsegédét is elveszíti".

Batu megrettenve visszavonulást ajánlott. De Szubotáj biztatta: „Herceg, ha visszamész, nem gátollak; de magam nem tágítok, míg a *Tu-na* (Duna) folyót el nem érem és a *ma-csa* fővárosig el nem jutok!" Erre újult hévvel nyomult előre és Batu is rárohant az ellenségre, mely leveretett s a mongol had elérte a fővárost. Később egy nagygyűlés alkalmával Batu szemére vetette Szubotájnak: „Midőn mi a Tun-ning (Sajó) folyó mellett csatáztunk, a te késedelmed miatt vesztettem el Ba-ha-tu hívemet!" „Herceg — felelt Szubotáj — jól tudod, hogy a folyó, ahol te rajta átmentél, sekély volt, és hozzá kész hidat találtál. Elfelejtetted, hogy az én átkelőmnél a víz mély volt és hidat kellett vernem."

Ez a leírás igazán nem válik szégyenünkre. Meglepő, hogy a kínaiak a magyar *ma-csa* nevet használják, midőn az egykorú perzsa és latin írók *hongros, hungarus, ungarus*, az oroszok *ugri* névvel jelölték nemzetünket.

*

Multunkban nincsen szégyelni, kivetni való. Minél tovább búvárkodunk benne, annál több-több fényes lapra találunk. Dicsőséges multunk ismerete a sivár jelenben csak erőt, bátorságot és önbizalmat adhat — mert ne feledjük, az idegen is csak azokat tiszteli, akik önmagukat is megbecsülik! Igy nemcsak az igazság, de büszkeségünk is megköveteli, hogy necsak az egyoldalú görög, római, héber és nyugateurópai kultúrával foglalkozzunk — hanem ápoljuk és tiszteljük a hozzánk közelebb eső keleti népek értékeit is, hogy azokon keresztül annál jobban megértsük és megszeressük a magunkét! *Keöpe Viktor*

OTEC PAISZIJ, A BOLGÁR SZABADSÁG ELŐHÍRNÖKE

Ötszáz évig tűrte Bulgária a testvér oszmán-török nép főuralmát. Otec Paiszij volt az, aki ötszázéves szendergéséből felébresztette a bolgár nemzetet és ezzel halhatatlanná tette nevét. Alakja annál is inkább időszerű, mert olyan időt élünk, amelyben a bolgár és a magyar nemzet sorsa nagyon hasonlít egymáshoz. Mindkét nép olyan viszonyok közt várja a jövőt, mint az a bolgárság, amelynek éppen Otec Paiszij lánglelke jelölte ki a nemzeti öntudat, az új élet s a felszabadulás útját.

Otec Paiszij életéről keveset tudunk. Munkájából következtetjük, hogy 1722 körül született a török iga alatt sínylődő bolgár földön. Születési helye még ma is vita tárgya. Csak annyit tudunk biztosan, hogy a szamokovi kerületben született. Ennek az egyetlen adatnak az alapján indult meg a kutatómunka. Ahogyan Homerosért a hét város, úgy verseng Otec Paiszijért is a három falu: Kralev-dol, Doszpej és Banszko. Kralev-dol mellett szól talán az a körülmény, hogy él ott tíz család, amelyek mind a Pajszovci nevet viselik. Ezek eredetüket Cvetán papra vezetik vissza, aki Otec Paiszij testvére volt. A kutatók közül azonban bizonyos okok miatt egyesek mégis Banszko mellett törnek lándzsát, míg mások Doszpejt tartják valószínűbbnek. Egyelőre tehát az eredet kérdését nem lehet lezártnak tekintenünk. Mindenesetre a

kutatások során még kerülhetnek elő olyan adatok, amelyek majd fényt derítenek Otec Paiszij származásának titkára. A kutatás nehézségeit növeli az is, hogy sem családi, sem keresztnevét nem ismerjük, mert Paiszij csak papi neve, az otec pedig atyát jelent. Az életéről és működéséről ránkmaradt néhány többi adatot a következőkben foglalhatjuk össze.

Otec Paiszijt hivatása a papi pályára vezérli. Monostorba lép s kolostori iskolát végez. A kolostorok akkoriban nemcsak a szellemi élet egyedüli hordozói, hanem egyúttal a hazafias érzés melegágyai. Paiszij atya jelentékeny időt tölt a Szveta-gorán (Szenthegyen) épült hilendári monostorban, ahol bátyja az apát. Ebben a monostorban nemcsak bolgárokat talál, hanem képviselve van itt abban az időben az egész keleti egyház. Vannak itt szerbek, görögök, sőt oroszok is. Ez a körülmény majd nagyjelentőségű lesz Otec Paiszij további életében. Az egyes monostorok multjukra, szentjeikre büszkék, a különböző nemzetek fiai pedig saját nemzetükkel, nemzetük dicső történelmével dicsekednek. A vallásosság és a rendtársi szeretet nem tudja legyőzni a köztük természetszerűleg fellépő ellentéteket. A hilendári monostorban állandóan vita tárgya az egyes nemzetek felsőbbrendűségének kérdése. Ezekben a vitákban természetesen mindig a bolgárság a vesztes fél, hiszen ők, nem is ismerve nemzetük történelmét, alig mernek vitába bocsátkozni.

Szerte Bulgáriában szomorú a helyzet. A nép tudatlan és szegény. A török csak rabolja, gyilkolja, de tanítót nem enged közéjük. A módosabbak, látván a nép nagymérvű tudatlanságát és nyomorát, szégyenlik bolgárságukat. Nekik jobban tetszik a fényes görög mult, a görög szokások. Azokat kezdik utánozni mindenben: görögösen öltöznek, görög neveket vesznek fel, görögül beszélnek. Mások megalkusznak a helyzettel. Hogy jobban érvényesülhessenek, hogy vagyonukat megtarthassák, mohamedánok lesznek: a bolgár templom helyett a mecsetbe járnak. Mindezen árulások és csábítások ellenére a nép széles rétege megmarad bolgárnak. Dolgozik, kínlódik, tűri az immár 400 éves török rabigát, amihez most már hozzájárul a görögök szellemi igája is. A görögök ugyanis ahelyett, hogy a keresztények védőiként léptek volna fel a pogány török ellen, egyszerű eszközök lettek a törökök kezében. A bolgár templomokba bevezették a görög nyelvet, az iskolában görögül tanítottak. Amellett folyt a törökösítés is.

Amikor már többmillió bolgár elgörögösödött vagy törökké lett, amikor már elfelejtette saját nemzetének multját, amikor az egykor oly hatalmas bolgárságnak már csak árnyéka lappangott, amikor százszámra nyíltak meg a görög iskolák, és a templomokban csak görög nyelven volt szabad istentiszteletet tartani, ebben a szomorú időben kerül Otec Paiszij a Hilendár-kolostorba... Féktelen hazaszeretet fűti. Ismeri népét, de nem veti meg. Szereti, és minden más népnél többre becsüli. Hazaszeretete a monostor határozottan bolgárellenes légkörében kiállja a tűzpróbát. A sok csipkelődés, gúny, amelyet bolgársága miatt el kell szenvednie, csak megerősítik hazaszeretetében. Meg van győződve nemzete magasabbrendűségéről. Mégis, ha körültekint, látja maga körül a nagy pusztulást. Látja, hogy az a nép, amelyik a keleti szlávságnak egy nagy részét megszervezte, tehetetlenül, zokszó nélkül húzza a szégyenletes török igát. Elszorul a szíve ennyi baj láttára, de mégsem esik kétségbe. Valami titkos hang biztatja szíve mélyén, hogy Bulgáriának dicsőséges multja van, mult, amely ígéret lehet a jövőre. Meg akarja mutatni rend-

társainak, hogy a bolgár történelem bátran állítható még a görög mellé is. Kutatni kezd, természetesen a legnagyobb titokban. Az éj sötétjében, amikor már mindenki alszik, csak az Égei-tenger hullámai bömbölnek, felkel ágyából, belopódzik a könyvtárba, és a taggyúgyertya silány fényénél faggatja a sárga pergamentek titkait, és megidézi az elfelejtett multat. A monostor gazdag könyvtára bőséges anyagot szolgáltat munkájához. Hosszú éjjeleken keresztül görnyed a könyvtárban, és lelki szeme előtt lassan-lassan kialakul a dicső bolgár történelem. A bolgároknak vannak szentjeik, hódító cárjaik, van fényes nemzeti multjuk. Omurtag, Krum, Borisz, Szimeon, Szent Kiril és Szent Metodij, Szent Kliment, Joan Ekzarh, Aszen, Evtimij, mind-mind a régi dicsőséget idézik fel a hilendari barát előtt. A bolgár valamikor úr volt az Égei-tengertől egészen a Tiszáig és az Adriai-tengerig, aminek az emlékét ma már csak az ottlakó népek nyelvében élő szlávbolgár szavak és a dalmát népdalok hexameterei őrzik. A bizánci diplomácia méregkeverése rendítette meg ezt a birodalmat, az így megindult hatalmi süllyedést azután a török rabság tetőzte be.

A hilendári barátnak már kész a terve: meg fogja írni a bolgár nemzet történetét. Egyideig még gyüjti az adatokat fáradhatatlan kitartással. Kutatóútja során megfordul a magyarországi Karlócán is, azután visszatér Hilendárba. Összegyüjtött adatai alapján elkezdi népe történelmének megírását. Valami úton-módon rendtársai is tudomást szereznek nagyarányú terveiről. Az idegenek részéről természetesen sok lenéző güny, megvetés, sértő megtámadtatás éri. De nem törődik ezekkel. A bolgárokra jellemző kitartással tör kitűzött célja felé. A támadások ellen bátyja oltalmában reménykedik. De hiába minden: Hilendárban nincs többé maradása. A zográfi monostorba költözik. Itt békésebb viszonyok között zavartalanul dolgozhatik. 1762-ben, 40 éves korában befejezi nagy munkáját, amelynek címe: „Szlávbolgár történelem". A történelmi munka kész, de még hátra van hivatásának másik része: a mű elterjesztése. Ez súlyos feladat, különösen abban az időben. Útra kel. Hóna alatt a könyvvel, mint új Messiás, hirdeti a dicső bolgár multat. Vállalkozó szellemű papot keres, hogy történelmét lemásoltassa. Otec Paiszijt nem fogadják mindenütt tárt karokkal. Sok bolgárnak a szívében már kialudt a hazaszeretet lángja. De még talál néhány áldozatkész papot, akik, nem törődve a török kegyetlenségével, lemásolják történelmét, és azt így titokban, kéziratok útján terjesztik, hirdetik a nép körében. Paiszij bátorító tanítása kovászként járja át az egész bolgár népet. Ő maga pedig jár faluról-falura, míg egyszer csak el nem tűnik szemünk elől. Egyesek még látják 1784-ben, sőt azt is állítják, hogy visszatért Zográfba, de erre nincsenek biztos adataink. Ismeretlen helyen halt meg. Halálának ideje is bizonytalan. Lehet, hogy hazafiasságáért vértanusággal fizetett. Alakja az ismeretlenségből csak rövid időre merül fel, hogy hivatását teljesítve ismét visszatérjen oda, ahonnan jött: az ismeretlenségbe. Mint üstökös jelent meg Otec Paiszij a borús bolgár égen, szellemének, hazaszeretetének ragyogását egy egész ország csodálta, míg el nem tűnt örökre.

Otec Paiszij munkásságának óriási jelentősége van Bulgária életében. A bolgárság a török rabigában, szellemi és anyagi erőitől megfosztva, elveszítette a jobb sorsba vetett hitét. Kétségbeesett reménytelennek látszó sorsán. Úgy látta, hogy Bulgáriának már üt a végórája. Ki akart vetkőzni bolgárságából, mert szégyennek tartotta bolgárnak lenni. Nemzeti öntudatát elveszítette, idegen lidércek után futott. Nem beszélt már bol-

gárul. Ez történt a bolgárság előkelőbb, kisebbik felével. A másik része, beletörődve szomorú sorsába, megadással tűrt, szenvedett, de megmaradt reményevesztetten is bolgárnak. Fajtájának multját azonban nem ismerte, amiből erőt meríthetett volna a kitartó hazaszeretetre. És akkor megjelent Otec Paiszij. Tudta azt, hogy az a nép, amelyik elszakad történelmi multjától, eltűnik a népek tengerében. A bolgárok sem felejthetik el ezredéves kultúrájukat, ezredéves multjukat, Kirilt és Metodijt, Klimentet, Krum kánt... Az emberiségnek legnagyobb tanítómestere a történelem. A közös mult, a közös eszmék, a közös nyelv kovácsolja össze a nemzetet. Otec Paiszij tehát felemelte tanító, bátorító, korbácsoló szavát: „Bolgár, ismerd meg fajodat és nyelvedet!" Szava mint tüzes ostor ver végig a gyáva, meghunyászkodó hátakon: „Esztelen, elfajzott nemzedék! Miért szégyenled magadat bolgárnak nevezni, és miért nem olvasol és beszélsz a saját nyelveden? Vagy nem volt a bolgároknak birodalmuk és hatalmuk? És nem uralkodtak-e annyi sok éven át, és nem voltak-e híresek és nevezetesek az egész földön?..." Szava ír volt a meggyötörteknek, vigasztalás a csüggedőknek, erő a kétségbeesetteknek, korbács a kishitűeknek, buzdítás a kitartóknak. A sötét rabságban ő vetette fel a szabadság eszméjét, ő ébresztette öntudatra nemzetét. A bolgár történetírás méltán nevezi Otec Paiszijt az első nemzeti felkelőnek. Hogy azonban Otec Paiszij és követői nem puskával és karddal, hanem könyvvel és iskolával indították meg a bolgár szabadságharcot, ez a bolgár nép egyik legnagyobb érdeme.

Otec Paszijt műve megírásában tisztán a hazafias cél vezérli. Látja hazája elesettségét, segíteni szeretne rajta. Erőt, bátorságot, reményt szeretne önteni szerencsétlen népébe. Meg akarja mutatni Bulgária szépségét, földjének gazdagságát, régi dicsőségét, hírét, hogy felébressze iránta a szeretetet. Be akarja bizonyítani, hogy dicső dolog bolgárnak lenni. Ezért munkájában leginkább a bolgár dicsőséget hangsúlyozza. Történelmét a nép széles rétegeinek szánja; ezért nem tiszta tudományos fejtegetéseket közöl, hanem mintegy romantikus elbeszélést ír. De a történelmi hűség ennek ellenére sem hagy semmi kívánni valót maga után. Mindig az igazságot írja; a romantikát mélyen átitatja realizmussal, a legendát az igazsággal. Kitűnő módszerével tudományos színvonalon álló művét az egyszerű nép előtt is könnyen érthetővé teszi.

Otec Paiszij új korszakot nyit meg a bolgár irodalomban, új gondolatot ad, új irányt jelöl ki. Felveti a bolgárság történelmi szerepének a gondolatát és vele kapcsolatban a nemzeti önállóság eszméjét. Eddig a bolgár irodalom egyházias, vallásos jellegű volt, Otec Paiszij után — és mondhatjuk azt is, hogy Otec Paiszij nyomán — az irodalom azáltal, hogy a napi életből vett aktuális problémát vet fel, határozottan világi jellegű lesz. Ezentul az irodalomban erősen hazafias, nemzeti irány érvényesül. És ennek a mozgalomnak Otec Paiszij a megindítója. Ebben áll nagy jelentősége a bolgár irodalom szempontjából.

Otec Paiszij a megkezdője az igazi értelemben vett bolgár történetírásnak. Előtte csak töredékes munkákat ismerünk. Ő az első, aki nagy kort ölel fel egységes szemléletű munkájában: az egész szlávbolgár történelmet a saját koráig. Történelmi módszere is jelentős: oklevelek alapján dolgozik. Innen van munkájának az a nagy hitelessége, amely arra a korra nézve, amelyet megírt, elsőrendű forrássá avatja.

Otec Paiszij legfőbb titka népével együttérző meleg szíve. Ez mű-

vének minden sorában kifejezésre jut. Helyesen nevezik Otecnak, azaz atyának, mert valóságos édesatyja volt elárvult népének. Minden erejével csak segíteni akart a szenvedőkön. Lángoló hazaszeretetével ölelte keblére szerencsétlen népét, bátorította, tanította, de ahol kellett, megmondta a hibáit is. Művét saját szavai szerint is „Bulgária hasznára a hazaszerető bolgárnak" írta. Ő volt az, aki a bolgár népet új életre ébresztette. Megmutatta neki a multat, hogy annak dicsőségén felbátorodva rendíthetetlen kitartással haladjon előre a tőle kijelölt úton: a hazaszeretet, a nemzeti öntudat útján. És a nép varázsszavát megértve, ment utána. Még egy küzdelmes száz év múlik el, nemzeti felkelések hosszú sora, és meglesz az első nemzeti ébredő munkásságának az eredménye, teljesül a történetíró álma: Bulgária lerázza magáról a török igát, széttépi a török rabláncot, és a réginek romjaiból egy új Bulgáriát épít. Ez Otec Paiszij nagy történelmi jelentősége.

Otec Paiszij emlékünnepe minden évben a Szent Kereszt napjára esik. Ennek mélységes értelme van: Krisztus keresztje az örök bolgár sors szimbóluma. A bolgár nép is súlyos keresztet hordoz a történelem Golgotáján. Néha babér, de legtöbbször töviskorona díszíti a homlokát. Gyakran elesett már a nehéz úton, de aztán Istenben bízva újra felemelkedett. Keresztre feszítették, de utána nem maradt el a feltámadás sem.

Bulgária ma is szomorú napokat él. Neuilly, a bolgár Trianon, újabb területeket tépett le Bulgária testéből, a tengertől elzárta őket a nemzetek acsarkodása, újabb százezrek kerültek idegen rabságba. Pedig a békét a Balkánon csak egy erősen megszervezett, nagy Bulgária tudná tartósan biztosítani. Bulgária egyesíti magában azokat az erőket, amelyek képessé teszik erre, van multja, amely biztosíték arra, hogy e hivatásának meg is tud felelni. Éppen Bulgária mai helyzete is egyik példája annak, hogy az európai politikusok *mennyire törekednek* a tartós béke megteremtésére.

A bolgár nemzetnek mai helyzetében ismét Otec Paiszij szellemére van szüksége. Megérezte Bulgária is azt az erőt, amely ebben a névben rejlik, mert Revíziós Ligáját Otec Paiszij nevéről nevezte el: „Minden bolgár Otec Paiszij szövetsége". Az egyesület állandó kapcsolatot tart fenn az anyaország és az elszakított vidékek bolgársága között. Buzdít, oktat, nevel és bátorít. Célja a hazafias érzés, a nemzeti öntudat és összetartozás eszméjének ápolása. Kitartó, jólirányított működésének máris szép eredményei vannak. A szomorúemlékű neuilly-i szerződés után valóban Otec Paiszij kitartó, bátor hazaszeretetére van szükség, reá, akiről Vazov Iván, a nagy bolgár író találóan mondja:

„Mától kezdve a bolgár fajnak történelme van
S ezzel nemzetté vált".

Bödey József

MAGYER, JERETÁNY FEJEDELEM SZÉKVÁROSA

Jeretány, keleti magyar fejedelem neve már régóta ismeretes az irodalomban. Elsőízben Raynaldus közölte XXII. János pápának azt az 1329 okt. 3-án keltezett bulláját,[1] egyben ezideig azt az egyetlen ismeretes, egykorú okmányt, amelyben név szerint szó van *Jeretány* (Jeretanny, tévesen: Jeretomir, Zeretomir) fejedelemről. A bulla sokáig teljesen érthetetlennek tartott szövegének magyarázatát néhány évvel ezelőtt sikerült szerzőnek megadnia,[2] azóta pedig a vonatkozó adatoknak tekintélyes száma sorakozott fel, hogy világosságot derítsen Konstantinos Porphyrogennetos elveszettnek hitt, keleti magyarjai sorsára. A már feldolgozott adatok és eredmények szerzőnek 2. a. i. dolgozataiban jelentek meg.

Ezek szerint a IX—XIV. században a Kaspi-tó és a Fekete-tenger közén, a Kuma és Kubán folyók vízvidékén, a „magyarnak nevezett"[3] Kaukázus hegység lábánál élt egy színmagyar nép. Országukat a keleti (arab, perzsa) és a nyugati (olasz) írók egyaránt Magyeria, Magyer, ill. Kummadzs(a)r, Cummageria (Kuma melletti magyer ország) néven említik. Ennek az ősi, magyar országnak és magyar népnek volt a fejedelme 1330 táján *Jeretány*, „Magyarország katolikus fejedelmeinek ivadéka".[4] A Jeretány szó ősi, magyar névalak. (Jeretány > Gyeretyán > Gyertyán).

Kummagyeria városai közül kettőt eredeti nevén is ismerünk. Ezek: *Magyer*, a fejedelmi székváros és *Ügyek*.[5] A kummagyeriai magyarokig vezethetjük vissza *Mozsarszk* eredetét is. A mai oroszos névalakban a „Madzsar", ill. a „Mogyer" név rejtőzik.[6] Mindhárom város a Kuma mentén állhatott. Magyer és Mozsarszk helyét pontosan ismerjük. Az előbbi a Kuma és Bujvola torkolatában, az utóbbi eddig a Kuma alsó folyásánál, a torkolattól nyugatra, mintegy 80 km-re, a folyó balpartján, attól mintegy 10—12 km-re északra, az asztrahányi kormányzóság határán fekszik. Ügyekről (a név a mai „Szentes"-nek felel meg) viszont tudjuk azt, hogy a XIV. sz. elején — Magyerhez hasonlóan — ferencrendi kolostora és temploma volt.[7]

Tanulmányunk keretében csakis Magyer városának fekvésével és építészetével óhajtunk foglalkozni. Ma ez a terület szovjet-orosz fennhatóság alatt áll s a jelenlegi viszonyok megakadályozzák a helyszíni, tüzetes tanulmányozást. Ettől ma már csak rendszeres ásatással várhatunk érdemleges eredményt, mert Magyer romjai már a mult század elején is rohamos pusztulás képét mutatták. Pusztulásukat elősegítette az a körülmény, hogy az orosz kormány erődítmények építéséhez rendeleti úton széthordatta az értékes épületmaradványokat. Feladatunk tehát ma csakis az lehet, hogy kritikai szemmel áttekintsük azokat a feljegyzéseket, amelyeket a *Magyer*-re (a legtöbb író tévesen *Madzsar* néven említi) vonatkozóan a XVIII. és XIX. század utazói hagytak reánk.

*

A legelső utazó, aki Magyer városáról hírt adott, az annyiszor — és oly kevés megértéssel — emlegetett lelkes magyar, *Hatvani Turkolyi Sámuel* volt. A felvidéki származású Turkolyi fiatal korában, 1710-ben Oroszországba került s ott Nagy Péter cár szolgálatába állott. 1722—25 között végigharcolta az orosz-perzsa háborút. Így került el a Kaspi-tó

vidékére. *1724* ápr. 2-i és *1725* ápr. 10-i kelettel leveleket írt Szikszón (Abauj-Torna vm.) lakó rokonaihoz. Leveleiben kitér azokra az eseményekre is, amelyekhez az egykori Kummagyeria utáni tudakozásai kapcsán, valamint a kapott hírek alapján tett helyszíni tanulmányútja során jutott. Leveleit Török Aurél közölte hiteles másolatban,[8] ehelyütt csak a Kummagyeriára vonatkozó részt idézzük:

„... Mivel a historicusok írják, hogy a Magyarok s Hunnusok Scythiából jöttenek Európába, ezen Országban tudakoztam, hol laktak azok a Magyarok, lakóhelyekre ráakadtam. Lakások volt a Volga vize mellett, fövényes és erdőtlen helyen, mindazonáltal szép házakban laktanak, mivel ma is a földben darab kályhák ollyak találtatnak, akikből mínálunk új keresztény korsót tsinálnak, téglák pedig igen szélessek, szépek, mellyekből kitetszik, hogy derék házakban laktanak. A Magyarok királlya pedig lakott Kuma nevű folyóvíz mellett, mellynek Palotái jóllehet rogosak, de még ma is fennállanak, és azon falu helyét itt való Pogány nyelven hívják Magyarnak, Magyar Nyelven pedig sehol sem beszélnek, sem Magyar Faluk nincsenek."

Ma, amikor közel félszáz okmány bizonyítja már a kumamenti Magyeriának magyar mivoltát s amikor minden kétséget kizáróan, okmányszerű bizonyítékok alapján tudjuk, hogy Magyer városa a kummagyerai fejedelmek székhelye volt, meglepő az a biztosság, ahogy Turkolyi Sámuel ugyanilyen értelemben nyilatkozott Magyer városáról.

Ne gondoljuk azonban azt, hogy Turkolyi kijelentése ötlet volt csupán, mert nem lehetett az. Turkolyit mindössze 320 esztendő választotta el Magyer városa, magyar fejedelmi székváros elpusztulásától. Tíz emberöltő nem olyan nagy idő, hogy a hagyományok akkor még nem élhettek volna! Anonymust is három évszázad választotta el a honfoglalás korától s mégis mennyi értékes adatot rögzíthetett meg a még akkor élő hagyományok nyomán! Turkolyi perzsa és tatár bennszülöttek között fordult meg, s mindkét népnél első kézből kaphatta a jeretányi magyarság emlékét őrző hagyományokat. Turkolyit megelőzően soha, senki nem állította, hogy a Kuma mentén valaha magyarok laktak volna, vagy hogy Magyer városa magyar fejedelmi székhely lehetett valaha. Nem juthattunk tehát más következtetésre, csakis arra, hogy Turkolyinak fentebbi értesítése csakis a népi szájhagyományban gyökerezhetik.

Leírásából kitűnik, hogy saját szemével látta mind a volgavidéki, mind a magyeri épületmaradványokat. A „rogosak" szó *rongyosak* értelmezése[9] helytelen, mert azt *rogyósak*-nak kell olvasnunk. Turkolyi tehát azt akarta kifejezni, hogy a magyeri épületek, noha még állanak és kivehetők a házak (paloták) formái, már rogyadoznak, düledeznek, összeomlófélben vannak.

*

Négy év mulva, tehát *1728*-ban *Gaerber* kereste fel a nevezetes romokat. Beszámolójában[10] a cserkeszekről írt fejezetben találjuk Magyer leírását. A vonatkozó rész magyar fordításban az alábbi: „... a Kuma ... a hegyekben ered, de amikor már kijutott közülök és sok más folyót is egyesített magában, s így valóban hatalmas folyóvá dagadt, szabad térszínen át egyenest a Kaspi-tengernek tart. Ezt azonban nem éri el, mert egy-két napi lovaglásnyira elveszik: elsekélyesedik, nádas mocsarakká posványosodik, majd eltűnik a földben. Azon a vidéken, ahol a Birumát

veszi fel, kellemesen szép földek és erdőségek vannak, nemkülönben különféle helységek és falvak maradványai is. Ugyanitt egy nagy városnak a romjait is láthatja az ember: szép kőházakat és bolthajtásokat. Ezekből, valamint a romok alatt heverő és részben jeles szobrászmunkával faragott kövekből csakis arra a következtetésre juthatunk, hogy ennek valaha tetemes és híres városnak kellett lennie. Még manapság is Madzsar-nak nevezik... Gyaníthatóan erről a vidékről származtak a magyar királyság alapítói."

Nagy kár, hogy sem Turkolyi, sem Gaerber nem hagytak a romokról részletesebb leírást hátra, mert a legközelebbi adatunk majd egy félévszázaddal későbbről származik. Már pedig 40—50 év nagy idő, különösen pedig az adott körülmények között, amikor a természet erőin kívül az emberkéz is szorgalmasan pusztította azt a keveset, amit Magyer városa egykori fényéből Timur-Lenk romboló hadai meghagytak.

*

Gmelin tudósít arról,[11] hogy *1735*-ben *Taticsev*, Asztrakán kormányzója erős katonai fedezet mellett néhány megbízható emberét elküldte Magyer romjaihoz, hogy kutassák át az akkor még tatárok által megszállva tartott vidéket. Az orosz kormányzó emberei a még fellelhető régiségeket magukkal vitték, így többek között egy kék színű, nagyon erős, teleírott papirost is, meg néhány érmet. Ennek a gyüjteménynek teljesen nyoma veszett, ami annál is sajnálatosabb, mert abban az időben még valószínűen igen sok érdemes dolgot lehetett találni a romok között, amit később az odatelepített orosz földművesek — „kincskeresés" közben — feldultak, elhordtak s elpusztítottak. Klaproth szerint nincs Magyerben talpalatnyi föld sem, amelyet az orosz parasztok meg ne bolygattak volna s így még az a kevés érték is, amit meghagytak, lepusztulván róla a védelmet nyujtó fedőréteg, biztos enyészetnek indult.

Különösen sajnálatos az említett írásos emléknek elkallódása, mert az bizonyára értékes adattal járult volna hozzá Magyer és Kummagyeria történetének ismertetéséhez. A mult század elején a mongolok még mindig ugyanazt a papirosfajtát használták a buddhista szentkönyvek céljaira. A papiros színe kék, barna, vagy fekete, a reájuk kerülő betűké pedig fehér-, arany-, vagy ezüstszín. Teljesen hasonló módon készültek azok a Szemipalatna és Abláj-kit környékén talált tibeti és mongol írások, amelyek a XVIII. század harmincas éveiben olyan nagy feltűnést keltettek.[12]

Feltétlenül eredménnyel járna fáradozásunk, ha a vatikáni levéltárban gondosan felkutatnók azokat a leveleket és írásos jelentéseket, amelyeket Jeretány fejedelem, illetve az ő sokszori levélváltására Magyerbe kinevezett katolikus püspökök[13] a római udvarral váltottak. Erős a hitem, hogy ezeket — a maguk idejében is ritkaságszámba menő — keleti írásokat sem Avignonban, sem Rómában nem semmisítették meg. Ez az a legelső és legelemibb feladat, amelyet ezen a téren sürgősen el kellene végeznünk.

*

A XVIII. század utolsó- és a XIX. század első negyedéből származnak a legrészletesebb, leghasználhatóbb adataink Magyerről, négy érdemes német utazótól. Ezek sorát *S. G. Gmelin* nyitja meg.[14] Ő mutatott rá elsőnek arra, hogy Magyer romjain tulajdonképen három, romok borította területet szoktak emlegetni. Már csupa kegyeletből is célszerű lesz,

ha megtartjuk a Gmelin által bevezetett Alsó-, ill. Felsőmagyer elnevezéseket, azonban a középütt fekvő székvárosra fölösleges a megkülönböztető „Középső"-jelző megtartása, annál is inkább, mert középkori pápai okleveleink következetesen Magyer néven említik a fejedelmi fővárost. Mielőtt áttérnénk Gmelin leírása építészeti részleteinek ismertetésére, foglaljuk egységes képbe mindazt, amit főként Gmelin és Klaproth nyomán a Magyer-környéki romok fekvéséről tudunk.

Gmelin a romokat *1772* szept. 21-én kereste fel. Magyertől keletre mintegy 64 km-rel, a caricin—mosdoki műúton kelt át egy-egy rozoga fahídon a Kumán s annak egyik mellékfolyóján. A Kuma és Bujvola torkolatától 19 km-rel keletre találta az első romokat. Ezeket Első-, vagy Alsó-magyernek nevezte. E romok közelében fekszik a ma is virágzó Kavszkaj-Uszvjet, vagy más néven Borgon-Madzsar (vagy egyszerűen: Madzsar) község. Borgon-Madzsar nevét onnét vette, hogy Skarzinszki nevű földesura burgundi-szőlőt ültetett a határában. A környék tatár lakossága Kicskine Madzsarnak (Kicsiny Magyer) nevezi. Tekintettel arra, hogy ezek a tatárok a vidék őslakói és ha valaki, ők őrizték meg a régiek hagyományait, közelfekvő az a feltevés, hogy ezt a településhelyet a jeretányi időkben is hasonlóképen nevezték.

Magyer székváros főként a Kuma balpartján és a Bujvola (gonosz farkaspók) mindkét oldalán találhatók, de ezekkel szemben a Kuma jobbpartján is van egynéhány kevésbbé ismert rom, egykori házak és egyéb épületek maradványai. Ez a — folyók által — három felé tagolt romcsoport alkotta egykoron Magyer városát. Ma az oroszok a romokat Szerednoj-Madzsarinak (Középső Magyer) nevezik. A közvetlen közelben fekvő község neve ma: Prikumszk. Korábban ugyanezt a községet Bugyennovszk, Praszkoveja, Szvante (v. Szvjatova) Kreszta, ill. Szvatoj Kreszt néven ismertük.

Magyer városát tulajdonképen három folyó szelte át. Közöttük a legnagyobb a Kuma. Bővíz idején igen tekintélyes folyó a Bujvola (Gmelinnél tévesen Barvala, vagy Bibala) is, a legkisebb pedig a Donguszle (Disznóspatak, Gmelinnél tévesen Tamuszlova). Ez a két utóbbi folyó a torkolata közelében tóvá dagad, de majdnem egész éven át megtartja összeköttetését a főfolyóval. Kivételes esetnek számit, ha esőtlen nyáron a Kuma igen alacsony vízállása mellett a mellékfolyók sorra kiszáradnak. Ilyenkor a Bujvola terjedelmes, kákás mocsárvidékké változik át s abban vaddisznók, meg egyéb vadállatok találnak biztos menedéket.

A romok — *Klaproth* szerint [15] — magas steppeoldalban terülnek el a Kumának bal- és a Bujvolának mindkét oldalán, észak felé pedig két kis sóstóig húzódnak, de már az ő idejében (1808) is nagyon jelentéktelenek voltak. Számba se jövő nyomokban akadt csak reájuk. Klaproth becslése szerint a romok mintegy 23 négyzetkilométernyi területet borítanak, nagyjából négyzetalakban. A terület hosszabbik tengelye észak-déli irányú.

Hogy milyen bámulatosan nagy terület ez (különösen, ha meggondoljuk, hogy egy olyan városról van szó, amelyik a XII—XIII. században élte virágkorát!), azzal érzékeltethetjük legjobban, ha összehasonlítjuk Budapest mai kiépített területével. Az egybevetésből kitűnik, hogy Magyer három, egymásmellett fekvő, épületromokkal borított része akkora terület, mint amekkorát Budapesten a tervezett óbudai hídtól kiindulva a

külső Hungária-körúton át a csepeli összekötő hídig rajzolt határvonal a Dunával a pesti oldalon zár be, majd ezt kiegészítően a budai oldalon a Margit-hídtól a lágymányosi vasúti összekötő hídhoz húzott félkörnek másfélszeres területe. Ezenkívül jön számításba a Magyer külvárosaként szereplő Felső-Magyer. A két város közti 3.5 km-es térköz pontosan Budapest és Budaörs távolságának felel meg.

A maradványoknak a sorsát a XIX. század elején sűrű tömegekben ideözönlő telepesek pecsételték meg, amikor a romterület közelébe húzódtak. Mivel ezen a bozótos területen az épületfa aránylag ritka, hamarosan széthordták a kitűnő minőségű építőkőanyagot. „A romok teljes megsemmisülésének szomorú ténye — panaszolja Klaproth — Potemkin Szergej Pavel gróf nevéhez fűződik. Ő a bűnös a romok teljes eltakarításában, mert a nagyrészt még mindig fennálló épületeket ő bontatta le, hogy anyagukat a közelben épülő kormányzósági erőd, Jekateringrad falaihoz felhasználja. Azóta aztán a pokojnoji, meg a praszkovinoi parasztok annyi kőanyagot elhordtak innét, hogy ma (1808!) már csak két halotti kápolna van meg mindössze, azok is beomolva!"

Gmelin szerint is az egykori Magyer helye egy négyszögalakú domborulat s annak átmérőjét 5.5 km-re becsüli. Ezt a domborulatot természetesen a sok beomlott és eltemetett épületrom alkotja s meg is mondja Gmelin, hogy lépésről-lépésre találunk romokra, épületekre s vegyes maradványokra. Lássuk azonban most már Gmelinnek 1772-ből származó pompás leírását magukról a romokról.

„Ezek a romok — írja *Gmelin* — az egykori pompás és nagy városnak beszédes tanui. Egyes épületek romjai ma is még olyan állapotban vannak, hogy áttekintően tájékoztathatnak bennünket. Mások jobban tönkrementek és a legtöbbről az idő vasfoga csak az omladékot és az alapfalakat, többé-kevésbbé beomlott boltozatokat, stb. hagyott meg. A jobb megtartású és erősebb kivitelű romok a négyszög peremein sorakoznak és körülveszik a város többi részét. Ezek nagyobb körültekintéssel, maradandóbb és nagyobb téglákból épültek, faragványokkal gazdagon díszítettek és többnyire elkülönülten állanak. Sáncok és gödrök nyomai veszik körül őket s általában magukon viselik minden nyomát annak, hogy valaha előkelőségek palotái (várai, kastélyai) voltak. Kiterjedésük, pompájuk és időálló voltuk egyaránt bizonyítja ezt.

A téglák olyanok, ahogy azt az asztrakáni tatárok ma is készítik, u. i. szélesebbek és vastagabbak, mint a mi közönséges égetett tégláink. A falakban csak imitt-amott akadunk mész- és homokhabarcsra, jobbadán csupán agyag közbeiktatásával készültek. Belülről azonban majdnem minden szobát mésszel vakoltak, simítottak és mázoltak. Az épületek alapzata többnyire égetett tégla, ritkábban terméskő, azonban valamennyié nagyon tartós kivitelű. A gerendák anyaga a fenyő.

A még fennálló épületek formája négyszög, nyolcszög és kör. Valamennyi 4—9 Faden (7.5—17 m) magas és a négy-, vagy nyolcszögalakúak fent csúcsos piramisban végződnek, vagy ami sokkal gyakoribb, piramisalakúan csúcsosan egymáshoz hajlanak a falak. Ezekhez a piramisokhoz, vagy kupolákhoz az oldalfalakba rejtett csigalépcsők vezetnek, ezek nagyon keskenyek és ritkán haladják meg az 1.30 m szélességet. A piramisok és kupolák világításukat ablakszerű oldalnyílásokon keresztül nyerik. A tetőn a kupolák boltozottak. Minden háznál van ugyancsak egy

kőből épült, magas és téres csarnok két ablaknyílással, ebből egy ajtón át az alsó főszobába léphetünk. A csarnokba vezető kapuzat előre ugró és alacsony. Tehát minden épület három részből: az alsó főszobából, a csarnokból és a boltozatból, vagy piramisból áll.

A főszoba a napvilágot jó magasan alkalmazott, nem nagy és keskeny ablaknyíláson át kapja minden oldalról. Ezenkívül a padozathoz nagyon közel is van 1, vagy 2 oldalról 1—1 kisebb nyílás, vagy hogy világosságot adjon, vagy a légvonat biztosítása céljából. A főszoba, valamint a csarnok oldalfalai egy téglavastagsággal gyengébbek és ezeket a gyengített helyeket fent mindig boltívek váltják ki. Valószínűleg a falfelületek tagozása volt a cél. Belülről még több gyengítést, vagy fülkét találunk.

A kerek házak építésmódja még jobban eltér a mai európai és ázsiai építészettől. Ezek ugyancsak 4—9 Faden magasak, nem nagyok, fenn boltozatosak, vagy csúcsosak és a kerek perzsiai és egyéb őrtornyokhoz olyan hasonlók, hogy ilyesmiknek tarthatná őket az ember, ha nem *a többi épület alatt* a lágy talajba mélyesztve akadna reájuk. Ablaknyílásai a lőrésekre emlékeztetnek. Gyanítóan raktárakul szolgáltak.

A főszoba közepén kerek nyílás van a boltozatos pincéhez. Ennek átmérője 3—4 láb (2.0—2.5 m) és jól záródó kőlap fedi be. A pinceboltozat vízszintes folyosó, gyakran nem hosszabb, mint a szoba, máskor — mégpedig nem ritkán — az alapfalak alá nyúlik, majd egyenes vonalban az udvar (major) határáig terjed és ott ismét elzárható kijáratban végződik. Néhány levegőző nyílása is van.

Az épületek díszítését kék, zöld, vörös, tégla- és gyöngybetétes csiszolt kövek alkotják. Ezeket az alsó szoba, a piramis, vagy a kupola és a csarnok külső és belső falán az égetett téglák között igen csinosan háromszög, négyszög, rombusz, kereszt, szív és egyéb alakban rendezik el és falazzák be éppen úgy, mint azt Szeliternoj Gorodok* épületein láthatjuk. (Összevetésül l. kirgiz házak faláról *Princz Gyula* által gyüjtött ékítmények rajzát.)

Az udvar fent leírt jeles épületeit kis sánc veszi körül, formájához mérten, mindig négyszög alakban. Minden udvarban egy, vagy néhány sírt számláló temetkező hely is van, nyilván a tulajdonosé és a családjabelieké. Minden sírhoz álló, vagy fekvő sírkő tartozik. Az utóbbiakon — leginkább felsőlapjukon — egy Németországban is szokásos koporsó vésetét láthatjuk, kb. 150—180 cm hosszúságban, másokon azonban mértani, vagy egyéb formák mutatkoznak. Ezek nekem önkényesnek tűntek fel (talán a halott kézjegye, vagy pecsétje lehettek); lehetett látni ezeken háromszöget, keresztet, négyszöget, stb. Egy nagy sírkő lapja a két átló

* Gróf Potocki János utazásából:[16] Az Aktuba mellett fekvő Dzsid-Hadzsi (oroszul Szeliternoj Gorodok), jelentős romokban gazdag volt, ma azonban csak jelentéktelen égetett téglarakásokat, halmokat talál az ember. Ezek egyik oldala kék, zöld, vagy fehér és csiszolt. Ugyanígy mozaikok nyomait is kimutatták. Az a négy torony, amely már 1750 körül is ott állott, újabb, és akárcsak Asztrakány falait, ezeket is a régi téglaanyag felhasználásával építették. Ujabb eredetüknek bizonyítékai a következők: az agyag, amely gyenge minőségű, közönséges agyag és a régi tatár agyaghoz nem is hasonlítható, az ablakok asztalosmunkájának újabb ízlés szerinti kivitele, valamint a csiszolt, égetett téglák, amelyeket itt egymással teljesen össze-vissza kevertek. Ezzel ellentétben errefelé ezeket a tatárok csupán ajtóknál és ablakok szarugerendái körül alkalmazzák.

irányában három részre oszlott, a középső mezőben egy koporsó képe, a szélső mezők mindegyikében egy-egy figura.

Ezeken az egyes udvari temetkező-helyeken kívül vannak még közönséges és közös temetők is, különösen egy térség, a Bujvola „taván" túl, tele a legkülönfélébb sírkövekkel.

A városnak ezt a belső részét körülvevő, maradandóbb jellegű épületekkel övezett terület ma mind egyetlen romhalmaz és kis dombot alkot. Annakidején ezek a házak bizonyára gyengébb minőségű kőből, sőt részben égetetlen agyagból (tehát vályogból) készültek. Mindamellett minden háznak megvan a maga körülfutó sánca és egy-két sírja az udvarban s egykori tulajdonosai ott alszanak a maguk földjén, miként azt a sáncok és a sírkövek beszédesen tanúsítják. Mindez tanuság ennek az egykori városnak virágzó volta mellett!

Azok a szakadékok, amelyek ma Madzsarit tagolják, a lezuhogó vízárak kimosásával jöttek létre, nem pedig, mint egyes utazók állítják, művészi sírok maradványai. A város peremén található erősebb építmények bizonyára nem halotti sírboltok, mauzoleumok, ahogy egyesek hiszik. Miért lennének akkor az egyéni sírok minden egyes udvarhelyen?

Madzsarihoz közel, a Bujvola tószerű kiszélesedésénél láttam egy tömegsírt — folytatja Gmelin —, eredetét azonban máig sem tudom megmagyarázni. Ez a sír csak valami véletlen következtében válhatott ismertté. Talán valaki beleszakadt, vagy más módon. Ugyanis nincs semmi jele és nyoma annak, hogy a földet ott megbolygatták volna. Egy kákával, náddal benőtt térségen van egy kb. 4 m mély, a 8 m hosszú s kb. ugyanolyan széles gödör menedékes falakkal, amelyet agyag és gyep borított, sőt részben még ma is az borítja. Ez a gödör majdnem szinültig van elmállott emberi csontokkal. Úgy látszik, valami ütközet elesettjeinek földi maradványai lehetnek."

A már említett Alsó-Magyerben három, egymástól mintegy 400—400 méterre fekvő épületcsoportot találunk. A három együtt szabályos háromszöget alkot. Egyik a három közül alak és kivitel dolgában teljesen hasonló a már leírt nyolcszögű építményekhez, csupán annyi a különbség, hogy nagyobb, mint bármelyik a magyeriek közül. Ezzel szemben azonban a tagozatok, cirádák, a csiszolt- és színes téglák pedig kisebb számúak, mint amazoknál láttuk.

Magyertől nyugatra, mintegy 3.5 km-re ugyanolyan romokat találunk, mint Magyerben. Ezt a romtelepet nevezik az oroszok Felsőmagyer-nek.

*

Egy esztendővel Gmelin utazása után, *1773* júl. 4-én újabb német utazó: *Güldenstädt* kereste fel Magyer romjait.[17] Helyszíni tanulmányai kiegészítik elődje alapos kutatásainak eredményeit, amennyiben Güldenstädt olyan további 400 négyzetölnyi (azaz egynegyed kat. hold) területre talált, ahol ötven égetett téglaépület romjait számlálhatta meg. Szerinte ezek az épületek nem lakóházak, hanem sírboltok, mivel valamennyinek földalatti, boltozatos helyisége volt, de ezek nem pincék, hanem sírkamrák lehettek, ahova a koporsót helyezték.

Ettől a helytől kb. egy km-re keletre mohamedánus mecset romjaira akadt, mellette a hozzátartozó torony, vagy minarét romjaival együtt; ismét tovább egy kilométerrel keletre, imaház-féle épület romjait találta.

A kettő között —ahogy gondolja — lakóházaknak kellett lenniök, de ezeknek már nyomát is elmosta az idő, mert ezek a házak — a mai tatár építkezésmódhoz hasonlóan — fonadékos, szövevényes jellegű építmények lehettek. A szövevényes, azaz sövényház, mint melléképület, ma is divatos még a magyarságnál, s tudjuk, hogy ezt az építkezésformát honfoglaló őseink hozták magukkal.[18]

Egyes feliratokból Güldenstädt azt állapította meg, hogy a Hedzsra VIII. századában (ami a keresztény időszámítás szerint a XIV. századnak felel meg), Magyer városát — az építkezés módja és stílusa alapján — mohamedánusok, a történeti adatok alapján pedig közelebbről: nogáj tatárok lakták. Ezzel a véleménnyel legközelebb bővebben foglalkozunk.

(Folytatjuk) *Bendefy László*

Jegyzetek

[1] *Raynaldus O.:* Annales ecclesiastici XV. ad a. 1329. nr. 96. — V. ö. *Gombocz Z.:* A magyar őshaza és a nemzeti hagyomány II. (Nyelvtud. Közl. XLVI. évf. 1—33.) Bpest, 1923. — MHK. 465.

[2] V. ö. *Bendefy:* Az ismeretlen Julianus, Bpest 1936. 151—160. l. — továbbá u. attól a szerzőtől: Az ázsiai magyarok megtérése. Jeretány országa. I. közl. Theologia, Bpest 1936. évf. 4. sz. — u. az II. közl. Theologia 1938. évf. 3. sz. — u. az III. közl. Theologia 1939. évf. 1. sz. — Egykorú kínai kútfők a mongolok 1237—42. évi hadjáratáról. Bpest, Történetírás, 1937. évf. 5—6. sz. — Itil és Duba. Történetírás, 1938. évf. 1. sz. — Anonymus és Kézai Simon mester Scythiája. Földr. Közl. 1938. évf. 8—10. sz.

[3] V. ö. *Hodinka:* Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. Akad. kiad. Bpest, 1916. 30—31. ll.

[4] L. 1. a. id. pápai bullában: „de stirpe catholicorum principum Ungariae..."

[5] Bőv. l. „Az ázsiai magyarok megtérése." III. közl.

[6] V. ö. *Németh Gy.:* A honfoglaló magyarság kialakulása. Bpest, 1930. 335. l. (Akad.)

[7] Mint [5].

[8] L. *Antropológiai Füzetek I.* 72—73 ll. — V. ö. *Zichy Jenő gr.* harmadik ázsiai utazása, VI. kt. 15—16 ll., továbbá *Mészáros Gy.,* Magna Ungaria, Budapest, 1910. 15—16 ll.

[9] L. *Mészáros* id. m. 15 l.

[10] *Gaerber:* Nachrichten über die zwischen dem Kaspischen Meere, Astrachan und dem Flusse Ckur befindlichen Völker und Landschaften. (Megjelent *S. Müller,* Sammlungen zur Russischen Geschichte Th. IV. S. 21 skk.)

[11] *S. G. Gmelin* vonatkozó eredményeinek idézetét l. *Klaproth:* Reise in den Kaukasus und nach Georgien. I. kt. 406—412 ll.

[12] Az utóbbiakra vonatk. lásd: Bayer Museum Sinicum Petrop. 1730. Vol. I. Praef. p. 108 és *G. F. Müller,* Comment. de Script. Tanguticis in Sibiria repertis. (in Comment. Acad. Petrop. Vol. X. p. 420 skk.)

[13] Bőv. l. [5] a. id. munkában.

[14] Lásd 11. a. id. m.

[15] Lásd 11. a. id. m. 419 l.

[16] *Jan Potocki gr.:* Fragments historiques et géographiques sur la Scythie, la Sarmatie et les Slaves, Braunschweig, 1764. 4 kt.

[17] Lásd: *Güldenstädts* Reise Th. II. II. S. 27.

[18] V. ö. *Bátky Zs.:* A honfoglaló magyarság hajléka. (Földgömb, VI. évf. 6. sz.) Bpest, 1935.

IRODALOM

A NOBELDÍJAS F. E. SILLANPÄÄ REGÉNYE: *Silja*[1]

Sillanpää neve akkor vésődött be először mélyen a magyar irodalmi köztudatba, mikor — ez év tavaszán — N. Sebestyén Irén finoman símuló fordításában először szólalt meg magyarul a nagy finn író legmélyebb művével, a Siljával. — Most másodszor figyelünk büszke szeretettel erre a névre. A stockholmi akadémia a kis finn nemzet fiának ítélte oda az idei irodalmi Nobel-díjat. Felvillanyozó, szép finn győzelem ez a szellem síkjában, s mi meleg szeretettel fordulunk északi Testvérünk felé, akinek sikerült áttörnie nyelvünk, származásunk okozta elszigeteltségünket, s a nemzetek nagy szellemi mérkőzésében az élre került.

Az író, aki felé most a művek mögött az alkotó embert kereső érdeklődéssel fordul a világirodalom, népi fi, a mélyrétegben, a parasztság ősrétegében gyökerezik, akárcsak a mi Arany Jánosunk... Ősei gazdák, független parasztok, apja földnélküli szegényember, aki mások számára dolgozik. Kelet-Finnországban Hämeenkyrö falu egyik kis házában születik Sillanpää 1888-ban. Pályája a város felé ível. A tamperei kollégiumban, majd a helsinki-i egyetemen tanul. Természettudományokkal, biológiával foglalkozik, tudósnak készül. De öt év után — nehéz lelki válság következtében — otthagyja az egyetemet, otthagyja a fővárost, visszamegy falujába, a szegényes szülői házba, a régi egyszerű kertek közé. Szinte szimbólikus erejű ez a faluhoz, természethez, földhöz való visszahajlás. Szimbólikus erejű az is, hogy a faluból, a parasztság köréből választ magának élettársat későbbi merész — főváros, európai siker, Nobel-díj felé ívelő — pályájához.

Ez a nagy természet- és életközelség adja meg Sillanpää műveinek különös ízét, varázsát. Regényeinek csodálatos szőttesében ezek az erős, mélybenyúló, ősi és egyetemes érzések a láncfonalak, melyeket finoman szőnek át biológiai, lélektani tudatosságának vetülékszálai.

Elbeszélésektől nagy regények felé törő pályájának eddigi csúcspontja megteljesülése Silja c. regénye. (A finn cím: Nuorena Nukkunut = A fiatal halott.) Mi ez a regény? Egy pusztuló gazdacsalád életének két utolsó fejezete: apa és leányának sorsa. Az apa története csak előkészítés: az utolsóelőtti tétel a messze kicsengő finale előtt. Magyaráz, megértet, előkészít. Hiszen az élet folyamában — így látja Sillanpää — mély folytonosság van. Örökölt vonások, tudatalattiságba merült képzeletek bukkannak fel és irányítják az ember életét. Egy régi, emelkedett gondolkozású gazdacsalád csökkenő életerejének utolsó, csodálatos virágbaszökkenése Silja élete.

„A végzet keze erősebb lökéseket ad az élet természetes folyásának olyankor, mikor egy kihalóban levő család sorsát az élet legutolsó szakaszának idejére új alapokra helyezi." Salmelus Kustaa, a csendes, férfiasan nemes nagygazda-fiú letér a dolgok megszokott rendjének útjáról: zsellérleányt vesz feleségül. Önmagához következetes, becsületes férfitett ez, de a dologtalan, könnyelmű zsellércsalád szipolyozása, a lealacsonyodás elleni küzdelem megbénítják életlendületét, lélekben magára marad, gazdasága pusztul, idegen kézre kerül, s ő csendes bele-

[1] L. Turán, XXII. évf. I—III. sz., 45—46. l.

nyugvással vándorol délebbre s kezd szerényebb viszonyok között új életet. Felesége, a jelentéktelen zsellérasszony meghal, s Kustaa életének most már egyedüli célja, értelme: egyetlen életben maradt gyermeke, Silja. Lelkének szenvedések-edzette nemességével szereti leányát, s ez a tiszta apai emlék áll Silja mellett akkor is, mikor 16 éves korában magára marad. Idegen házakba kerül, szolgáló lesz, de a cselédkamrák, sütőházak „erőtől duzzadó, izzadságszagú levegőjében" is csodálatosan megőrzi mosolyának finomságát, lényének öntudatlan szűziességét. Ami szenny, durvaság éri, lepereg róla „mint a vízcsepp a vízből felbukkanó madár nyakáról". Így érkezik el Silja életében a Nyár, a rozsszagú, kalászérlelő nyár, amely kiteljesíti, virágba borítja az ő ifjúságát is. A Rantoo-villa tiszta, kedves légkörében nyílik ki szerelme: csodálatos találkozás egy finomarcú, kedves mosolyú nyaralófiúval. Ennek a napfényes életcsúcsnak emléke teszi átszellemülten boldoggá a magáramaradt leány hátralevő rövid életét. Körülötte ott viharzik a forradalom, a vörösek és fehérek véres küzdelme, mely áldozatul követeli kedvese ragyogó ifjúi épségét is, Silja pedig mindinkább befelé fordulva éli a tüdővészesek étheri áloméletét. Mindjobban elszakad a testi vágyaktól, a környező kicsinyes világtól, s egy szép koranyári hajnalban, „a nap és a fecskék órájában" Kierikka fürdőházának kamrácskájában meghal Silja. „Egy leány, aki mosolyogva töltötte be végzetét..."

Egy szolgálóleány élete ez a regény, de benne van az egész finn élet, finn lélek. Sillanpää csodálatos művészete éppen az, hogy kis jelentéktelen dolgokban mélységeket, messzeségeket, — szinte azt mondhatnám — kozmikus összefüggéseket tud érzékeltetni. Az életet valami egészen új megvilágításban állítja elénk.

Milyen ez a Sillanpää-világ? Ami legelőször megkap, az a természet és ember erős, harmónikus symbiosisa. A természet itt nem pusztán háttere, hanem ősi éltető, formáló eleme az emberi életnek. Alázatos alkalmazkodás! — ez az ember állásfoglalása a természettel szemben. A sejtelmes nagy erdők, csillogó tavak, álmodozásra hívó nyírfás földnyelvek, napos domboldalak világa csendessé, szemérmessé, szerénnyé teszi az embert. Suomi csendje ott él az emberek világában is. Az emberek halkszavúak, keveset beszélnek, félig bentmaradt mondatokból, mozdulatokból, mosolyokból megértik egymást. A levegő északian tiszta, áttetsző, s a legfőbb jó a fény. Silja éppolyan ösztönösen vágyódik mindig délebbre, mint ahogy a fecskék vagy a rügyező nyírfák vágyakoznak a napsugár után. A nap süt és „sugara megöl minden rosszat, amivel közvetlen érintkezésbe kerül", éjjel pedig a hold továbbítja a földre a napból feléje áramló áldásos fényfolyamot. Az éjjeli violák illatától terhes nyári éjtszakák világát is az áttetsző, sejtelmes fény teszi olyan varázslatosan széppé. A nap és a hold — ez a preromantika irodalmában szentimentálisra színezett égitest — itt valahogy egészen új megvilágításban, biológiai jelentőségében, s ugyanakkor ősi mitikus, szinte kalevalai mivoltában szerepel. Az égitestek éppolyan áldott jóságú kísérői Siljának, mint valamikor — a Kalevala világában — Lemminkäinen anyjának. A nap útja, az évszakok változása szabja meg nemcsak a természet, de az emberi élet ritmusát is. Ősi ez az unanizmus, de Sillanpää újból ráeszméltet.

A természettel együtt élő ember számára minden természetes. Természetes a születés, a szerelem és természetes — a halál is. A Nuorena

Nukkunut, a halál könyvének világában nem tragikus az elmúlás, még a fiatal, szép élet elmúlása sem. Természetes, fájdalom nélküli, éppúgy mint az, hogy egyszer lehullnak a levelek a fákról.

A természet és ember nyugodt harmóniájában szinte bántóan, fájóan vág bele a csak emberi, a történelem. A regény végén a háttérben — sőt az eseményekbe is belefonódva — ott dúl a vörös forradalom a maga véres borzalmaival. Munkás és gazda állanak egymással szemben, kegyetlenségek történnek, s Sillanpää mindent átfogó mély emberi együttérzéssel áll mindig a véresen elbukó mellé.

Realisztikusan rajzolt széles társadalmi keresztmetszetet is nyujt a regény. Siljával együtt járunk szegény, nyomott levegőjű zsellérkunyhókban, módos, rátarti nagygazda-házakban, napsugaras tiszta villákban. Közvetlen közelről, a cselédkamrák perspektivájából láthatjuk az életet. Erőtől duzzadó, küzdelmes ez az élet, ősi ösztönök irányítják, de a naturalista látás sohasem bántó, egyoldalú, hanem egyszerűen csak tárgyilagos, természetes. Az emberek egymáshoz való viszonyában van valami ősi, patriarchalis közösségi vonás. Az ismerősök kalákában aratnak, s a professzor maga is szívesen kiveszi a sarlót az aratók kezéből. A betérő utasnak kijár a frissenfőzött kávé és a jóindulatú tanács. Elmérgesedett társadalmi ellentétek nincsenek, a forradalmi eszmék is csak kívülről, szinte idegen testként hatolnak be a falu egyensúlyos életébe.

Újszerű, komoly élmény ez a regény. Egy darab Finnország — a művész mélyrelátó intuíciójával s a tudós tárgyilagos pontosságával elénk vetítve. De éppen ezzel a mélybenyúló népi gyökerével válik egyetemes, világirodalmi értékké, a világirodalmi mozaik egy sajátos tisztaragyogású kövévé. *Varga Anikó*

BÁN ALADÁR: *Uráli dalok*. Eredeti és fordított költemények. A Petőfi Társaság kiadása. Budapest, 1939. Központi nyomda, Rákospalota. 101 l.

A szerző könyvét „a néprokonsági eszme híveinek" ajánlja. A rokon finn-ugor (rövidebb és költőibb megnevezéssel: uráli) népek iránt érdeklődők számára adta ki a költő ezt a versgyüjteményt, mely 12 eredeti költeményt, 11 finn költőnek 35 és 13 észt költőnek 21 versfordítását tartalmazza. Megbecsülhetetlen szolgálatot teljesített a Petőfi Társaság e gyüjtemény kiadásával északi nyelvrokonaink irodalmának magyarnyelvű ismertetése terén. A jónevű költő és pompás tollú műfordító érdekes, értékes és komoly irodalmi ajándékot adott a magyar olvasóközönségnek. Nagyhírű rokon költőktől nemcsak a közös származást valló szeretetre, a magyarsághoz való őszinte ragaszkodásra vonatkozó megható költői vallomásokat olvashatunk e kötetben, hanem esztétikai gyönyörködést is nyujtó élvezetes költeményeket. Megválogatásukban a szerző igen nagy gonddal járt el, s gyüjteményébe csak a maradandó értékűeket és szavalásra alkalmas verseket vette fel. Nagyon megkapnak közülük bennünket azok, melyekben hét évszázad keserve szól „észak rémes árnyai" miatt, majd amelyekben a boldog felszabadulás után érzett öröm szava zeng. De az öröm mellett ott virraszt a félelem is, hol „vörös kolosszus árnya terjeszti rémmel népes éjjelét". Ezt a komor éjszakát megvilágítja ugyan „nyugat borus határán" az uráli művelődés fáklyafénye, de a kardot továbbra is forgatni kell „az önkény átka" ellen.

Észtország tizedik szabadságünnepén, mikor már „Kalev kilépett sziklabörtönéből", s a „vészes északon a jog, szabadság, munka hirdetője" lett, mint nemzetféltő jóslat sír bele az örömbe: „bármi vész jő, megállunk a kemény tusák tüzén". S íme, nem nehezednek-e máris újra nehéz idők, szegény testvéreink véráztatta hazájára?

A gyüjtemény remekei közé tartoznak s bennünket, magyarokat igazán mély hálára kötelező szép ajándékok azok a költemények, melyek rólunk szólanak s a „honszerelem égi lángját" gyujtják meg szívünkben. Ilyenek a finn költőktől: Eino Leino: A magyarokhoz; Arvi Järventaus: A magyar néphez; T. T. Karanko: A testvérnépekhez; Väinö Siikaniemi: Köszöntlek, Budapest. Az észt költőktől: Mathias Johan Eisen: Az észt nép a magyar néphez, A rokonnépek nemtője; Karl Eduard Sööt: Magyarhonba indulóban, Finn és magyar testvéreinkhez.

Más tárgyú költemények is bőven tárják elénk a finn és az észt költők gazdag érzelemvilágát. A műfordítás valóban kifogástalan. Bán Aladár remek költői stílusa, gazdag szókincse, kiforrott forma-, ritmus és rímérzéke szinte feledteti velünk, hogy fordításokat olvasunk. A könyv külső kiállítása és Weszely Norbert címlapja dicséretre méltó.

Párkányi Norbert

ZEMPLÉNI ÁRPÁD: *Hátrahagyott verseiből.* Halálának huszadik évfordulójára. Sajtó alá rendezte Gulyás József, Wágnerné Révész Elza költségén. Sárospatak, 1939, 96 l. A címlapon a költő arcképe.

Zempléni Árpádot, a német és angol fordításban is megjelent kitűnő *Turáni Dalok* szerzőjét a sárospataki kollégium nevelte szegény, „könyvnélküli" diákból a magyar szellemi élet egyik örök értékévé. Most ősszel mult 60 éve, hogy a kis *Imrey Árpád* átlépte az ősi református iskola küszöbét. Nehezen ment a tanulás, de csakhamar kiderült, hogy miért. Szülői szegénysége miatt nem voltak tankönyvei. Osztályfőnöke ajánlatára könyveket kapott s attól kezdve könnyebben haladt. A kisgyermekkel szemben tanusított jószívűséget nem felejtette el a férfi, s halálos ágyán is szeretettel gondolt vissza régi iskolájára. Utolsó kívánsága szerint értékes könyvtárát a sárospataki főiskola kapta meg. Ennek a könyvtárnak rendezése közben ceruzával papírra vetett versek hullottak ki a könyvekből. Egyik-másik vers hetekkel, sőt napokkal a haláltusa előtt íródott. Száz vers gyűlt így össze, amelyeket a költő sógornője, Wágnerné Révész Elza költségén Gulyás József sárospataki tanár rendezett sajtó alá. Idén október 12-én volt húsz éve, hogy Zempléni Árpád szíve utolsót dobbant. Felesége, akkor, a Jókai-fáklya csonkját gyujtotta meg. (Zempléni is egyike volt a 12 fáklyavivőnek, Jókai temetésén.) Az évfordulón hátrahagyott, s jórészt még eddig kiadatlan versei olvasásával idézzük emlékét. Olasz, német, francia fordításokkal találkozunk e kötetben. De megtaláljuk benne E. Qvanten: Suomen laulu (Finn dal) c. versének első és negyedik szakaszát, továbbá A. Runeberg: Maamme (Hazánk) c. finn nemzeti himnuszának első és utolsó szakaszát. Érdekességei a kötetnek Mordva veszte, Vogul vadász-tréfa, Medve-ének c. töredékek s turáni vonatkozásánál fogva: Sidki Bekirnek emlékül, valamint a Kisfaludy kortesnóta. Zempléni költészete minden értékelőjének figyelmébe ajánljuk a költőnek ezt a kis kötetét, utolsó sírontúli üzenetét.

Virányi Elemér

ZICHY ISTVÁN GRÓF: *Magyar őstörténet.* Magyar Szemle Társaság Kincsestára, 5. füzet, Budapest, 1939. 80 l., 1 térképpel.

Az 1939. évi könyvnapon jelent meg Zichy István gróf *Magyar őstörténet* c. munkája. Pauler alapvető, de részben már elavult műve,[1] valamint Hóman Bálint, Magyar történet I. kötetében adott őstörténeti összefoglalás után Zichyé az első önálló, magyar őstörténeti munka, amely a nagyközönség kezébe kerül.

A rövid, de igen szerencsés Bevezetés eredményeként Zichy úgy véli, hogy „a magyarság nyelvének és népi eredetének azonosságát nem lehet egyszerűen magától értetődő tényként elfogadnunk". A finnugor eredettel szembeállítja a VII—X. századi bizánci és arab-perzsa kútfőket, amelyekben kétségtelenül a turk rokonság, sőt eredet bontakozik ki hangsúlyozottabban. Ezzel Zichy olyan kérdést elevenített fel, amelyet a multban már egyszer elintézettnek tekintettek, de azzal a közeljövőben majd ismét foglalkoznunk kell.

A magyarok ungroi nevéről írt fejezetben újat nem mond a szerző. Nyelvészeink búvárkodásának eddigi eredményeit foglalja tömören össze. Az alán jövevényszavakról mondottakhoz fűzhetnénk még néhány szót. A jász = as (olv. ász = alán) azonosság kétségtelen tudatában nemcsak honfoglalás-előtti alán (tehát jász, jazyg) jövevényszavakról, ill. nyelvi kölcsönhatásokról beszélhetünk, mert azokra megvolt a lehetőség a későbbiekben is. A honfoglalók jazyg-maradékokat találhattak esetleg az új hazában is. De kétségtelen, hogy jász (= alán) törzsek később is vándoroltak be a Tisza völgyébe. Nem képzelhető, hogy nyelvi kölcsönhatásokra ezekben a későbbi időkben ne került volna sor.

Az élelemszerzésről, a társadalmi- és hadiszervezetről, valamint a vallásról szóló fejezetek jó összefoglaló képet adnak az eddigi kutatók sokirányú és gazdag eredményeiről. Ugyanezt mondhatjuk el a nyelv kérdéséről írottakról is.

A „Magna Hungaria" c. fejezetben a baskir-magyarokra, ill. Julianus útjára vonatkozó régebbi irodalmat foglalja össze a szerző, Gombocz idevágó dolgozataiig bezáróan. Igen helyesen a Németh Gyula megállapította basdzsird-magyar azonosság alapjára helyezkedvén, az arab-perzsa és a Julianus-féle források nyomán, valamint Gombocz nyelvi vizsgálataira támaszkodva kérdezi, vajjon a baskirok a Kaspi-kaukázusi vidékről visszavándorolt, vagy eredeti lakóhelyükön, az első hazában visszamaradt magyarok-e?

A szerző idevonatkozó fejtegetései átnyúlnak az ogur-törökség őshazájáról írott, következő fejezetbe is. Elgondolásának lényege, hogy „az ogur- vagy bolgár-török népek őshazáját nemcsak az Uralon túli Nyugatszibiriában, hanem az Uralon innen a Volgáig terjedő vidéken is lehetne sejtenünk. Az Ural hegység — ahogy azt a történelemelőtti műveltségek elterjedése is bizonyítja — nem áll útjában a két oldalán lakó népek közvetlen érintkezésének. A baskirok legnagyobb része az Uralon innen, a Bjelája és az Ufa, valamint ezek mellékfolyóinak vidékén lakik, de területük ma is átterjed a hegységen és Pallas XVIII. századi útleírása is említi az Iszet vidékén élő baskirok lótenyésztését. — „Igy az is elképzelhető volna, írja Zichy, hogy az onogurok egy része az urálontúli nyugatszibiriai steppéken, más részük a hegységen innen, a baskirok

[1] Pauler Gy., A magyar nemzet története Szent Istvánig. (Akad. kiad.)

mai területén, Julianus Magna Hungariájában lakott. Ha a szabirok előnyomulásukkor nem lépték át az Ural vonalát, az onoguroknak a hegységen inneni része nyugodtan megmaradhatott régi hazájában. Ezeknek az ősi szállásokon maradt onoguroknak utódait találta azután Julianus a Blelája vidékén". (43—44. old.)

Zichy elgondolása igen megokoltnak, nagyon valószínűnek látszik, noha volna elegendő és kielégítő magyarázat a baskirok visszavándorlására is. Prinz mutatott rá legutóbb arra,[2] milyen döntő szerepe volt a népvándorlások korában az olyan nagy folyóknak, mint amilyen a Volga és az Ural. Egyetlen sikertelen átkelés szétzüllesztheteti egy népet. Elképzelhető, hogy a Volgán átkelő magyarságnak egyik töredéke: a Gyarmat, Jenő, Kér, Magyer és Tarján törzsek egy-egy hányada nem tudott megbírkózni a feladattal. Semhogy a volgamenti szegényes steppéken éljenek és legeltessenek, inkább visszahúzódtak az Ural ligetes lankáira a bilérek szomszédságába.

Ám mégis egyszerűbb és talán észszerűbb is amellé a nézet mellé szegődnünk, hogy az urali baskirok autochton telepesek s mint ilyenek: az eredeti őshazában visszamaradt magyarok. Ezt a nézetet (noha Zichy — a jelek szerint — nem vett arról tudomást és így szempontomból még értékesebb, hogy ő függetlenül ugyanerre a következtetésre jutott) már 1936-ban hangoztattam.[3] Nézetem szerint a perdöntő ebben a kérdésben az a kijelentés, amelyet a baskir-magyarok szájából Julianus jegyzett fel: *„A régiek hagyományiból tudják, hogy azok a magyarok tőlük származtak el, de hogy (most) hol laknak, nem tudták."*[4]

Többet erről a problémáról nem tudunk, legfeljebb feltevésekkel élhetünk. Ám ez a XIII. századból eredő írásos emlék elfogadható bizonyítéknak látszik arra nézve, hogy a baskirok valóban az ősi, első, eredeti hazában visszamaradt eleinknek utódai. Az Ural hegység ebben az esetben ugyanolyan szerepet játszott, mint a Kaspi és Fekete tenger közötti magyarságnál a Meótisz ingoványa: terjeszkedésüket nem akadályozza meg, de a nép teljes szétszakadására vezethet. Az utóbbi esetben a magyarság a Kuma, Kuban és a Don folyók völgyeit szállta meg és a 889. évi besenyő támadás idején a Meótiszon túli (levediai) magyarság nyugatra menekülni kényszerült, míg a mocsaraktól védett keleti ág nagyjában megtartotta birtokolt szállásföldjeit. Ugyanezen a nyomon halad Zichy elképzelése is a szabir támadással kapcsolatban. Ha elfogadjuk azt, hogy a baskirok a legősibb hazában visszamaradt magyarok, akkor a Magna Ungaria kifejezés jelzőjének „igazi, eredeti" jelentése (Nagy Géza, Németh Gyula), valamint Ibn Rusta leírásának „(a magyarok) első határa" kifejezése is időrend szerinti, teljes értelmet nyer.

Igen értékes összefoglalást kapunk Zichy könyvében az ugor őshazára vonatkozó eddigi eredményekről, valamint az onogur-ugor kapcsolatokról. A Jugria c. fejezet — miként a szerző említi — teljesen Zsiray M. munkájának nyomán készült, de szemmel láthatóan érzik az összefoglaláson a legújabb idevágó tanulmányok hatása is. Aeneas S.

[2] Prinz, Magyar földrajz III. k. 183 s kk. l. Bpest, 1938.

[3] Bendefy, Az ismeretlen Juliánusz, Bpest, 1936, és azóta megjelent idevágó dolgozatai.

[4] Bendefy Julianus utazásának kéziratos kútfői. Latin-magyar fac-simile kiad. Bpest, 1937. 60 old.

Piccolomini magyarjait — nagyon helyesen — már kirekeszti a tárgyalás keretéből.[5] Végeredményben Jugriát illetően arra a következtetésre jut, hogy „... A fejlett társadalmi szervezetű onogurok szétszórtan élő szomszédaikat uralmuk alá hajtották és így prémáruikat adóként szerezhették be. Ennek az uralomnak — amely a prémállatok fogyatkozásával észak felé mind tovább terjedt — őrzi emlékét Jugria és a vogul-osztjákok „ugor" neve."

Végül képet kapunk bolgár-török jövevényszavainkról s ezzel kapcsolatban néhány fontos őstörténeti problémáról is, mint pl. a vogulok és tatárok viszonya, a nemzeti öntudat, a magyar nép lovas jellege, stb. Az utolsó fejezet a magyarság szellemi jellegzetességéről és testi megjelenéséről ad számot.

Zichy műve kicsiny, de értékes munka. Hisszük, hogy második kiadásában a szerző a legújabb őstörténeti irodalom felhasználásáról sem feledkezik meg. *Bendefy László*

SUOMEN SOTILAS *(A finn katona)*. Helsinki, 1939, 21. évf., 7—10. *A rokonnemzeteknek és szabadságharcaiknak szentelt ünnepi szám.*

A finn hadsereg hetilapja ismét kedves ajándékkal örvendeztetett meg bennünket. A címlapon a magyar, észt és finn állam címerével díszített nemzeti zászlókat magyar huszár, illetve észt és finn gyalogos tartja. Az észt zászló védelme alatt kicsiny gyermekkéz fogja *Inkeri*, az észt határtól keletre lakó finnfajú rokonnemzet zászlóját. Mert a finn és észt szabadságharcokkal egyidőben ez a néptöredék is ontotta vérét az orosz uralom alól való megszabadulásáért. A magyar kormányzó, az észt és finn köztársasági elnök fényképe díszíti az első oldalakat. Megtaláljuk a magyar himnusz és a Rákóczi-induló szövegét, illetve hangjegyeit. Horthy Miklós jelentőségét *Toivo Lehtisalo* méltatja. *Weöres Gyula* Magyarországról s népéről, valamint az irodalmunkban megnyilatkozó hazafias érzésről ír. *Arvi Järventaus* a magyar szabadságharcokat ismerteti. 1848—49-es szabadságharcunkat s Petőfi szerepét *Heikki Nurmio* ezredes méltatja. A mai magyar honvédséget *Paasonen Aladár* ezredes ismerteti, néhány jellemző és szemléltető fényképpel. A magyar huszárról, a magyar lótenyésztésről, a magyar sport fejlődéséről értékes cikkeket olvasunk az ünnepi számban. Nagyon tanulságosak, s időszerűek azok a cikkek, fényképek, amelyek a finn, észt, karjalai, inkeri s más finnfajú népek 1918—1922 között vívott szabadságharcairól szólnak. Az egyik térkép szemléltetően mutatja, hogy annakidején ugyanazokon a frontszakaszokon folytak a harcok, amelyeken épen e sorok írása közben vívja küzdelmét finn testvérünk létéért és nyugalmáért. A petsamoi hadjárat (1918—1920), a Kelet-Karjala felszabadítására indított finn támadások (1918—1922) leírásairól szóló cikkek a mult emlékei, de lehetnek még a jövő reménységei is. — Az észt hadseregről s az észt testvérnépről ugyanolyan rendszerességgel ír a *Suomen Sotilas* e száma, mint rólunk, magyarokról. Néhány oldalon a lengyel hadseregről, illetve Lengyelországról is olvashatunk, különösen *Pilsudszky* tábornagy ismert hadmüveleti ténykedéseiről 1920-ban.

Érdekes a füzet számszerű kimutatása a finnugor népekről. Kere-

[5] Bőv. l. Bendefy, Aeneas Sylvius Piccolomini magyarjai. Turán, 1938. VII—X. szám. 138—153 old.

ken 4 millió finn él világszerte (Suomiban 3.1 millió). Észt van 1.4 (Eestiben 1.1) millió. A Leningrád környéki finnfajú törzsekkel együtt 5.5 millió a finn származásúak összes száma. A volgai finnek (cseremiszek, mordvinok) száma 2.1 millió, a permiek (zürjének, votjákok) száma 1.1 millió. Az ugorok száma 12,031.000 millió. Ebből magyar 12 millió, vogul 6000, osztják 25.000. Az összes finnugor és szamojéd (urali) népek száma 20,764.000.

Az ünnepi szám tartalmas és ízléses kiállítása mindenkit meggyőzhet arról, hogy finn katonatestvéreink nemcsak a kardot, de a tollat is jól forgatják. Adja Isten, hogy mindkettőt minél tovább, minél eredményesebben forgathassák hazájuk s a rokonnemzetek javára.

Virányi Elemér

FELIX OINAS: *Petőfi.* Eesti Kirjanduse Selts, Tartu, 1939, 164 l. A költő arcképével s több reprodukcióval.

Az Észt Irodalmi Társaság a Petőfi-kultusz évtizedes ápolója. E nemes hagyományának tett eleget, midőn a gondozásában megjelenő Nagyemberek Életrajza című sorozatában kiadta a budapesti egyetem észt lektorának, Felix Oinasnak összeállításában készült Petőfi-életrajzot. A szerző lelkiismeretes gondossággal dolgozott a magyar forrásművek alapján. Ferenczy Zoltán, Horváth János, Voinovich Géza és Illyés Gyula munkáit tartotta szem előtt. Legtöbbet merített, mint maga is vallja, Illyés Gyula: Petőfi című könyvéből, amit nem tartunk éppen szerencsés körülménynek. Petőfi ismertetése szempontjából igen kívánatos volt e kötet kiadása. Nem ártott volna azonban, apróbb hibák elkerülése végett, magyar hozzáértővel átnézetni. A könyv közli Petőfi „segesvári" szobrát is. Sajnos, Segesváron csak az alapzat szétszórt kövei láthatók, a közös honvédsírt özövő ligetben. A szobor maga Kiskúnfélegyházán van, ahová az 1916. évi oláh betörés következtében került.

Virányi Elemér

A TURÁNI TÁRSASÁG ÜGYEI

Választmányi ülések. Október 4-én, november 17-én és december 20-án tartottunk választmányi üléseket. Mindhármon *dr. Cholnoky Jenő* elnökölt. Az elnök az új munkaév kezdetén buzgó tevékenységre hívta fel a tagokat. Második választmányi ülésünkön kegyeletes szavakkal emlékezett meg elhúnyt tiszteletbeli elnökünkről, *Darányi Kálmánról.* Gergelyffy Gábor igazgató vázolta a Társaság pénzügyi helyzetét. *Kovács-Karap Ernő* tagtársunk 200 pengőt adományozott Társaságunk céljaira. Rendes tagjainkhoz tagdíjhátralékukról pontos kimutatást küldtünk. Ennek eredményeképen a tagdíjbefizetés örvendetesen megnövekedett. Az előirányzott költségvetést pontosan betartjuk. Anyagi helyzetünk rendben van. A főtitkár mindhárom ülésen beszámolt Társaságunk szellemi, társadalmi működéséről, valamint a vezetése alatt álló nyelvtanfolyamokról.

A Sajtóellenőrző Bizottságnak az Országház épületében való elhelyezése miatt a Külügyi Társaság ifjúsági csoportjának helyiségébe költöztünk. Uj helyiségünk csak az adminisztrativ munka lebonyolítására

alkalmas. Ezért választmányi üléseinket a Pázmány Péter Tudományegyetem Földrajzi Intézetében tartottuk.

Előadások, ünnepélyek. Októbertől az év végéig három felolvasóülést tartottunk. Ezek közül kettőnek ünnepi jelleget adott Törökország és Finnország nemzeti ünnepe. Október 10-én teát rendeztünk az új török követ, *Esref Üneydin* tiszteletére. Okt. 20-án a fővárosi tanuló ifjúság bevonásával nagyszabású finn-ugor néprokonsági ünnepélyt tartottunk. Résztvettünk a török és finn követség október 30-án, illetve december 6-án tartott fogadásán.

Baráti vacsora keretében Társaságunk melegen ünnepelte november 22-én alelnökét, *Bán Aladárt* és főtitkárát, *Virányi Elemért* a finn Fehér Rózsarend parancsnoki, illetve lovagkeresztjével történt kitüntetésük alkalmából.

A Magyar-Észt Társasággal karöltve november 15-én vacsora keretében búcsúztunk *Richard Jöfferttől*, a távozó észt ügyvivőtől, Társaságunk tiszteletbeli tagjától. A Magyar-Nippon Társasággal együtt rendeztük az Uránia-matinék sorozatában november 26-án *Mezey István* előadását az Uránia filmszínházban.

Előadásaink időrendje és tárgya

1939. október 20. *Finnugor Néprokonsági Ünnepély* a Nagyatádi Szabó-utcai polgári fiúiskola tornatermében. Műsora: Finn és észt himnusz, Karafiáth Jenő megnyitó beszéde, Cholnoky Jenő elnöki megnyitója, majd Ispánovits Sándor finn nyelvű üdvözlő beszéde a testvérnépekhez és azok jelenlévő diplomáciai képviselőihez. Jännes—Párkányi: Ébredj Szuomi!, E. Leino—Bán: A magyarokhoz, szavalta Hunyadi Katalin; Suomen Laulu, énekelte a polgári iskola énekkara, Borus Endre tanár vezényletével. Virányi Elemér előadása A néprokonsági gondolat címen, Barcsay Károly vetített képekkel kísért előadása Finn- és Észtországról. H. Visnapuu—Bán: Dal a hazámhoz, Vikár Béla: Finn-ugorok dala, szavalta Duliskovich Arnold. Az ünnepély Paikert Alajos francia nyelvű zárószavai után a himnusz eléneklésével ért véget.

1939. október 27. *Törökország nemzeti ünnepe* alkalmából felolvasó ülés. Műsora: Cholnoky Jenő elnöki megnyitója, Medriczky Andor előadása Törökország szabadságharca, Galánthay-Glock Tivadar előadása Áttekintés a török népfajok történetén címen. Vitéz Horváth Béla értekezése a török-magyar kulturális kapcsolatokról, majd Paikert Alajos zárószavai.

1939. december 1. *Finnország nemzeti ünnepe* alkalmából felolvasó ülés. Műsora: Cholnoky Jenő elnöki megnyitója. Bán Aladár előadása Zempléni Árpád és a néprokonsági gondolat, Faragó József előadása A finnek szabadságharca címen. Virányi Elemér értekezése Antti Jalava és a magyarság címen, majd Paikert Alajos zárószavai.

1939. december 15. Mányoky Vilma: A finn Martta Egyesület négy évtizedes működése. Paikert Alajos: Az átalakuló Ázsia.

Társaságunk XIV. évi nyelvtanfolyama október hó közepén kezdődött a Nagyatádi Szabó-utca 30. szám alatti polgári fiúiskolában. A finn nyelvet kezdők és haladók részére Virányi Elemér, a török nyelvet vitéz Galánthay-Glock Tivadar, a japáni nyelvet Habán Jenő, majd Japánba

való távozása után Kovács György, a bolgár nyelvet pedig Boikliev Dimo adta elő. Az első félév december közepén zárult.

Könyvadományok. Társaságunk könyvtára a következő értékes adományokban részesült: Zajti Ferenc: Magyar évezredek; Zempléni Árpád hátrahagyott költeményei Wágnerné R. Elza kiadásában.

Változások Társaságunk taglétszámában. A november 17-én tartott választmányi ülés törzstagokká választotta: Ispánovits Sándort, dr. Kovács Lászlót és Képes Gézát, a december 20-i választmányi ülés dr. Jankovich Marcellt. Társaságunk új rendes tagjai: Czékus Endre, Ivánka Judit, Magyar Elek.

Meghaltak: Darányi Kálmán, Győrffy István, Eleöd Ákos Tádé, Farkas Elek. Emléküket kegyelettel őrizzük. *Romhányi Tivadar*

A szakadék szélén

Uuno Kailas

Félek, félek szük szobámban!
Szörnyű ez az ablak itt —
Sárkányokkal népesíti
Falaimat: rávetíti
Emberárnyak százait.

Félelmetes az az ajtó!
Hátha mozdul a kilincs —
Kint sötét van — jaj, bejönnek,
Kik álmomban meggyötörnek
És akiknek neve nincs.

Félek én a falaktól is . . .
Megrezzenve torpanok,
Engem azok meg nem védnek,
Gyengék azok pajzsnak, vértnek,
Mint pókháló, olyanok.

Éji vándorként, ki alvó
Kisdedeket felzavar,
Valaki úgy surran halkan,
Falon áthág láthatatlan
S engem ágynak dönt hamar.

Őt, a szörnyű jelenvalót
Ismerem. Már ismerem.
Nincs már élet tetememben,
De még itten leng a lelkem
S áll a vártán éberen.

Nem zihálok. Hangtalan jaj,
Merő rettegés vagyok.
Jaj, irgalom legyen velem!
Végignézek a tengeren
Üvegesen, mint vakok,

És csak most e pillanatban
Eszmélek rá. Vészjelek:
Járható út erre nincsen,
Merre menjek? Hol van Isten?
Van-e Isten, emberek?

Nem válaszol senki, senki.
Ágyamhoz lép a Halál —
Dárda villan a kezében,
Moraj támad lent a mélyben,
A szakadék trombitál.

(A *Paljain jaloin — Mezítláb* c. verseskötetből.)

Fordította: *Tarczay Gizella*

HIREK

HALOTTAINK

Szinnyei Józsefné született *Rosendahl Hilma,* a finn Fehér Rózsa Rend női érdemkeresztjének tulajdonosa, kiváló nyelvtudósunk finn származású felesége 1939 szeptember 15-én hunyt el, 80 éves korában. Már 17 éves korában a Finn Színház művésznője lett, de tehetségét nem fejthette ki, mert 1880-ban férjhez ment az éppen akkor Finnországban tartózkodó fiatal magyar nyelvtudóshoz, Szinnyei Józsefhez. Egy hijján hat évtizedig élt férje mellett s mint szíves háziasszony, otthona mindig kedves találkozási helye volt a nálunk járt finneknek. Megörökítésre méltó cselekedet volt részéről, hogy 1899-ben, az erőszakos oroszosító elnyomás idején bajba jutott hazáján buzgó lelkesedéssel igyekezett segíteni. A finnek akkor 1050 európai hírű tudós és szellemi kiválóság aláírásával memorandumot küldöttek a cárhoz, II. Miklóshoz, azzal a tiszteletteljes kéréssel, hogy biztosítsa a békés életet finn alattvalói számára. A cár a föliratot átadni óhajtó legkiválóbb európai szellemeket nem is fogadta. A föliratot kinyomtatott példányai ma is megvannak, de II. Miklós cár nincs sehol. Megható olvasni a különböző európai nemzetek nyelvén írt tiszteletteljes, de mégis öntudatos fogalmazású szövegeket. A magyarnyelvű föliratot első három aláírója: *Gyulai Pál, Beöthy Zsolt* és *Justh Gyula.* Szinnyei Józsefné érdeme, hogy a kb. száz magyar aláírást személyesen gyüjtötte össze. Két testvérnemzet áldja és őrzi emlékét.

Darányi Kálmán ny. m. kir. miniszterelnök, a képviselőház elnöke 1939 november 2-án halt meg. Azokat a szolgálatokat, amelyeket nemzetének tett, a történelem fogja értékelni. Mi, tiszteletbeli elnökünket gyászoljuk benne. Sokoldalú közéleti elfoglaltsága miatt nem igen vehetett tevékeny részt társaságunk működésében, de a Turáni Társaság ügyeinek nehéz körülmények között intézői tudják, s nem felejtik, hogy támogató és segítő kezét nem egyszer érezhettük. Nem mondhatunk róla jellemzőbb dicséretet, mintha elárulunk egy prózai tényt: tagsági díját mindig pontosan megfizette. Nagy volt ha irányítani kellett s tudott egyszerű, kötelességét lelkiismeretesen teljesítő közember is lenni. Emlékét 1939 november 17-én tartott választmányi ülésünk jegyzőkönyvében örökítettük meg.

Györffy István halálával (1939 október 3.) a magyar néprajzi tudományt érte pótolhatatlan veszteség. Kevesen tudják, mit jelent Magyarországon a magyar nép szellemi és anyagi kultúrájával foglalkozó tudósnak egyetemi tanszéket szerezni. Györffy István munkája alapján a budapesti egyetem néprajzi tanszékének tanára lett. A Magyar népi hímzések, A szilaj pásztorok, A cifra szűr, Az alföldi kertes városok című munkáival a magyar népi tudományt gazdagította. Érdeklődött a rokonnemzetek néptudományi munkássága iránt is. E tekintetben a finnektől és észtektől sokat tanulhatott. Bizonyára nagy benső elégtétel volt számára, midőn északi útjain láthatta, hogy ott a néprajz a legnemzetibb tudományágak egyike. Bár a Turáni Társaságnak tagja volt, kissé neheztelt reánk. Kár volt. A harag rombol, sokszor emberéletet is, míg a szeretet épít. Emlékét 1939 október 4-én tartott választmányi ülésünk jegyzőkönyvében örökítettük meg.

Ilmari Tönisson, a kiváló észt államférfiú, Jaan Tönisson fia, tragikus körülmények közt elhúnyt. A magyarságnak és a néprokonsági eszmének lelkes munkása volt. Mint az észt Egyetemi Néprokonsági Klub elnöke, tevékenyen, sok reményre jogosítóan működött.

Jorma Gallén-Kallela. Pro patria. A kiváló finn festőművész, Akseli Gallén-Kallela fia 1939 december 1-én hősi halált halt, 41 éves korában. Sokrates szavai jutnak eszünkbe az élete delén tragikusan elhúnyt szintén festőművész Jorma Gallén-Kallela halála alkalmával: „Jobb igazságtalanságot elszenvedni, mint elkövetni."

VÁLTOZÁSOK A ROKONNEMZETEK DIPLOMÁCIAI TESTÜLETEIBEN

Bulgária. A kormányzó gróf *Woracziczky Olivér* rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert a szófiai magyar királyi követség vezetése alól felmentette és dr. *Arnóthy-Jungerth Mihály* rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert bízta meg a szófiai magyar követség vezetésével. Az új követ a néprokonsági eszmének régi munkás híve. Borisz bolgár királynál tett bemutatkozó látogatása alkalmával is hangsúlyozta, hogy főtörekvése a magyar és bolgár nemzet között a baráti, kulturális és gazdasági kapcsolatok minél gyümölcsözőbb fejlesztése.

Észtország. Az észt kormány *Jöffert Richárd* budapesti diplomáciai ügyvivőt

Isztambulba vezényelte s főkonzullá nevezte ki. A magyar nyelvet kifogástalanul beszélő diplomata távozását őszintén sajnáljuk, egyúttal azonban gratulálunk előléptetéséhez. E változással kapcsolatban Észtország Budapesten követséget állított fel, melynek vezetésével *J. E. Markus* rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert bízta meg. Ugyancsak a budapesti észt követséghez osztották be *Soever Valter* követségi attasét. Az új követ már bemutatta megbízólevelét kormányzónknak

Finnország. A kormányzó *Török Béla* rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert a helsinki m. kir. követség vezetése, egyúttal Finn-, Észt- és Lettországra, valamint Litvániára kiterjedő követi megbízatása alól felmentette. Helyébe dr. báró *Villani Lajost* nevezte ki, a rendkívüli követi és meghatalmazott miniszteri cím adományozásával. Az új követ a Turáni Társaság választmányi tagja.

Japán. A kormányzó Tokióban magyar királyi követség felállítását engedélyezte. *Ghika György* rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert bízta meg az új követség vezetésével. A Turáni Társaság választmányi tagja, dr. *Habán Jenő* az új követségen sajtóelőadói tevékenység elvégzésére kapott megbízást. — A japáni kormány a budapesti japáni követség vezetésével *Kojiro Inoué* rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert bízta meg, aki eddig a tokiói külügyminisztériumban az európai és közelkeleti osztály főnöke volt. Az új követ már bemutatta Magyarország kormányzójának megbízólevelét.

Mandzsuria. Hszinkingi távirat szerint a mandzsu államtanács Budapesten követség felállítását határozta el. A tisztség betöltésével kapcsolatban *Nobusava Shimomura* eddigi charbini diplomáciai ügyvivő nevét emlegetik.

Törökország. *Erkin Behič* budapesti török követet és meghatalmazott minisztert kormánya a nyár folyamán a párisi török követség vezetésével bízta meg. Tízévi működése után vált meg hazánktól, ahol sok tisztelőt és barátot szerzett mind magának, mind hazájának. A Turáni Társaságtól az elnökhöz írt szívélyes és meleghangú levélben búcsúzott el. A török kormány helyette *Rusem Esref Üneydin* rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert bízta meg a budapesti török követség vezetésével. Az új követ már bemutatta megbízólevelét Magyarország kormányzójának.

A történelmi eseményektől vemhes mai időkben különös figyelmet érdemelnek e diplomáciai változások. Míg néhány évvel ezelőtt alig volt Budapesten egy-két testvérországnak diplomáciai képviselete, ma már szinte valamennyi turáninak tartott állam felvette Budapesttel a kapcsolatot. A történelem logikája adja meg a méltó feleletet azoknak, akik a turáni eszmét hiú álmodozásnak vagy képzelgésnek tartották. Nem állítjuk, hogy csak a turáni eszme terjedése és öntudatosodása következtében működik ma már Budapesten a bolgár, észt, finn, japáni és török követség. Az események azonban e népeket arra késztették, hogy kapcsolataikat mind szorosabbra fonják Magyarországgal. A tanulság tehát az, hogy jó lesz, ha *sokan megváltoztatják a turáni eszméről vallott téves és rosszindulatú nézeteiket.* Súlyos feladatok megvalósítása nehezedik reánk. Aki gondolkodni tud s gondolkodni szokott, láthatja, egyre világosabban, hogy a turáni népeknek nemcsak a jelenben vannak közös érdekeik, hanem még sokkal fontosabb szerep vár reájuk a jövőben. Az igazi turánizmus csak most kezd kibontakozni.

ESEMÉNYEK A TESTVÉRÁLLAMOKBAN

Bulgária. A bolgár nemzeti ünnep október 3-án van. Ez Bulgária függetlensége kivívásának, valamint *III. Borisz* cár trónralépésének évfordulója. Ez alkalommal megtartották a szokásos ünnepségeket, istentiszteleteket Bulgáriában, s az uralkodó új vasútvonalat nyitott meg Karlovo és Kazanlik között. Ez a vasút legrövidebb úton köti össze Bulgária nyugati részét a Fekete-tengerrel. — A bolgár nemzeti ünnep alkalmával a budapesti bolgár templomban istentisztelet volt, melyen megjelent dr. *Stoil Stoilov* bolgár követtel az élén a követség személyzete, a bolgár kolónia és sok magyar előkelőség. — A bolgár sajtó mind nagyobb figyelmet szentel Magyarországnak. A „Parole Bulgare" című hetilap ismerteti vitéz dr. *Nagy Iván* miniszteri osztálytanácsos „Bulgária és a magyarok" című munkáját, amely számot ad a magyar-bulgár szellemi kapcsolatok alakulásáról. Kiemeli a tudósok szakmunkáját, rámutat a szépirodalmi és művészeti kapcsolatokra, megvilágítja az egyetemi hallgatók kölcsönös cseretanulmányainak ügyét s megismertet a magyar, illetve bolgár kivándoroltak társadalmi és egyesületi életével. — Hírek szerint küszöbön áll a bulgár-magyar kulturális szerződés megkötése. — Dr. *Stoil Stoilov* budapesti bolgár követ 1939 szeptember 22-iki látogatása alkalmával megkoszo-

rúzta Kasán, a kassai hadtestparancsnok képviselőjének jelenlétében, Rákóczi Ferenc fejedelem és a kuruc hősök sírjait.

Észtország. Az 1879 november 7-én született *Mait Metsanurk* 60. születésnapját ünnepelték az észt irodalmi és társadalmi egyesületek. A kiváló regényíró műveiből „Beront az Élet" címen a gyomai Kner-nyomda kiadásában 1933-ban jelent meg értékes novellagyüjtemény. Az elbeszéléseket Bán Aladár fordította magyarra. Mait Metsanurk az 1936-iki tallini V. finn-ugor kultúrkongresszus irodalmi szakosztályának volt az elnöke. Az észt népéletet jellemző művein kívül ő a korszerű észt történeti regény egyik legtehetségesebb művelője. Az „Ümera partján" című regénye az észtek XIII. századi szabadságharcáról ad megrázó képet. — Az októberi finn-ugor néprokonsági ünnep alkalmával Észtországban az iskolák és különböző társadalmi egyesületek országszerte ünnepségeket rendeztek. A Finnugor Kultúrbizottság észt osztályának elnöke, *A. Veiderma* igazgató szíveshangú táviratat üdvözölte a Turáni Társaságot. Köszönjük a testvéreknek, hogy a mai nehéz időkben sem feledkeztek meg rólunk. — A budapesti *Magyar-Észt Társaság* női és művészeti szakosztálya december 13-án teadélutánt rendezett. Ezen észt népdalokat énekelt *Aino Undla*, észt költeményeket szavalt *R. Simonffy Margit*, észt és magyar dalokat énekelt *Eyssen Irén*. *Felix Oinas* egyetemi lektor az újabb észt költészetről tartott ismertető előadást. *Petri Pálné* elnöki megnyitójával kezdődött s *Eyssen Tibor* zárószavával végződött a kedélyes összejövetel.

Finnország. *Állami önállóságának 22. évfordulóját* északi testvérországunk talpig fegyverben, nehéz hadakozások közepette érte meg. Első szabadságharcuk kiváló vezére, *Mannerheim* tábornok találó szavai szerint az új finn-orosz háború voltaképpen az első szabadságharc folytatása. A napi eseményekkel való foglalkozás nem a mi feladatunk. Hisszük azonban, hogy Finnország létének megrendíthetetlen alapja a gránitnál is szilárdabb legszebb emberi erény: népének becsületessége. Minden finn katona most azért küzd, amihez Európa jobbik fele ragaszkodik. Egytől-egyig elmondhatják Zrínyi Miklós szavait:

„Nem írom pennával, fekete tentával
De szablyám élivel az én örök híremet."

Nem akarjuk *szavakkal* magasztalni a hősöket. De nagy öröm és megnyugvás számunkra az az osztatlan szeretet és érdeklődés, amely Magyarországon aggódó figyelemmel kíséri testvérnépünk sorsának alakulását. A magyar nép képviselői az országgyűlés mindkét házában méltóképpen tettek hitet magatartásunkról a finn nép mellett. Az elsők és legfőbbek egyike e vallomástételben *Teleki Pál* gróf volt, Magyarország miniszterelnöke. A magyar sajtó majdnem minden sora olyan történelmi dokumentum lesz, amely miatt nem lehet okunk soha szégyenkezni. A szenvedések enyhítésére megindult a gyüjtés is a *8 Órai Újság* kezdeményezésére. A néprokonsági eszme régi bajnokának, *Csekey István* egyetemi professzornak első 100 pengős adománya mellett ott találjuk a *Koronaőr-utcai polgári iskola kis növendékeinek* 50 pengőjét és a budapesti I. ker. állami *Verbőczy gimnázum tanulóinak* 125 pengős adományát. Bízunk benne, hogy a magyar nemzethez méltó anyagi segítséget fogunk tudni nyujtani annak a testvérnépnek, amely a béke boldogabb napjaiban mind szellemi, mind anyagi téren oly sok kincsével megajándékozott bennünket. Az igazság győzelmébe vetett rendíthetetlen hittel közöljük annak a táviratnak a szövegét, amelyet az október 21-i néprokonsági napon a *Suomalaisuuden Liitto* (Finnség Szövetsége) nevében *V. Heiskanen* és *L. Kettunen* egyetemi professzorok a Turáni Társaságnak küldtek: „Őszi rokonnépek napján hiszünk nemzetünk tavaszi ébredésében."

A kormányzó megengedte, hogy a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi egyetem *Aimo Kaarlo Cajander* dr. erdőmérnök, egyetemi tanár, volt finn miniszterelnököt szaktudományi munkássága és a finn-magyar művelődési kapcsolatok terén szerzett érdemei elismeréséül *tiszteletbeli doktorrá* avassa.

A finn-észt magyar vegyesbizottság finn osztálya október 6-án tartott ülésén *Uuno Hannula* közoktatásügyi miniszter elnökölt. Megtárgyalták az 1939. évi néprokonsági nap alkalmával kibocsátandó nyomtatványok ügyét, a magyarnyelvű finn antológia támogatását, a helsinki egyetemen rendezendő észt és magyar nyelvű tanfolyamok kérdését, ösztöndíjat állapítottak meg Mezei István magyar teológus finn tanulmányútjára, pályázatot hirdettek a budapesti finn nyelvi lektorátus betöltésére. Jelentést terjesztettek elő a kultúrbizottság keretén belül működő szakosztályok tevékenységéről.

A **finn** *Egyetemi Karjala Társaság* és a magyar *Turul Diákszövetség* barátsági szerződést kötött. Finn részről *V. Helanen dr.* és *Erkki Jussila* mérnök, magyar

részről *Ambrus József*, *Bakó Elemér* és *Básthy Béla* működtek közre a szerződés létrejöttében. A finn vendégek megtekintették augusztus hónapban a szántódi munkatáborl, majd Debrecen városát. Október 2-án *Helsinkiben* a *Karjala Társaság magyar-finn barátsági estét* rendezett, ezerfőnyi főiskolás, illetve egyetemet végzett közönség részvételével. Az ünnepségen a helsinki magyar követség is képviseltette magát. Melegen ünnepelték Magyarországot.

Az október harmadik szombatján esedékes *finnugor néprokonsági napot* finn testvéreink a háborús feszültség miatt csak jelképesen ünnepelhették. A tervezett összejöveteleket nem tartották meg. A rádióban *Uuno Hannula* közoktatásügyi miniszter rámutatott arra, hogy a finnugor népek rendeltetése mindig az volt, hogy legyűrjék a nehézségeket. A tervezett helsinki nagy ünnepély műsorának többi részét is a rádió sugározta szét. Azokban az iskolakban, ahol lehetett tanítani, egy órát a finnugor neprokonsági eszmének szenteltek. — A Turáni Társaság néprokonsági ünnepélyéről másutt számoltunk be. — A Magyar-Észt és a Magyar-Finn Társaság a Zeneakadémia kistermében rendezett néprokonsági ünnepélyt. *Petri Pál* elnöki megnyitója után *Entz Judit* verseket szavalt, *Zsirai Miklós* a finnugor népek sorsáról olvasta fel mondanivalóit, *Nagy Emil* lelkes szavakkal fejezte be az ünnepélyt. A himnuszokat az Egyetemi Énekkarok énekelték.

Finnország nemzeti ünnepével kapcsolatban a Turáni Társaság felolvasó ülést tartott. (L. a Társaság ügyei c. rovatban). A Magyar-Finn Társaság december 5-én emlékezett meg e napról. A művészi részen kívül kimagaslott *Csekey István* előadása „Finnország és Európa" címen.

A *Magyar-Finn Társaság* november 19-én, majd december 26-án az Uránia filmszínházban *Onni Talas* követ védnökségével matinét tartott. Ezen bemutatták a „Finnország természeti szépségei és gazdagsága" c. hangosfilmet.

A *finn nemzeti ünnep* alkalmával a finn követségen rendezett fogadáson a Turáni Társaság képviseletében jelen volt Cholnoky Jenő elnök és felesége, Vikár Béla és felesége, Paikert Alajos, Galánthay-Glock Tivadar, Virányi Elemér és több tagunk. Felolvasták Runeberg „Lotta Svärd" című költeményét Bán Aladár fordításában. Simonffy Margit elszavalta Jankovics Marcell „Északi fény" című költeményét, melyet jelen számunkban közlünk.

A *finn tudományos élet*, elsősorban a helsinki egyetem november 9-én bensőséges ünnepségeken emlékezett meg *H. G. Porthan*, a finn nemzeti öntudat és szellemi művelődés nagynevű úttörőjének, a magyar Verseghy Ferenc barátjának 200 éves születésnapjáról.

A *helsinki egyetem kiváló altáji nyelvtudósa*, a japáni nyelv és irodalom érdemes művelője, a mongol, török és koreai nyelvek kutatása terén európai hírnevet szerzett finn egyetemi professzor, *G. J. Ramstedt* a finn Kordelin alapítvány 100.000 márkás (kb. 10.000 pengő) nagyjutalmát kapta meg f. év november havában. A turáni tudományosság nagynevű művelőjét megérdemelten érte ez a kitüntetés.

F. E. Sillanpää finn regényíró, kinek egyik legjobb művével jelen számunk behatóbban is foglalkozik, f. évi november hónapban elnyerte a svéd Tudományos Akadémia ítélete folytán az idei irodalmi *Nobel-díjat*.

Otto Manninen magyar kitüntetése. A magyar Pen Club idei XIV. évi közgyűlése döntött a klub díszérme ügyében is. Ezt az érmet évente annak a külföldi írónak adják, aki a legnagyobb sikerrel terjeszti a magyar irodalom ismeretét. A kitüntetést idén *Otto Manninen* finn költő és műfordító kapta meg, aki különösen Petőfi és Arany alkotásainak finn nyelvre való fordításával szerzett kimagasló érdemeket. A legilletékesebb szakértők, *Szinnyei József* és *Vikár Béla* ítélete szerint különösen a János vitéz és a Toldi estéje remekül sikerült műfordítások.

A *Helsinki Magyarbarátok Köre* Antti Sovijärvi dr. elnökségével élénk társadalmi tevékenységet fejt ki. Hat ízben tartottak összejövetelt. Magyar nyelvtanfolyamot szerveztek, amelyen a kb. 30—40 hallgatót Kulai Sándor oktatta. A vezetőség tagjai közt találjuk V. Musikka, P. Järvenpää, Larin-Kyösti neves költőt és V. Tuuri igazgatót, régi magyarbarátokat.

A *finn Nemzeti Színházban* szeptember 20-án játszották először *Herczeg Ferenc* „Utolsó tánc" című darabját. Az előadáson megjelent *Kallio Kyösti* köztársasági elnök. A színművet mind a közönség, mind a sajtó kedvezően fogadta.

Finn nyelvtanfolyam Pozsonyban. A pozsonyi magyar ifjúság számára már évek óta tart *Feigler Otmár* egyetemi könyvtártiszt finn tanfolyamot. Az 1938/39. tanév nehézségei miatt csak 1939 tavaszán tudta óráit megtartani. Az állami magyar reálgimnáziumban 1939 februáriusától áprilisig 25 jelentkező, az állami magyar

tanítóképzőben februáriustól májusig 15 jelentkező számára tartott finn órákat. A hallgatók fele végig kitartott.

Angyal Pál egyetemi professzor a *helsinki egyetem jogi karához* intézett meleghangú levélben fejezte ki a magyarság együttérzését a finn kormány elmúlt őszi diplomáciai tárgyalásai idején. Október 22-en kelt levelükben a *kassai Zrinyi Ilona leánygimnázium* növendékei *Onni Talas* finn követet biztosították a kassai ifjúság lelkes finn-barátságáról.

A *budapesti egyetemi ifjúság* (Turul, Emericana, Hungaria) többezres tömegeinek felvonulásával biztosította *Onni Talas* követet a magyar ifjúság rendíthetetlen rokonszenvéről a nehéz harcban álló testvérnemzet iránt.

Kallio Kyösti, a finn köztársaság elnöke *Bán Aladárt*, a Turáni Társaság alelnökét és *Virányi Elemért*, a Társaság főtitkárát a Fehér Rózsa Rend parancsnoki, illetve I. osztályú lovagkeresztjével tüntette ki. Az érdemjeleket Onni Talas finn követ nyujtotta át a kitüntetteknek.

A liv nemzeti kultúrház és múzeum felavatása. 1939 augusztus 6-án történt meg. Az ünnepségen a magyar hivatalos kiküldött *Eyssen Tibor* dr. vallás- és közoktatásügyi minisztériumi miniszteri tanácsos volt. Ez alkalommal a *Livek Szövetsége* nevében *D. Valgamo* a következő levelet intézte hozzánk:

„An die Turáni Társaság Budapest. Den 6. August dieses Jahres wird das Livische Volkhaus, dessen Bau durch die reichen Spenden der Ungarn, Finnen Esten und Lettlands möglich gewesen ist, eingeweiht. Alle Liven würden sich sehr freuen, wenn auch Ungarn mit ihrer Gegenwart diese Feier beehren würden, wozu wir hiermit freundlichst einladen. De Vorstand des Livischen Vereins (Livlist Yt), D. Valgamo. Mazirbe, 12. VII. 1939. No 18."

Őszintén örülünk, hogy ez a parányi testvérnemzet régi vágyainak megvalósulását ünnepelhette a kultúrház felavatásával.

Japán. A Magyar-Nippon Társaság, a Magyar Nemzetpolitikai Társaság, a Turul Szövetség II. Rákóczi Ferenc Bajtársi Egyesülete és a Felvidéki Idegenforgalmi Szövetség rendezésében *Kojiro Inoué* japán császári rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter védnökségével december 3-án a kassai vármegyeháza dísztermében együttes díszülést tartott a Magyar-Nippon Társaság és a Nemzetpolitikai Társaság felvidéki osztálya. Az összejövetelen a japáni követ meleg szavakkal fejtegette a japáni-magyar barátság lehetőségeit, *vitéz dr. Nagy Iván* miniszteri o. tanácsos pedig a japáni-magyar kultúrkapcsolatokról tartott előadást.

A *japáni-magyar kulturális és barátsági szerződést* a két állam kölcsönösen elfogadta s a hivatalos tényezők aláírásával megpecsételte.

A kormányzó dr. *Ligeti Lajos* egyetemi magántanárt, Társaságunk tagját, a kiváló keleti nyelvészt és kutatót a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán a keleti népek története című tanszékre nyilvános rendkívüli tanárrá nevezte ki.

Imaoka Dsuicsiro, a magyarság egyik legjobb barátja Japánban, 1939 július 28-án a *tokiói rádióban a következő magyarnyelvű előadást tartotta:*

Halló! Itt Imaoka beszél Tokióból.

Mélyen tisztelt magyar hölgyeim és uraim! A tavaly november 15-én megkötött magyar-japáni kultúregyezmény életbelépésének alkalmával küldöm szívem-lelkem forró üdvözletét a messze nyugatra szakadt hun-ivadék nemzetnek, amely mindig megértője volt Nippon lelkének, s egyúttal gratulációnkat küldöm a magyar Felvidék visszaszerzéséhez.

A magyar-japáni fajrokonság kérdése tudományos szempontból még nincs megoldva, de az tagadhatatlan, hogy a magyarok és a japániak közt rokonsági érzés van. Mi, japániak, világkörüli utazásaink alkalmával, egyedül Magyarországon érezzük azt a különös rokonérzést, amelyet Nyugat-Európában nem tudunk érezni. Ugyanezt éreztek a magyar hadifoglyok is a szibériai japáni táborokban. Ez a kapcsolat a turáni testvériség, amely Japánban ma már köztudomású.

Nyolc éve, hogy második hazámtól, Magyarországtól, könnyeket fakasztó fájdalommal búcsúztam. Tulajdonképpen néhány hónapra mentem oda, s felejthetetlenül kedves esztendőket töltöttem az Önök szép hazájában. A magyar nép változatlan vendégszeretete valósággal második hazámmá varázsolta a Boldogasszony országát.

Azután múltak az évek, Európában és Keletázsiában, Japánban és Magyarországon is, társadalmilag és politikailag, nagy változások történtek. Országok eltüntek, új államok keletkeztek. Magyarország csatlakozott a status quo elleni táborhoz, s területileg megnagyobbodott.

Igen élénk figyelemmel kísértem a középeurópai eseményeket és gondolom,

hogy milyen óriási erőfeszítésre van Magyarországnak szüksége a csodálatos eredmények kivívásához. Meg vagyok győződve, hogy a szentisváni Nagy-Magyarországnak teljes feltámadása is nemsokára meg fog valósulni, mert az igazság végül mindig győz. Meggyőződésem az is, hogy az antikomintern-tábor megmenti az emberi kultúrát. Ebben a küzdelemben Magyarország nagy szerepét sem tudom másutt elképzelni, mint Német- és Olaszország oldalán és így a célok egységében Önökkel ismét összetalálkozunk az óriási távolságok ellenére is.

A japáni nép alaptermészete: a hűség és a barátság. Kevés barátunk van, de azok mellett kitartunk. Nemcsak kitartunk, hanem a világ új rendjét is felépítjük Keletázsiában. Magam részéről mindent elkövetek, hogy Japánban megtudják, hogy a Felkelő Nap fiainak legőszintébb barátai és rokonai a magyarok.

A magyar és japáni kormány buzgólkodása eredményeként ma a két testvérnemzet között kultúregyezmény létesült, amelynek alapján a kulturális kapcsolat lehetősége is megvan. A kulturális és gazdasági kapcsolatok kétségkívül a legbékésebb kapcsolatok. Eddig kísérletként végzett munkánk még távol áll a céltól, de a két ország között való közeledés most már nem egy szürke magánember, hanem az államközi kultúregyezmény alapján a két kormány hivatalos programja is. Új, hatalmas erők folytatják az általunk kezdeményezett munkát. Remélem, hogy a magyar és japáni tudósok, művészek, írók, turánisták minél többen kerülnek Magyarországból Japánba és Japánból Magyarországba, hogy az igazi nemzeti kultúrát közvetlenül tanulmányozhassák.

A magyarokra és japániakra váró világtörténelmi feladat nagyszerűsége már teljes világosságában kezdett kibontakozni, amikor a magyar-japáni kultúregyezmény életbe lépett. Az emberiség minden szellemi és anyagi javát szolgáló eszmét szolgálnunk kell, amelyek Fuzsi-yama szent hegyétől a Kárpátok aljáig terjednek, s az a feladatuk, hogy feltartóztassák az emberi művelődés ellen törő veszedelmet.

Ez alkalommal kötelességemnek tartom, hogy a magam és honfitársaim nevében őszinte köszönetet mondjak az illetékes magyar hivatalos köröknek és összes magyar barátaimnak megértő támogatásukért és sok buzgó fáradozásukért.

Mélyen tisztelt hallgatóim! Engedjék meg, hogy beszédemet azzal végezzem, ami mindannyiunk, japániak szívének rejtett vágya: éljen és régi fényében díszesen ragyogjon Nyugat bástyája és Kelet büszkesége: turáni testvéreink országa, a romjaiból újjá éledő ezeresztendős Magyarország!

Törökország. *Muhittin Birgen* török képviselő az elmult nyár folyamán tett budapesti útjával kapcsolatban meglátogatta a Turáni Társaságot is. F. évi november 7-én Ankarából kelt levelében arról értesít, hogy az isztambuli *Son Posta* című újságban két cikket is írt „A turáni népek testvérisége" címen. Török barátunkat ebből az alkalomból melegen köszöntjük s eredményes tevékenységet kívánunk neki a néprokonsági eszme terjesztés terén.

A török-magyar kapcsolatok gyakorlatiasabb irányban való fejlesztése érdekében *vitéz dr. Horváth Béla* fővárosi tanácsjegyző a következő levelet intézte a szerkesztőhöz:

„Kedves Barátom! Nagyon fontosnak tartanám, ha a Turáni Társaság megkezdené ama világháború előtti tevékenységének folytatását, amellyel a török és törökkel rokonfajú nemzetek ifjait tanulmányi célokból Magyarországba hozhatná. Ne hagyjuk a nyugati államokba özönleni a keleti ifjakat. Irányítsuk úgy a dolgokat, hogy azok személyileg hozzánk, magyarokhoz csatlakozzanak. A Turáni Társaság legyen ezeknek az ifjaknak tanulmányi központja, amely vonzza és irányítja őket. Nagy kár, hogy a háború előtti akció megakadt. Az érintkezés fonalát újra fel kell venni.

Ehhez természetesen pénz kell és ember. Az akciót ezért meg kell tárgyalni az állammal, elsősorban a vallás- és közoktatásügyi minisztériummal. Meg kell nyernünk az illetékes tényezőket e nagy cél számára. Sajnos, Társaságunkban most hiányzik az az ember, aki török összeköttetéseinél fogva ezt a kérdést intézni tudná. De ha más nem jelentkeznék, elvállalom én. Tárgyaljuk meg egymás közt ezt az ügyet és vigyük előbbre. Nemes nemzeti ügyet szolgálnánk vele. Szíves üdvözlettel igaz barátod vitéz dr. Horváth Béla. Budapest, 1939. június 5."

A levélben megpendített eszme csakugyan nagy horderejű. Kérünk mindenkit, hogy közreműködésével segítsen valóra váltásában.

* * *

A Lafontaine Társaság Zempléni Árpád emlékünnepe. Halálának 20. évfordulója és hátrahagyott verseinek megjelenése alkalmával a Lafontaine Társaság Zempléni Árpád emlékének szentelt irodalmi és művészeti emlékünnepet tartott a Zeneművészeti Főiskola kamaratermében, 1939 november 12-én. *Vikár Béla* elnöki megnyitója után *Rubinyi Mózes* ismertette beható tanulmányában Zempléni Árpád életét s méltatta költészetét. *Hettyei Aranka* a költőnek Lemminkäinen regéje, Hunyadi, Timur szava és Az örök magyar című költeményeit szavalta el. *Szent-Iványi Juliska* Zempléni Árpádnak „Lavotta szerelme" (zongorára Kossovitz és Lavotta után átdolgozta *Zempléniné Révész Anikó*), valamint ugyancsak Zempléninek „Titokban, hirtelen" című verse szövegére *(megzenésítette Ságody Otmár)* írt dalait énekelte.

Zempléni Árpád levele Vikár Bélához. A nagy turáni költő halálának 20. évfordulója alkalmával időszerűnek tartjuk az alábbi levél közlését. Ezt a levelet Zempléni Vikár Bélához intézte, *Rusztaveli* XII. századi gruz költő „Párducbőrös lovag" című époszának magyarra való fordításakor. Vikár Béla e remek műfordítása 1916-ban jelent meg az Athenaeum kiadásában, Zichy Mihály 26 képével díszítve. Az irodalomtörténeti szempontból nem mindennapi érdekességű levelet Vikár Béla a Turáni Társaságnak ajándékozta. Ezért őszinte köszönetünket fejezzük ki s igérjük, hogy az értékes Zempléni-maradványt kegyelettel őrizzük meg. A levél szövege a következő:

„1917. június 3. Kedves Bélám! Rusztaveli magyar fordítását úgy nagyjából, már olvastam. Nagyon érdekes munka ez. Különösen török háremekben olvashatták nagy gyönyörűséggel a szép grúz asszonyok a honi lángész könnyfakasztó könyvét e szerelmükben patakokat síró hatalmas hősökről. Ugyanaz a jellemzés illenék e nagy grúzra is, amit Sárosy Gyula mond az „Arany trombitá"-ban báró Eötvös Józsefről: ...„Szép históriákat ír az asszonyoknak"...

Az egész mű tervezete, szerkezete alig-alig avúlt valamit, pedig hát nem népies módszerrel, hanem keleti műköltők módjára van a történet rendezve és alakítva. Stílusa, előadásának szemléletessége nagy költőére vall, aere perennius est. Mai epikus, aki rengeteg nagy példán tanulhatja meg, miképen tegye műve alakjait életteljesekké, leírásait színesekké, rajzolásait plasztikusokká, kinek egy világirodalom szolgál bőséges tanfolyamul, mai epikus se lehetne jobb, frissebb, vonzóbb és tárgyszerűbb. Göethét vagy Aranyt se érzem egyben-másban magasabbnak ennél a kaukázusi csillagnál.

Fordításod nyelve, verselésed művésziessége még engemet is meglepett, aki pedig a Kalevala révén régóta legjobb nyelvművészeink között tisztellek. Húszharminc sorát a fordításnak én talán máskép írtam volna, tíz-tizenöt szavát talán én mással helyettesíteném egy új kiadásban; de ezek oly csekélységek, oly lényegtelen kifogások, amik egy hatalmas kötetben föl se fűnnek. Valóságos üdülés, nyelvfürdő, könnyed olvasása. Ily szépnek a magyar nyelvet sokan nem is hiszik; hiszen a gyorsan dolgozó sajtó és a napi fogyasztásra szánt irodalom ilyen nyelvet akarva sem adhat, mert akarva sem tud adni, a könnyebb vérű része tudva sem akar adni.

Zichy rajzai csodálatos szépek. Vetekednek a Madách művéhez készített kartonjaival. Kitűnő festői tolmácsai Rusztaveli ragyogó költészetének ez illusztrációk. Mint ahogy kitűnő költői tolmácsa vagy te a költői résznek; semmivel se kisebb mint Zichy.

A magyar műfordítás történetében világirodalmi kincsek világirodalmi színvonalú tolmácsolásai szép számmal akadnak. Arany János „Aristophaneszei", Szász Károly „Nibelungi Éneke", a te „Kalevalád" és „Rusztavelid" azok között is *feltűnő és kitűnő* sikerek. A legjobbat legjobban csak kiváltságos költői tehetségeknek adatik fordítaniok. Byron „Don Juanja" Ábrányi Emil magyar átültetésében van olyan friss, mint angol eredetije.

Legújabb gazdagodásunkat megint neked köszönhetjük. Fogadd érte barátí hódolatomat, Isten éltessen! Ölel Zempléni Árpád."

A magyar műfordításra vonatkozó elvi szempontok gazdagsága miatt szükségesnek tartottuk ezt a levelet az irodalomtörténeti kutatás számára hozzáférhetővé tenni. Fényt vet ez a levél a két kitűnő költő meleg barátságára, megismerhetjük Zempléni őszinte, közvetlen természetét s illetékes véleményt olvashatunk benne Vikár Béla nyelvművészetéről és műfordítói tehetségéről.

* * *

Hibaigazítás. A Turán idei évfolyamának 55. lapján a baloldali hasáb 14. sorában *hajnalán* sajtóhiba, e h.: *hajnalján.*

„Élet" Irodalmi és Nyomda Rt. Bpest, XI., Horthy Miklós-út 15. — Ig.: Laiszky Jenő.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A TURÁNI TÁRSASÁG

Védnöke:

vitéz dr. József Ferenc kir. herceg

Elnöke:

Dr. Cholnoky Jenő egyetemi ny. r. tanár

Alapító és örökös tiszteletbeli elnöke:

Paikert Alajos ny. államtitkár

Tiszteletbeli elnökei:

†*Darányi Kálmán* ny. m. kir. miniszterelnök, a Képviselőház elnöke
Dr. Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter
Dr. Pataky Tibor államtitkár
Dr. Szily Kálmán államtitkár
Dr. Tahy László ny. államtitkár
Vig Albert ny. h. államtitkár
Vikár Béla ny. elnöki főtanácsos
Zsedényi Béla ny. h. államtitkár

Alelnökei:

Dr. Bán Aladár m. kir. kormányfőtanácsos
vitéz Galánthay Glock Tivadar ny. tábornok
Kállay Ubul ny. főispán, a MABI alelnöke
Dr. Kovács-Karap Ernő ügyvéd
Dr. Marzsó Lajos m. kir. főgeológus
Dr. Mezey István ügyvéd, tb. japáni egyetemi tanár
Dr. Pröhle Vilmos egyetemi ny. r. tanár

Igazgató:

Dr. Gergelyffy Gábor író

Főtitkár:

Dr. Virányi Elemér áll. gimn. tanár

Ügyész:

Dr. Doros György ügyvéd

Könyvtáros:

Dr. Bendefy László mérnök

A Számvizsgáló Bizottság:

Elnöke:

Dr. Thegze-Gerber Ferenc, a Legfőbb Állami Számszék ny. tanácselnöke

Rendes tagjai:

Kenézy Zoltán, a Legfőbb Állami Számszék ny. tanácselnöke
Podhorszky Vilmos, az országgyűlés ny. számszéki főigazgatója

Póttagjai:

Réty Gyula MFTR tisztviselő
Vargyassy Márton számvevőségi főtanácsos

A Választmány rendes tagjai:

Balogh Andor ny. OTI vezérigazgató
Dr. Baranyai Zoltán miniszteri tanácsos
Dr. Bartucz Lajos egyetemi rk. tanár
Csepreghy Béla ny. dzsidáskapitány
vitéz Csécsi Nagy Imre ny. altábornagy
Faragó József áll. gimn. tanár
Dr. Gévay-Wolff Nándor ny. államtitkár
Dr. Habán Jenő követségi sajtóelőadó
Dr. Jalsoviczky Károly ny. államtitkár
Dr. Jeney Endre egyetemi ny. r. tanár
Koritsánszky Ottó, a Gyógyszerész-Szövetség elnöke
Kulin István okl. mezőgazda
özv. dr. Kurtz Gusztávné ny. tanárnő
Dr. Lechner Jenő műegyetemi ny. r. tanár
Dr. Megyeri József áll. gimn. tanár
vitéz dr. Nagy Iván miniszteri o. tanácsos
Novágh Gyula, a Székesfővárosi Iskolánkívüli Népművelési Bizottság igazgatója
Dr. Paikert Géza miniszteri o. tanácsos
Dr. Péch Aladár ny. tanker. főigazgató
Dr. Pogrányi Nagy Félix miniszteri o. tanácsos
Dr. Réthly Antal egyetemi ny. rk. tanár
z. Szabó János cserkészfőtiszt
Dr. Fülei Szántó Endre egy. ny. r. tanár, min. o. főnök
Szentgáli Antal, a Közmunkatanács ny. alelnöke
Dr. Felvinczi Takács Zoltán egy. ny. r. tanár
Thoroczkay Wigand Ede m. kir. kormányfőtanácsos
vitéz Uhry Dezső Hangya főtisztviselő
Vaszy Viktor zeneakadémiai c. igazgató
Végh Jenő GyOSz titkár
báró Villani Lajos m. kir. rk. követ és megh. miniszter

Választmányi póttagok:

Boér György szkv. hadnagy
Torbágyi Novák József Lajos tanár

Titkárok:

Kiss Adrienne
Romhányi Tivadar

NÉPROKONSÁGI SZÉPIRODALOM:

Kalevala, második kiadás, Vikár Béla fordítása.
Kalevipoeg, az észtek nemzeti eposza, Bán Aladár fordítása.
Napnyugati madarak, Képes Géza versfordításai (finnből és észtből is).
Északi fény, finn költők versei magyarul. Fordították Vikár Béla és munkatársai.
Bolgár költők antológiája, Boikliev Dimo fordításai.

*

J. Linnankoski: Dal a tűzpiros virágról. Finnből fordította Némethné-Sebestyén Irén.
F. E. Sillanpää: Silja. Finnből fordította Némethné-Sebestyén Irén. (Most jelent meg.)

*

A. Gailit: Tenger. Észtből fordította Virányi Elemér.
A. Kivikas: Lápvirágok. Észtből fordította Virányi Elemér.
M. Metsanurk: Beront az élet. Észtből fordította Bán Aladár.
H. Tammsaare: Az erdőárki gazda. Észtből fordította Bán Aladár.
F. Tuglas: Végzet. Észtből fordította Virányi Elemér.
E. Wilde: A hegyfalvi tejesember. Észtből fordította Bán Aladár.
(A hat kötetből álló észt sorozatot a gyomai Kner I. nyomda adta ki.)

*

Húsz bolgár novella. Fordította Vásárhelyi Pál.

NÉPROKONSÁGI SZAKIRODALOM:

Bartucz Lajos: A magyarság antropológiája. (Most jelent meg.)
Csekey István: Északi Irások. (Tanulmányok a finn és észt kultúrélet köréből.)
Isirkoff: Bulgária.
Kodolányi János: Suomi, a csend országa.
Kogutowicz—Teleki: Finnek, észtek. (Egyetemi-nyomda kiadása.)
Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. (A Tud. Akadémia kiadása.)
Pósta Béla: A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben.
Felvinczi Takács Zoltán: Buddha útján a távol keleten. (Új könyv.)
Virányi Elemér: Észt-magyar művelődéstörténelmi kapcsolatok.
„ „ Fejlődéstani szempontok az észt irodalomban.
„ „ A finn és észt közoktatásügy szervezete.
Zsirai Miklós: Finnugor rokonságunk. (A Tud. Akadémia kiadása.)

*

A Turáni Társaság kiadóhivatalában kedvezményes áron kaphatók a Turán c. folyóirat régi évfolyamai (1913, 1917, 1918, 1921—1936).

„Élet" Irod. és Nyomda Rt. XI., Horthy M.-út 15. — Igazgató: Laiszky Jenő.